ARALING PANLIPUNAN 10

ISYU AT HAMONG PANLIPUNAN

Panimula at Gabay na Tanong

Subukan mong ilarawan ang iyong lipunan. Ano-anong mga suliranin ang iyong nakikita? Paano ito nakaaapekto sa iyong pamumuhay? Paano tinutugunan ng inyong komunidad ang mga nabanggit na isyu at hamon?

Sa panimulang aralin na ito ay mauunawaan mo ang mga sanhi at bunga ng mga isyu at hamong nararanasan sa lipunan. Mahalagang maunawaan mo ito upang ikaw ay maging bahagi ng mga pagkilos at pagtugon sa mga isyu at hamong ito.Hindi lamang mga namumuno sa pamahalaan at ng mga pangkat na nagsusulong ng kanilang adhikain ang may tungkulin. Bilang isang mag-aaral at kabahagi ng lipunang iyong ginagalawan inaasahang masasagot mo ang tanong na: **Paano ka makatutulong sa pagtugon sa iba't ibang isyu at hamong panlipunan?**

Pamantayan sa Pagkatuto

Inaasahang makakamit sa panimulang aralin ang sumusunod na pamantayan sa pagkatuto:

Aralin at Sakop ng Modyul

Aralin – Isyu at Hamong Panlipunan

1. Ang Lipunan
2. Isyung Personal at Isyung Panlipunan

Sa panimulang aralin na ito ay inaasahang matututuhan mo ang sumusunod:

Aralin	Kasanayang Pampagkatuto
Aralin: Isyu at Hamong Panlipunan	• Natatalakay ang katuturan ng lipunan at ang mga bumubuo rito • Nasusuri ang istrukturang panlipunan at ang mga elemento nito • Nasusuri ang kultura bilang mahalagang bahagi ng pag-aaral ng lipunan • Naipaliliwanag ang pagkakaiba at pagkakatulad ng mga isyung personal at isyung panlipunan • Nasusuri ang bahagi ng bawat isa sa pagtugon sa mga isyu at hamong panlipunang kinahaharap sa kasalukuyan

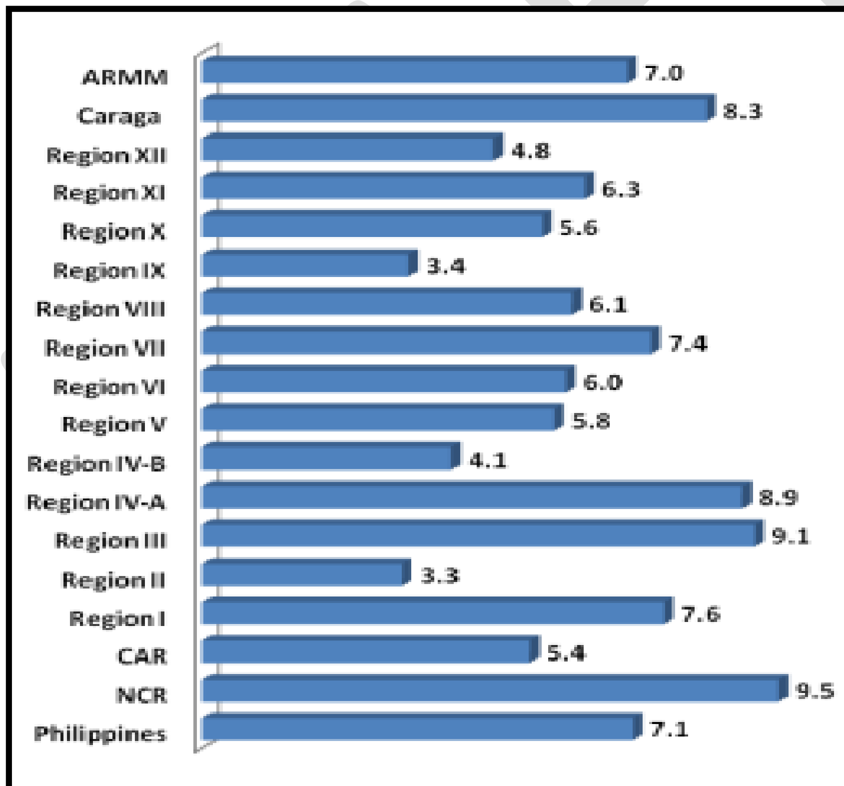
PAUNANG PAGTATAYA

Ngayon, subukin mong sagutin ang paunang pagsusulit upang matukoy ang lawak ng iyong kaalaman tungkol sa mga paksang tatalakayin. Bigyang-pansin ang mga tanong na hindi masasagutan ng wasto at alamin ang sagot nito sa iba't ibang aralin sa modyul na ito.

1. Ito ay tumutukoy sa mga taong sama-samang naninirahan sa isang organisadong komunidad na may iisang batas, tradisyon, at pagpapahalaga.

A. lipunan
B. bansa
C. komunidad
D. organisasyon

2. Para sa bilang na ito, bigyang-pansin ang datos tungkol sa unemployment.

Halaw sa National Statistics Coordinating Board (NSCB), 2013

2. Ipinakikita sa talahanayan ang unemployment rate sa Pilipinas noong 2013. Alin sa sumusunod na pahayag tungkol sa suliraning ito ang TOTOO?

A. Pangunahing tungkulin ng pamahalaan na mabigyan ng solusyon ang suliranin sa unemployment sa Pilipinas.

B. Ang suliraning ito ay bunga ng mababang kalidad ng edukasyon na natatanggap ng mga manggagawang Pilipino

C. Ang unemployment ay bunga ng pagkukulang ng iba't ibang institusyong panlipunan

D. Nagkakaroon ng mataas na unemployment rate dahil hindi natutupad ng institusyon ng edukasyon at ekonomiya ang kanilang mga tungkulin

Para sa bilang na ito, suriin ang larawan

3. Ipinakikita sa larawan ang pagpapaalala sa isang patakaran. Ang paglabag sa patakarang ito ay nakapaloob sa anong elemento ng kultura?

A. Paniniwala
B. Pagpapahalaga
C. Norms
D. Simbolo

Para sa bilang na ito, basahin ang talata tungkol sa isyung personal at isyung panlipunan

> "Mayroon mga isyu na may kaugnayan sa ekonomiya. Isang magandang halimbawang ibinigay ni C. Wright Mills (1959) ng pagkakaiba ng isyung personal at isyung panlipunan ay tungkol sa kawalan ng trabaho. Kung sa isang komunidad na may 100,000 mamamayang maaaring maghanapbuhay ay may isang walang trabaho, maaaring ituring ito bilang isang isyung personal. Subalit kung sa isang lipunang mayroong 50 milyong tao at 15 milyon sa mga ito ay walang trabaho, maaari itong ituring na isyung panlipunan."

4. Batay sa talata, ano ang pagkakaiba ng isyung personal at isyung panlipunan?

A. Isang pampublikong bagay ang isyung panlipunan samantalang ang isyung personal ay hindi.
B. Nakakaapekto ang isyung panlipunan sa malaking bahagi ng lipunan samantalang ang isyung personal ay nakakaapekto sa isang tao lamang.
C. Sumasalamin ang isyung panlipunan sa mga suliraning kinahaharap ng isang lipunan.
D. Ang isyung panlipunan at personal ay sumasalamin sa suliraning kinahaharap ng indibiduwal.

Para sa bilang na ito, basahin ang bahagi ng blog na isinulat ni Michaela Macan (2015)
Sanggunian: http://michaelamacan.blogspot.com/2015/09/tugon-ng-mga-kabataan-sa-mga-isyu-ng.html

> Ako ay lubos na naghahangad sa pagbabago para sa ating lipunan. Magtulungan tayong lahat upang masugpo ang kahirapan. Simulan natin ang pagbabago sa ating sarili na gusto nating makita sa mundo. Sapagkat ang kahirapan ay kakabit n n gating pagkasilang. Dahil kung nakaya ng ibang bansa na pigilan ang kahirapan sa paglaganap, ibig sabihin makakaya rin natin kung ang bawat isa sa atin ay may pakialam sa mga pangyayari. Ako bilang isang tipikal na kabataan ay nais na maging huwaran ng lahat sa pamamagitan ng pag-iisip at pagkilos ng mabuti ng may katwiran. Mag-aral ng mabuti para may sapat na kaalaman para sa kinabukasan ng ating bayan. Balang araw, tayo ay magiging bahagi ng hinaharap, magsikap tayo hbang hindi pa huli ang lahat. Kung may magagawa ka simulan mo na. Huwag matakot haramin ang hamon sa buhay dahil ang kahirapan ay di mawawakasan kung mismo tayo ay hindi marunong gumawa ng paraan.
>
> Kaya para sa mga kabataang Pinoy, huwag tayong magbulagbulagan sa mga nagaganap dahil tayo ang pag-asa ng hinaharap.

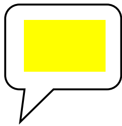
5. Batay sa talata, ano ang bahagi ng mga mamamayan sa pagharap sa mga isyu at hamong panlipunan?

A.Pilitin ang pamahalaan na tuparin ang kanilang mga responsibilidad sa mamamayan
B. Maging mulat sa mga isyu at hamong panlipunan na nararanasan sa sariling komunidad
C. Maging aktibong kabahagi sa pagbuo ng solusyon sa mga isyu at hamong panlipunan
D. Iwasan na maging isa sa mga sanhi ng isyu at hamong panlipunan

Aralin: Kaligiran at Katangian ng mga Isyu at Hamong Panlipunan

Upang maging lubos ang iyong pagkaalam sa mga isyu at hamong panlipunang nararanasan sa kasalukuyan, mahalaga na maunawaan mo muna ang lipunan na iyong ginagalawan. Makakatulong ito sa pagtingin mo ng obhektibo sa mga isyu at hamong panlipunan.

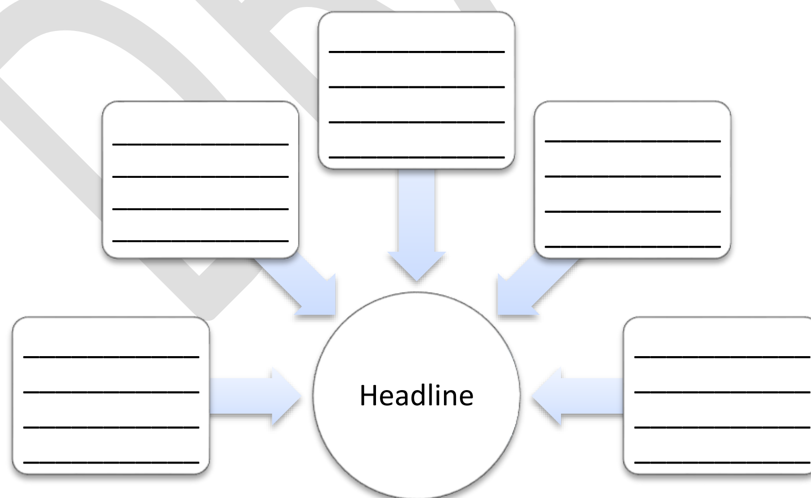
ALAMIN

Sa bahaging ito ay susuriin ang iyong mga dating kaalaman at pag-unawa tungkol sa mga katangian ng isyu at hamong panlipunan. Simulan mo ito sa pamamagitan ng pagtupad sa susunod na gawain.

Gawain 1. Headline-Suri

Makibahagi sa iyong pangkat, suriin ang larawan ng headline naitalaga sa inyo. Sagutin ang tanong na: Bakit ito ay maituturing na isyu o suliraning panglipunan? Isulat ang sagot sa diagram.

Unang Larawan

P18.4B in 'Yolanda' emergency aid distributed late

By: Joey A. Gabieta, Nestor P. Burgos Jr. - @inquirerdotnet
Inquirer Visayas / 05:35 AM November 07, 2015

Members of the Philippine military unload relief goods for those affected by Typhoon Haiyan at the airport in Tacloban. AP FILE PHOTO

Sangunian: Joey A. Gabieta. Inquirer. net. Retrieved April 4, 2016.

Ikalawang Larawan

DOLE order ending contractualization expected in February

Labor secretary Silvestre Bello III wants to sign the department order on Valentine's Day, February 14

NO TO ENDO. Workers belonging to the Nagkaisa Coalition march to Mendiola in Manila on January 4, 2016 to call on the government to end the practice of contractualization. File photo by Martin San Diego/Rappler

Sanggunian: Pasion, 2017. Rappler.com. Retrieved February 10, 2017

Ikatlong Larawan

Philippines elects first transgender woman to congress

By Robert Sawatzky, for CNN
Updated 0155 GMT (0955 HKT) May 11, 2016

Geraldine Roman waves to supporters while campaigning in Bataan province, April 30, 2016.

Sanggunian: Sawatzky, 2016). cnn.com. Retrieved February 10, 2017

Ikaapat na Larawan

UN rights expert welcomes halt on drug killings in the Philippines

Leila B. Salaverria

Philippine Daily Inquirer/ANNManila | Thu, February 2, 2017 | 09:04 pm

Human rights activists light candles for the victims of extra-judicial killings around the country in the wake of "War on Drugs" campaign by Philippine President Rodrigo Duterte in suburban Quezon city northeast of Manila, Philippines, Aug. 15, 2016. (AP/Bullit Marquez)

Sanggunian: Salaverria, 2017. TheJakartaPost.com. Retrieved February 10, 2017

 Pamprosesong mga Tanong

1. Ano-ano ang pananaw ng inyong grupo sa headline na napunta sa inyo?

2. Maituturing mo bang isyung panlipunan ang ipinakikita ng bawat headline? Bakit?

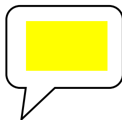
3. Bakit mahalaga na maunawaan mo ang iba't ibang isyung panlipunan?

BINABATI KITA!

Pagkatapos masuri ang iyong mga kaalaman tungkol sa mga isyu at hamong panlipunan, natitiyak kong nais mong mapalalim pa ang iyong kaalaman at pag-unawa sa paksa.

Masasagot din ang ilang katanungang naglalaro sa iyong isipan. Sa iyong pagtupad sa iba't ibang gawain, suriin kung tumutugma ba ang iyong mga dating alam sa mga bagong kaaalaman na iyong matututuhan sa modyul na ito. Gamitin ang mga dating kaalamang ito para sa talakayang gagawin sa susunod na bahagi ng aralin, ang PAUNLARIN.

PAUNLARIN

Sa bahaging ito ng aralin, inaasahang matutuhan mo ang mahahalagang kaalaman at konsepto tungkol sa mga katangian ng isyu at hamong panlipunan, mga bumubuo sa lipunan, at pagkakaiba ng elemento ng istrukturang panlipunan at kultura. Susuriin mo rin kung tama o mali ang iyong panimulang sagot sa gawain.Simulan mo na ang paglalakbay tungo sa iyong pagkatuto.

Basahin ang teksto sa ibaba na hinango mula sa artikulo ni Leile B. Salaverria tungkol sa antas ng korapsyon sa Pilipinas.

Larawan 1: Editorial Cartoon Tungkol sa Corruption
Sanggunian: Philippine Daily Inquirer: 2012

Sa artikulong isinulat ni Leila B. Salaverria na nailathala sa Philippine Daily Inquirer noong Disyembre 5, 2012, tinalakay niya ang resulta ng pag-aaral ng Transparency International tungkol sa persepsyon ng korapsyon sa Pilipinas. Sa nasabing pag-aaral, nagtala ang Pilipinas ng iskor na tatlumpu't apat sa kabuuang 100 kung saan ang 100 ay may deskripsyon na "very clean".

Bahagyang tumaas ang marka ng Pilipinas noong 2013 sa iskor na tatlumpu't anim.Kung tutuusin, mababa pa rin ang markang ito kung ihahambing sa mga bansang Denmark, Finland, New Zealand, Sweden, at Singapore na may matataas na marka at itinuturing na "very clean". Nagbibigay ito ng mensahe na ang Pilipinas ay isa pa rin sa mga bansa sa daigdig na may malaganap na korapsyon sa pamahalaan.

Ang isyu ng korapsyon ay hindi lamang nararanasan sa ating bansa. Sa katunayan, ayon sa nasabi ring pag-aaral, higit na mataas ang marka ng Pilipinas kung ihahambing sa mga karatig-bansa sa Asya tulad ng Vietnam, Indonesia, Bangladesh, at ng North Korea na kasama sa "five most *corrupt countries*" sa daigdig. Subalit hindi ito dahilan upang itigil natin ang paglaban sa korapsyon.

Ayon kay Rosalinda Tirona, ang pangulo ng Transparency International sa Pilipinas, kailangan pa ang mas maraming pagkilos upang labanan ang korapsyon. Ngunit, hindi lamang korapsyon ang dapat na bigyang pansin kundi ang transpormasyon ng lipunang Pilipino upang makamit ang tunay na pagbabago.

Halaw sa Artikulo ni Salaverria, L. B. (2012, December 5). *Philippines Remains One of the Most Corrupt Countries- Survey.* Retrieved September 5, 2014, from Philippine Daily Inquirer: http://globalnation.inquirer.net/58823/philippines-remains-one-of-the-most-corrupt-countries-survey#ixzz2uxN9aww

Binigyang-pansin sa iyong binasa ang isa sa mga isyung nararanasan sa ating bansa – ang korapsyon. Angkorapsyon ay makikita sa mga simpleng serbisyong pampamahalaan tulad ng pagkuha ng permit para sa pagbubukas ng negosyo hanggang sa mga malawakan at malakihang proyekto tulad ng pagpapagawa ng kalsada, tulay, at mga gusaling pampamahalaan. Maraming mamamayan ang nag-aakala na wala itong direktang epekto sa kanila subalit, ang katotohanan lahat tayo ay apektado nito. Ganito rin ang persepsyon ng ibang mamamayan sa iba pang isyu at hamong panlipunan na nararanasan sa ating bansa tulad ng paglabag sa karapatang pantao, malayang kalakalan, pang-aabuso sa mga kababaihan, at mga suliraning pangkapaligiran na dulot ng maling pangangalaga sa kalikasan. Bunga nito, hinihiwalay ng mga mamamayan ang kanilang sarili sa mga isyu at hamong panlipunan upang matugunan ang mga personal na hamon at pangangailangan.

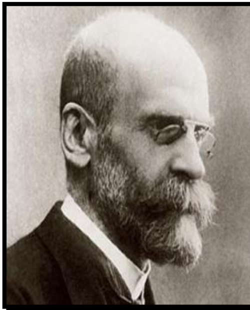
Bilang mag-aaral, mahalagang magkaroon ka ng malawak na kaalaman sa mga isyu at hamong panlipunan upang maunawaan ang mga sanhi at bunga nito sa isang lipunan at sa bansa. Mahalaga ring maunawaan na lahat tayo ay may bahaging ginampanan sa pagkakaroon ng mga suliraning pangkapaligiran.

Mahalaga ring maunawaan mo ang epekto nito sa indibiduwal, sa iba't ibang pangkat ng tao, at sa lipunan sa kabuuan. Higit sa lahat, makatutulong din ito upang maging aktibong bahagi ka ng mga programa at polisiya na naglalayong bigyan ng katugunan ang mga suliranin. Ang mga mamamayang mulat at tumutugon sa kanilang mga tungkulin ay kailangan sa pagkamit ng ganap na transpormasyon ng indibiduwal at lipunan.

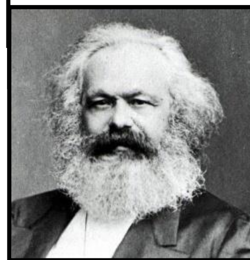
Paksa: **Ang Lipunan**

Nabasa mo ang isang balita tungkol sa isyung panlipunan na nararanasan sa ating bansa. Upang higit itong maunawaan, kailangan mo munang malaman, masuri, at maunawaan kung ano ang lipunan at ang mga bumubuo rito. Simulan ito sa pamamagitan ng pagbasa sa susunod na teksto.

Batayan sa pag-aaral ng mga isyu at hamong panlipunan ang pag-unawa sa bumubuo ng isang lipunan, ugnayan, at kanyang kultura. Ano nga ba ang ibig sabihin ng lipunan? Ang lipunan ay tumutukoy sa mga taong sama-samang naninirahan sa isang organisadong komunidad na may iisang batas, tradisyon, at pagpapahalaga. Halos ganito rin ang pagpapakahulugan ng ilang mga sosyologo tungkol sa lipunan. Ilan sa kanila ay sina Emile Durkheim, Karl Marx, at Charles Cooley. Tunghayan ito sa sumusunod na pahayag.

"Ang lipunan ay isang buhay na organismo kung saan nagaganap ang mga pangyayari at gawain. Ito ay patuloy na kumikilos at nagbabago. Binubuo ang lipunan ng magkakaiba subalit magkakaugnay na pangkat at institusyon. Ang maayos na lipunan ay makakamit kung ang bawat pangkat at institusyon ay gagampanan nang maayos ang kanilang tungkulin."(Mooney, 2011)

Karl Marx

"Ang lipunan ay kakikitaan ng tunggalian ng kapangyarihan. Ito ay nabubuo dahil sa pag-aagawan ng mga tao sa limitadong pinagkukunang-yaman upang matugunan ang kanilang pangangailangan. Sa tunggalian na ito, nagiging makapangyarihan ang pangkat na kumokontrol sa produksyon. Bunga nito, nagkakaroon ng magkakaiba at hindi pantay na antas ng tao sa lipunan na nakabatay sa yaman at kapangyarihan."(Panopio, 2007)

http://www.philosophybasics.com/photos/marx.jpg

Charles Cooley

"Ang lipunan ay binubuo ng tao na may magkakawing na ugnayan at tungkulin. Nauunawaan at higit na nakikilala ng tao ang kaniyang sarili sa pamamagitan ng pakikisalamuha sa iba pang miyembro ng lipunan. Makakamit ang kaayusang panlipunan sa pamamagitan ng maayos na interaksiyon ng mga mamamayan."(Mooney, 2011)

http://wpcontent.answcdn.com/wikipedia/en/thumb/1/1c/Charles_Cooley.png/220px-Charles_Cooley.png

Magkakaiba man ang pagpapakahulugan sa lipunan, makikita na ang mga sosyologong ito ay nagkakaisa na ang lipunan ay binubuo ng iba't ibang institusyon, ugnayan, at kultura. Bilang mag-aaral, mahalagang maunawaan mo kung ano-ano ang bumubuo sa lipunan.

Ang Istrukturang Panlipunan at Kultura

Ipagpalagay na ang lipunan ay tulad ng isang barya na may dalawang mukha: ang isang mukha ay tumutukoy sa mga istruktura ng lipunan at ang isa naman ay tumutukoy sa kultura. Bagama't ang dalawang mukha ay magkaiba at may kani-kaniyang katangian, mahalaga ang mga ito at hindi maaaring paghiwalayin tulad na lamang kapag pinag-uusapan ang lipunan.

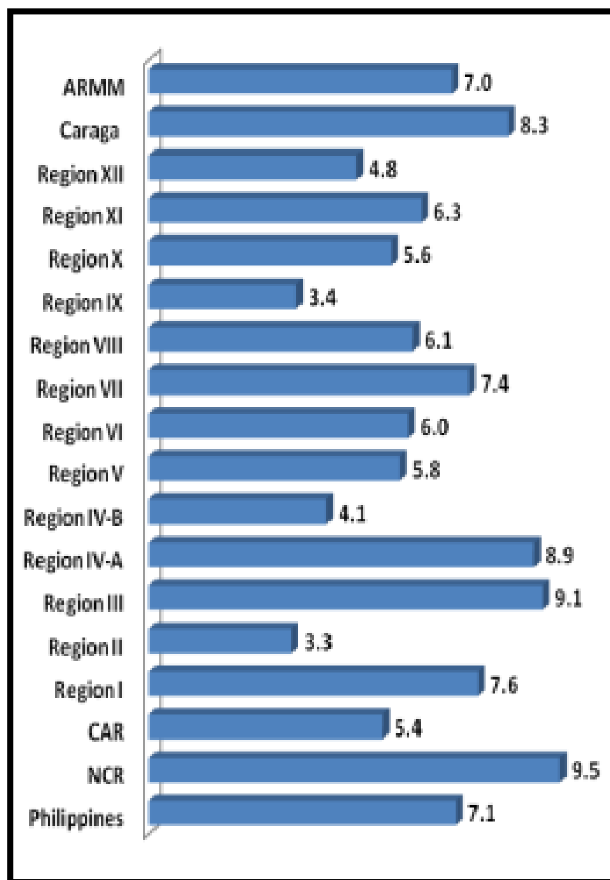
Mga Elemento ng Istrukturang Panlipunan

Ang mga elemento ng istrukturang panlipunan ay ang institusyon, social groups, status (social status), at gampanin (roles).

Institusyon

Ang lipunan ay binubuo ng mga institusyon.Ang institusyon ay organisadong sistema ng ugnayan sa isang lipunan. (Mooney, 2011). Isipin halimbawa ang isang pangkaraniwang araw. Magsisimula ito sa paghahanda ng mga miyembro ng pamilya para sa kani-kaniyang mga gawain. Ang pamilya

ay isa sa mga institusyong panlipunan, dito unang nahuhubog ang pagkatao ng isang nilalang. Mula sa tahanan, maaaring ang ibang miyembro ng pamilya ay magtungo sa paaralan samantalang ang iba naman sa kanila aymagtatrabaho o kaya ay mamimili ng kanilang pangangailangan. Tulad ng pamilya, ang paaralan ay nagdudulot ng karunungan, nagpapaunlad ng kakayahan, at patuloy na naghuhubog sa isang tao upang maging kapaki-pakinabang na mamamayan, isa rin itong institusyong panlipunan. Samantala, ang mga taong nagtatrabaho at kumokonsumo ng produkto ay bahagi ng isa pang instituyong panlipunan – ang ekonomiya. Mahalaga ang ekonomiya sa lipunan dahil pinag-aaralan dito kung paano matutugunan ang mga pangangailangan ng mga mamamayan. Mula sa tahanan hanggang sa mga lugar na patutunguhan maaaring may makasalubong kang traffic aide, may madaanang mga tulay o kaya ay mainip dahil sa abala na dulot ng ginagawang kalsada. Maaaring may makita ka ring mga anunsyo ng mga programang pangkalusugan at pangkalinisan. Ang mga nabanggit ay ilan lamang sa mga tungkulin ng pamahalaan na isa ring institusyong panlipunan. Sa pagtupad mo sa iyong pang-araw-araw na tungkulin, naghahangad ka ng kaligtasan, nagdarasal ka na maging tagumpay ang iyong mga gawain, at maging ligtas ang iyong mga mahal sa buhay. Lahat ng ito ay ginagawa natin dahil sa ating pananampalataya. Ang usapin ng pananampalataya ay bahagi ng relihiyon na isa rin sa mga institusyong panlipunan. Ang pamilya, relihiyon, edukasyon, ekonomiya, at pamahalaan ang itinuturing na mga institusyong panlipunan.

Unempoyment Rate sa Pilipinas noong 2013. Ang mataas na bilang ng walang trabaho ay dulot ng kabiguan ng ilang institusyong panlipunan na matugunan ang kanilang mga tungkulin.Sa iyong palagay, aling institusyong panlipunan ang may responsibilidad na resolbahin ang mataas na *unemployment* sa ilang rehiyon sa Pilipinas? Bakit?

Halaw sa National Statistics Coordinating Board (NSCB), 2013

May mga isyu at hamong panlipunang nag-ugat dahil sa kabiguan ng isang institusyon na maipagkaloob ang mga inaasahan mula rito. Halimbawa, ang mataas na bilang ng mga mamamayang walang trabaho ay maaaring dulot ng kakulangan ng kaalaman at kakayahan na bunga ng kabiguan ng paaralan na magkaloob ng mataas na kalidad ng edukasyon. Maaari rin namang ito ay dahil sa hindi nagawa ng pamahalaan ang kaniyang tungkulin na lumikha ng trabaho para sa kaniyang mamamayan. May mga pagkakataon din na ang hidwaan sa pagitan ng mga institusyon ay nagdudulot ng mga isyu at hamong panlipunan. Hindi ba't naging malaking usapin ang Responsible Parenthood and Reproductive Health Law (RA 10354)? Sa nabanggit na isyu, naging magkasalungat ang pananaw ng pamahalaan at simbahan.

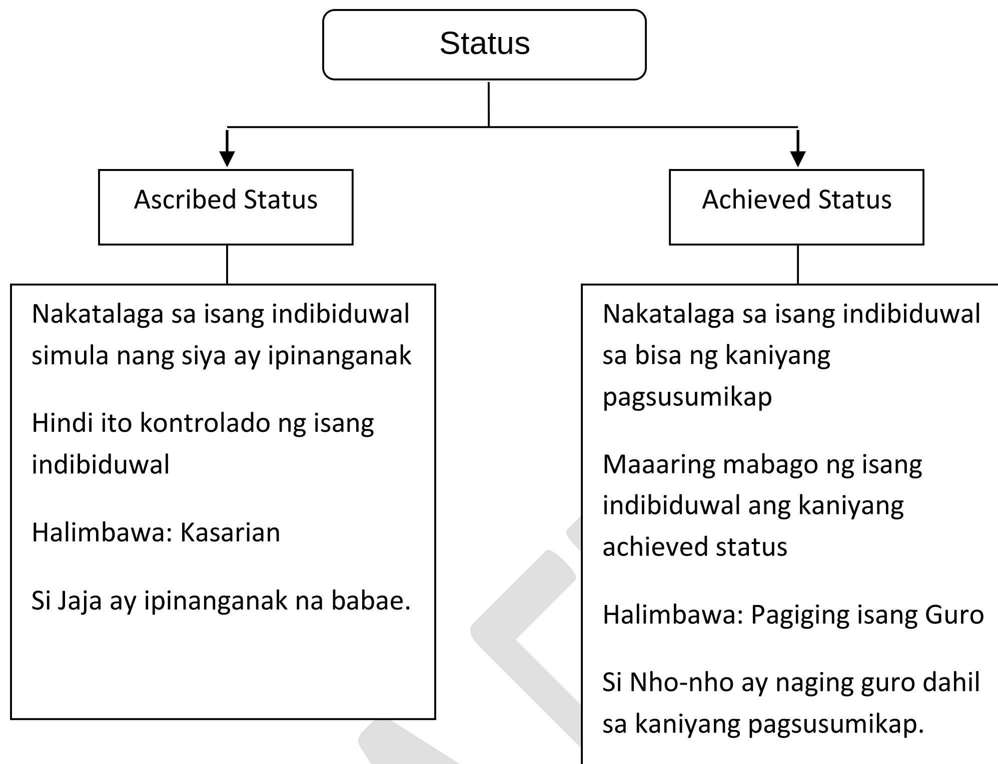
Social Group

Ang mga institusyong panlipunan ay binubuo naman ng mga social group. Tumutukoy ang social group sa dalawa o higit pang taong may magkakatulad na katangian na nagkakaroon ng ugnayan sa bawat isa at bumubuo ng isang ugnayang panlipunan. May dalawang uri ng social group: ang primary group at secondary group. (Mooney, 2011). Angprimary group ay tumutukoy sa malapit at impormal na ugnayan ng mga indibiduwal. Kadalasan, ito ay mayroon lamang maliit na bilang. Halimbawa nito ay ang pamilya at kaibigan.Sa kabilang banda, ang secondary group ay binubuo ng mga indibiduwal na may pormal na ugnayan sa isa't isa. Karaniwang nakatuon sa pagtupad sa isang gawain ang ganitong uri ng ugnayang panlipunan. Isang halimbawa nito ay ang ugnayan sa pagitan ng amo at ng kaniyang manggagawa, gayundin ang ugnayan ng mga manggagawa sa isa't isa.

Nagkakaroon ng hindi magandang ugnayan ang mga bumubuo sa isang social group na nagdudulot ng ilang isyu at hamong panlipunan. Halimbawa ang malawakang pagwewelga ng ilang manggagawa ay isang isyung panlipunan na dulot ng pagkakaroon ng hindi magandang ugnayan ng mga manggagawa at may-ari ng kumpanya.

Status

Kung ang mga institusyong panlipunan ay binubuo ng mga social groups, ang mga social groups naman ay binubuo ng iba't ibang status. Ang status ay tumutukoy sa posisyong kinabibilangan ng isang indibiduwal sa lipunan. Ang ating pagkakakilanlan o identidad ay naiimpluwensiyahan ng ating status. May dalawang uri ng status: ito ay ang ascribed status at achieved status .

Pigura 1: Ang *ascribed* at *achieved status*

Paano nga ba nagkakaugnay ang dalawang uri ngstatus? Maaaring makaapekto ang ascribed status ng isang indibiduwal sa kaniyang achieved status. Halimbawa, ang isang indibiduwal ay ipinanganak na mahirap. Ang pagiging mahirap niya sa pagkakataong ito ay maituturing na ascribed status. Ang ascribed status na ito ay maaaring maging inspirasyon sa kaniyang hangarin na makatapos ng pag-aaral o kaya ay maging isang propesyunal upang makaahon sa hirap ng buhay. Ang pagiging isang college graduate o propesyunal ay maituturing naachieved status.

May mga isyu at hamong panlipunan na may kaugnayan sa status ng tao sa lipunan. Karaniwan, nagkakaroon ng mas malawak na pagkakataon sa magandang kalidad ng edukasyon ang mga taong ipinanganak na mayaman kung ikukumpara sa mga mahihirap. Sa kabila nito, mayroon din namang mga

mahihirap na naging tuntungan ang ganitong kalagayan upang lalong magsumikap para mabago ang estado sa buhay.

Gampanin (Roles)

May posisyon ang bawat indibiduwal sa loob ng isang social group. Ang bawat posisyon ay may kaakibat na gampanin o roles. Tumutukoy ang mga gampaning ito sa mga karapatan, obligasyon, at mga inaasahan ng lipunan na kaakibat ng posisyon ng indibiduwal. Sinasabing ang mga gampaning ito ang nagiging batayan din ng kilos ng isang tao sa lipunang kanyang ginagalawan. Halimbawa, bilang isang mag-aaral inaasahang gagampanan mo ang mga tungkulin ng isang mabuting mag-aaral at inaasahan mo rin na gagampanan ng iyong guro ang kaniyang mga tungkulin tulad ng pagtuturo nang mahusay at pagbibigay ng pagsusulit sa klase.

Ang hindi pagganap sa mga inaasahang gampanin ng isang indibiduwal o isang grupo ay maaaring magdulot ng ilang isyu at hamong panlipunan. Halimbawa, ang isang mamamayan ay may tungkuling dapat gampanan sa lipunan. Kung ito ay hindi magagampanan nang maayos, magdudulot ito ng ilang isyu at hamong panlipunan. Tungkulin ng mga mamamayan na sumunod sa batas ng pagtatapon ng basura. Ang hindi pagsunod sa batas na ito ay makapagdudulot ng ilang mga suliraning pangkapaligiran tulad ng polusyon na banta sa kalusugan ng mga mamamayan.

May mga pagbabago rin sa lipunan na magdudulot ng pagbabago sa roles ng bawat isa. Isang magandang halimbawa nito ang pagkakaroon ng mga househusband sa kasalukuyan. Ito ay mga asawang lalaki na siyang gumagawa ng mga gawain sa loob ng tahanan habang ang kaniyang asawang babae ang naghahanapbuhay. Marami ring pagkakataon na ang asawang lalaki at asawang babae ay kinakailangang parehong magtrabaho upang matugunan ang pangangailangan ng pamilya. Makikita sa ganitong sitwasyon ang pagbabago ng gampanin ng mga kalalakihan at kababaihan bilang tugon sa nagbabagong panahon.

Gawain 2. Timbangin Mo

Basahin at unawain ang mga pahayag. Isulat ang **A** kung tama ang nilalaman ng una at ikalawang pahayag; **B** kung tama ang nilalaman ng unang pahayag at mali ang ikalawa; **C** kung mali ang nilalaman ng unang pahayag at tama ang ikalawa; **D** kung mali ang nilalaman ng una at ikalawang pahayag.

___1. A. Ang lipunan ay tumutukoy sa mga taong sama-samang naninirahan sa isang organisadong komunidad na may iisang batas, tradisyon, at pagpapahalaga.

B. Sa pag-aaral ng mga isyu at hamong panlipunan, mahalagang maunawaan ang bumubuo, ugnayan, at kultura ng isang lipunan.

___2. A. Ayon kay Karl Marx, ang lipunan ay binubuo ng mga taong may magkakawing na ugnayan at tungkulin.

B. Dahil sa magkakawing na ugnayan at tungkulin ng mga tao sa isang lipunan, makakamit ang kaayusang panlipunan sa pamamagitan ng maayos na interaksiyon ng mga mamamayan

___3. A. Ang lipunan ay binubuo ng mga institusyon. Tumutukoy ito sa matatag at organisadong sistema ng ugnayan sa isang lipunan.

B. May mga isyu at hamong panlipunang umuusbong dahil sa kabiguan ng isang institusyong maipagkaloob ang mga inaasahan mula rito.

___4. A. Maituturing ang pamilya bilang isang halimbawa ng secondary group.

B. Tumutukoy ang secondary group sa mga indibiduwal na may malapit at impormal na ugnayan sa isa't isa.

___5. A. Ang bawat indibiduwal ay may posisyon sa isang social group. Ang posisyong ito ay may kaukulang gampanin o roles.

B. Ang hindi pagganap sa inaasahang gampanin ng isang tao sa isang social group ay nakapagdudulot ng isyu at hamon na makaaapekto sa bawat isa sa nasabing grupo.

Gawain 3. Photo Essay

Sa isang oslo paper ay gumawa ng Photo Essay na nagpapakita ng iba't ibang isyu at hamong panlipunan na dulot ng mga elemento ng istrukturang panlipunan. Maaaring gumupit ng mga larawan sa magazine o kumuha ng mga ito sa internet. Gawing batayan ang rubric sa pagmamarka bilang gabay sa pagtupad ng gawaing ito.

Rubric sa pagmamarka ng Photo Essay			
Pamantayan	**Deskripsiyon**	**Puntos**	**Nakuhang Puntos**
Kawastuhan	Ang mga inilagay na larawan at paliwanag ay tumutugma sa paglalarawan at konsepto ng isang isyu at hamong panlipunan	**7**	
Nilalaman	Wasto at makatotohanan ang impormasyon. May pinagbatayang pag-aaral, artikulo, o pagsasaliksik ang ginamit na datos.	**6**	
Organisasyon	Kumprehensibo at malinaw ang daloy ng photo essay. Maayos na naipahayag ang konsepto ng isyu at hamong panlipunan gamit ang mga larawan at datos.	**4**	
Pagkamalikhain	May sariling istilo sa pagsasaayos ng photo essay. Gumamit ng mga angkop na disenyo at kulay upang maging kaaya-aya ang kaanyuan ng produkto.	**3**	
	Kabuuan	**20**	

Ngayon ay may sapat ka nang kaalaman tungkol sa mga elemento ng istrukturang panlipunan. Ang iyong kaalaman sa mga bagay na ito ay makakatulong sa pagsusuri at pag-unawa mo sa ilang isyu at hamong panlipunang tatalakayin sa bawat markahan.

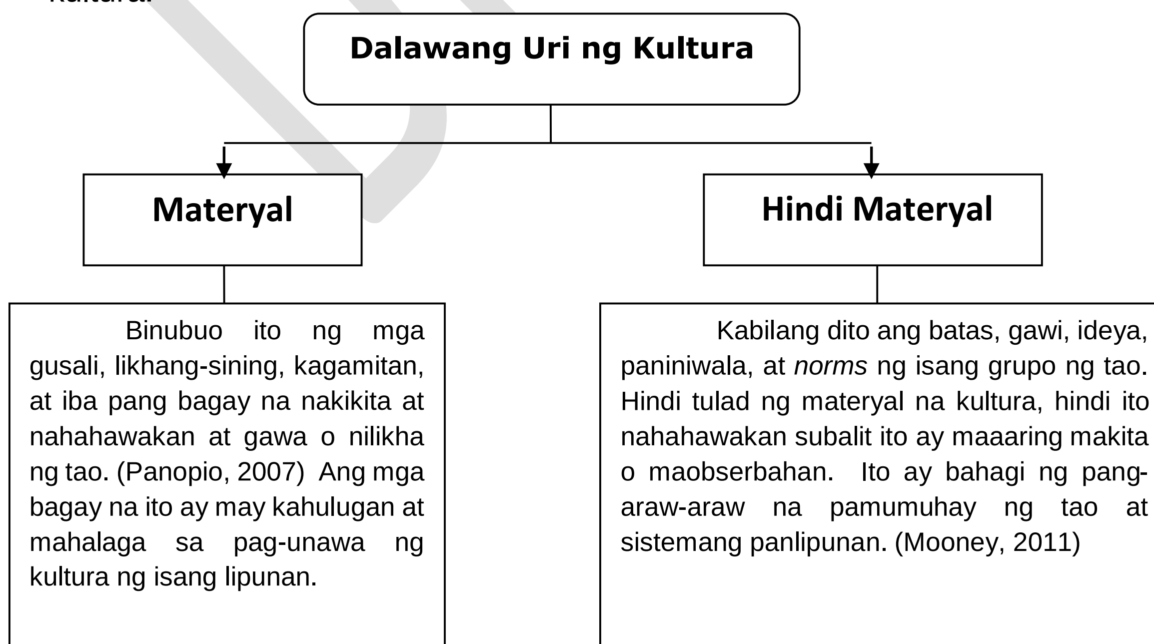
Kung may mga isyu na dulot ng hindi mabuting ugnayan ng mga Istrukturang panlipunan, mayroon din namang mga isyung may kaugnayan sa kultura. Sa bahaging ito, matutunghayan mo ang iba't ibang elemento ng kultura at kaugnayan nito sa mga isyu at hamong panlipunan.

Katuturan ng Kultura

Sa pag-aaral ng lipunan, mahalagang pagtuunan din ng pansin ang kultura. Ayon kina Andersen at Taylor (2007),ang kultura ay isang kumplikadong sistema ng ugnayan na nagbibigay-kahulugan sa paraan ng pamumuhay ng isang grupong panlipunan o isang lipunan sa kabuuan. Sa isang lipunan, binibigyang-katwiran ng kultura ang maganda sa hindi, ang tama sa mali at ang mabuti sa masama.

Pinatutunayan din ni Panopio (2007) ang naunang kahulugan ng kultura sa pamamagitan ng pagsasabing "ito ang kabuuang konseptong sangkap sa pamumuhay ng mga tao, ang batayan ng kilos at gawi, at ang kabuuang gawain ng tao".

Ayon naman kayMooney (2011), ang kultura ay tumutukoy sa kahulugan at paraan ng pamumuhay na naglalarawan sa isang lipunan. Samakatuwid ang ginagawa natin sa ating pang-araw-araw na pamumuhay mula paggising hanggang bago matulog ay bahagi ng ating kultura. May dalawang uri ang kultura. Ito ay ang materyal na kultura at hindi materyal na kultura.

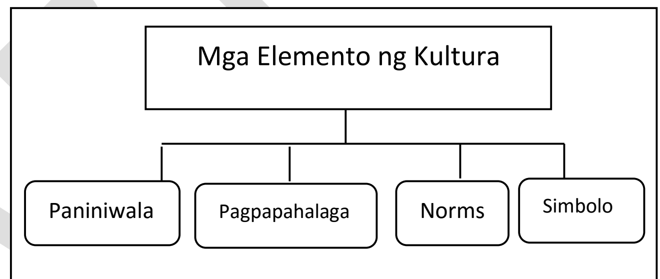
Pigura 2: Dalawang Uri ng Kultura

Mga Elemento ng Kultura

Kung ang mga institusyong panlipunan ay tumutukoy sa mga istruskturang bumubuo sa isang lipunan, ang kultura naman ay tumutukoy sa kahulugan at paraan ng pamumuhay ng mga mamamayan sa isang lipunan. Naglalarawan ito sa isang lipunan. Nag-iiba ang paglalarawan ng bawat lipunan batay na rin sa kultura nito. Binubuo ang kultura ng mga paniniwala (beliefs), pagpapahalaga (values), norms, at simbolo.

Paniniwala (Beliefs)

Tumutukoy ito sa mga kahulugan at paliwanag tungkol sa pinaniniwalaan at tinatanggap na totoo.

Pigura 3: Mga Elemento ng Kultura

Maituturing itong batayan ng pagpapahalaga ng isang grupo o lipunan sa kabuuan. Nakakaapekto sa mga isyu at hamong panlipunan ang paniniwala ng isang indibiduwal o pangkat ng tao.Halimbawa, ang isang lipunang naniniwala sa pagkakapantay-pantay ng mga tao anoman ang kasarian ay magbibigay ng mga oportunidad para sa pag-unlad ng tao anuman ang kasarian nito.

Pagpapahalaga (Values)

Ang pagpapahalaga ay hindi maaaring maihiwalay sa paniniwala ng isang lipunan. Maituturing itong batayan ng isang grupo o ng lipunan sa kabuuan kung ano ang katanggap-tanggap at kung ano ang hindi. Batayan ito kung ano ang tama at mali, maganda at kung ano ang nararapat at hindi nararapat(Mooney, 2011).Bagama’t may iba’t ibang pagpapahalaga ang bawat

lipunan, marami sa pagpapahalaga ay kanilang pinagsasaluhan. Kapag ang isang situwasyon o gawain ay labag sa mga pagpapahalaga, itinuturing ito na isyu o hamong panlipunan.

Norms

Tumutukoy ito sa mga asal, kilos, o gawi na binuo at nagsisilbing pamantayan sa isang lipunan. Ang mga norm ang nagsisilbing batayan ng mga ugali, aksyon, at pakikitungo ng isang indibiduwal sa lipunang kaniyang kinabibilangan. Mauuri ang norms sa folkways at mores. Ang folkways ay ang pangkalahatang batayan ng kilos ng mga tao sa isang grupo o sa isang lipunan sa kabuuan. Sa kabilang banda, ang mores ay tumutukoy sa mas mahigpit na batayan ng pagkilos. Ang paglabag sa mga mores ay magdudulot ng mga legal na parusa (Mooney, 2011).

Ang kawalan ng batayan ng pagkilos sa isang lipunan ay maaaring magdulot ng kaguluhan. Halimbawa, ang mga batas trapiko ay inilaan upang magkaroon ng kaayusan at kaligtasan ang mga tao sa lansangan. Batayan ito ng pagkilos ng mga tao. Ang hindi pagsunod sa mga batas na ito ay may kaukulang kaparusahan.

Simbolo (Symbols)

Ang simbolo ay ang paglalapat ng kahulugan sa isang bagay ng mga taong gumagamit dito. (White, 1949) Kung walang simbolo, walang magaganap na komunikasyon at hindi rin magiging posible ang interaksiyon ng mga tao sa lipunan. Ang mga halimbawa ng simbolo ay wika, mga pagkumpas (gestures), at iba pang bagay na nauunawan ng mga miyembro ng isang lipunan.Halimbawa, isang gawi ng mga Pilipino ang pagmamano. Ang gawing ito ay sumisimbolo sa isang paraan ng pagpapakita ng paggalang ng mga Pilipino sa mga nakatatanda.

Gawain 4. Modified True or False

Isulat ang TAMA kung wasto ang isinasaad ng pangungusap; kung ito ay mali, itama ang salitang may salungguhit upang maiwasto ang pahayag. Isulat ang iyong sagot sa patlang.

__________1. Ang kultura ay tumutukoy sa kahulugan at paraan ng pamumuhay ng mga mamamayan sa isang lipunan.

__________2. Ang paniniwala ay isang elemento ng kultura na tumutukoy sa mga asal, kilos o gawi na nagsisilbing pamantayan ng pagkilos sa isang lipunan.

__________3. Ang pagpapahalaga ay batayan ng pagkilos na katanggap-tanggap sa grupo ng mga tao o lipunan sa kabuuan.

__________4. Ang hindi pagsunod sa norms ng isang lipunan ay may kaukulang kaparusahan o sanctions.

__________5. Ang kultura aynaglalarawan sa isang lipunan.

Paksa:**Isyung Personal at Isyung Panlipunan**

Ikaw bilang bahagi ng isang lipunan ay may kinabibilangang institusyon, *social groups*, *status* at may mga gampaning dapat gawin. Gayundin, mayroon kang mga paniniwala, pagpapahalaga, *norms* na sinusunod, at nauunawaang mga simbolo.

Subalit, hindi maiiwasan sa ating lipunan ang pagkakaroon ng hindi pagkakasundo o pagkakaunawaan ng mga institusyon, mga pagkakaiba ng pagpapahalaga at paniniwala, at pagkakaiba ng opinion ng mga taong kabilang sa magkaibang *social groups*. Ang hindi pagkakaunawaang ito ay maaaring magdulot ng iba't ibang isyu at hamong panlipunan.

Kailan nga ba nagiging isyung panlipunan ang isang isyu? Ang susunod na bahagi ay magbibigay ng kaalaman sa iyo tungkol sa mga katangian ng isyu at hamong panlipunan.

Isang pampublikong usapin ang isyung panlipunan. Samakatuwid, nakaaapekto ito hindi lamang sa isang tao sa lipunan kundi sa malaking bahagi mismo ng nasabing lipunan. Karaniwang ang mga isyung panlipunan ay sumasalamin sa mga suliraning kinakaharap ng lipunan. Walang maituturing na iisang depinisyon ang suliraning panlipunan subalit lubusang maunawaan ito gamit ang Sociological Imagination.

Ang Sociological Imagination

Sa pag-aaral ng mga hamon at isyung panlipunan, mahalaga ang pag-unawa sa mga istrukturang bumubuo rito maging ang kulturang naglalarawan sa isang lipunan. Mahalaga ring makita ng bawat isa ang kaugnayan ng istrukturang panlipunan at kultura sa pagkakaroon ng mga suliranin at isyung panlipunan.

Ayon kay C. Wright Mills (1959), mahalagang malinang ang isang kakayahang makita ang kaugnayan ng mga personal na karanasan ng isang tao at ang lipunang kanyang ginagalawan. Tinawag niya itong Sociological Imagination. Kapag nalinang sa atin ang abilidad na ito, masusuri natin ang koneksiyon at interseksiyon ng mga isyung personal at isyung panlipunan. Mahalaga rin ito sa pagbibigay ng koneksyon sa mga pangyayari sa ating buhay bilang isang indibiduwal at sa pangkalahatang kaganapan sa lipunang ating ginagalawan.

Isang halimbawa nito ang problemang kinakaharap ng mga Pilipino sa usaping pantrapiko lalo na sa Kamaynilaan at mga karatig-lugar. Sa simula, maaaring isisi sa tao ang pagiging huli niya sa pagpasok sa paaralan, subalit kung susuriin ang isyung ito, masasabing ang palagiang pagpasok nang huli ay bunga ng malawakang suliraning pantrapiko. Kung gagamitin ang Sociological Imagination, maiuugnay na hindi lamang personal na isyu ang dapat harapin kundi isang isyung panlipunan na nakaaapekto sa isang indibiduwal.

Isyung Personal at Isyung Panlipunan

Ano nga ba ang kaibahan ng isyung personal at isyung panlipunan? Ang mga isyung personal ay sinasabing nagaganap sa pagitan ng isang tao at ilang malalapit sa kanya. Ang solusyon sa isang isyung personal ay nasa kamay ng indibiduwal. Maituturing ang isyung ito na pribadong bagay na nararapat solusyunan sa pribadong paraan. Samantala ang isyung panlipunan ay isang pampublikong bagay. Karaniwang kaugnay ito ng krisis o suliranin sa mga institusyong panlipunan. Mga suliranin ito na nakakaapekto hindi lamang sa isang tao kundi sa lipunan sa kabuuan.

Mahalagang malaman mo na sa kabila ng pagkakaiba ng isyung personal at isyung panlipunan, ang dalawang ito ay magkaugnay. Isang halimbawa nito ay ang mga hamon at isyung pangkapaligiran. Ang makalat na bakuran ay isang halimbawa ng isyung personal subalit kung ang isang barangay o bayan ay magiging makalat dulot ng kawalan ng maayos na sistema ng pagtatapon ng basura, ito ay maituturing na isyung panlipunan. Idagdag pa rito ang masamang epekto sa kalusugan at ekonomiya ng isang lugar kung ito ay mabaho, makalat, at walang maayos na sistema ng pagtatapon ng basura.

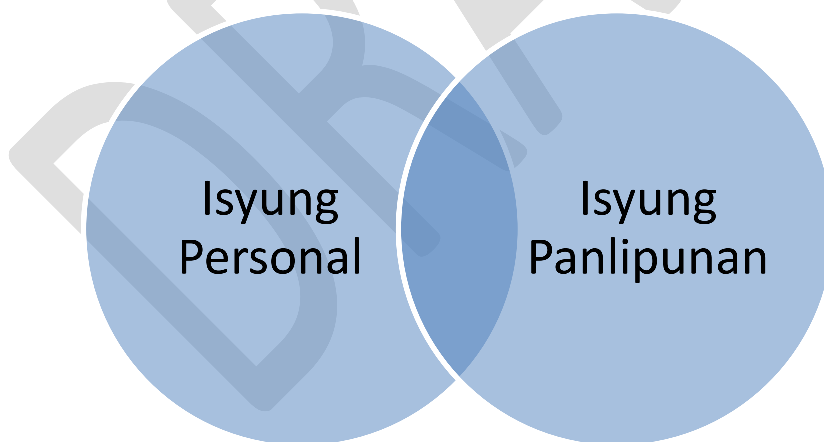
Mayroon ding mga isyu na may kaugnayan sa ekonomiya. Isang magandang halimbawang ibinigay ni C. Wright Mills (1959) ng pagkakaiba ng isyung personal at isyung panlipunan ay tungkol sa kawalan ng trabaho. Kung sa isang komunidad na may 100,000 mamamayang maaaring maghanapbuhay ay may isang walang trabaho, maaring ituring ito bilang isang isyung personal. Subalit kung sa isang lipunang mayroong 50 milyong tao at 15 milyon sa mga ito ay walang trabaho, maaari itong ituring na “isyung panlipunan”. Sa malalim na pagtingin, maaaring maging kongklusyon na may kakulangan sa lipunan o istruktura nito na nagdudulot ng kawalan ng trabaho ng maraming mamamayan dito.

Mayroon din namang ilang pangyayari na maituturing na isyung panlipunan subalit makikita ang epekto sa personal na buhay ng isang tao. Ang mga digmaan ay maituturing na isyung panlipunan subalit hindi maikakaila ang epekto nito maging sa personal na buhay ng mga tao sa lipunang puno ng kaguluhan at karahasan.

Gamit ang kasanayan na Sociological Imagination, bilang bahagi ng lipunang iyong ginagalawan, mahalagang maunawaan mo na ang mga personal na isyung nararanasan mo ay may kaugnayan sa isyu at hamong panlipunan. Hindi rin maikakaila na mayroon kang mahalagang papel na gagampanan sa pagtugon sa mga isyu at hamong kinahaharap ng lipunan sa kasalukuyan.

Gawain 5. Personal o Panlipunan?

Gamit ang Venn diagram ay ibigay ang pagkakatulad at pagkakaiba ng isyung personal at isyung panlipunan.

Gawain 6. Pangatuwiranan mo!

Basahin ang mga situwasyon sa unang kolum. Ipaliwanag ang sanhi at epekto ng bawat situwasiyon gamit ang Sociological Imagination. Pagkatapos, punan ng tamang sagot ang kahon ng paglalahat.

Situwasyon	**Paliwanag**
1. Ayon sa istatistiks, labing limang milyong Pilipino ang walang trabaho.	
2. Isang mag-aaral ang nahihirapang gumawa ng takdang-aralin sa Araling Panlipunan.	
3. Dahil sa biglang paglakas ng ulan, malaking bahagi ng komunidad ang bumaha.	

Paglalahat

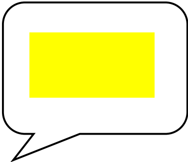
Kung gayon, masasabi ko na ang Isyung Panlipunan ay

____
____
____
____
____
____

BINABATI KITA!

Matapos mong isakatuparan ang mga gawain sa bahagi ng Paunlarin, may sapat ka nang kaalaman at pag-unawa tungkol sa lipunan at mga isyu at hamong panlipunang kinakaharap sa kasalukuyan. Sa susunod na bahagi ng araling ito ay palalalimin ang iyong pag-unawa tungkol sa paksang ito, ang PAGNILAYAN AT UNAWAIN.

PAGNILAYAN AT UNAWAIN

Sa bahaging ito, palalalimin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa paksa. Inaasahan din na sa pagkakataong ito ay kritikal mong masusuri ang kaugnayan ng iyong mga personal na isyung nararanasan sa mga hamon at isyung panlipunang nararanasan sa kasalukuyan.

Gawain 7. Awit-Suri

Suriin ang bahagi ng awit na “Pananagutan” at sagutin ang mga katanungan sa bawat kahon.

Ano ang ipinahihiwatig ng unang talata tungkol sa pagiging bahagi ng isang tao sa lipunang kanyang ginagalawan?

____
____
____
____
____
____
____
____
____

Pananagutan

Walang sinuman ang nabubuhay
para sa sarili lamang
Walang sinuman ang namamatay
para sa sarili lamang

Tayong lahat ay may pananagutan
sa isa’t isa
Tayong lahat ay tinipon ng Diyos
Na kapiling Niya

Sa ating pagmamahalan at
paglilingkod sa kanino man
Tayo’y nagdadala ng balita ng
kaligtasan (Drilon, 2014)

Sa iyong palagay, ano ang kahulugan ng linyang “tayong lahat ay may pananagutan sa isa’t isa? Ipaliwanag.

____
____
____
____
____
____
____
____
____

Ano ang kahalagahan ng pagmamahalan at paglilingkod ng bawat tao sa isa’t isa bilang kabahagi ng lipunan? Ipaliwanag

____
____
____

Gawain 8: Ako ay Kabahagi

Punan ang kahon ng isang isyu o hamong panlipunang nararanasan sa kasalukuyan at isulat ang iyong bahagi sa pagkakaroon at pagtugon sa isyu o hamon sa pamamagitan ng pagkompleto sa nilalaman ng pangungusap.

Isyu/ hamong Panlipunan:
____

Ang aking bahagi sa pagkakaroon ng ganitong isyu/hamong panlipunan ay

____
____
____
____
____
____
____

Ang aking bahagi sa pagtugon sa ganitong isyu/hamong panlipunan ay

____
____
____
____
____
____
____

 Pamprosesong mga Tanong:

1. Anong aspekto ng lipunan ang may kaugnayan sa isyu o hamong iyong napili?
2. Ano ang aral na iyong nakuha mula sa paggawa ng gawain? Ipaliwanag.
3. Bilang bahagi ng lipunan, anong papel ang iyong magagawa sa pagtugon sa mga isyu o hamong panlipunang nararanasan sa kasalukuyan? Ipaliwanag.

BINABATI KITA!

Matapos mong isakatuparan ang mga gawain sa bahagi ng Pagnilayan at Unawain, may sapat ka nang kaalaman at pag-unawa tungkol sa lipunan at mga isyu at hamong panlipunang kinakaharap sa kasalukuyan. Handa ka nang magsuri sa iba't ibang isyu at hamong kinakaharap ng iba't ibang aspekto ng lipunan katulad ng sa kapaligiran, ekonomiya, kasarian at lipunan, politika at pagkamamamayan, at iba pa.

Transisyon sa Susunod na Modyul

Tinalakay sa modyul na ito ang mga katangian ng lipunan. Mahalaga ito sapagkat kailangan mo munang malaman kung ano-ano ang mga bumubuo sa lipunan upang maunawaan mo ang ugat ng mga isyu at hamon na ating nararanasan sa kasalukuyan. Binigyang-linaw rin sa modyul na ang mga personal na isyu ay nararanasan ng isang indibiduwal subalit kung ito ay nararanasan ng mas nakararami at nakaaapekto sa lipunan sa pangkalahatan, ito ay maituturing na isyung panlipunan.

Tatalakayin sa kabuuan ng asignaturang ito ang mga isyu at hamon sa iba't ibang aspekto ng lipunan katulad ng mga suliranin at hamong pangkapaligiran, isyung pang-ekonomiya, kasarian at lipunan (gender and society) at pagkamamamamayan (citizenship). Naglalayon ang bawat aralin na maging mulat ang bawat mag-aaral sa mga isyu at hamong hinaharap ng lipunan at maging aktibong bahagi sa paglutas ng mga ito.

MODYUL 1: MGA HAMONG PANGKAPALIGIRAN

Panimula at Gabay na Tanong

Noong Hunyo 2014, idineklara ng lokal na pamahalaan ng Albay ang zero casualty sa kanilang lalawigan na isa sa sinalanta ng malakas na bagyong Glenda (Andrade, 2014). Ibig sabihin, sa kabila ng pagtama ng malakas na bagyo, walang namatay sa nasabing probinsiya. Marami ang pumuri sa tagumpay na ito ng mga taga-Albay dahil kadalasan, nagdudulot ng malawakang pinsala sa buhay at ari-arian ang malalakas na bagyong nararanasan sa ating bansa. Paano kaya nila ito nagawa? Nagkataon lang ba o ito ay dulot ng masusi at maayos na paghahanda?

Ang pagiging handa sa pagharap sa mga hamong pangkapaligiran ay mahalaga dahil sa kasalukuyan itinuturing ang Pilipinas bilang isa sa mga bansang may mataas na posibilidad na makaranas ng iba't ibang kalamidad at suliraning pangkapaligiran.

Sa modyul na ito, pagtutunan mo ng pansin ang mga suliranin at hamong pangkapaligiran na nararanasan sa kasalukuyan. Inaasahan na masagot mo ang tanong na: **Paano mabisang matutugunan ang mga suliranin at hamong pangkapaligiran?**

Pamantayan sa Pagkatuto

Inaasahang makakamit sa modyul na ito ang sumusunod na pamantayan sa pagkatuto:

Pamantayang Pangnilalaman	Pamantayan sa Pagganap
Ang mga mag-aaral ay may pag-unawa sa mga sanhi at implikasyon ng mga hamong pangkapaligiran upang maging bahagi ng pagtugon na makapagpapabuti sa pamumuhay ng tao	Ang mga mag-aaral ay nakabubuo ng angkop na plano sa pagtugon sa hamong pangkapaligiran tungo sa pagpapabuti ng pamumuhay ng tao

Mga Aralin at Sakop ng Modyul

Aralin 1 – Konteksto ng Suliraning Pangkapaligiran
Aralin 2 – Ang Dalawang Approach sa Pagtugon sa mga Hamong Pangkapaligiran
Aralin 3 – Mga Hakbang sa Pagbuo ngCommunity-Based Disaster Risk Reduction and Management Plan

Sa modyul na ito ay inaasahang matututuhan mo ang sumusunod:

Mga Aralin	Kasanayang Pampagkatuto
Aralin 1: Konteksto ng Suliraning Pangkapaligiran	•Natatalakay ang kasalukuyang kalagayang pangkapaligiran ng Pilipinas •Nasusuri ang epekto ng mga suliraning pangkapaligiran •Natatalakay ang mga programa at pagkilos ng iba't ibang sektor upang pangalagaan ang kapaligiran •Natataya ang kalagayang pangkapaligiran ng Pilipinas batay sa epekto at pagtugon sa mga hamong pangkapaligiran
Aralin 2: Ang Dalawang Approach sa Pagtugon sa mga Hamong Pangkapaligiran	•Naipaliliwanag ang katangian ng top-down approach sa pagharap sa suliraning pangkapaligiran •Nasusuri ang pagkakaiba ng top-down at bottom up approach sa pagharap sa suliraning pangkapaligiran •Nakabubuo ng konklusyon sa angkop na approach sa pagharap sa suliraning pangkapaligiran
Aralin 3: Mga Hakbang sa Pagbuo ng Community-Based Disaster Risk Reduction	•Nauunawaan ang mga konsepto na may kaugnayan sa pagsasagawa ng CBDRRM Plan •Naipaliliwanag ang mga hakbang sa pagsasagawa ng CBDRRM Plan

and Management Plan	• Natutukoy ang mga paghahandang nararapat gawin sa harap ng panganib na dulot ng mga suliraning pangkapaligiran • Naisasagawa ang mga hakbang ng CBDRRM Plan • Napahahalagahan ang pagkakaroon ng disiplina at kooperasyon sa pagharap sa mga panganib na dulot ng mga suliraning pangkapaligiran • Nasusuri ang kahalagahan ng Community-Based Disaster Risk Reduction and Management Approach sa pagtugon sa mga hamon at suliraning pangkapaligiran

PAUNANG PAGTATAYA

Ngayon, subukin mong sagutin ang paunang pagsusulit upang matukoy ang lawak ng iyong kaalaman tungkol sa mga paksang tatalakayin. Bigyang-pansin ang mga tanong na hindi masasagutan ng wasto at alamin ang sagot nito sa iba't ibang aralin sa modyul na ito.

1. "Ang kagubatan ay tirahan ng iba't ibang mga nilalang na nagpapanatili ng balanse ng kalikasan, mahalagang mapanatili ang balanseng ito dahil kung patuloy na masisira ito ay maapektuhan din ang pamumuhay ng tao. Nagmumula din sa kagubatan ang iba't ibang produkto tulad ng tubig, gamot, damit, at iba pang pangunahing pangangailangan ng tao. Mayroon ding mga industriya na nagbibigay ng trabaho sa mga mamamayan na nakasalalay sa sa yamang nakukuha mula sa kagubatan." Anong likas na yaman ang tinalakay sa talata?

   A. Yamang tubig
   B. Yamang lupa
   C. Yamang gubat
   D. Yamang mineral

Para sa bilang 2-4, basahin ang ulat ng Senate Economic Planning Office tungkol sa epekto ng mga kalamidad sa Pilipinas.

National Disaster at a Glance(Senate Economic Planning Office, 2013)

Impact of Natural Disasters Natural disasters can cause considerable loss of lives, homes, livelihood and services. They also result in injuries, health problems, property damage, and social and economic disruption. From 2000 to 2012, natural disasters in the Philippines caused the death of 12,899 people and injury to 138,116 persons. These disasters also affected more than 71 million individuals and rendered almost 375,000 persons homeless. The socio-economic damages are estimated at US$3.37 billion with average annual damages of US$251.58 million.

2. Ano-anong mga aspekto ang naapektuhan ng mga kalamidad na naranasan sa Pilipinas?

A. Kalusugan, Kabuhayan, at Kalikasan

B. Kabuhayan, Kalakalan, at Kalusugan

C. Kalakalan, Kapayapaan, at Kalikasan

D. Kapayapaan, Kabuhayan, at Kultura

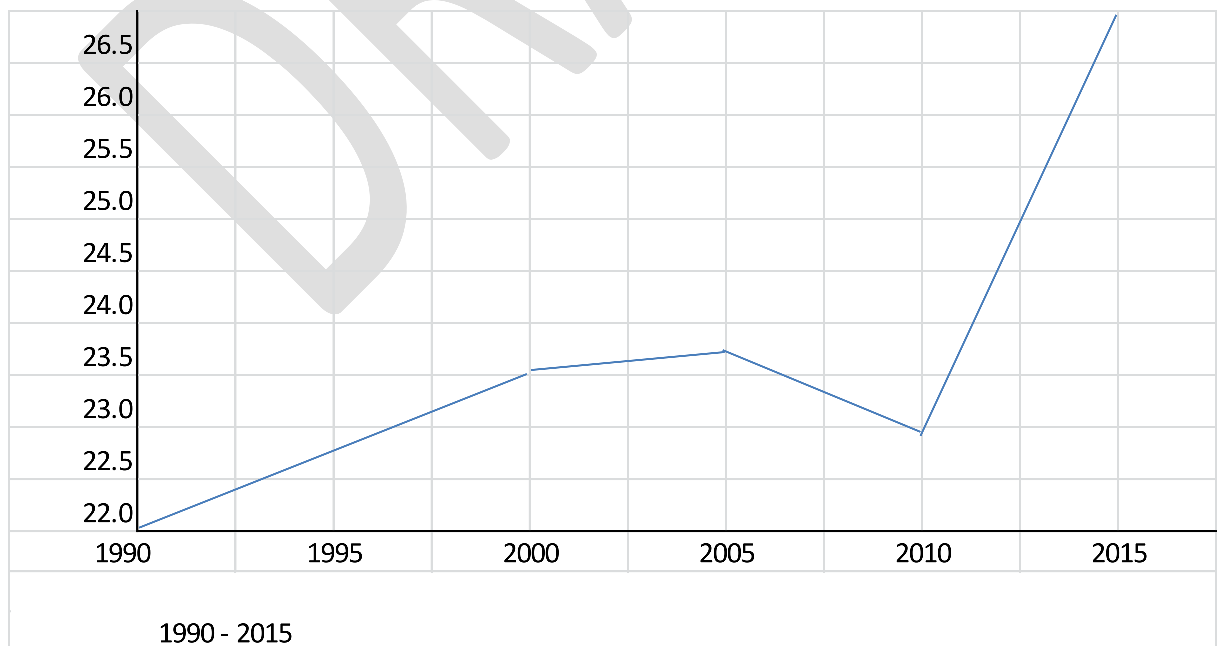
3. Gumawa ng graphic organizer na nagpapakita ng epekto ng kalamidad sa pamumuhay ng tao.

4. Sumulat ng tatlo hanggang limang pangungusap tungkol sa iyong mabubuong kaisipan tungkol sa epekto ng mga suliranin at hamong pangkapaligiran sa pamumuhay ng tao.

5. Anong batas ang ipinatupad upang magkaroon ng legal na batayan sa iba't ibang desisyon at proseso ng pamamahala ng solid waste sa bansa?

A. Republic Act 9003
B. Republic Act 8742
C. Republic Act 7942
D. Republic Act 7586

Para sa bilang 6, tignan ang graph tungkol sa forest cover ng Pilipinas mula 1990 hanggang 2015.

Ano ang ipinakikita ng graph tungkol sa forest cover ng Pilipinas?

A. Napanatili ng Pilipinas ang kagubatan nito mula noong 1990 hanggang sa kasalukuyan

B. Nagkaroon ng paglawak ng forest cover ng Pilipinas mula 1990-2015.

C. Nagkaroon ng paglawak sa forest cover ng Pilipinas sa pagitan ng 2010-2015.

D. Pangunahing pinagkukunang yaman ng Pilipinas ang kagubatan nito.

7. Bakit mahalaga ang pagtutulungan ng iba't ibang sektor sa pagsugpo sa mga suliraning pangkapaligiran?

A. Kabalikat ang lahat sa pagsugpo sa iba't ibang suliraning pangkapaligiran.

B. Malawak na suliranin ang mga isyung pangkapaligiran na nararapat harapin ng iba't ibang sektor sa lipunan.

C. Makababawas sa mga gastusin ng pamahalaan ang pagtulong ng iba't ibang sektor sa pagsugpo sa mga suliraning pangkapaligiran.

D. Mahihikayat ang maraming dayuhan na pumunta sa ating bansa kung mawawala ang mga suliraning pangkapaligiran nito.

8. Alin sa sumusunod na situwasiyon ang nagpapakita ng top down approach sa pagbuo ng Disaster Risk Reduction and Management (DRRM) Plan?

A. Pinamunuan ni Kerwin, isang lider ng Non Government Organization (NGO) ang pagtukoy sa mga kalamidad na maaaring maranasan sa kanilang komunidad.

B. Ipinatawag ni Kapitan Daniel Milla ang kaniyang mga kagawad upang bumuo ng plano kung paano magiging ligtas ang kaniyang nasasakupan mula sa panganib ng paparating na bagyo.

C. Hinikayat ni Albert ang kaniyang mga kapitbahay na maglinis ng estero upang maiwasan ang pagbara nito na maaaring magdulot ng malalim at matagalang pagbaha sa darating na tag-ulan.

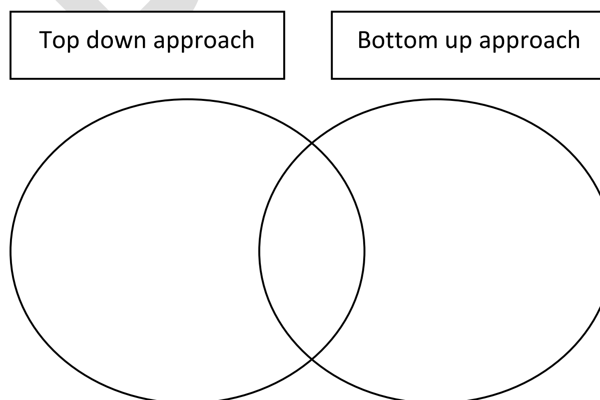
D. Nakipag-usap si Kelly sa mga may-ari ng malalaking negosyo sa kanilang komunidad upang makalikom ng pondo sa pagbili ng mga first aid kit at iba pang proyekto bilang paghahanda sa iba't ibang kalamidad.

Basahin ang teksto para sa bilang 9-10

Sa *bottom-up approach*, nagsisimula sa mga mamamayan at iba pang sektor ng lipunan ang mga hakbang sa pagtukoy, pag-aanalisa, at paglutas sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran na nararanasan sa kanilang pamayanan. Ito ay taliwas sa*top-down approach*. Ang *top-down approach* sa *disaster management plan* ay tumutukoy sa situwasiyon kung saan lahat ng gawain mula sa pagpaplano na dapat gawin hanggang sa pagtugon sa panahon ng kalamidad ay inaasa sa mas nakatataas na tanggapan o ahensya ng pamahalaan. Binigyang-diin nina Shesh at Zubair (2006) na hindi natutugunan ng *top-down approac*h ang mga pangangailangan ng pamayanan at napababayaan ang mga mamamayang may mataas na posibilidad na makaranas ng malubhang epekto ng kalamidad. Limitado ang pagbuo sa disaster management plan dahil tanging ang pananaw lamang ng mga namumunoang nabibigyang pansin sa pagbuo ng plano.

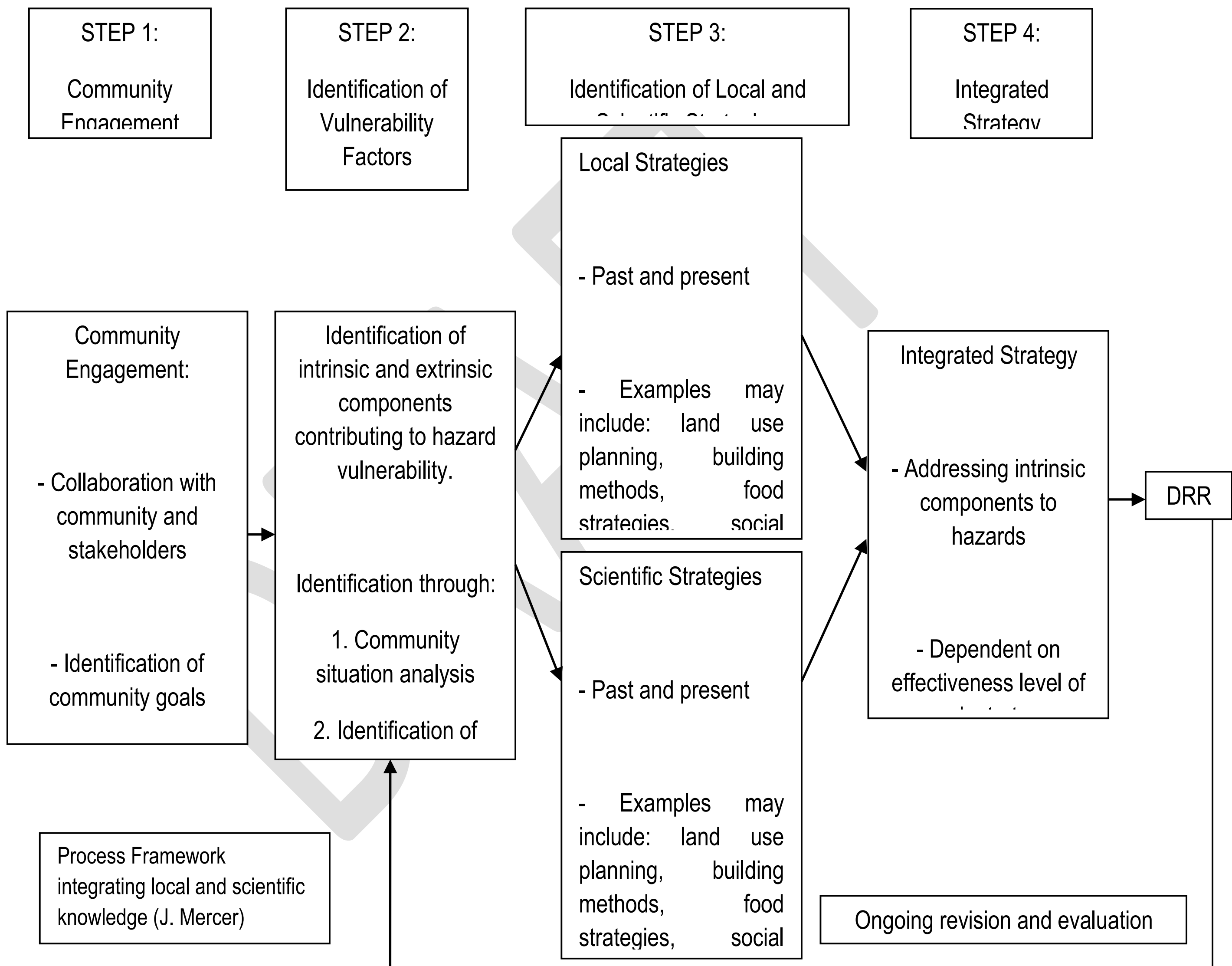
Ang kahinaang ito ng top-down approach ang nais bigyang katugunan ng *bottom-up approach*. Binibigyang pansin dito ang maliliit na detalye na may kaugnayan sa mga *hazard*, kalamidad, at pangagangilangan ng pamayanan. Ang pangunahing batayan ng plano ay ang karanasan at pananaw ng mga mamamayang nakatira sa isang *disaster-prone area.*

9. Sa pamamagitan ng Venn diagram, suriin ang pagkakatulad at pakakaiba ng katangian ng top-down at bottom-up approach.

10. Batay sa teksto, ano ang iyong mabubuong pangkalahatang ideya sa pagkakaiba ng top-down at bottom-up approach? Ilahad ito gamit ang tatlo hanggang limang pangungusap.

Tignan ang kasunod na pigura upang masagot ang tanong bilang 11-12:

11. Pagtuunan ng pansin ang Step 1, bakit mahalaga ang pagkakaroon ng community engagement kung saan nakapaloob ang collaboration with community and stakeholder?

A. Makatutulong ito upang makalikom ng mas maraming pondo

B. Malaki ang posibilidad na maging tagumpay ang proyekto kapag pinagplanuhan

C. Mas magiging kumprehensibo at matagumpay ang plano kung binubuo ito ng iba't ibang sektor

D. Magiging makabuluhan ang plano kung ang gagawa nito ay ang mga mamamayan

12. Suriin ang Step 3 at Step 4, bakit mas hinihikayat ang pagsasanib o integrasyon ng mga lokal at siyentipikong istratehiya sa pagbuo ng Disaster Risk Reduction and Management Plan? Ilahad ito sa tatlo hanggang limang pangungsap.

13.Ano ang unang yugto ng Community-Based Disaster Risk Reduction and Management Plan?

A. Disaster Prevention and Mitigation
B. Disaster Response
C. Hazard Assessment
D. Recovery and Rehabilitation

14. Alin sa sumusunod ang HINDI bahagi ng unang yugto ng Community-Based Disaster Risk Reduction and Management Plan?

A. Capability Assessment
B. Hazard Assessment
C. Loss Assessment
D. Vulnerability Assessment

Basahin ang kasunod na teksto para sa bilang 15-17:

Ang Disaster Risk Reduction and Management Plan ay mayroong apat na yugto: Disaster Prevention and Mitigation, Disaster Preparedness, Disaster Response, at Disaster Rehabilitation and Recovery. Sa unang yugto ay isinasagawa ang iba't ibang pagtataya tulad ng hazard assessment, risk, vulnerability assessment, at capacity assessment. Ang mga impormasyong makukuha dito ay gagamitin bilang batayan sa iba pang yugto ng plano. Sa ikalawang yugto naman ay ipinagbibigay-alam sa mga mamamayan ang mga dapat gawin bago at habang nararanasan ang isang kalamidad upang maiwasan ang higit na pinsala sa buhay at ari-arian. Samantala sa ikatlong yugto ay inilalahad ang mga dapat gawin na pagtugon habang nararanasan ang kalamidad. Sa ikaapat na yugto ay inilalatag ang plano kung paano matutulungan ang mga nasalanta at maging ang komuidad na bumangon mula sa naganap na kalamidad.

Para sa tatlong puntos, gumawa ng flowchart na nagpapakita ng pagkakasunod-sunod ng apat at dahilan kung bakit isinasagawa ang apat na yugto ng Disaster Risk Reduction and Management Plan.

Rubric para sa pagmamarka ng flowchart

Pamantayan	Deskripsiyon	Puntos	Nakuhang Puntos
Nilalaman	Wasto ang lahat ng nilalaman ng flowchart. Naipakita sa flowchart ang lahat ng impormasyon na kailangan maunawaan ang kaugnayan ng mga konsepto.	2	
Organisasyon	Madaling maunawaan ang pagkakaayos ng mga impormasyon sa flowchart. Ang naisip na flowchart ay nagpapakita ng maliwanag na daloy at pagkakaugnay-ugnay ng impormasyon.	1	
	Kabuuan	3	

Para sa 18-20, basahin ang sumusunod na artikulo:

Unang artikulo. Ang unang artikulo ay hango mula sa ulat ni Agnes Espinas (2013) na tumatalakay sa Disaster Risk Management sa lalawigan ng Albay.

Geography and Public Planning:

Albay and Disaster Risk Management

Agnes Espinas

Bago pa man magkaroon ng mga organisasyong may responsibilidad na tumugon sa mga kalamidad binibigyang babala ang mga tao sa pamamagitan ng pagpapatunog ng kampana ng simbahan. May mga pagkakataon na may inaatasang tagapamalita ang isang barangay na magbibigay-babala sa mga tao sa paparating na bagyo o anomang uri ng kalamidad. Ang iba ay umaasa sa pakikinig ng balita sa radyo upang magkaroon ng kaalaman sa estado ng kalamidad. Walang sinusunod na sistema o programa ang pagbangon mula sa isang kalamidad. Karaniwan, nasa pansariling desisyon ng isang komunidad ang mga paraan kung paano maiiwasan ang malawakang pagkasirang dulot ng isang kalamidad. Nasa kanilang pagpapasya kung kailan dapat lumikas sa mas ligtas na lugar. Ang pagtungo sa mga *evacuation centers*, na karaniwang mga pampublikong paaralan, ang paraan upang magkaroon ng *access* ang mga biktima ng kalamidad ng pagkain, damit, at gamot. Inaasahang sa mga oras ng kalamidad, may mga gagawin ang mga lokal na opisyal upang masigurong ligtas ang kanilang mga nasasakupan subalit, walang sinusunod na *protocol* at nakahandang plano sa pagharap sakaling magkaroon ng kalamidad sa kanilang lugar.

Bago ang taong 1989, ang istratehiya ng Albay sa *disaster risk management* ay tinatawag na "*after-the-fact-disaster response*".(Romero, 2008:6) Ang paraan ng pamahalaang pamprobinsya, mahahalagang ahensya ng lokal na pamahalaan, at iba pang institusyon ay pagtugon at reaksiyon lamang sa mga naganap na kalamidad. Gayundin naman, hindi nagkakaroon ng pangmatagalang paghahanda para sa kalamidad. Pangunahing pinagtutuunan ng pansin ang kaligtasan ng mga naapektuhang pamilya at ang pagbibigay ng *relief assistance* sa panahon ng kalamidad.

Ang mga gawain ng iba't ibang ahensya na may kinalaman sa pagharap sa kalamidad ay maituturing na nabuo lamang upang tugunan ang pangangailangan at hindi bahagi ng regular na tungkulin ng nasabing ahensya ng pamahalaan. Ang mga *disaster control group* ay nabuo lamang dahil sa pagkakaroon ng isang kalamidad. Sa pagkakaroon ng kalamidad, ilan sa mga gawain ng *disaster control group* ay ang pagbibigay ng mga *early warning signal*, paglikas ng mga apektadong pamilya, pamimigay ng mga *relief goods*, at pagkakaloob ng mga tulong medikal. Sa punto ng paghahanda sa kalamidad, nagkakaroon ng mga pagsasanay at *drill* subalit hindi ito regular na nagaganap. Matapos ang kalamidad, nakatuon naman ang mga gawain sa rehabilitasyon ng mga nasirang inprastraktura bunga ng dumaang kalamidad.

Taong 1989, sa tulong ng gobyerno ng Italy, pinagtibay ng lalawigan ng Albay ang pagkakaroon ng *community-based disaster preparedness* upang mabawasan ang malawakang pagkawala ng buhay at pagkasira ng ari-ariang dulot ng mga kalamidad sa kanilang lalawigan.

Ikalawang Artikulo. Ang ikalawang aritkulo ay hango mula sa ulat ng Partnerships for Disaster Reduction – South east Asia Phase 4 (2008). Ang ulat ay tungkol sa implementasyon ng Community-Based Disaster Risk Management sa Pilipinas.

Community-Based Disaster Risk Management (CBDRM) Projects and Programs Implemented by Non-Government Organiations (NGOs)

Sa kasalukuyan, mayroong mga internasyunal at lokal na mga NGO ang nakikibahagi sa mga gawaing may kaugnayan sa CBDRM sa 55 probinsya at siyudad sa Pilipinas. Sa 55 probinsya at siyudad, 43, ang natukoy na mga at-risk, na siyang naging pokus ng mga gawain ng READY Project. Makikita sa talahanayan ang iba't ibang organisasyon na nagpatupad ng mga gawain may kaugnayan sa CBDRM. Ang mga organisasyong ito ay isinaayos sa kategoryang internasyunal na NGO, lokal na NGO, NAPCVDC NGOs.

Ang mga natitirang NGOs ay miyembro ng Victims of Disaster and Calamities (VDC) Sector of National Anti-Poverty Commission (NAPC). Ang limang NGOs ay na ito ay ang Balay Rehabilitation Center, Inc (Balay), Creative Community Foundation, Inc (CCF), Pampanga Disaster Response Network, Inc (PDRN), Philippine Relief and Development Services, Inc (PhilRADS), at PNRC Agusan Del Norte–Butuan City Chapter.

Ang mga nabanggit na internasyunal at lokal na NGOs ay may kabuuang 51 CBDRM-related na proyekto at programa. Subalit, mayroon lamang dalawang NGOs na may kasalukuyang programa na may kaugnayan sa Hydro-meteorological Disaster Mitigation for Secondary Cities in Asia (PROMISE). Ito ay matatagpuan sa Dagupan City, sa Pangasinan at sa Easter Visayas.

Talahanayan 1.11 – List of Non-Government Organizations that have Implemented Community-Based Disaster Risk Management (CBDRM) Activities

NGO Type	In At-Risk Provinces	In Other Provinces
International	01 Accion Contra El Hambre (ACF)	01 Accion Contra El Hambre (ACF)
		02 Asian Disaster Preparedness Center (ADPC)
		03 CARE Philippines
	02 German Technical Cooperation (GTZ)	04 German Technical Cooperation (GTZ)
	03 International Organization of Migration (IOM)	05 International Organization of Migration (IOM)
		06 Plan International
	04 Save the Children	07 Save the Children
	05 World Vision Development Foundation	08 World Vision Development Foundation
Local	06 Center for Disaster Preparedness, Inc (CDP)	09 Center for Disaster Preparedness, Inc (CDP)
	07 Corporate Network for Disaster Response (CNDR)	
	08 Philippine National Red Cross (PNRC)	10 Philippine National Red Cross (PNRC)
NAPC VDC		11 Aksyon Bayan Kontra Disaster, Inc (ABKD)
	09 Balay Rehabilitation Center, Inc (Balay)	12 Balay Rehabilitation Center, Inc (Balay)
	10 Creative Community Foundation, Inc (CCF)	13 Creative Community Foundation, Inc (CCF)
	11 Pampanga Disaster Response Network, Inc (PDRN)	14 Pampanga Disaster Response Network, Inc (PDRN)
	12 Philippine National Red Cross (PNRC), Agusan Del Norte–Butuan City Chapter	
		15 Philippine National Red Cross (PNRC), Camarines Sur Chapter
	13 Philippine Relief and Development Services, Inc (PhilRADS)	16 Philippine Relief and Development Services, Inc (PhilRADS)
		17 Suara Kalilintad

Sanggunian: Partnerships for Disaster Reduction – Southeast Asia Phase 4 (2008)

Ikatlong Artikulo. Ang ikatlong artikulo ay hango mula sa artikulo ni Lorna P. Victoria, (2001) ang director ng Center for Disaster Preparedness ng Pilipinas.

Replicating Ideally Prepared Communities

(Abinales, 2002 at Heijmans & Victoria, 2001)

Kahit ang Buklod Tao lamang ang tanging *people's organization* sabagong tatag na *Philippine Disaster Management Forum*, tiniyak pa rin nito na ang presensiya, tinig, at interes ng mga pamayanan sa CBDM ay mapapanatili. Pagkatapos ang matagumpay na *disaster preparedness* at *emergency response activities* tulad ng maayos na paglikas, *search and rescue* at *evacuation center management* ng mga pamayanan mula pa noong 1997, tumulong na rin ang Buklod Tao sa iba pang pamayanan upang maging matagumpay ang kanilang CBDM. Ang Buklod Tao ay isang *environmental people's organization* na binuo ng mga residente ng Doña Pepeng Subdivision at mga *informalsettlers* ng North at South Libis, Brgy. Banaba, San Mateo noong Pebrero 1997 pagkatapos ang pagkilos ng pamayanan laban sa plano ng isang *construction company* na magtayo ng isang *cement batching plant* sa katabing lupaing agrikutlural. Naniniwala silang magdudulot lamang ito ng mga pagbaha sa kanilang pamayanan dahil na rin sa lokasyon nito sa *delta* ng mga ilog Nangka at Marikina.

Pagkatapos ng isang araw na *Disaster Management and Preparedness Seminar* noong Hunyo 1997, binuo ng Buklod Tao ang *Disaster Response Committee* (DRC) na mayroong 33 miyembro at nagbalangkas ng *Counter Disaster Plan*. Tatlong *disaster management teams* ang binuo at ang *emergency rescue* at *evacuation plan* ay inayos (kasama ang pagbuo sa 3 bangkang *fiberglass*). Mula sa konseho ng barangay ay nagkaroon ang Buklod Tao ng isang *life jacket*. Mula sa ibang mga donasyon ay nakalikom ang samahan ng pondo (humigit kumulang Php 30,000) na pambili ng *flashlights*, baterya, mga tali, *megaphones*, first aid kits at mga kagamitan sa pagbuo ng tatlong *rescue boats.* Dalawang buwan pagkatapos ng *disaster preparedness seminar*, isang bagyo ang muling tumama sa pamayanan. Kahit na maraming bahayang nasira ay wala namang namatay at maraming naisalba ang mga mamamayan. Simula noon, maaari nang makaiwas sa kapahamakan dahil sa *flood-level monitoring*, *early warning*, *evacuation*, *rescue operations*, at *relief assistance activities* ng DRC at Buklod Tao.

Summary chart

Para sa tatlong puntos, punan ng tamang sagot ang summary chart:

Paano tinugunan ang mga suliranin at hamong pangkapaligiran?

Batay sa unang artikulo	Batay sa ikalawang artikulo	Batay sa ikatlong artikulo

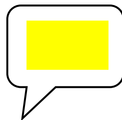
Batay sa tatlong artikulo na aking sinuri, masasabi ko na ang pagtugon sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran ay dapat na ________________________________

____
____
____
____
____

ARALIN 1: Konteksto ng Suliraning Pangkapaligiran

Ang pagkilos para sa pangangalaga ng kapaligiran ay nagsisimula sa pag-unawa sa mga sanhi at bunga ng suliranin at hamong nararanasan natin sa kasalukuyan. Tatalakayin sa araling ito ang kalagayang pangkapaligiran ng Pilipinas at ang pagtugon na ginagawa upang ito ay mabigyan ng solusyon.

ALAMIN

Bago tuluyang tuklasin ang hamong pangkapaligiran na kinakaharap ng sangkatauhan, subukin muna ang iyong kaalaman tungkol sa paksa sa pamamagitan ng pagganap sa mga inihandang gawain sa bahaging ito.

Pagtuunan ng pansin ang iyong paunang sagot sa Gawain 2 upang makita mo ang pag-unlad ng iyong kaalaman at pag-unawa sa mga paksang tatalakayin sa modyul na ito.

Gawain 1.“Sa Gitna ng Kalamidad”

Makibahagi sa gawain na ito sa pamamagitan ng pagsunod sa alituntunin na ilalahad ng iyong guro. Isabuhay ang mga tauhan na maitatalaga sa iyo.

Ang Barangay Sanipilip ay isang isla na kadalasang nakararaanas ng malakas na bagyo. Isipin ang hakbang na dapat gawin ng tauhan na naitalaga sa iyo sa sumusunod na pagkakataon:

a. bago ang bagyo

b. pagtama ng bagyo

c. pagkatapos ng bagyo

Ikaw ay maaaring maitalaga bilang *government official*, pangkaraniwang mamamayan, miyembro ng isang *Non-Government*

Pamprosesong mga Tanong:

1. Sa iyong palagay, tama ba ang iyong ginawang aksiyon sa naganap na kalamidad? Bakit?

2. Bakit may mga pagkakataon na malaki ang pinasalang dulot ng mga kalamidad sa buhay at ari-arian?

3. Paano magiging handa ang isang lugar sa pagharap sa mga kalamidad?

Gawain 2. Inner/Outer Circle

Sagutin ang tanong na: **"Paano mabisang matutugunan ang mga suliranin at hamong pangkapaligiran?"** Isulat ang sagot sa inner circle.

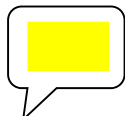
Inisyal na Sagot

Panghuling Sagot

BINABATI KITA!

Pagkatapos masuri ang iyong mga kaalaman tungkol sa pagharap sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran ay tiyak kong nais mong mapalalim pa ang iyong kaalaman at pag-unawa sa paksa. Sa susunod na bahagi ng aralin ay pagtitibayin ang iyong kaalaman at masasagot din ang ilang tanong na naglalaro sa iyong isipan. Sa pagtupad mo sa iba't ibang gawain, suriin kung tumutugma ba ang iyong mga dating alam sa mga bagong kaaalaman na iyong matututuhan sa modyul na ito. Gamitin ang mga dating kaalamang ito para sa talakayang gagawin sa susunod na bahagi ng modyul, ang PAUNLARIN.

PAUNLARIN

Sa bahaging ito ay inaasahan na mauunawaan mo ang kaligiran ng mga suliraning pangkapaligiran at mga pagkilos ng ginagawa para mapangalagaan ang ating kalikasan. Bilang kabahagi ng komunidad, mahalagang maging mulat ka sa mga suliraning pangkapaligirang nararansan sa kasalukuyan.Simulan mo na ang paglalakbay tungo sa iyong pagkatuto.

Paksa: **Ang mga Suliranin at HamongPangkapaligiran**

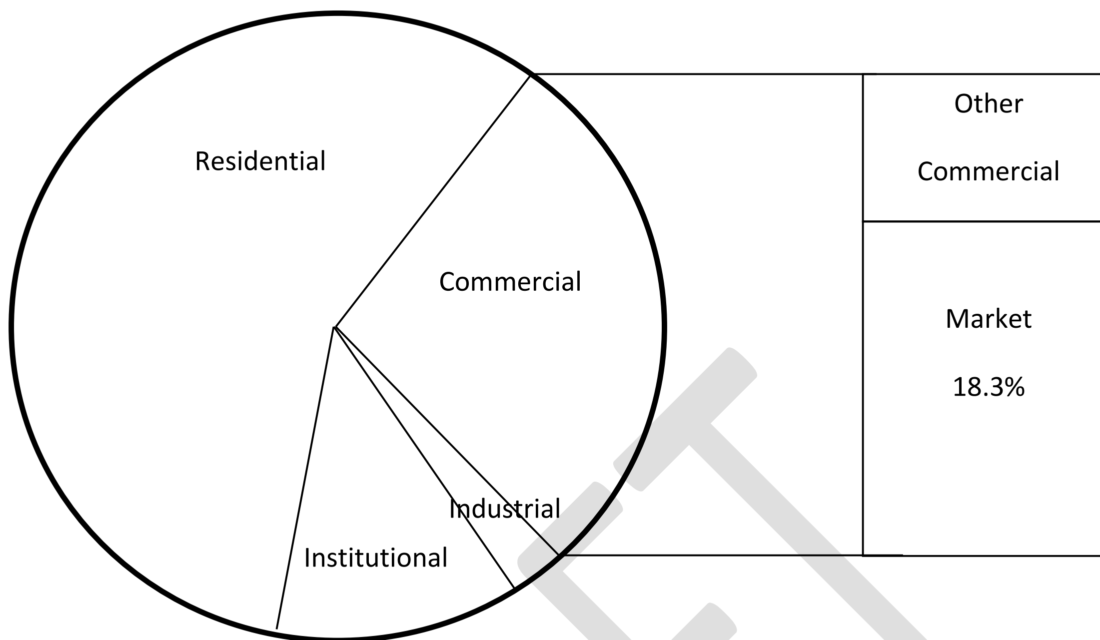
Sa paksang ito, tatalakayin ang mga suliranin at hamong pangkapaligiran na nararanasan ng Pilipinas at ang epekto ng ito sa pamumuhay ng mga Pilipino.

Gaano nga ba kahalaga ang likas na yaman? Natutuhan mo sa pag-aaral ng Ekonomiks na isa ang likas na yaman sa tinatawag na salik ng produksiyon. Mahalaga ito dahil dito kumukuha ng mga hilaw na materyales upang gawing produkto at pinagmumulan din ito ng iba't ibang hanapbuhay. Sa katunayan, humigit kumulang sa 65 milyong Pilipino ang umaasa sa likas na yaman para mabuhay. Ilan sa mga pangunahing hanapbuhay nila ay ang pagsasaka at pangingisda na bumubuo sa halos 20% ng Gross Domestic Product (GDP) ng Pilipinas noong 2014. Kasama din dito ang 1.4% mula sa yamang-gubat, at 2.1% mula sa pagmimina. Ang likas na kagandahan ng Pilipinas ay isa sa mga dahilan kung bakit ang turismo ay nagbibigay ng trabaho sa mga Pilipino. Makikita sa mga nabanggit na situwasiyon ang

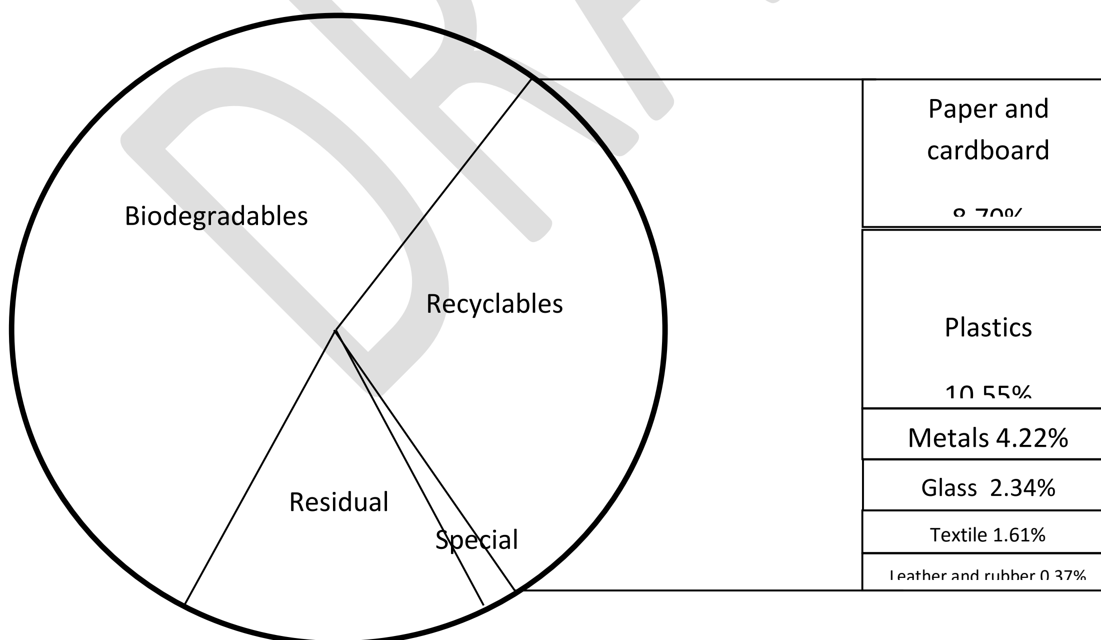
kahalagahan ng likas na yaman at kalikasan sa ating pamumuhay. Ngunit, sa kabila nito ay tila hindi nabibigyang-halaga ang pangangalaga sa ating kalikasan. Sa kasalukuyan ay malaki ang suliranin at hamong kinahaharap ng ating bansa dahil sa pang-aabuso at pagpapabaya ng tao sa kalikasan. Ang kapabayaang ito ay nagpapalala sa mga natural na kaganapan tulad ng pagkakaroon ng malalaakas na bagyo, pagguho ng lupa, at malawakang pagbaha. Sa huli, ang mga mamamayang umaasa sa kalikasan para mabuhay ang siya ring nakararanas ng hindi mabuting epekto sa iba't ibang aspekto ng pamumuhay. Ilan sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran sa Pilipinas ay ang sumusunod:

1. Suliranin sa Solid Waste

Tumutukoy ang solid waste sa mga basurang nagmula sa mga tahanan at komersyal na establisimyento, mga basura na nakikita sa paligid, mga basura na nagmumula sa sektor ng agrikultura at iba pang basurang hindi nakakalason (Official Gazette, 2000). Ayon sa pag-aaral ni Oliveira at mga kasama (2013), ang Pilipinas ay nakalikha ng 39,422 tonelada ng basura kada araw noong taong 2015. Halos 25% ng mga basura ng Pilipinas ay nanggagaling sa Metro Manila kung saan ang isang tao ay nakalilikha ng 0.7 kilong basura araw-araw. Mas mataas ito ng 130% kaysa sa world average (National Solid Waste Management,2016). Ang malaking bahagdan ng itinatapong basura ng mga Pilipino ay mula sa mga tahanan na mayroong 56.7%. Samantalang pinakamalaki naman sa uri ng tinatapong basura ay iyong tinatawag na bio-degradable na may 52.31% (National Solid Waste Management Status Report,2015).

Bahagdan ng pinanggagalingan ng solid waste. (National Solid Waste Management Status Report, 2015).

Bahagdan ng pinanggagalingan ng solid waste. (National Solid Waste Management Status Report, 2015).

Mayroong iba't ibang dahilan kung bakit may problema ang Pilipinas sa solid waste. Isa na rito ang kawalan ng disiplina sa pagtatapon ng basura. Tinatayang 1500 tonelada ng basura ang itinatapon sa mga ilog, estero, kalsada, bakanteng lote, at sa Manila Bay na lalong nagpapalala sa pagbaha at paglaganap ng mga insekto na nagdudulot naman ng iba't ibang sakit. Bagama't ipinagbabawal, madami pa rin ang nagsusunog ng basura na nakadaragdag sa polusyon sa hangin. Nadaragdagan din ang trabaho ng mga waste collector dahil kailangan nilang magsagawa ng waste segregation bago dalhin ang mga nakolektang basura sa dumpsite, problemang maaari sanang maiwasan kung mahigpit na ipinatutupad sa mga kabahayan at mga pampublikong lugar ang waste segregation.

Samantala, ang mga dumpsite sa Pilipinas, partikular sa Metro Manila, ay nagdudulot din ng panganib sa mga naninirahan dito. Sa ulat na pinamagatang The Garbage Book (Asian Development Bank, 2004) ang leachate o katas ng basura mula sa Rodriguez at Payatas dumpsite na dumadaloy patungo sa ilog ng Marikina at Ilog Pasig hanggang sa Manila Bay ay nagtataglay ng lead at arsenic na mapanganib sa kalusugan ng tao. Panganib din ang dulot ng pamumulot ng basura sa kalusugan at buhay ng halos 4,300 na waste pickers sa mga dumpsite sa Metro Manila at sa maraming iba pa na pakalat-kalat at nagkakalkal sa mga tambak ng basura. Apektado din ang pag-aaral ng mga kabataang waste pickers bukod pa sa posibilidad na sila ay magkasakit, maimpluwensiyahan na gumawa ng ilegal na gawain, o kaya ay mamatay. Matatandaan na ipinasara ang Payatas dumpsite matapos ang trahedya na naganap noong Hulyo 2000 kung saan maraming bahay ang natabunan nang gumuho ang bundok ng basura dahil sa walang tigil na ulan. Nasundan pa ito ng sunog na ikinamatay ng 205 katao.

Isa pang lumalaking suliranin ng Pilipinas ay ang tamang pagtatapon ng electronic waste o e-waste tulad ngcomputer, cellphone, at tv. Lumabas sa pagsusuri na ginawa ng Global Information Society (2010), na humigit

kumulang sa anim na toneladang e-waste ang tinatapon sa landfill na siyang kinukuha ng mga waste pickers upang ipagbili ang anomang bahagi nito na mapapakinabangan. Subalit ang mga ginagawang pamamaraan tulad ng pagsunog upang makuha ang tanso, at pagbabaklas ng e-waste ay nagdudulot ng panganib dahil pinagmumulan ito ng mga delikadong kemikal tulad ng lead, cadmium, barium, mercury, at polyvinyl chloride na nakalalason ng lupa at maging ng tubig(Mooney, Knox, & Schacht, 2011).

Ang mga nabanggit na suliranin sa solid waste ay pinagtutulungang solusyunan ng iba't ibang sektor. Ipinatupad ng pamahalaan ang Republic Act 9003 o kilala bilang Ecological Solid Waste Management Act of 2000 upang magkaroon ng legal na batayan sa iba't ibang desisyon at proseso ng pamamahala ng solid waste sa bansa (Official Gazette, 2000). Isa sa mga naging resulta ng batas ay ang pagtatayo ng mga Materials Recovery Facility (MRF) kung saan isasagawa ang waste segregation bago dalhin ang nakolektang basura sa mga dumpsite. Maraming barangay ang tumugon sa kautusang ito, sa katanuyan mula sa 2,438 noong 2008 ay tumaas ang bilang ng MRF sa 8,656 noong 2014 (National Solid Waste Management Status Report, 2015). Iniulat din ng National Solid Waste Management Commission ang ilan sa best practices ng mga Local Government Units (LGUs) sa pamamahala sa solid waste.

Halimbawa ng mga Best Practice sa pamamahala ng Solid Waste

Lugar	**Best Practice**
Sto. Tomas, Davao del Norte	• No Segregation, No Collection • No Orientation & Implementatin of Ecological Solid Waste Management (ESWM), No Issuance of Municipal Permits • Municipal-wide composting & livelihood projects

Bago City, Negros Occidental	• Takakura Market Waste Composting
Barangay Bagumbuhay, Project 4, Quezon City	• Garbage = Points
Teresa, Rizal	• Residual Waste Management
Quezon City	• Pioneering LGU in Dumpsite Conversion with Methane Recovery for Power Generation

(Sanggunian: Aguinaldo, 2014)

Mayroon ding suporta na nanggagaling sa mga NGO upang mabawasan ang suliranin sa solid waste sa Pilipinas. Ilan sa mga ito ay sumusunod:

- **Mother Earth Foundation** - tumutulong sa pagtatayo ng MRF sa mga barangay.
- **Clean and Green Foundation**- kabahagi ng mga programa tulad ng Orchidarium and Butterfly Pavilion, Gift of Trees, Green Choice Philippines, Piso Para sa Pasig, at Trees for Life Philippines(Kimpo, 2008).
- **Bantay Kalikasan –** paggamit ng media upang mamulat ang mga mamamayan sa suliraning pangkapaligiran. Nanguna sa reforestation ng La Mesa Watershed at sa Pasig River Rehabilitation Project.
- **Greenpeace –** naglalayong baguhin ang kaugalian at pananaw ng tao sa pagtrato at pangangalaga sa kalikasan at pagsusulong ng kapayapaan

Sa kabila ng mga nabanggit na batas at programa ay nananatili pa rin ang mga suliranin sa solid waste sa Pilipinas. Sa kasalukuyan, ang

pinakamalaking hamon ay ang pagpapatupad ng batas at pagbabago ng pag-uugali ng mga Pilipino sa pagtatapon ng basura. Nangangailangan pa nang mas malawak na suporta at pagtutulungan ng iba't ibang sektor upang tuluyang mabigyan ng solusyon ang suliraning ito dahil ang patuloy na paglala nito ay lalong magpapabigat sa iba pang suliraning pangkapaligiran na ating nararanasan.

Gawain 3. Data Retrieval Chart

Punan ng tamang sagot ang chart batay sa iyong natutuhan sa suliranin sa solid waste sa Pilipinas.

Suliranin	Sanhi	Bunga	Mga Solusyong Ginagawa

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang pangunahing sanhi ng suliranin sa solid?
2. Paano ito nakaaapekto sa ating pamumuhay?
3. Paano ka makatutulong upang mabawasan ang suliranin sa solid waste?

Gawain 4. Sa aking komunidad

Magsaliksik ng programa para sa solid waste management na ipinatutupad sa inyong paaralan o barangay. Gumawa ng presentation tungkol dito.

Rubric para sa presentation

Pamantayan	Deskripsiyon	Puntos
Nilalaman	Makatotohanan ang nilalaman ng presentasyon. Gumamit ng mga larawan, datos, at iba pang sanggunian upang suportahan ang impormasyong binanggit sa presentasyon.	10
Pagsusuri	Naipahayag ang mga dahilan ng mga kinahaharap na pagsubok o pagtatagumpay ng programa at nakapagbigay ng mungkahi upang magpatuloy ang mga ito.	10
Pagkamalikhain	Gumamit ng malikhaing paraan sa paglalahad ng programa.	5
	Kabuuan	25 puntos

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano-ano ang mga balakid na kinaharap o kinahaharap ng programa na inyong inilahad?
2. Bakit mahalaga ang partisipasyon ng iba't ibang sektor sa mga programa para sa solid waste management?
3. Bilang mag-aaral, paano ka makatutulong upang mabawasan ang suliranin sa solid waste?

2. Pagkasira ng mga Likas na Yaman

Ang Pilipinas ay isa mga bansa na biniyayaan ng maraming likas na yaman. Tinatayang 15% ng kabuuang kita ng Pilipinas noong 2010 ay kita mula sa direktang paggamit ng mga likas na yaman, halimbawa nito ay ang

pagtatanim at pangingisda. Mahalaga din ang likas na yaman bilang sangkap sa paggawa ng produkto na ginagamit sa iba't ibang sektor tulad ng industriya at paglilingkod, halimbawa, ang mga computer, sasakyan, makina, at pagkain ay naggawa mula sa mga likas na yaman. Tunay na napakahalaga ng likas na yaman sa ekonomiya ng isang bansa. Sa kasalukuyan, patuloy na nasisira at nauubos ang likas na yaman ng Pilipinas dahil sa mapang-abusong paggamit nito, tumataas na demand ng lumalaking populasyon, hindi epektibong pagpapatupad ng mga programa at batas para sa pangangalaga sa kalikasan, at mga natural na kalamidad. Matutunghayan sa susunod na bahagi ng aralin ang mga kalagayan ng ilan sa mga likas na yaman ng ating bansa.

Ang likas na yaman ng Pilipinas sa kasalukuyan…

Kagubatan – mabilis at patuloy na pagliit ng *forest cover* mula sa 17 ektarya noong 1934 ay naging 6. 43 milyong ektaraya noong 2003.

Yamang tubig – pagbaba ng kabuuang timbang ng mga nahuhuling isda sa 3 kilo bawat araw mula sa dating 10 kilo.

Yamang lupa – pagkasira ng halos 50% ng matabang lupain sa huling sampung taon

Sanggunian:(Country Environmental Profile, 2005), (National Economic Development Authority, 2011)at (Center for Environmental Concerns - Philippines, 2012)

2.1 Suliranin sa Yamang Gubat

Maraming benepisyo ang nakukuha natin mula sa kagubatan. Ito ang tahanan ng iba't ibang mga nilalang na nagpapanatili ng balanse ng kalikasan, mahalagang mapanatili ang balanseng ito dahil kung patuloy na masisira ito ay maapektuhan din ang pamumuhay ng tao. Nagmumula din sa kagubatan ang

iba’t ibang produkto tulad ng tubig, gamot, damit, at iba pang pangunahing pangangailangan ng tao. Mayroon ding mga industriya na nagbibigay ng trabaho sa mga mamamayan na nakasalalay sa yamang nakukuha mula sa kagubatan (Philiipine Tropical Forest Conservation Foundation, 2013). Sa kabila ng kahalagan, pinangangambahan na maubos o masira ang kagubatan ng Pilipinas kung magpapatuloy ang deforesataion.

Ayon sa Food and Agriculuture Organization ng United Nations, ang deforestation ay tumutukoy sa matagalan o permanenteng pagkasira ng kagubatan dulot ng iba’t ibang gawain ng tao o ng mga natural kalamidad (FAO, 2010). Nagsimula ang deforestation sa Pilipinas noon pang 1500s kung saan ang noo’y 27 milyong ektarya ng kagubatan ay naging 7.2 milyong ektarya na lamang ngayong 2013 (Philippine Climate Change Commission, 2010). Sa katunayan sa ulat ni dating DENR officer-in-charge Demetrio Ignacio, lumabas na ang 24% kagubatan ng Pilipinas ay pangalawa sa pinakamaliit sa mga bansa sa Timog silangang Asya (Andrade, 2013). Higit na mababa ang ulat na inilabas ng European Union Joint Research Centre kung saan gamit ang satellite-based image, nasabi nila na mayroon na lamang 19% ang kagubatan ng Pilipinas (Country delegate to the European Commission, 2009).

Sa ulat na pinamagatang Status of Philippine Forests (2013) ay inisa-isa nito ang mga dahilan at epekto ng deforestation sa Pilipinas. Ito ay ang sumusunod:

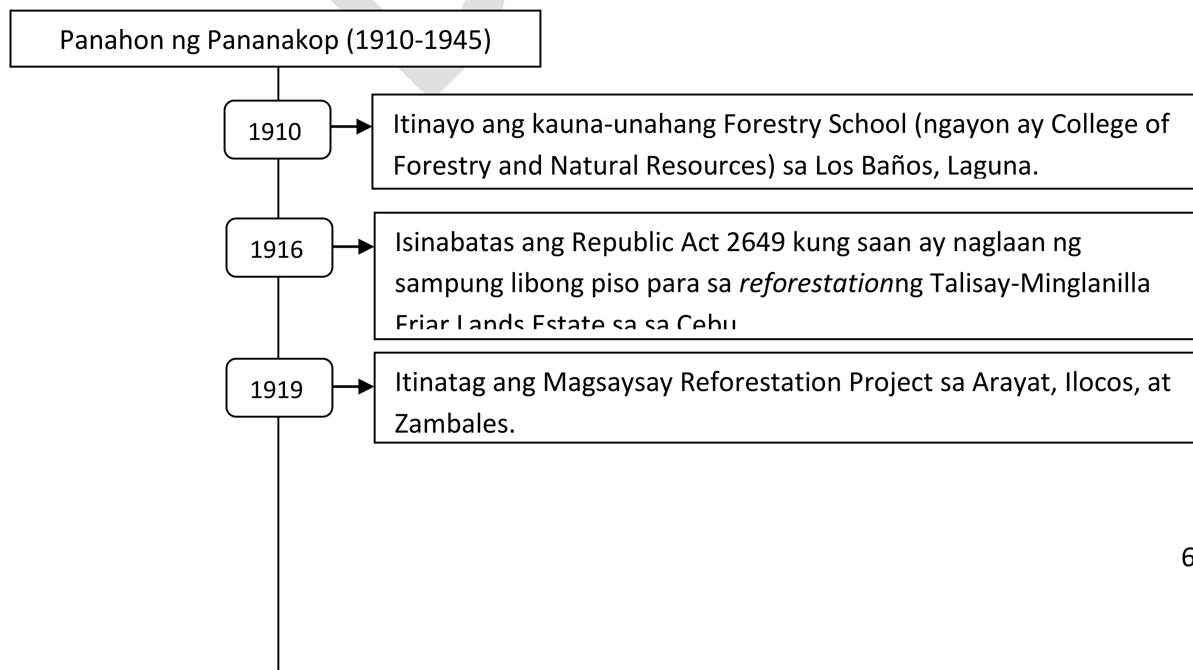
Gawain	**Epekto**
Illegal logging - Ilegal na pagputol sa mga puno sa kagubatan. Ang kawalan ng ngipin sa pagpapatupad ng mga batas sa illegal logging sa Pilipinas	Ang walang habas na pagputol ng puno ay nagdudulot ng iba’t ibang suliranin tulad ng pagbaha, soil erosion, at pagkasira ng tahanan ng mga ibon at hayop. Sa katunayan noong 2008 ay mayroong 221species ng fauna at 526 species ng flora ang naitala sa

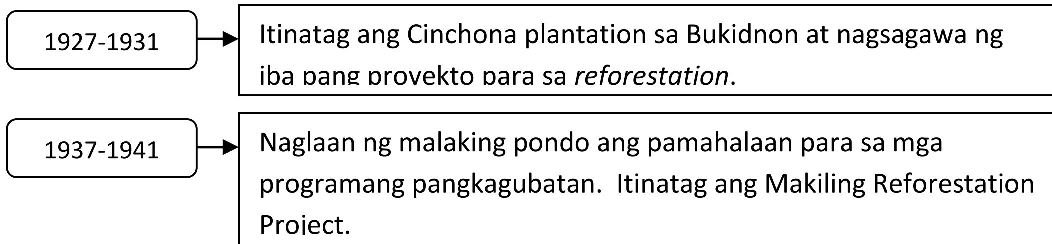
ang nagpapalubha sa suliraning ito.	threatened list (National Economic Development Authority, 2011)
Migration – paglipat ng pook panirahan	Nagsasagawa ng kaingin (slash-and-burn farming) ang mga lumilipat sa kagubatan at kabundukan na nagiging sanhi ng pagkakalbo ng kagubatan at pagkawala ng sustansya ng lupain dito.
Mabilis na pagtaas ng populasyon	Ang mabilis na pagtaas ng populasyon ng Pilipinas ay nangangahulugan ng mataas na demand sa mga pangunahing produkto kung kaya't ang mga dating kagubatan ay ginawang plantasyon, subdivision, paaralan, at iba pang imprastruktura.
Fuel wood harvesting -paggamit ng puno bilang panggatong. Isang halimbawa ay ang paggawa ng uling mula sa puno.	Ayon sa Department of Natural Resources na lumabas sa ulat ng National Economic Development Authority (2011), tinatayang mayroong 8.14 milyong kabahayan at industriya ang gumagamit ng uling at kahoy sa kanilang pagluluto at paggawa ng produkto, ang mataas na demand sa uling at kahoy ay nagiging dahilan ng pagputol ng mga puno sa kagubatan.
Ilegal na Pagmimina	Apektado ang kagubatan sa pagmimina dahil kadalasang dito natatagpuan ang deposito ng mga mineral tulad ng limestone, nickel, copper, at gold. Kinakailangang putulin ang mga puno upang maging maayos ang operasyon ng pagmimina. Nagdudulot din ng

	panganib sa kalusugan ng tao at ng iba pang nilalang sa kagubatan ang mga kemikal na ginagamit sa pagpoproseso ng mga nahukay na mineral. Ayon sa DENR, mayroong 23 proyekto ng pagmimina ang matatagpuan sa kabundukan ng Sierra Madre, Palawan, at Mindoro.

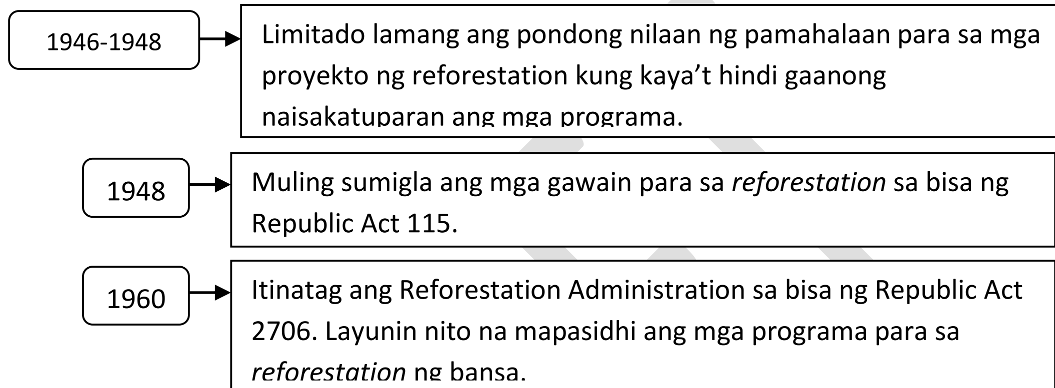
Ang pangkalahatang epekto ng deforestation ay nararanasan ng mga mamamayan lalo na yaong mga mahihirap na umaasa lamang sa kagubatan. Ang patuloy na pagliit ng forest cover ay nagpapaliit din sa pinagkukunan nila ng kabuhayan.

Sa mga nakalipas na taon ay mayroong iba't ibang batas, kautusan, programa at proyekto na isinagawa sa Pilipinas mula sa pagtutuluungan ng pamahalaan at iba't ibang sektor ng lipunan upang mapangalagaan ang kagubatan. Makikita ito sa timeline na nahahati sa tatlong bahagi: ang una ay noong panahon ng pananakop mula (1910-1945); panahon matapos ang digmaan (1946-mid 1970s), at 1970-hanggang sa kasalukuyan. Ang mga impormasyon sa timeline na ito ay hango sa aklat na pinamagatang One century of forest rehabilitation in the Philippines (Chokkalingam et al., 2006), sa ulat na pinamagatang Philippine Forest and Wildlife Law Enforcement (Oliva, 2007) at sa opisyal na website ng Forest Management Bureau.

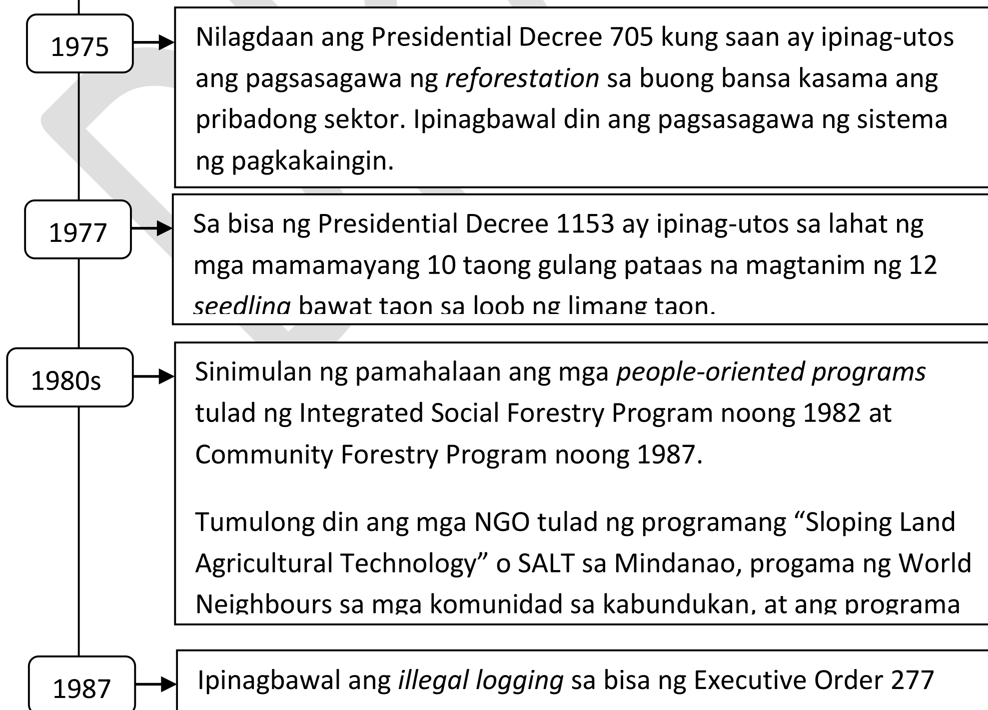

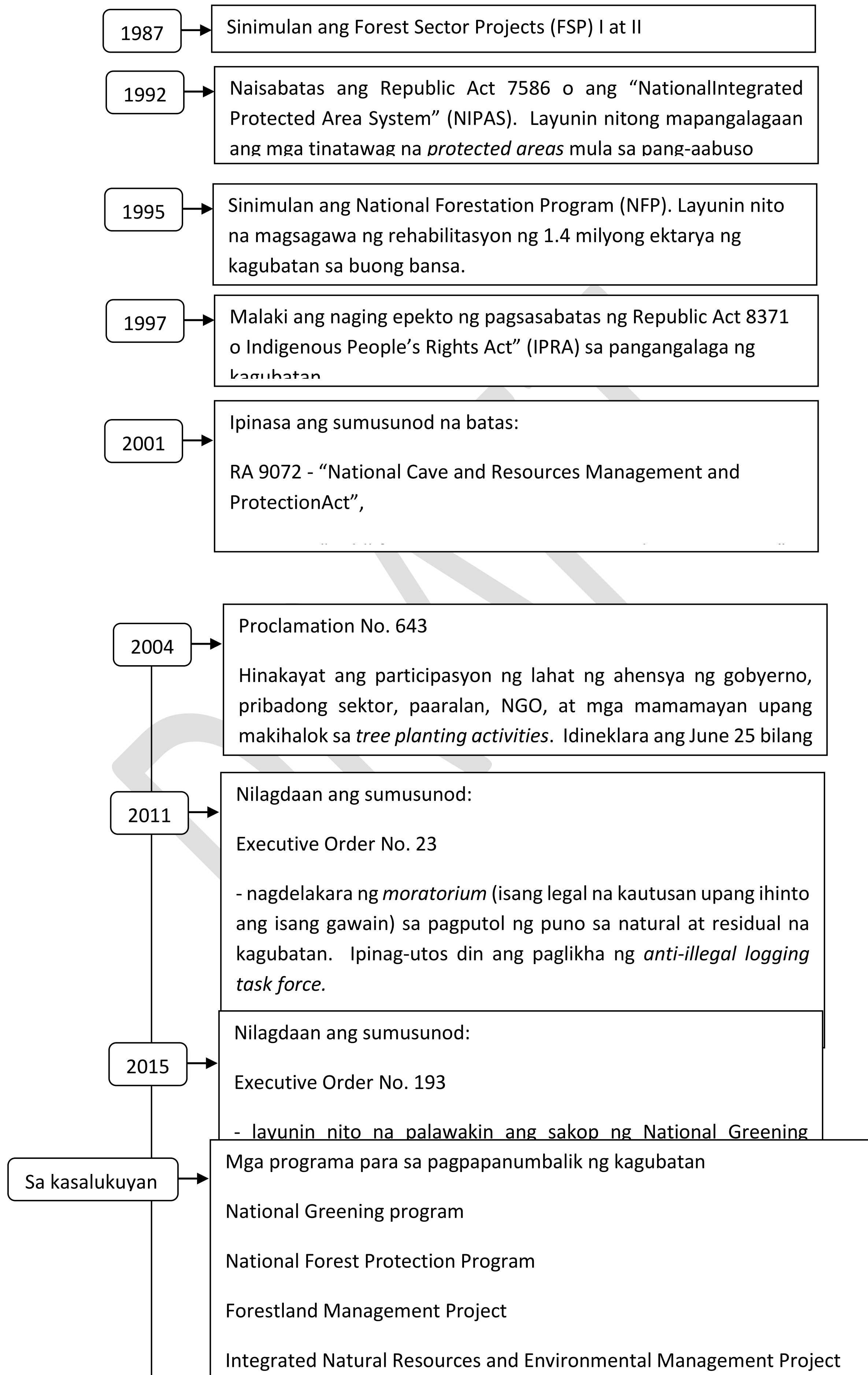

Panahon matapos ang digmaan (1946-kalagitnaan ng dekada 70)

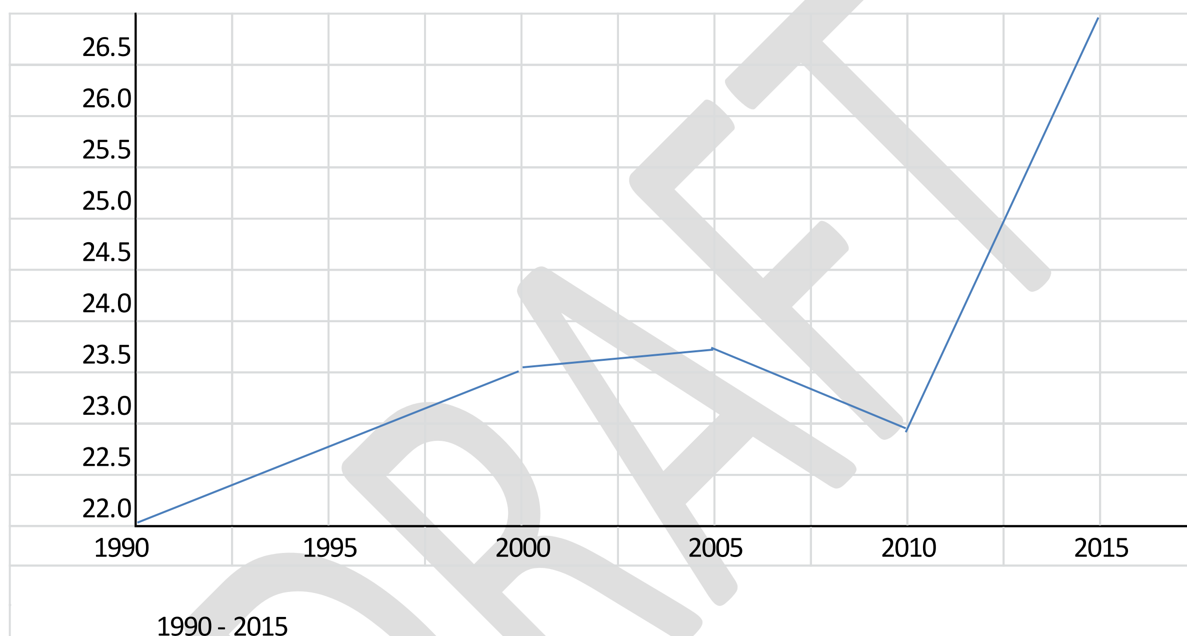

Kalagitnaan ng dekada 70 hanggang sa kasalukuyan

1987
Sinimulan ang Forest Sector Projects (FSP) I at II
1992
Naisabatas ang Republic Act 7586 o ang "NationalIntegrated Protected Area System" (NIPAS). Layunin nitong mapangalagaan ang mga tinatawag na *protected areas* mula sa pang-aabuso
1995
Sinimulan ang National Forestation Program (NFP). Layunin nito na magsagawa ng rehabilitasyon ng 1.4 milyong ektarya ng kagubatan sa buong bansa.
1997
Malaki ang naging epekto ng pagsasabatas ng Republic Act 8371 o Indigenous People's Rights Act" (IPRA) sa pangangalaga ng
2001
Ipinasa ang sumusunod na batas:
RA 9072 - "National Cave and Resources Management and ProtectionAct",
2004
Proclamation No. 643
Hinakayat ang participasyon ng lahat ng ahensya ng gobyerno, pribadong sektor, paaralan, NGO, at mga mamamayan upang makihalok sa *tree planting activities*. Idineklara ang June 25 bilang
2011
Nilagdaan ang sumusunod:
Executive Order No. 23
- nagdelakara ng *moratorium* (isang legal na kautusan upang ihinto ang isang gawain) sa pagputol ng puno sa natural at residual na kagubatan. Ipinag-utos din ang paglikha ng *anti-illegal logging task force.*
2015
Nilagdaan ang sumusunod:
Executive Order No. 193
Sa kasalukuyan
Mga programa para sa pagpapanumbalik ng kagubatan
National Greening program
National Forest Protection Program
Forestland Management Project
Integrated Natural Resources and Environmental Management Project

Sa kasalukuyan, isa sa maituturing na tagumpay ng pagtutulungan ng pamahalaan, pribadong sektor, NGO, at mga mamamayan ay ang unti-unting pagbuti ng kalagayan ng kagubatan ng Pilipinas. Ayon sa ulat ng United Nations Food and Agriculture Organization (FAO), noong 2015 ay panlima ang Pilipinas sa 234 na bansa na may malawak na lupaing napapanumbalik sa kagubatan (Galvez, 2016).

Line graph na nagpapakita ng lawak ng forest cover ng Pilipinas mula 1990 hanggang 2015.

Gawain 5. Thesis Proof Worksheet

Punan ng sagot ang chart batay sa iyong natutuhan sa mga suliraning nararanasan sa ating yamang gubat.

Tanong: Dapat bang ipagpatuloy ang mga gawaing	**Thesis**: (dapat o hindi dapat ipagpatuloy) dahil ______________________

pangkabuhayan sa kabila ng pagkasira ng kagubatan?	
	Proof o mga patunay upang suportahan ang iyong thesis.
	1.
	2.
	3.
Kongklusyon:	

Pamprosesong mga Tanong:

1. Paano natin dapat ginagamit ang ating kagubatan?
2. Makatutulong ba kung ititigil na ang paggamit sa yamang-gubat? Bakit?
3. Paano kaya makakamit ang pag-unlad nang hindi nalalagay sa panganib ang ating kalikasan?

Gawain 6. Status report

Makibahagi sa iyong pangkat upang gumawa ng status report tungkol sa suliraning nararanasan sa iba pang likas na yaman ng ating bansa. Gamiting gabay ang format sa ibaba. Maging malikhain sa paglalahad ng status report.

Suliranin sa ______________________	
Panimula: (Magbanggit ng mga datos tungkol sa likas na yaman na napili ng inyong pangkat)	
Kahalagahan:	

(Ipaliwanag ang kahalagahan ng napiling likas na yaman. Suportahan ito ng mga datos.	
Suliranin: (Suriin ang mga suliraning nararanasan sa kasalukuyan at epekto nito)	
Mga Pagkilos: (Magsaliksik tungkol sa mga programa ng pamahalaan at iba't ibang sektor tungkol sa likas na yamang napili)	
Konklusyon: (Magbigay ng konklusyon kung bakit patuloy na nararanasan ang mga suliranin sa likas na yaman)	

Rubric sa pagmamarka ng status report

Pamantayan	Deskripsiyon	Puntos
Nilalaman	Wasto ang nilalaman. Gumamit ng napapanahong datos. Nailahad ang hinihingi ng status report	10
Pagsusuri	Naipahayag ang pagsusuri sa dahilan kung bakit patuloy na nararanasan ang mga suliranin sa likas na yaman gamit ang napapanahong datos	10
Presentasyon	Malikhain at organisado ang paglalahad ng ideya.	5
	Kabuuan	25 puntos

 Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang pangunahing sanhi ng suliranin sa likas na yaman na sinuri ng inyong pangkat?
2. Paano ito nakaapekto sa ating pamumuhay?
3. Kung magpapatuloy ang mga nabanggit na suliranin, ano ang maaaring mangyari sa ating pamumuhay?
4. Paano masosolusyunan ang mga nabanggit na suliranin sa ating mga likas na yaman?

3. Climate Change

Sa 2016 edisyon ng Global Climate Risk Index (Sönke, Eckstein, Dorsch, & Fischer, 2015), naitala ang Pilipinas bilang pang-apat sa sampung bansa na pinakanaapektuhan ng Climate Change. Ito ay dahil mas lumalakas, dumadalas, at nagiging unpredictable ang pagkakaroon ng mga natural na kalamidad tulad ng bagyo, pagbaha, at malalakas na ulan na nararanasan sa Pilipinas dahil sa climate change.

Ano nga ba ang Climate Change? Ayon sa Intergovernmental Panel on Climate Change (2001), "Climate change is a statistically significant variation in either the mean state of the climate or in its, variability, persisting for an extended period (typically decades or longer). It may be due to natural internal processes or external forcing, or to persistent anthropogenic changes in the composition of atmosphere or in land use." Sinasabi na kahulugan na ang climate change ay maaaring isang natural na pangyayari o kaya ay maaari ding napabibilis o napapalala dulot ng gawin ng tao. Isa sa sinasabing dahilan nito ay ang patuloy na pag-init ng daigdig o global warming dahil sa mataas na antas ng konsentrasyon ng carbon dioxide na naiipon sa atmosphere. Nanggagaling ito mula sa usok ng pabrika, mga iba't ibang industriya, at pagsusunog ng mga kagubatan.

Talahanayan 1.1 – The Long-Term Climate Risk Index (CRI): the 10 countries most affected from 1995 to 2014 (annual averages)

CRI 1995–2014 (1994–2013)	**Country**	**CRI score**	Death toll	Deaths per 100 000 inhabitants	Total losses in million US$ PPP	Losses per unit GDP in %	Number of events (total 1995–2014)
1 (1)	Honduras	11.33	302.75	4.41	570.35	2.23	73
2 (2)	Myanmar	14.17	7 137.20	14.75	1 140.29	0.74	41
3 (3)	Haiti	17.83	252.65	2.76	223.29	1.55	63
4 (5)	Philippines	19.00	927.00	1.10	2 757.30	0.68	337
4 (4)	Nicaragua	19.00	162.30	2.97	227.18	1.23	51
6 (6)	Bangladesh	22.67	725.75	0.52	2 438.33	0.86	222
7 (7)	Vietnam	27.17	361.30	0.44	2 205.98	0.70	225
8 (10)	Pakistan	31.17	487.40	0.32	3 931.40	0.70	143
9 (11)	Thailand	32.33	164.20	0.25	7 480.76	1.05	217
10 (9)	Guatemala	32.50	83.35	0.66	407.76	0.50	88

Sanggunian: Global Climate Risk Index (Sönke et al., 2015)

Lumabas sa pag-aaral nina Domingo at mga kasama (2008), na nararanasan na sa Pilipinas ang epekto ng climate change. Patunay nito ang madalas at matagalang kaso ng El Niño at La Niña, pagkakaroon ng malalakas na bagyo, malawakang pagbaha, pagguho ng lupa, tagtuyot, at forest fires.

Talahanayan 1.2 – Destructive typhoons of more than 1 B PhP annual total damage

No	Months/Dates	Year	Name	Damage (B PhP)		Affected Regions
				Total	Agri	
1	Oct 2 to 6	1993	Kadiang	8.75	7.19	NCR, CAR, regions I to IV
2	Oct 30 to Nov 4	1995	Rosing	10.8	9.04	NCR, CAR, Regions I to V and VIII
3	Oct 20 to 23	1998	Loleng	6.79	3.7	CAR, Regions I to VI and VIII
4	Jun 20 to 23	2008	Frank	13.5	3.2	NCR, Samar, Bicol, Mindoro, and Iloilo
5	Sep 25 to 27	2009	Ondoy	11	6.77	NCR, Central Luzon, Calabarzon
6	Oct 2 to 10	2009	Pepeng	27.3	6.53	CAR, Pangasinan, Tarlac, Ilocos
7	Oct 18 to 21	2010	Juan	8.49	7.55	NCR, CAR, Regions 1, 2, 3, Rizal, Cavite
8	Sep 26 to 28	2011	Pedring	15	4.19	NCR,CAR, Regions 3, 4, 5
9	Dec 16 to 17	2011	Sendong	2.07	1.00	Cagayan de Oro, Iligan, Dumaguete, Negros Or.
10	Dec 2 to 9	2012	Pablo	36.95	26.53	Davao Or., Compostela, CARAGA, Palawan
Total (PhP)				140.65	75.7	
Average (PhP)				14.065	7.57	
Total (USD) Billion				3.52	1.89	Exchange rate: 1 USD to 40 Pesos
Average (USD) Million				351.63	189.3	

Nagkakaroon din ng suliranin sa karagatan dahil sa tinatawag na coral bleaching na pumapatay sa mga coral reef na siyang tahanan ng mga isda at iba pang lamang dagat, nagdudulot din ito ng pagbaba sa bilang ng nahuhuling mga isda at pagkawala (extinction) ng ilang mga species. Pinangangambahan din na malubog sa tubig ang ilang mabababang lugar sa Pilipinas dahil sa patuloy na pagtaas ng sea level bunga ng pagkatunaw ng mga iceberg sa Antartic. Ilan sa epekto ng climate change sa Pilipinas ay ang panganib sa food security dahil pangunahing napipinsala ng malalakas na bagyo ang sektor ng agrikultura. Lumiliit ang produksiyon ng sektor ng agrikultura dahil sa pagkasira ng mga kalsda, bodega, mga kagamitan sa pagtatanim at pag-aani,

irigasyon, pagkawasak ng mga palaisdaan, at pagkamatay ng mga magsasaka at mangingisda. Nagiging mataas din ang bilang ng mga nagiging biktima ng sakit tulad ng dengue, malaria, cholera dahil sa pabago-bagong panahon at matinding init. Mayroon ring ilang mga mamamayan ang napipilitang lumikas sinira ng malakas na bagyo ang kanilang mga tahanan o kaya ay natabunan ng lupa dahil sa landslide, samantalang ang iba naman ay kinain ng dagat ang dating lupa na kinatatayuan ng kanilang mga tahanan.

Sa mga nabanggit na situwasiyon, isa lamang ang malinaw, mayroong ginagawa ang tao na lalong nagpapabilis at nagpapasidhi sa climate change. Ang mga suliraning pangkapaligiran tulad ng suliranin sa solid waste, deforestation, water pollution at air pollution ay maituturing na mga sanhi ng climate change. Kung hindi ito mahihinto, patuloy na daranas ang ating bansa ng mas matitinding kalamidad sa hinaharap. Hindi na natin mapipigilan pa ang climate change, kung kaya't ang mahalagang dapat gawin ay maging handa tayo sa pagharap sa mga kalamidad na dulot nito.

Gawain 7. Climate Change Forum

Magsaliksik ng batas, programa, mga best practices ng pamahalaan, NGO, at mga pamayanan bilang tugon sa hamon ng climate change sa Pilipinas. Gumawa ng presentasyon tungkol dito at ilahad sa Climate Change Forum ng inyong klase. Sa huling bahagi ng forum, gumawa ng repleksiyon kung paano nauugnay ang mga suliranin tulad ng suliranin sa solid waste management at pagkaubos ng likas na yaman sa Climate change.

Repleksiyon:

Gawain 8. Environmental issue map

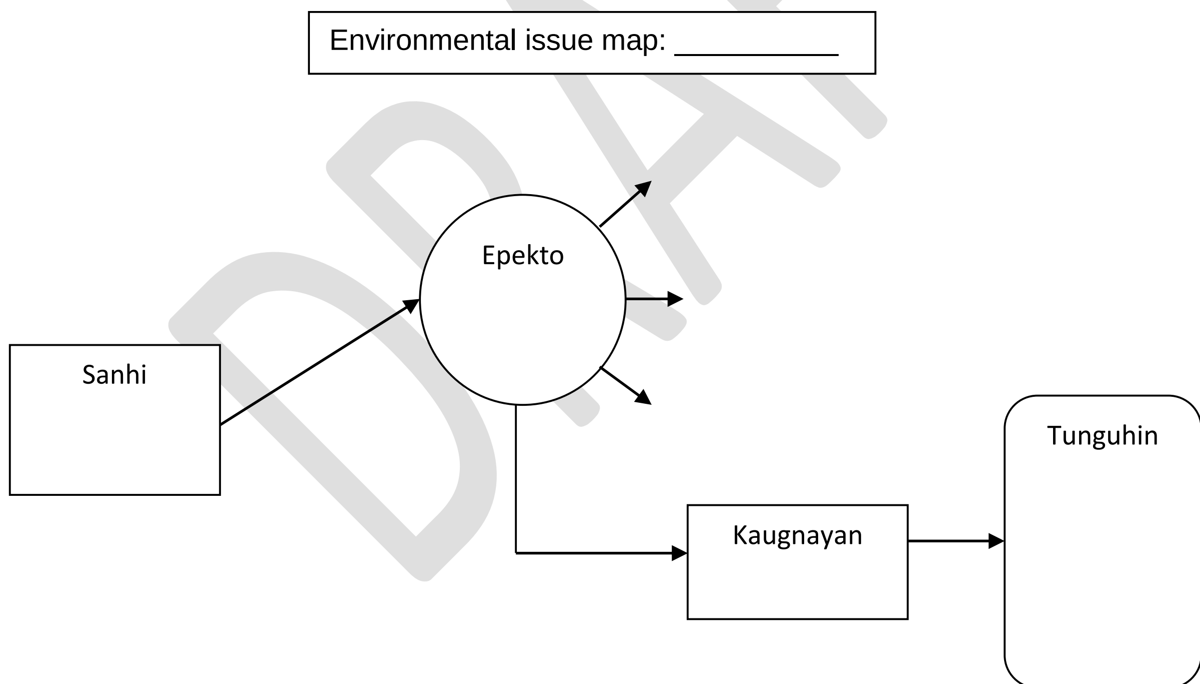
Pumili ng isang suliraning pangkapaligiran. Gumawa ng environmental issue map sa pamamagitan ng paggawa sa sumusunod:

a. sanhi – suriin kung ito ba ay gawa ng tao o natural na pangyayari

b. epekto – suriin ang epekto sa iba't ibang aspekto ng pamumuhay

c. kaugnayan – suriin ang kaugnayan nito sa mga suliraning nararanasan sa iba pang likas na yaman

d. tunguhin – suriin ang maaaring maging epekto kung magpapatuloy ang nararanasang suliraning pangkapaligiran

Paliwanag:

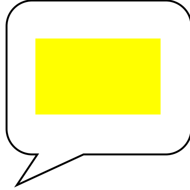
Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang kongklusyon na iyong mabubuo tungkol sa epekto ng mga suliraning pangkapaligiran?
2. Ang suliraning pangkapaligiran ba na ating nararanasan ay may kaugnayan sa isa't isa? Patunayan.
3. Kung magpapatuloy ang mga suliranin at hamong pangkapaligiran na ito, sino ang pangunahing maapektuhan? Bakit?
4. Paano mabisang masosolusyunan ang mga nabanggit na suliranin at hamong pangkapaligiran?

BINABATI KITA!

Sa puntong ito ay mayroon ka nang sapat na pag-unawa tungkol sa mga malawak na epekto ng mga suliranin at hamong pangkapaligiran sa Pilipinas. Gamitin ang iyong mga natutuhan sa bahagi ng PAUNLARIN upang maisagawa ng maayos ang mga gawain sa susunod na bahagi ng modyul, ang PAGNILAYAN AT UNAWAIN.

PAGNILAYAN AT UNAWAIN

Sa bahaging ito, palalalimin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa dahilan at epekto ng suliranin at hamong pangkapaligiran sa pamamagitan ng pagsusuri ng iba't ibang situwasiyon.

Gawain 9. Generalization Chart

Basahin ang tatlong sanggunian tungkol sa epekto suliranin at hamong pangkapaligiran at punan ng sagot ang generalization chart.

Sanggunian 1:**Impacts of Natural Disasters on Agriculture, Food Security, and Natural Resources and Environment in the Philippines**(Israel & Briones, 2013)

"From 2000 to 2010, the total value of agricultural damage, by commodity, affected by typhoons, floods and droughts in the Philippines amounted to a total of P106,882.70 million. The crops with the most damage were rice, corn and high value cash crops. Other commodities recording damage included vegetables, coconut, abaca, sugarcane, tobacco, fisheries products, and livestock. While generally increasing, the total damage to agriculture decreased from 2000 to 2002, increased in 2003 to 2004, fell in 2005, rose in 2006, declined in 2007, increased in 2008 and 2009, 18 and decreased again in 2010. The total damage to agriculture due to typhoons, floods and droughts were lowest in 2002 and highest in 2009".

Talahanayan 1.3 – Total value of damage to agriculture due to typhoons, floods, and droughts in the Philippines, by commodity, 2000-2010 (million pesos)

Year	Rice	Corn	HVCC	Vege-tables	Coconut	Abaca	Sugar-cane	Tobac-co	Fisher-ies	Live-stock	Total
2000	1,594.87	57.6	352.03	90.79	47.17	54.28	40.8	40.8	358.04	7.77	2,644.15
2001	805.06	546.14	359.04	65.1	0.23	0.33	73.97	0	255.34	94.75	2,199.96
2002	548.35	330.35	115.08	12.13	0.05	0	0	0	127.49	16.06	1,149.51
2003	1,320.09	1,696.12	424.31	123.99	1.01	0.36	0	0	241.97	49.04	3,856.89
2004	1,698.19	1,436.24	1,155.43	737.9	439.18	17.12	0	142.29	1,905.77	43.92	7,576.04
2005	1,942.25	2,446.15	32.41	19.8	0	0	0	0	6.12	0.43	4,447.16
2006	3,400.96	1,178.78	3,178.19	233.17	1,115.29	326.49	0	275.43	1,080.56	223.3	11,012.17
2007	1,881.88	2,783.03	376.47	177.61	0.03	0	0	0	88.72	2.92	5,310.66
2008	5,015.26	1,805.75	2,282.51	0	1,133.21	12.27	36.24	0	3,152.31	245.75	13,683.30
2009	23,842.20	1,417.58	2,504.23	0	0	64.11	0	4.9	1,597.27	88.22	29,518.51
2010	15,559.07	8,486.37	1,108.11	0	0	0	0	0	302.82	27.98	25,484.35
Total	57,608.18	22,184.11	11,887.81	1,460.49	2,736.17	474.96	151.01	463.42	9,116.41	800.14	106,882.70

Sanggunian: Impacts of Natural Disasters on Agriculture, Food Security, and Natural Resources and Environment in the Philippines (Israel & Briones, 2013)

Sanggunian 2: **Climate Change Impacts**(United States Environmental Protection Agency, 2016)

Food Safety and Nutrition

Climate change and the direct impacts of higher concentrations of carbon dioxide in the atmosphere are expected to affect food safety and nutrition.Extreme weather events can also disrupt or slow the distribution of food.

Higher air temperatures can increase cases of *Salmonella* and other bacteria-related food poisoning because bacteria grow more rapidly in warm environments. These diseases can cause gastrointestinal distress and, in severe cases, death. Practices to safeguard food can help avoid these illnesses even as the climate changes.

Climate change will have a variety of impacts that may increase the risk of exposure to chemical contaminants in food. For example, higher sea surface temperatures will lead to higher mercury concentrations in seafood, and increases in extreme weather events will introduce contaminants into the food chain through stormwater runoff.

Higher concentrations of carbon dioxide in the air can act as a "fertilizer" for some plants, but lowers the levels of protein and essential minerals in crops such as wheat, rice, and potatoes, making these foods less nutritious.

Extreme events, such as flooding and drought, create challenges for food distribution if roads and waterways are damaged or made inaccessible.

Sanggunian 3: **National Disaster at a Glance**(Senate Economic Planning Office, 2013)

Impact of Natural Disasters Natural disasters can cause considerable loss of lives, homes, livelihood and services. They also result in injuries, health problems, property damage, and social and economic disruption. From 2000 to 2012, natural disasters in the Philippines caused the death of 12,899 people and injury to 138,116 persons. These disasters also affected more than 71 million individuals and rendered almost 375,000 persons homeless. The socio-economic damages are estimated at US$3.37 billion with average annual damages

Talahanayan 1.4 – Selected Natural Disaster Statistics in the Philippines, 2000-2012

Year	Death Tolls	Homeless	Injured	Affected	Cost of Damage (US$ Million)
2000	748	125,250	393	6,425,002	89.76
2001	630	100,000	480	3,624,958	109.64
2002	320	3,000	233	1,211,212	17.54
2003	352	83,203	75	687,761	42.30
2004	1,950	8,700	1,321	3,263,076	138.87
2005	39	-	-	213,057	2.52
2006	2,984	-	2,703	8,612,817	347.28
2007	129	-	24	2,023,092	16.82
2008	959	54,645	1,015	8,459,896	481.20
2009	1,307	110	900	13,352,484	962.11
2010	1,113	-	124,096	5,581,507	335.09
2011	1,989	-	6,703	11,729,947	730.03
2012	379	-	173	5,889,176	94.39
Total	**12,899**	**374,908**	**138,116**	**71,073,985**	**3,367.53**

Generalization Chart

Mahalagang Tanong: Paano nakaapekto ang mga suliranin at hamong pangkapaligiran sa ating pamumuhay?			
	Sanggunian 1	**Sanggunian 2**	**Sanggunian 3**
Sagot:			
Mga ebidensya mula sa teksto			
Dahilan (Ipaliwanag kung paano sinusuportahan ng ebidensya ang iyong sagot			
Kongklusyon: (Paano nagkakatulad ang tatlong situwasiyon?			

Naunawaan mo sa bahaging ito namagkakaugnay ang mga dahilan at epekto ng mga suliranin at hamong pangkapaligiran sa Pilipinas. Sa susunod na aralin ay pagtutuunan mo ng pansin kung paano paghahandaan ang iba't ibang hamong pangkapaligiran upang maiwasan ang malawakang pinsala sa buhay at ari-arian.

ARALIN 2: Ang Dalawang Approach sa Pagtugon sa mga Hamong Pangkapaligiran

Kanino nga ba nakasalalay ang paghahanda para sa mga banta ng iba't ibang hamong pangkapaligiran na ating nararanasan? Ito ba ay tungkulin ng pamahalaan o ng mamamayan? Sa araling ito ay pagtutuunan mo ng pansin ang dalawang approach na ginagamit sa pagbuo ng disaster management. Bilang isang mag-aaral, suriin mo kung paano ka makatutulong sa pagharap sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran.

Ang Disaster Management

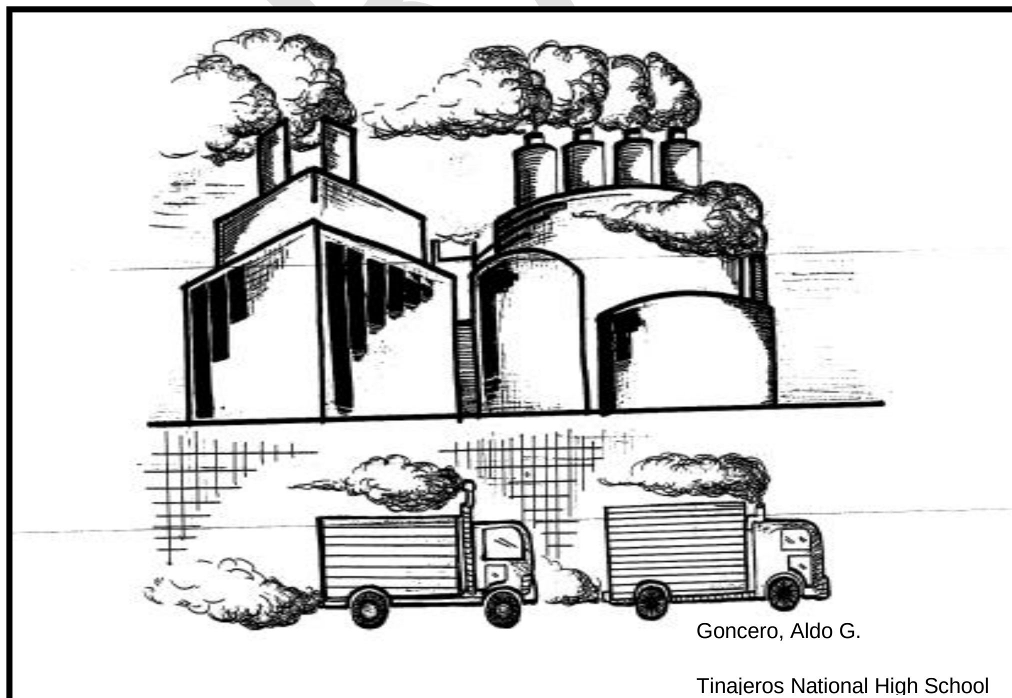
Kung sakaling magkakaroon ng kalamidad sa inyong lugar, alam mo ba iyong gagawin? Kung saang ligtas na lugar ka maaaring lumikas? kung kanino ka hihingi ng tulong? Ang sagot sa mga tanong na ito ay ilan lamang sa mga dapat mong malaman upang maging ligtas ka sa panahon ng kalamidad. Ang pagiging ligtas ng isang komunidad sa mga sakuna ay nakasalalay sa pagkakaroon ng isang mahusay na disaster management. Ayon kay Carter (1992), ito ay isang dinamikong proseso na sumasakop sa sa pamamahala ng pagpaplano, pag-oorganisa, pagtukoy ng mga kasapi, pamumuno at pagkontrol. Kabilang din dito ang iba't ibang organisasyon na dapat magtulungan at magkaisa upang maiwasan, maging handa, makatugon, at makabangon ang isang komunidad mula sa epekto ng sakuna, kalamidad at hazard. Malinaw na sinasabi dito na hindi lamang nakasalalay sa kamay ng pamahalaan ang pagbabalangkas ng disaster management plan. Kabilang din dito ang mga mamamayan at ang pampribado at pampublikong sektor. Ayon naman kina Ondiz at Rodito (2009), ang disaster management ay tumutukoy sa iba't ibang gawain na dinisenyo upang mapanatili ang kaayusan sa panahon ng sakuna, kalamidad, at hazard. Nakapaloob din dito ang mga plano at hakbang na dapat gawin ng mga komunidad upang maiwasan, makaagapay sa mga suliranin at makabangon mula sa epekto ng kalamidad, sakuna at

hazard. Kung bibigyang pansin ang dalawang kahulugan, makikitang hindi lamang ang pagtugon matapos ang isang kalamidad ang kinapapalooban ng disaster management, kabilang din dito ang mga gawain upang lubusang makabangon mula sa kalamidad at maibalik ang normal na daloy ng pamumuhay ng mga tao sa isang lugar.

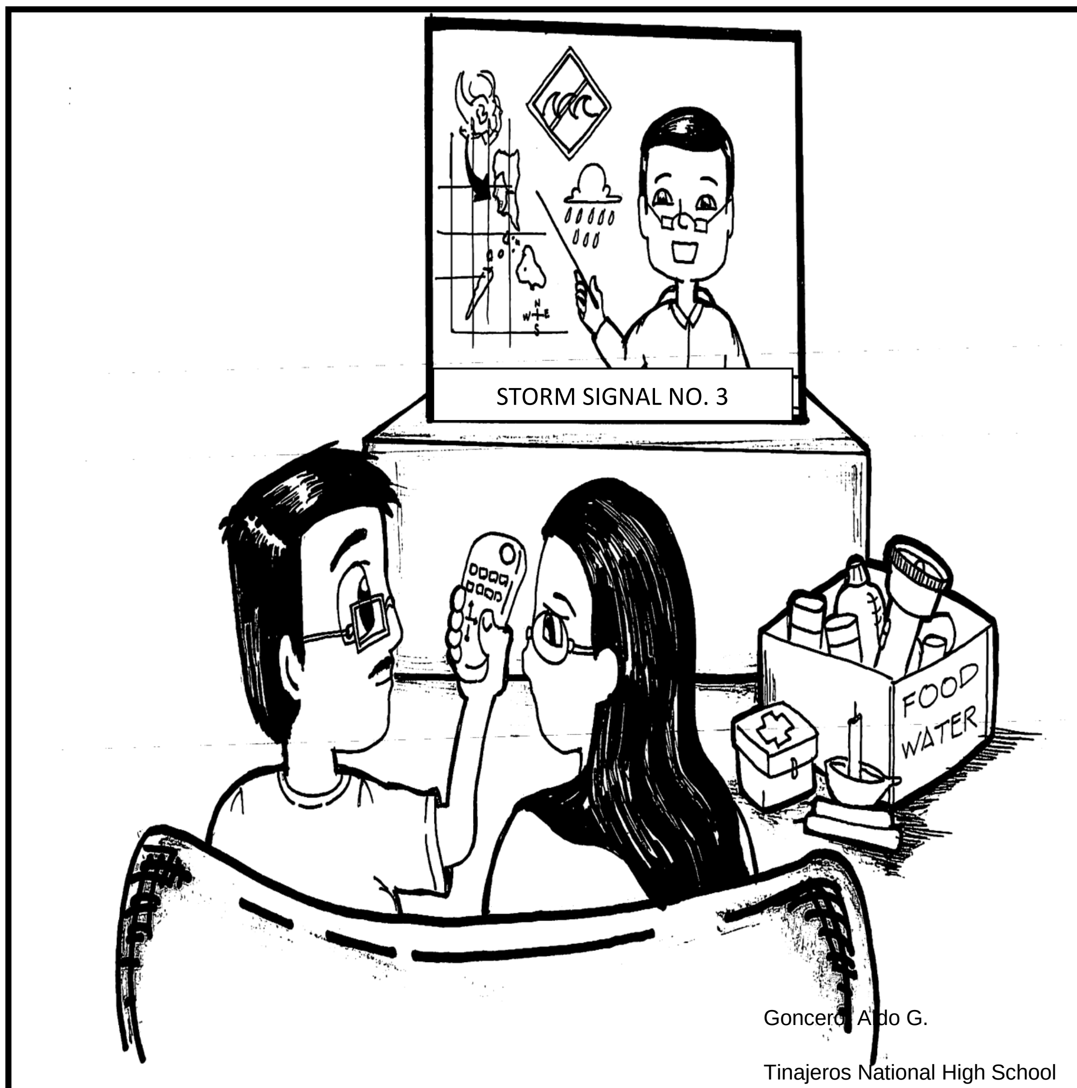
Sa pag-aaral ng disaster management, mahalagang alam mo ang pagkakaiba ng mga ginagamit na termino o konsepto. Ang sumusunod na kahulugan ay isinalin sa Filipino mula sa Disaster Risk Management System Analysis: A guide book nina Baas at mga kasama (2008).

1. Hazard – ito ay tumutukoy sa mga banta na maaaring dulot ng kalikasan o ng gawa ng tao. Kung hindi maiiwasan, maaari itong magdulot ng pinsala sa buhay, ari-arian, at kalikasan.

1.1 Anthropogenic Hazard o Human-Induced Hazard – ito ay tumutukoy sa mga hazard na bunga ng mga gawain ng tao. Ang maitim na usok na ibinubuga ng mga pabrika at mga sasakyan gaya ng ipinakikita sa larawan ay ilan sa mga halimbawa ng anthropogenic hazard.

Goncero, Aldo G.
Tinajeros National High School

1.2. Natural Hazard – ito naman ay tumutukoy sa mga hazard na dulot ng kalikasan. Ilan sa halimbawa nito ay ang bagyo, lindol, tsunami, thunderstorms, storm surge, at landslide. Ipinakikita sa kasunod na larawan ang pagbabalita sa pagdating ng isang malakas na bagyo.

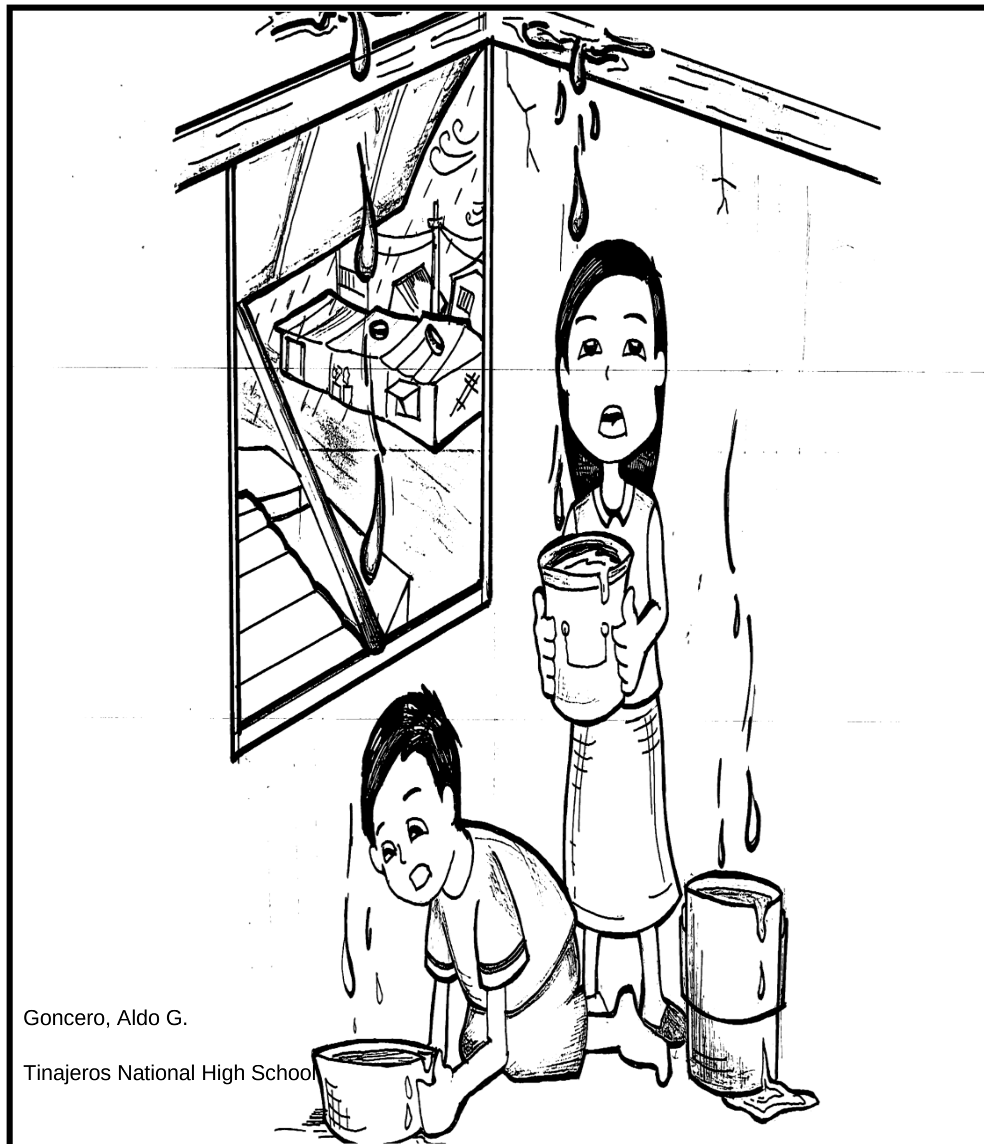
2.Disaster – ito ay tumutukoy sa mga pangyayari na nagdudulot ng panganib at pinsala sa tao, kapaligiran, at mga gawaing pang-ekonomiya. Maaaring ang disaster ay natural gaya ng bagyo, lindol, at pagputok ng bulkan o gawa ng tao tulad ng digmaan at polusyon. Ang disaster ay sinasabi ding resulta ng hazard, vulnerability at kawalan ng kapasidad ng isang pamayanan na harapin ang mga hazard.

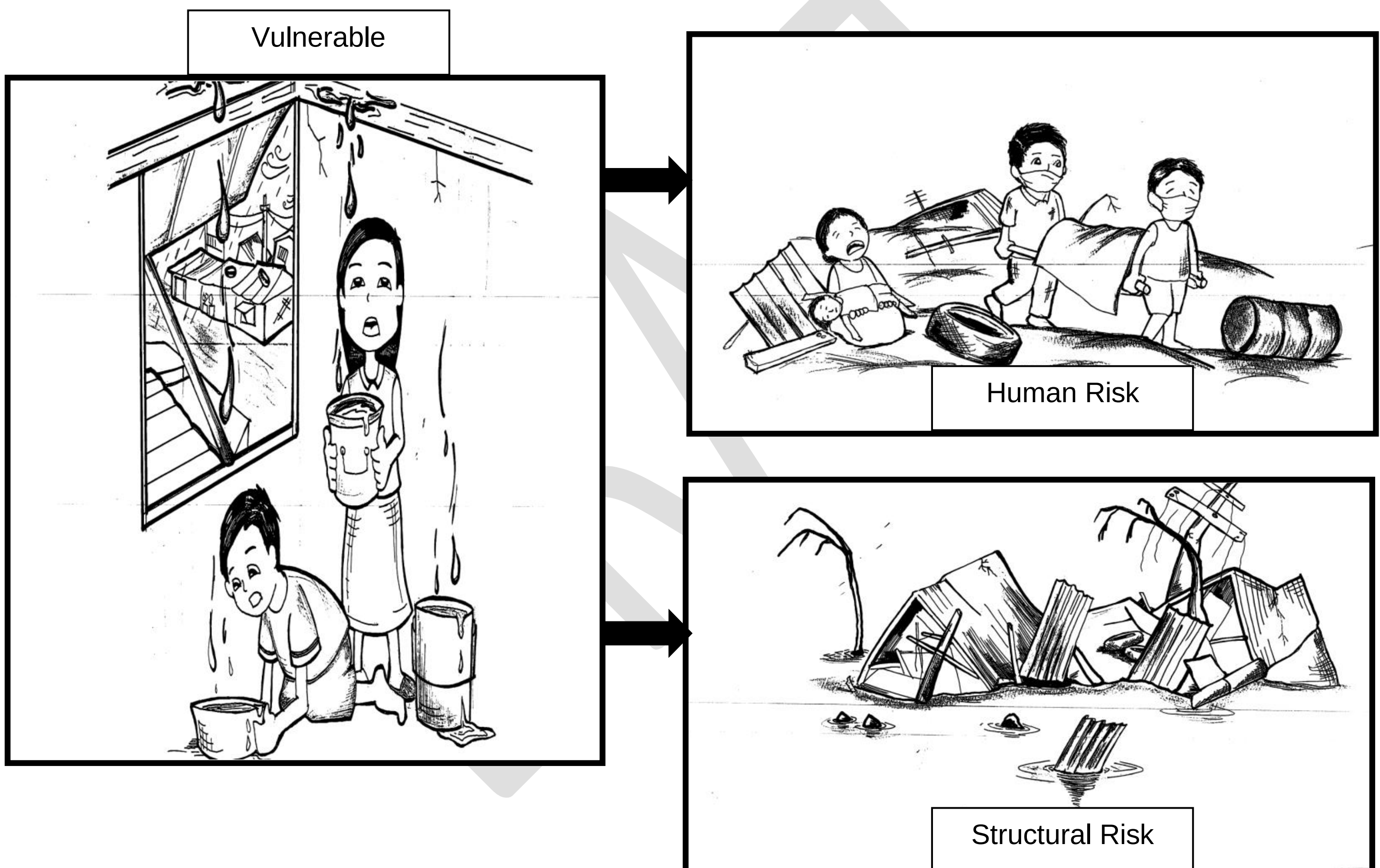
Goncero, Aldo G.

Tinajeros National High School

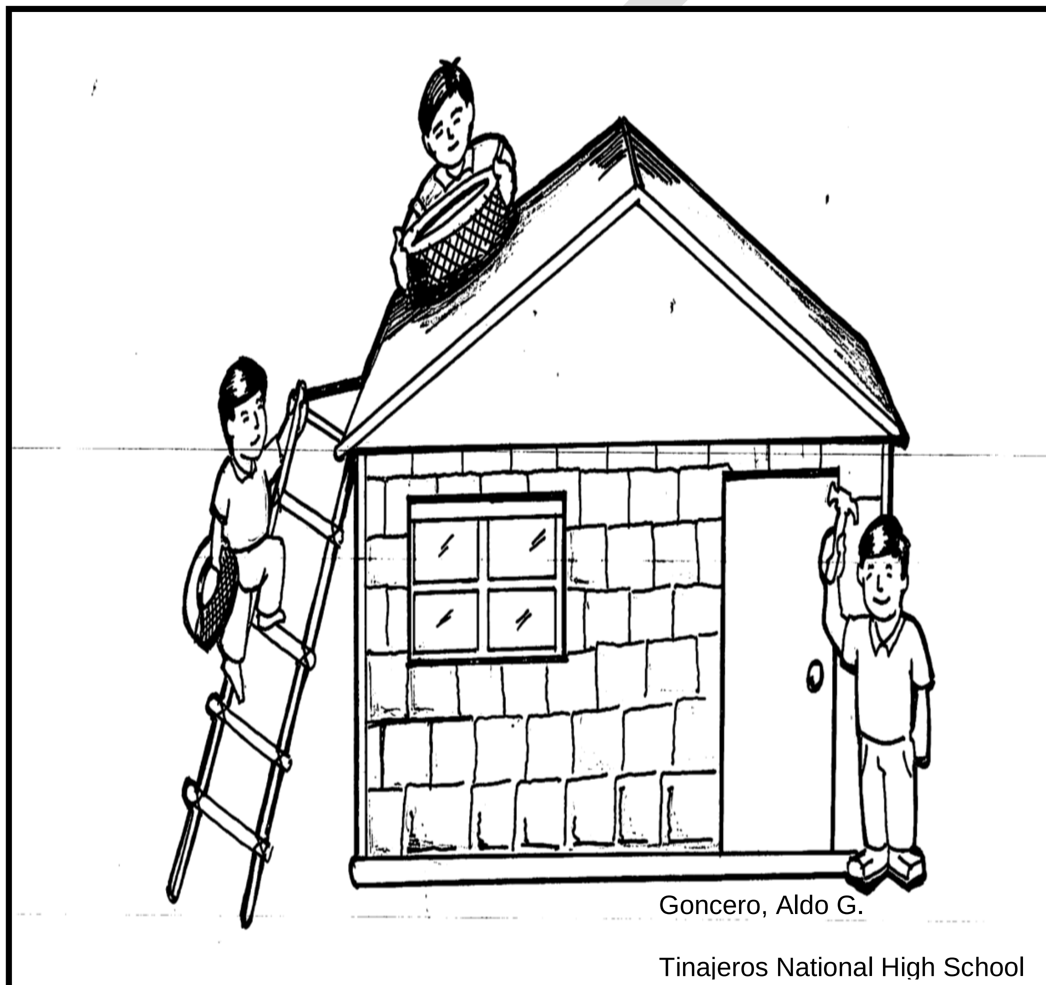
4. Vulnerability – tumutukoy ang vulnerability sa tao, lugar, at imprastruktura na may mataas na posibilidad na maapektuhan ng mga hazard. Ang pagiging vulnerable ay kadalasang naiimpluwensiyahan ng kalagayang heograpikal at antas ng kabuhayan. Halimbawa, mas vulnerable ang mga bahay na gawa sa hindi matibay na materyales.

5. Risk –ito ay tumutukoy sa inaasahang pinsala sa tao, ari-arian, at buhay dulot ng pagtama ng isang kalamidad. Ang vulnerable na bahagi ng pamayanan ang kadalasang may mataas na risk dahil wala silang kapasidad na harapin ang panganib na dulot ng hazard o kalamidad.

6. Resilience–ang pagiging resilient ng isang komunidad ay tumutukoy sa kakayahan ng pamayanan na harapin ang mga epekto na dulot ng kalamidad. Ang pagiging resilient ay maaaring istruktural, ibig sabihin ay isasaayos ang mga tahanan, tulay o gusali upang maging matibay. Maaari ring ito ay makita sa mga mamamayan, halimbawa ang pagkakaroon ng kaalaman tungkol sa hazard ay maaaring makatulong upang sila ay maging ligtas sa panahon ng kalamidad.

Goncero, Aldo G.
Tinajeros National High School

Gawain 10. Situational Analysis

Basahin ang sumusunod na situwasiyon. Tukuyin kung anong konsepto na may kaugnayan sa Disaster Risk Reduction and Management ang inilalarawan. Gamiting batayan sa pagsagot ang sumusunod:

NH – *Natural Hazard*	D - *Disaster*
AH – *Anthropogenic Hazard*	V - *Vulnerability*

_____1. Maagang umuwi ng bahay si Jerone mula sa kanilang paaralan dahil sa paparating na malakas na bagyo.

_____2. Nangangamba si Andrei na magkasakit ang kaniyang buntis na asawa at dalawang taong gulang na anak dahil sa maruming tubig baha sa kanilang lugar.

_____3. Isa ang pamilya ni Ernest sa mga nakaligtas mula sa pinsalang dulot ng malakas na lindol na tumama sa kanilang pamayanan.

_____4. Ipinasara ni Sec. Fajardo ang isang establisimyento dahil pinadadaan nito sa ilog ang mga kemikal na kanilang ginagamit sa paggawa ng produkto.

_____5. Nakipagpulong si Mayor Basco sa mga kinatawan ng bawat barangay upang magkaroon sila ng sapat na kaalaman sa panahon ng kalamidad.

Naunawaan mo sa nakaraang paksa ang mga batayang konsepto tungkol sa *disaster management*. Nakapaloob sa *disaster management* ang proseso ng pagpaplano, pag-oorganisa, pagtukoy ng mga kasapi, pamumuno at pagkontrol. Sa susunod na bahagi ng aralin ay mauunawaan mo ang kaugnayan ng *Philippine Disaster Risk Reduction and Management Framework* at ang *Community-Based Disaster Risk and Management Approach*.

Ang Philippine Disaster Risk Reduction and Management Framework

Nakabatay ang Philippine Disaster Risk Reduction and Management Act of 2010 sa dalawang pangunahing layunin: (1) Ang hamon na dulot ng mga kalamidad at hazard ay dapat pagplanuhan at hindi lamang haharapin sa panahon ng pagsapit ng iba't ibang kalamidad; at (2) Mahalaga ang bahaging ginagampanan ng pamahalaan upang mabawasan ang pinsala at panganib na dulot ng iba't ibang kalamidad at hazard. Ang mga nabanggit na layunin ay kasama sa mga naging batayan sa pagbuo ng Philippine Disaster Risk Reduction and Management Framework (PDRRMF).

Binibigyang diin ng National Disaster Risk Reduction Framework ang pagiging handa ng bansa at mga komunidad sa panahon ng mga kalamidad at hazard. Sa pamamagitan nito, ang pinsala sa buhay at ari-arian ay maaaring mapababa o maiwasan.

Isinusulong din ng PDRRM Framework ang kaisipan na ang paglutas sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran ay hindi lamang tungkulin ng ating pamahalaan. Ang proseso sa pagbuo ng isang disaster management plan ay dapat na produkto ng pagkakaisa at pagtutulungan ng iba't ibang sektor ng lipunan tulad ng pamahalaan, private sector, business sector, Non-governmental Organizations (NGOs), at higit sa lahat ng mga mamamayang naninirahan sa isang partikular na komunidad. Ang ganitong proseso ay tinatawag na Community Based-Disaster and Risk Management (CBDRM).

Sa kasalukuyan, isinusulong rin ng NDRRMC ang Community Based-Disaster and Risk Management Approach sa pagbuo ng mga plano at polisiya sa pagharap sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran.

Gawain 11. Plus o Minus.

Basahin ang magkatapat na pahayag. Lagyan ng plus sign (+) ang maliit na kahon na katabi nito kung ang salita ay naayon sa National Disaster Risk Reduction and Management Framework. Ilagay naman ang minus sign (-) kung wala.

	Pagpaplano sa pagharap sa kalamidad	Pagharap sa kalamidad sa tuwing mararanasan ito	
	Isinusulong ang Top-down Approach	Isinusulong ang Community-Based Disaster Management Approach	
	Tungkulin ng pamahalaan ang Disaster Management	Tungkulin ng lahat ang paglutas sa Suliraning Pangkapaligiran	
	Dapat na kasama ang NGOs sa pagbuo ng Disaster Management Plan	Ang mga NGOs ang siyang mamumuno sa pagbuo ng Disaster Management Plan	
	Hinihingi ang tulong ng lahat ng sektor ng lipunan sa pagbuo ng Disaster Management Plan	Sa pamahalaan nakasalalay ang lahat ng tungkulin upang maging disaster-resilient ang buong bansa	

Ang Community-Based Disaster and Risk Management Approach

Ano nga ba ang Community Based-Disaster and Risk Management? Ayon kina Abarquez at Zubair (2004) ang Community-Based Disaster Risk Management ay isang pamamaraan kung saan ang mga pamayanang may banta ng hazard at kalamidad ay aktibong nakikilahok sa pagtukoy, pagsuri, pagtugon, pagsubaybay, at pagtataya ng mga risk na maaari nilang maranasan. Isinasagawa ito upang maging handa ang komunidad at maiwasan ang malawakang pinsala sa buhay at ari-arian. Nangangahulugan

ito na ang mga mamamayan ay bahagi ng pagpaplano, pagbuo ng mga desisyon at implementasyon ng mga gawain na may kaugnayan sa disaster risk management. Sa Community-Based Disaster Risk Management Approach, napakahalaga ng partisipasyon ng mga mamamayan na siyang may pinakamataas na posibilidad na makaranas ng mga epekto ng hazard at kalamidad. Subalit, higit itong magiging matagumpay kung aktibo ring makikilahok ang mga mamamayan na hindi makararanas ng epekto ng mga hazard at kalamidad.

Ayon naman kina Shah at Kenji (2004), ang Community-Based Disaster and Risk Management Approach ay isang proseso ng paghahanda laban sahazard at kalamidad na nakasentro sa kapakanan ng tao. Binibigyan nito ng kapangyarihan ang tao na alamin at suriin ang mga dahilan at epekto ng hazard at kalamidad sa kanilang pamayanan. Bukod dito, mahalaga ring masuri ang mga istrukturang panlipunan, pang-ekonomiya, at pampolitika na maaaring nagpapalubha sa epekto ng hazard at kalamidad. Ang kahulugang ito ng CBDRM Approach ay sang-ayon sa konsepto ng isyu at hamong panlipunan na tinalakay sa unang aralin. Kung iyong matatandaan, sinasabi sa unang aralin na ang mga isyu at hamong panlipunan ay maaaring dulot ng kabiguan ng ilang institusyon na isagawa ang kanilang mga tungkulin. Halimbawa, ang kabiguan ng pamahalaan na magsagawa ng maayos na Disaster Risk Management Plan ay maaaring magpalubha sa epekto ng hazard at kalamidad sa isang pamayanan. Maaari ding dahilan ng kabiguan ng implementasyon ng Disaster Risk Management Plan ang kawalan ng interes ng mga mamamayan na makilahok sa pagpaplano nito. Ito ay sinusugan sa isang ulat ng WHO (1989) tungkol sa CBDRM Approach. Ayon dito, mahalaga ang aktibong pakikilahok ng lahat ng sektor ng pamayanan upang:(1) mabawasan ang epekto ng mga hazard at kalamidad; (2) maligtas ang mas maraming buhay at ari-arian kung ang pamayanan ay may maayos na plano kung paano tutugunan ang kalamidad sa halip na maghintay ng tulong mula sa Pambansang Pamahalaan; at (3) ang iba't ibang suliranin na dulot ng hazard at kalamidad

ay mas mabibigyan ng karampatang solusyon kung ang lahat ng sektor ng pamayanan ay may organisadong plano kung ano ang gagawin kapag nakararanas ng kalamidad. Ipinaliwanag din ni Sampath (2001) na kung ang isang komunidad ay hindi handa, maaaring mas maging malubha ang epekto ng hazard at kalamidad. Subalit kung ang bawat mamamayan na naninirahan sa isang pamayanan ay magiging pamilyar sa mga pamamaraan at mga dapat gawin sa panahon ng kalamidad, maaaring mabawasan ang masamang epekto nito.

Makikita sa mga nabanggit na kahulugan at pagpapaliwang tungkol sa Community-Based Disaster and Risk Management Approach na napakahalaga ng partisipasyon ng mamamayan at ng lahat ng sektor ng lipunan upang maging matagumpay ang isang disaster management plan.

Gawain 12. Dugtungan Mo

Buuin ang konsepto ng sumusunod na pahayag tungkol sa Community-Based Disaster Risk Management Approach sa pamamagitan ng paglalagay ng angkop na salita o parirala.

1. Ang Community-Based Disaster and Risk Management Approach ay tumutukoy sa ____
____
____.

2. Magiging matagumpay ang CBDRM Approach kung ____________________
____
____.

3. Magkaugnay ang National Disaster Risk Reduction and Management Framework at ang Community-Based Disaster Risk Management Approach dahil ____
____
____.

4. Ang pinakasentro ng CBDRM Approach ay
____
____
____.

5. Makatutulong ang CBDRM Approach sa paglutas ng mga suliranin at hamong pangkapaligiran dahil _____________________________________
____
____.

Kahalagahan ng CBDRM Approach

Bakit kailangan ang CBDRM Approach sa pagharap sa mga hamon at suliraning pangkapaligiran? Pinakamahalagang layunin ng Philippine National Disaster Risk Reduction and Management Framework (PDRRMF) ay ang pagbuo ng disaster-resilient na mga pamayanan. Ibig sabihin, ang lahat ng mga pagpaplano, pagtataya, at paghahandang nakapaloob sa disaster management plan ay patungo sa pagbuo ng isang pamayanang handa at matatag sa pagharap sa mga hamong pangkapaligiran. Malaki ang posibilidad na maging disaster-resilient ang mga pamayanan kung maayos na maisasagawa ang Community-Based Disaster and Risk Management Approach.

Ang CBDRM Approach ay nakaayon sa konsepto ng bottom-up approach kung saan ay nagsisimula sa mga mamamayan at iba pang sektor ng lipunan ang mga hakbang sa pagtukoy, pag-aanalisa, at paglutas sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran na nararanasan sa kanilang pamayanan. Ito ay taliwas sa top-down approach. Ang top-down approach sa disaster management plan ay tumutukoy sa situwasiyon kung saan lahat ng gawain mula sa pagpaplano na dapat gawin hanggang sa pagtugon sa panahon ng kalamidad ay inaasa sa mas nakatataas na tanggapan o ahensya ng

pamahalaan. Halimbawa, kung ang isang barangay ay nakaranas ng kalamidad, ito ay aasa lamang sa tugon ng Pambayan o Panlungsod na Pamahalaan. Kung ang buong bayan o lungsod naman ang nakaranas ng kalamidad, ang sistema ng pagtugon ay nakabatay sa prosesong ipatutupad ng lokal na pamahalaan. Ang sistemang ito ng disaster management ay nakatanggap ng mga kritisismo. Binigyang-diin nina Shesh at Zubair (2006) na hindi natutugunan ng top-down approach ang mga pangangailangan ng pamayanan at napababayaan ang mga mamamayang may mataas na posibilidad na makaranas ng malubhang epekto ng kalamidad. Limitado ang pagbuo sa disaster management plan dahil tanging ang pananaw lamang ng mga namumunoang nabibigyang pansin sa pagbuo ng plano. Tila hindi nabibigyang pansin ng top-down approach ang karanasan, pangangailangan, at pananaw ng mga mamamayan sa isang komunidad. Ito ay sa kabila ng katotohanang ang mga mamamayang ito ang tunay na nakababatid ng maaaring epekto ng isang kalamidad o hazard. Isa pang suliranin ng top-down approach ay may mga pagkakataon nahindi nagkakasundo ang Pambansang Pamahalaan at ng Lokal na Pamahalaan tungkol sa mga hakbang na dapat gawin sa panahon o pagkatapos ng kalamidad kung kaya't nagiging mabagal ang pagtugon sa pangangailangan ng mga mamamayan. Ang situwasiyonna ito ay masasalamin sa sinabi ni Panfilo Lacson, itinalaga bilang Presidential Assistant for Rehabilitation and Recovery, (Gabieta, 2014) kaugnay sa relief operations sa Tacloban City matapos ang bagyong Yolanda. Aniya, "That is why, I am appealing to our local chief executives not to wait for our national government, private sectors. They have to do their work to hasten the rehabilitation effort." Ibig sabihin nakita rin ni Lacson na magiging matagumpay ang rehabilitation efforts kung mayroong aktibong partisipasyon ng mga lokal na pamahalaan at ng mga mamamayan.

Ang kahinaang ito ng top-down approach ang nais bigyang katugunan ng bottom-up approach. Binibigyang pansin dito ang maliliit na detalye na may kaugnayan sa mga hazard, kalamidad, at pangagangilangan ng pamayanan.

Ang pangunahing batayan ng plano ay ang karanasan at pananaw ng mga mamamayang nakatira sa isang disaster-prone area. Sa katunayan ito ang modelong ginamit ni Panfilo Lacson, bilang rehabilitation czar ng mga lugar na nasalanta ng bagyon Yolanda. Para sa kaniya, mas mapapabilis ang pagbangon ng mga lugar na ito kung bottom-up approach sa rehabilitasyon ng lugar. Para sa kaniya, mas makabubuting makipagpulong sa mga mayor ng mga nasalantang bayan at lungsod sa halip na antayin ang post-disaster needs assessment na ipalalabas ng Office of the Civil Defense. Sa ganitong paraan, mas makabubuo ng planong angkop sa pangangailangan ng bawat pamayanan.

Ang paggamit ng bottom-up approach ay hindi lamang ginagamit sa Pilipinas. Ilan sa mga bansa sa Asya na gumagamit nito ay ang Laos, East Timor, Indonesia, at India. Mula sa karanasan ng mga nabanggit na bansa at sa obserbasyon sa iba pang gawain na may kaugnayan sa disaster management ng iba't ibang pandaigdigang organisasyon, nabuo nina Kafle at Zubair (2006) ang mga katangian ng bottom-up approach.

Katangian ng Bottom-up Approach

* Ang mga mamamayan ay may kakayahang simulan at panatilihin ang kaunlaran ng kanilang komunidad
* Bagama't mahalaga ang tungkulin ng lokal na pamahalaan, pribadong sektor at mga NGOs, nanatiling pangunahing kailangan para sa *grassroots development* ang pamumuno ng lokal na pamayanan.
* Ang malawak na partisipasyon ng mga mamamayan sa komprehensibong pagpaplano at mga gawain sa pagbuo ng desisyon para matagumpay na *bottom-up strategy*.

Katangian ng Bottom-up Approach

* Ang responsableng paggamit ng mga tulong-pinansyal ay kailangan

* Mahalagang salik sa pagpapatuloy ng matagumpay na *bottom-up approach* ay ang pagkilala sa mga pamayanan na may maayos na pagpapatupad nito

* Ang responsiblidad sa pagbabago ay nasa kamay ng mga mamamayang naninirahan sa pamayanan.

* Ang iba't ibang grupo sa isang pamayanan ay maaaring may magkakaibang pananaw sa mga banta at *vulnerabilities* na nararanasan sa kanilang lugar.

Sa pagpaplano ng disaster risk management mahalagang magamit ang kalakasan ng dalawang approach: ang bottom-up at top-down. Mahalagang maisaalang-alang ang pananaw ng mga namumuno sa pamahalaan sa pagbuo ng plano dahil sa kanilang kaalaman sa mga sistemang ipatutupad ng disaster risk management. Hindi rin naman kailangang kalimutan ang pananaw at karanasan ng mga mamamayan sa pagbuo ng disaster risk management. Ang pagsasanib na ito ng dalawang approach ay maaaring magdulot ng holistic na pagtingin sa kalamidad at hazard sa isang komunidad.

Sa kasalukuyan, ang National Disaster Coordinating Council (NDCC), (na kilala ngayon bilang National Disaster Risk Reduction Management Council) ng Pilipinas ay kasapi sa proyektong "Partnerships for Disaster Reduction-Southeast Asia (PDR – SEA) Phase 4 (2008). Layunin ng programang ito na maturuan ang mga lokal na pinuno sa pagbuo ng Community Based Disaster Risk Management Plan. Mahalaga ang proyektong ito sapagkat binibigyan nito ng sapat nakaalaman at hinahasa ang kakayahan ng mga lokal na pinuno kung paano maisasama ang CBDRM Plan sa mga plano at programa ng lokal na pamahalaan. Bukod dito, mas masisiguro na ang mabubuong disaster management plan ay nakabatay sa pangangailangan at kakayahanan ng pamayanan na harapin ang iba't ibang hazard at kalamidad na maaari nilang maranasan. Sa ganitong paraaan, mas matutugunan ang

pangangailangan ng mga mamamayan at magagamit ng maayos ang kanilang mga resources. Higit sa lahat, ang plano na binuo kasama ang iba't ibang sektor ng lipunan kabilang na ang mga mamamayan ay mas epektibo sa patugon ng pangangailangan ng mga mamamayan. Bunga nito, sinabi rin ni Lacson (Gabieta, 2014) na nagdesisyon siyang gamitin ang "bottom-up approach" upang mapabilis ang pagbangon mula bagyong Yolanda.

Gawain 13. KKK Chart

Punan ng tamang sagot ang KKK chart. Gamiting batayan ang nabuong KKK chart upang sagutin ang kasunod na tanong.

Top-down Approach		Bottom-up Approach
	Kahulugan	
	Kalakasan	
	Kahinaan	

Mas makatutulong sa isang pamayanan ang pagsasanib ng dalawang *approach* dahil

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang kalakasan ng top-down approach ang makatutulong sa maayos na pagbuo ng disaster management plan?
2. Alin sa mga kalakasan ng bottom-up approach ang dapat bigyang-pansin sa proseso ng pagbuo ng disaster management plan?
3. Nararapat bang isang approach ang gamitin sa pagbuo ng disaster management plan? Bakit?

Gawain 14. Pagsulat ng Sanaysay

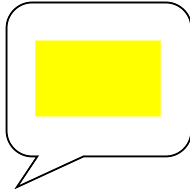
Sumulat ng sanaysay na nagpapaliwanag ng kahalagahan ng pagsasanib ng top-down approach at bottom-up approach sa pagbuo ng disaster management plan. Gamiting batayan ang sumusunod na pamantayan.

Rubric sa pagmamarka ng sanaysay			
Pamantayan	**Deskripsiyon**	**Puntos**	**Nakuhang Puntos**
Pag-unawa	Malinaw na nailahad ang kahalagahan ng CBDRM Approach. Nakapagbigay ng mga kongkretong halimbawa upang suportahan ang mga paliwanag.	**6**	
Organisasyon	Kumprehensibo at malinaw ang daloy ng ideya. Maayos na naipahayag ang pagkakaiba at pagkakaugnay ng mga tinalakay na konsepto.	**5**	
Nilalaman	Wasto at makatotohanan ang impormasyon. Nakabatay ang nilalaman sa mga tinalakay na paksa.	**5**	
Teknikalidad	Sumunod sa mga pamantayan sa pagsulat ng sanaysay tulad ng paggamit ng tamang bantas, kaayusan ng pangungusap, at pagdebelop ng kaisipan.	**4**	
	Kabuuan	**20**	

BINABATI KITA!

Sa puntong ito ay mayroon ka nang malawak na pag-unawa tungkol sa mga dalawang *approach* sa pagbuo ng *disaster risk reduction and management plan*. Gamitin ang iyong mga natutuhan sa bahagi ng PAUNLARIN upang maisagawa ng maayos ang mga gawain sa susunod na bahagi ng modyul, ang PAGNILAYAN AT UNAWAIN.

PAGNILAYAN AT UNAWAIN

Sa bahaging ito, palalalimin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa dalawang *approach* sa pagbuo ng *disaster risk reduction and management plan*.

Gawain 15. My Idea Pad

Suriin ang panukalang Process Framework nina Mercer at Gaillard (2010)sa pagsasanib ng dalawang approach sa pagbuo ng DRRM plan, pagkatapos ay sagutan ang My idea pad.

STEP 1:
Community Engagement

STEP 2:
Identification of Vulnerability Factors

STEP 3:
Identification of Local and

STEP 4:
Integrated Strategy

Community Engagement:
- Collaboration with community and stakeholders
- Identification of community goals

Identification of intrinsic and extrinsic components contributing to hazard vulnerability.
Identification through:
1. Community situation analysis
2. Identification of

Local Strategies
- Past and present
- Examples may include: land use planning, building methods, food strategies, social

Scientific Strategies
- Past and present
- Examples may include: land use planning, building methods, food strategies, social

Integrated Strategy
- Addressing intrinsic components to hazards
- Dependent on effectiveness level of

DRR

Ongoing revision and evaluation

Process Framework integrating local and scientific knowledge (J. Mercer)

My Idea Pad

1. Anong bahagi ng *framework* makikita ang aktibong partisipasyon ng komunidad?
2. Bakit mahalaga ang partisipasyon ng komunidad sa iba'tibang bahagi ng pagbuo ng *DRRM plan*?
3. Saang bahagi nagkakaroon ng pagsasanib ang kaalamang lokal at siyentipikong kaalaman?
4. Magiging matagumpay kaya ang pagbuo ng *DRRM plan* kung ang gagamiting batayan sa STEP 3 ay ang mga siyentipikong kaalaman lamang? Bakit?
5. Ano ang mabubuo mong kongklusyon tungkol sa nararapat na a*pproach* sa pagbuo ng *DRRM plan*?

Bahay ng mga Ivatan. Sanggunian: (http://opinion.inquirer.net/68827/batanes-model-for-storm-readiness) retrieved last August 18, 2014.

Unang Yugto: Disaster Prevention and Mitigation

Sa bahaging ito ng disaster management plan, tinataya ang mga hazard at kakayahan ng pamayanan sa pagharap sa iba't ibang suliraning pangkapaligiran. Mula sa mga impormasyon na nakuha sa pagtataya ay bubuo ng plano upang maging handa ang isang pamayanan sa panahon ng sakuna at kalamidad. Isinasagawa ang Disaster Risk Assessment kung saan nakapaloob dito ang Hazard Assessment, Vulnerability Assessment, at Risk Assessment.Tinataya naman ang kakayahan at kapasidad ng isang komunidad sa pamamagitan ng Capacity Assessment.

Bakit kailangang mauna ang pagsasagawa ng pagtataya sa yugto ng Prevention and Mitigation? Ito ay dahil kailangang maunawaan ng mga babalangkas ng plano kung ano-ano ang mga hazard, mga risk, at sino at ano ang maaaring maapektuhan at masalanta ng kalamidad.

Hazard Assessment

Ang Hazard Assessment ay tumutukoy sa pagsusuri sa lawak, sakop, at pinsala na maaaring danasin ng isang lugar kung ito ay mahaharap sa isang sakuna o kalamidad sa isang partikular na panahon. Sa pamamagitan ng hazard assessment, natutukoy kung ano-ano ang mga hazard na gawa ng kalikasan o gawa ng tao na maaaring maganap sa isang lugar. Sa pagsasagawa ng hazard assessment, dapat bigyang pansin ang Pisikal at Temporal na katangian nito.

Talahanayan 1.5 – Pisikal na Katangian ng Hazard

Pagkakilanlan	Pagkakaroon ng kaalaman tungkol sa iba't ibang hazard at kung paano ito umusbong sa isang lugar.
Katangian	Pag-alam sa uri ng hazard
Intensity	Pagtukoy sa lawak ng pinsala na maaaring idulot ng hazard
Lawak	Pag-aaral tungkol sa sakop at tagal ng epekto ng hazard
Saklaw	Pagtukoy kung sino ang maaaring tamaan ng o maapektuhan ng hazard
Predictability	Panahon kung kailan maaaring maranasan ang isang hazard
Manageability	Pagtaya sa kakayahan ng komunidad na harapin ang hazard upang mabawasan ang malawakang pinsala

Sanggunian: Ondiz at Redito (2009)

Mahalagang maunawaan ng isang komunidad ang mga pisikal na katangian ng hazard sa kanilang lugar upang maging malinaw ang mabubuong hazard assessment. Bukod dito, ang impormasyon na maibibigay sa pagtukoy sa mga pisikal na katangian ng hazard ay magdudulot ng higit na ligtas na pamayanan. Bukod sa pisikal na katangian, mahalagang maunawaan rin ang mga temporal na katangian ng hazard. Makikita ito sa talahanayan 1.6.

Talahanayan 1.6 – Temporal na Katangian ng Hazard

Frequency	Dalas ng pagdanas ng hazard. Maaaring ang hazard ay nagaganap taon-taon, isang beses sa loob ng lima o sampung taon o kaya ay biglaan lamang.
Duration	Pag-alam sa tagal kung kailan nararanasan ang hazard. Maaaring ito ay panandalian lamang tulad ng lindol; sa loob ng ilang araw tulad ng baha o kaya ay buwan tulad ng digmaang sibil.

Speed of onset	Bilis ng pagtama ng isang hazard. Maaaring mabilisan o walang babala tulad ng lindol o kaya ay may pagkakataon na magbigay ng babala tulad ng bagyo o baha.
Forewarning	Tumutukoy sa panahon o oras sa pagitan ng pagtukoy ng hazard at oras ng pagtama nito sa isang komunidad
Force	Maaaring natural tulad ng hazard na dala ng hangin, tubig tulad ng malakas na pagbuhos ng ulan, baha, pag-apaw ng ilog, flashflood, tidal wave at storm surge, lupa tulad ng landslide at lahar; apoy tulad ng pagkasunog ng kagubatan o kabahayan; seismic tulad ng lindol at tsunami; gawa ng tao tulad ng conflict gaya ng digmaang sibil, rebelyon, at pag-aaklas; industrial/technological tulad ng polusyon, pasabog, pagtagas ng nakalalasong kemikal at iba pang hazard tulad ng taggutom, tagtuyot, at pagsalakay ng peste sa mga pananim.

Sanggunian: Ondiz at Redito (2009)

Matapos maunawaan ang mga pisikal at temporal na katangian ng hazard na maaaring maranasan sa isang komunidad, maaari nang isagawa ang dalawang mahalagang proseso sa pagsasagawa ng hazard assessment: ang Hazard Mapping at Historical Profiling/Timeline of Events. Ang Hazard Mapping ay isinasagawa sa pamamagitan ng pagtukoy sa mapa ng mga lugar na maaaring masalanta ng hazard at ang mga elemento tulad ng gusali, taniman, kabahayan na maaaring mapinsala. Sa Historical Profiling/Timeline of Events naman, gumagawa ng historical profile o timeline of events upang makita kung ano-ano ang mga hazard na naranasan sa isang komunidad, gaano kadalas, at kung alin sa mga ito ang pinakamapinsala.

Ang talahanayan 1.7 ay isang halimbawa ng historical profile na ginagamit sa pagsasagawa ng hazard assessment.

Talahanayan 1.7 - Hazard Assessment (Historical Profile)

Hazard type	Frequency	Duration	Speed of Onset	Forewarning	Force	When
Flood						
Drought						
Earthuake						
Landslide						
Civil war						
Pollution						
Volcanic Eruption						

Sanggunian: Asian Disaster Preparedness Center (ADPC), 2001

Gaya ng ipinakikita sa talahanayan, ang Historical Profile ay isang paraan sa pagsasagawa ng Hazard Assessment. Kinakailangan ang koordinasyon sa mga opisyales ng barangay o kaya ay ng pamahalaang panlungsod o sa ibang lugar ay pambayan upang ito ay mapunan ng tamang impormasyon.

Alinman sa dalawang nabanggit na halimbawa ang gamitin sa pagsasagawa ng hazard assessment, mahalaga pa rin sa CBDRM Approach ang partisipasyon ng mga mamamayan dahil mayrooon silang personal na karanasan sa mga hazard sa kanilang lugar. Mas mabibigyan ng sapat na kaalaman ang mga mamamayan kung sila ay kabahagi sa pagsasagawa ng hazard assessment sa kanilang pamayanan.

Gawain 16. Hazard Assessment Map

Makibahagi sa inyong pangkat at gumawa ng hazard assesement map na magpapakita ng iba't ibang hazard sa inyong lugar. Ilahad ito sa klase. Upang maisagawa ito sundin ang sumusunod na hakbang:

1. Alamin kung anong uri ng hazard ang nakatalagang susuriin ng inyong pangkat.
2. Humingi ng kopya ng mapa ng inyong barangay sa kinakuukulan.
3. Kung mayroon namang hazard assessment map ang inyong barangay, maaari itong hingin. Mag-ikot sa inyong barangay upang matukoy ito o kaya ay gumawa ng katulad na mapa na nakapokus lamang sa inyong sariling kalye, o kapitbahayan.

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang mga hamon na inyong kinaharap sa pagsasagawa ng hazard assessment map?
2. Paano ninyo hinarap ang mga nabanggit na hamon?
3. Bakit mahalaga na may partisipasyon ng mga mamamayan ang paggawa ng hazard assessment map?

Naunawaan mo sa bahaging ito na ang mga hakbang at kahalagahan ng *hazard assessment*. Sa susunod na bahagi ng aralin ay mauunawaan mo naman kung ano ang nilalaman ng *Vulnerability* at *Capacity Assessment* at kung paano ito makatutulong sa pagbuo ng *Disaster Risk Reduction and Management Plan*.

Vulnerability at Capacity Assessment (VCA)

Sa pamamagitan ng VCA, masusukat ang kahinaan at kapasidad ng isang komunidad sa pagharap sa iba't ibang hazard na maaaring maranasan sa kanilang lugar. Sa Vulnerability Assessment, tinataya ang kahinaan o kakulangan ng isang tahanan o komunidad na harapin o bumangon mula sa pinsalang dulot ng hazard. Samantala, sa Capacity Assessment naman ay tinataya ang kakayahan ng komunidad na harapin ang iba't ibang uri ng hazard. Ayon kina Anderson at Woodrow (1990) mayroong tatlong kategorya ang Vulnerability: ito ay ang Pisikal o Materyal, Panlipunan, at Pag-uugali tungkol sa hazard.

Talahanayan 1.8 – Mga katangian ng Vulnerability at Capacity Assessment

Kategorya	**Deskripsiyon**	**Halimbawa**
Pisikal o Materyal	Tumutukoy sa mga materyal na yaman tulad ng suweldo mula sa trabaho, pera sa bangko at mga likas na yaman. Ang kawalan o kakulangan ng mga nabanggit na pinagkukunang-yaman ay nangangahulugan na ang isang komunidad ay vulnerable o maaaring mapinsala kung ito ay makararanas ng hazard	Di sapat na kita Pagkakaroon ng utang Kakulangan ng sapat na kakayahan at edukasyon Kawalan ng pangunahing serbisyo tulad ng edukasyon, pangkalusugan, sistema ng komunikasyon at transportasyon
Panlipunan	Tumutukoy sa pagiging vulnerable o kawalan ng kakayahan ng grupo ng tao sa isang lipunan. Halimbawa ay mga kabataan, mga matatanda, mga may kapansanan, maysakit,	Kawalan ng pagkakaisa ng mga miyembro ng pamilya, ng mga mamamayan Hindi maayos na ugnayan sa pagitan ng mamamayan at pamahalaan

	at iba pang pangkat na maaaring maging biktima ng hazard. Kasama rin dito ang pagiging vulnerable ng institusyong panlipunan tulad ng pamahalaan.	Kawalan ng maaayos na sistema ng pamahalaan tungkol sa Disaster Management
Pag-uugali tungkol sa Hazard	May mga paniniwala at gawi ang mga mamamayan na nakahahadlang sa pagiging ligtas ng isang komunidad. Bunga nito, nagiging vulnerable ang isang komunidad.	Kawalan ng interes sa mga programa ng pamahalaan Pagiging negatibo sa mga pagbabago Kawalan ng sapat na kaalaman tungkol sa hazard sa kanilang komunidad Pagiging palaasa sa pamahalaan at sa tulong ng pribadong sektor

Sanggunian: Ondiz at Redito (2009)

Vulnerability Assessment

Ang pagiging vulnerable ng isang lugar ay nangangahulugang mayroon itong kakulangan sa mga nabanggit na kategorya. Bunga nito, nagiging mas malawak ang pinsala na dulot ng hazard. Halimbawa, kung ang isang komunidad ay walang pakialam sa mga programang pangkaligtasan ng kanilang pamahalaan, hindi nila alam ang kanilang gagawin sa panahon ng sakuna o kalamidad. Ang mga mamamayang ito ay matatawag na vulnerable dahil sila ang mga posibleng maging biktima ng sakuna o kalamidad. Samantala, ang mga mamamayan naman na may maliit na kita ay maituturing rin na vulnerable dahil maaaring hindi sapat ang kanilang suweldo upang tustusan ang dagdag na gastusin sa panahon ng sakuna tulad ng bagyo o baha.

Sa usapin ng vulnerability ng isang komunidad, kailangan na maging mulat ang mga mamamayan sa mga hazard sa kanilang lugar. Tungkulin nila na magkaroon ng kaalaman sa mga panganib at banta na maaari nilang

maranasan. Bukod dito, dapat na maging aktibo rin sila sa paglahok sa mga programa ng pamahalaan kabilang na dito ang tungkol sa disaster management. Sa panig naman ng pamahalaan, dapat na maging seryoso ito sa pagbuo ng disaster management plan. Hindi dapat kalimutan ng pamahalaan ang kahalagahan ng partisipasyon ng mga mamamayan sa lahat ng aspekto ng pagbuo ng disaster management plan. Sa pamamagitan nito, magkakaroon ng maayos na ugnayan sa pagitan ng mamamayan at pamahalaan. Higit na mauunawaan ng mamamayan ang programa ng pamahalaan kung sila ay kabahagi sa pagbalangkas nito.

Ayon kina Abarquez at Murshed, (2004), sa pagsasagawa ng Vulnerability Assessment, kailangang suriin ang sumusunod: Elements at risk, People at risk, at Location of people at risk.

Elements at risk.Tumutukoy ang *elements at risk* sa tao, hayop, mga pananim, bahay, kasangkapan, imprastruktura, kagamitan para sa transportasyon at komunikasyon, at pag-uugali. Pagkatapos matukoy ang mga *elements at risk*, sinusuri rin kung bakit sila maituturing na *vulnerable*. Halimbawa, may mga bahay sa pamayanan na maituturing na *vulnerable*. Ilan sa mga dahilan ay ang lokasyon nito, dahil malapit sa anyong-tubig, nasa paanan ng bundok, nasa mababang bahagi ng pamayanan, o kaya ay gawa sa mga kasangkapang madaling masira ng bagyo. Mahalaga ang pagsasagawa nito dahil makatutulong ito sa pagbuo ng *disaster risk reduction and management plan* ng pamayanan.

People at risk. Sa *people at risk* naman, tinutukoy ang mga grupo ng tao namaaaring higit na maapektuhan ng kalamidad. Halimbawa, ang mga buntis ay maituturing na*vulnerable* sa panahon ng kalamidad dahil sa kanilang kondisyon. Gayundin, ang mga may kapansanan ay maituturing na*vulnerable* o *elements at risk*. Itinuturing silang *vulnerable* dahil nangangailangan sila ng higit na atensyon sa panahon ng kalamidad. Ang mga nabanggit na*people at risk* ay kailangang ikonsidera sa pagbuo ng *warning system*, pagbuo ng *evacuation plan*, at ng *disaster risk reduction and management plan* ng isang pamayanan.

Location of People at risk. Sa usapin naman ng *location of people at risk*, tinutukoy ang lokasyon o tirahan ng mga taong natukoy na *vulnerable.*

Ang vulnerability ng isang pamayanan ay nakabatay sa lokasyon nito, halimbawa, mas vulnerable sa pagbaha, ang mga mabababang lugar. Samantalang vulnerable naman sa landslide ang mga naninirahan malapit sa paanan ng bundok.

Ipinakikita sa talahanayan ang halimbawa ng instrumento na ginagamit sa pagsasagawa ng Vulnerability Assessment.

Talahanayan 1.9 – Halimbawa ng Vulnerability Assessment Chart

Lugar:		**Uri ng hazard:**
Elements at risk		**Dahilan**
People at risk		
Location of People at risk		

Sanggunian: apdc.net

Mahalaga rin ang mga impormasyon na makukuha sa Vulnerability Assessment dahil makatutulong ito sa pagbuo ng disaster management ng isang pamayanan.

Gawain 17. Vulnerability Assessment Chart

Makibahagi sa inyong pangkat. Magsagawa ng Vulnerability Assessment sa inyong pamayanan gamit ang sumusunod na format.

Vulnerability Assessment Chart

Lugar:		Uri ng hazard:
Elements at risk		Dahilan
People at risk		
Location of People at risk		

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang mga hamon na inyong kinaharap sa pagsasagawa ng hazard vulnerability assessment?
2. Bakit mahalagang mabatid ng mga mamamayan ang kanilang pagiging vulnerable sa mga disaster?
3. Bakit mahalaga na may partisipasyon ng mga mamamayan ang paggawa ng vulnerability assessment?

Capacity Assessment

Sa Capacity Assessment, sinusuri ang kapasidad ng komunidad na harapin ang anomang hazard. Mayroon itong tatlong kategorya: ang Pisikal o Materyal, Panlipunan, at Pag-uugali ng mamamayan tungkol sa hazard. Sa Pisikal o Materyal na aspekto, sinusuri kung ang mga mamamayan ay may kakayahan na muling isaayos ang mga istruktura tulad ng bahay, paaralan, gusaling pampamahalaan, kalsada at iba pa na nasira ng kalamidad. Sa aspektong Panlipunan naman, masasabing may kapasidad ang isang komunidad na harapin ang hazard kung ang mga mamamayan ay may nagtutulungan upang ibangon ang kanilang komunidad mula sa pinsala ng mga sakuna at kung ang pamahalaan ay may epektibong disaster management plan.Samantala, ang mga mamamayan na bukas ang loob na ibahagi ang kanilang oras, lakas, at pagmamay-ari ay nagpapakita na may kapasidad ng komunidad na harapin o kaya ay bumangon mula sa dinanas na sakuna o panganib.

Sa pagsasagawa ng Capacity Assessment, itinatala ang mga kagamitan, imprastraktura, at mga tauhan na kakailanganin sa panahon ng pagtama ng hazard o kalamidad. Mahalaga ang pagsasagawa nito sapagkat magbibigay ito ng imporasyon sa mga mamamayan at sa mga pinuno ng pamayanan kung ano at kanino hihingi ng tulong upang mapunan ang kakulangan ng pamayanan.

Tandaan na hindi lahat ng pamayanan ay mayroong magkakatulad na pisikal na katangian. Kung kaya't maaaring makaapekto ito sa kanilang kapasidad. Gayundin, ang pagkakaiba ng antas ng kita ng bawat pamayanan ay mayroon ding malaking epekto sa pagiging handa nila sa panahon ng kalamidad.

Talahanayan 1.10 – Halimbawa ng Capacity Assessment

Capacities identified by urban poor communities in Metro Manila to deal with flood:	Capacities identified by upland communities to address drought
· Boats · Evacuation center in church · Wood, iron sheets to rebuild houses · Footbridges · First aid · Some people have good contact with local government to ask for assistance · Some active community members · Day care center helpful for working mothers	· Diversification of crops · Eating wild crops · Budgeting of meals per day (dietary change) · Selling livestock · Seasonal migration by men and women · Social network to take care of small children · Community organization's activities maintained despite out-migration · PO formulated land use management plan · Motivated to stay in the remote community, and therefore willing to learn new farming methods

Sanggunian: apdc.net

Gawain 18. Capacity Assessment Template

Makibahagi sa inyong pangkat at magsagawa ng Capacity Assessment sa inyong pamayanan. Sundin ang sumusunod na format.

Lugar:			
A. Kagamitan			
B. Human Resource			
C. Transportasyon at Komunikasyon			

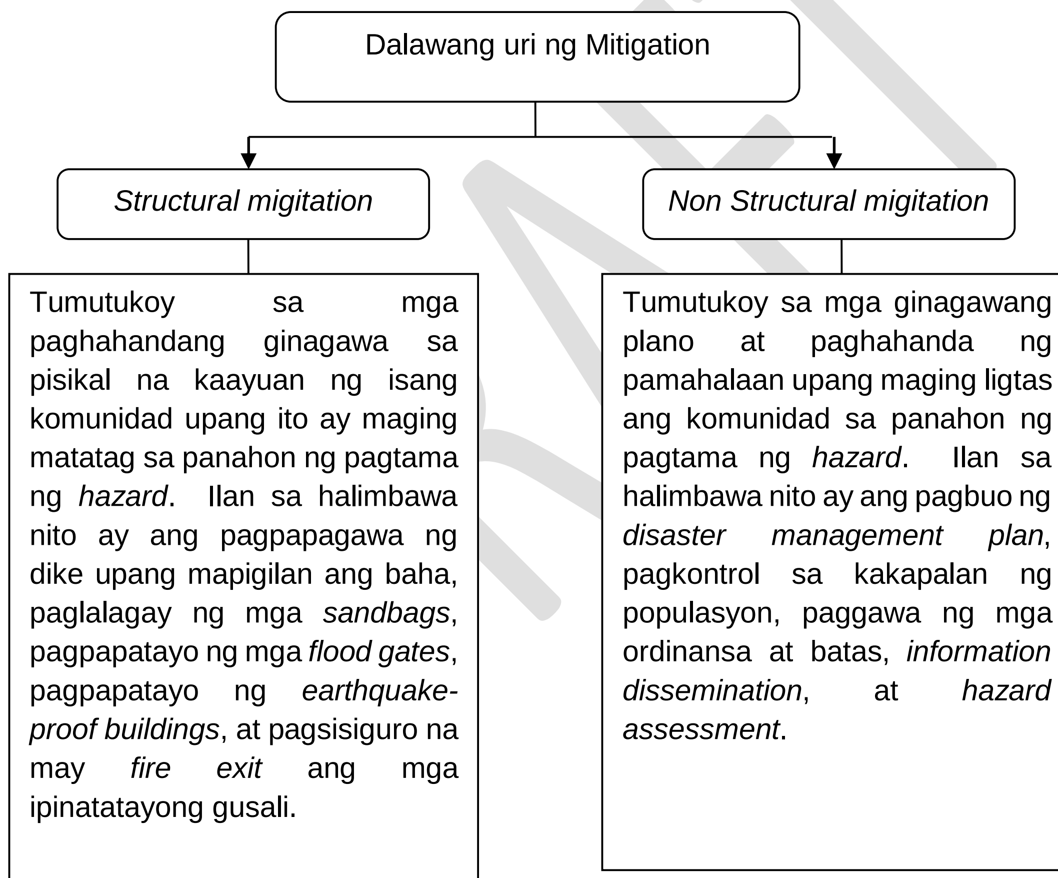
Pamprosesong mga Tanong:

1. Sapat ba ang kakayahan ng inyong paaralan, kapitbahayan, o barangay sa pagharap sa kalamidad?
2. Paano mapupunan ang mga kakulangan o mapananatili ang kasapatan ng inyong mga kagamitan?
3. Bukod sa pagkakaroon ng sapat na kagamitan, ano ang dapat gawin ng mga mamamayan upang maging handa sa mga kalamidad?

Ang mga naunang hakbang ay nakapaloob sa *Disaster Prevention*. Sa unang unang yugto ng *CBDRM Plan* ay isinasagawa rin ang mga hakbang para sa *Disaster Mitigation* na kinapapalooban naman ng *Risk Assessment*. Tunghayan ito sa susunod na bahagi ng aralin.

Risk Assessment

Kung ang Disaster prevention ay tumutukoy sa pag-iwas sa mga hazard at kalamidad, sinisikap naman ng mga gawain sa disaster mitigation na mabawasan ang malubhang epekto nito sa tao, ari-arian, at kalikasan. Ito ay tumutukoy sa mga hakbang na dapat gawin bago ang pagtama ng sakuna, kalamidad at hazard na may layuning maiwasan o mapigilan ang malawakang pinsala sa tao at kalikasan (Ondiz at Redito, 2009).

Kahalagahan ng Disaster Risk Assessment

Ayon kina Ondiz at Redito (2009), ang sumusunod ay mga dahilan kung bakit mahalaga ang pagsasagawa ng risk assessment:

1. Nagiging sistematiko ang pagkalap ng datos sa pagtukoy, pagsusuri, at pagtatala sa mga hazard na dapat unang bigyang pansin.
2. Nagiging mulat ang mga mamamayan sa mga hazard na mayroon sa kanilang komunidad na noon ay hindi nila alam. Sa pamamagitan ng risk assessment ay nagkakaroon ng mas matibay na batayan ang maaaring maging epekto ng hazard sa kanilang komunidad.

3. Nagsisilbing batayan sa pagbuo ng disaster risk reduction and management plan. Nagiging gabay sa pagbuo ng mga polisiya, programa, proyekto, at istratehiya upang maging handa ang komunidad sa pagharap sa iba't ibang hazard.

4. Nagbibigay ng impormasyon at datos na magagamit sa pagbuo ng plano at magsisilbing batayan sa pagbuo ng akmang istratehiya sa pagharap sa mga hazard.

5. Isa sa mahalagang produkto ng risk assessment ay ang pagtatala ng mga hazard at pagtukoy kung alin sa mga ito ang dapat bigyan ng prayoridad o higit na atensyon. Ito ay tinatawag na Prioritizing risk.

Mahalaga ang mga hakbang na nakapaloob sa yugto ng Prevention and Mitigation. Lahat ng impormasyon na makukuha mula sa pagsasagawa nito ay makatutulong upang magkaroon ng malinaw na batayan sa pagbuo ng DRRM plan ang isang pamayanan.

Hindi natatapos ang DRRM *plan* sa pagtataya ng mga banta ng kalamidad at kakayahan ng komunidad na harapin ito. Mahalagang gamitin ang mga imporasyong nakalap mula sa unang hakbang sa pagbuo ng ikalawawang yugto: ang *Disaster Preparedness*.

Ikalawang Yugto: Disaster Preparedness

Madalas tayong nakakapanood ng mga patalastas sa telebisyon tungkol sa mga dapat gawin sa panahon ng sakuna. Mayroon ding mga anunsyo sa radyo, sa mga pahayagan, at maging sa ating pamayanan tungkol sa mga gagawin natin kung sakaling tayo ay makaranas ng iba't ibang kalamidad. Ito ay ilan lamang sa mga gawaing nakapaloob sa ikalawang yugto ng DRRM plan .

Ang ikalawang yugto ay tinatawag na Disaster Response. Ito ay tumutukoy sa mga hakbang o dapat gawin bago at sa panahon ng pagtama ng kalamidad, sakuna o hazard. Mahalagang malaman ng mga miyembro ng pamilya, ng mga mamamayan sa komunidad, at maging ng mga kawani ng pamahalaan ang mga dapat gawin sa panahon ng sakuna o kalamidad. Dapat ring maliwanag sa bawat sektor ng lipunan ang kanilang gagawin upang magkaroon ng koordinasyon at maiwasan ang pagkalito at pagkaantala na maaari pang magdulot ng dagdag na pinsala o pagkawala ng buhay.

Layunin ng mga gawaing nakapaloob sa yugtong ito na mapababa ang bilang ng mga maapektuhan, maiwasan ang malawakan at malubhang pagkasira ng mga pisikal na istruktura at maging sa kalikasan, at mapadali ang pag-ahon ng mga mamamayan mula sa dinanas na kalamidad.

Bago tumama at maging sa panahon ng kalamidad, napakahalaga ang pagbibigay ng paalala at babala sa mga mamamayan. Ito ay may tatlong pangunahing layunin:

1. To inform – magbigay kaalaman tungkol sa mga hazard, risk, capability, at pisikal na katangian ng komunidad.
2. To advise – magbigay ng impormasyon tungkol sa mga gawain para sa proteksiyon, paghahanda, at pag-iwas sa mga sakuna, kalamidad, at hazard.

3. to instruct–magbigay ng mga hakbang na dapat gawin, mga ligtas na lugar na dapat puntahan, mga opisyales na dapat hingan ng tullong sa oras ng sakuna, kalamidad, at hazard.

May iba't ibang paraan ang bawat komunidad sa pagbibigay ng paalala o babala. Ito ay pinadadan sa pamamagitan ng barangay assembly, pamamahagi ng flyers, pagdidikit ng poster o billboard, mga patalastas sa telebisyon, radyo, at pahayagan. Lahat ng ito ay ginagawa upang maging mulat at edukado ang mga mamamayan sa uri ng hazard at dapat nilang gawin sa panahon ng pagtama nito.

Bukod sa pagbibigay ng paalala o babala, mayroon pang iba't ibang gawain na dapat malaman ng mamamayan bago at sa panahon ng pagtama ng sakuna, kalamidad, at hazard upang sila ay maging ligtas at maiwasan ang malawakang pinsala. Sa yugto ng Disaster Preparedness ay binibigyan ng sapat na impormasyon at pag-unawa ang mga mamamayan sa dapat nilang gawin bago, habang, at pagkatapos ng hazard at kalamidad upang maihanda sila sa mga posibleng epekto nito.

Gawain 19. Be informed!

Pumili ng isang uri ng hazard o kalamidad. Gumawa ng poster ad na nagpapakita ng sumusunod:

1. Impormasyon tungkol sa katangian at kahulugan ng disaster
2. Mga sanhi at epekto nito
3. Mga dapat gawin bago, habang, at pagkatapos ng disaster
4. Mga gamit na dapat ihanda upang maging ligtas kapag naranasan ang disaster.
5. Mga opisyales, kawani ng pamahalaan o NGO na maaaring hingan ng tulong.

Gawing gabay ang sumusunod na pamantayan sa paggawa ng inyong poster ad.

Rubric sa pagmamarka ng poster ad			
Pamantayan	**Deskripsiyon**	**Puntos**	**Nakuhang Puntos**
Nilalaman	Wasto at makatotohanan ang mga impormasyon. Nakatulong upang maging handa ang mga mamamayan sa panahon ng kalamidad	10	
Kaangkupan	Madaling maunawaan ang ginamit na salita, mga larawan, at simbolo sa ginawang poster ad. Madali ring maunawaan ang ginamit na lenggwahe.	7	
Pagkamalikhain	Nakapupukaw ng atensyon ang ginawang poster ad dahil sa ginamit na mga larawan at salita na nakahikayat sa mamamayan upang ito ay bigyan ng pansin.	3	
	Kabuuan	20	

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang dapat gawin upang maipagbigay sa lahat ang mga dapat gawin sa panahon ng kalamidad?
2. Bakit mahalaga na malaman ng mga mamamayan ang mga impormasyon tungkol sa kalamidad at mga dapat gawin kung mararanasan ang mga ito?
3. Paano makatutulong ang mga mamamayan sa pamamahagi ng kaalaman tungkol sa disaster preparedness?

Sa kabila ng pagtataya ng mga maaaring maranasang kalamidad at kakayahan ng pamayanan na harapin itoay makararanas at makararanas pa rin tayo ng mga kalamidad. Paano ba tayo tutugon sa mismong pagkakataon na tayo ay nasa gitna ng isang kalamidad? Ito ang pagtutuunan ng pansin sa ikatlong yugto, ang Disaster Response.

Ikatlong Yugto: Disaster Response

Ang ikatlong yugto ay tinatawag na Disaster Response. Sa pagkakataong ito ay tinataya kung gaano kalawak ang pinsalang dulot ng isang kalamidad. Mahalaga ang impormasyong makukuha mula sa gawaing ito dahil magsisilbi itong batayan upang maging epektibo ang pagtugon sa mga pangangailangan ng isang pamayanan na nakaranas ng kalamidad.

Nakapaloob sa Disaster Response ang tatlong uri ng pagtataya: ang Needs Assessment, Damage Assessment, at Loss Assessment. Ayon kina Abarquez, at Murshed (2004), ang needs ay tumutukoy sa mga pangunahing pangangailangan ng mga biktima ng kalamidad tulad ng pagkain, tahanan, damit, at gamot. Samantala, ang damage ay tumutukoy sa bahagya o pangkalahatang pagkasira ng mga ari-arian dulot ng kalamidad. Ang loss naman ay tumutukoy sa pansamantalang pagkawala ng serbisyo at pansamantala o pangmatagalang pagkawala ng produksyon. Ang damage at loss ay magkaugnay dahil ang loss ay resulta ng mga produkto, serbisyo, at imprastraktura na nasira. Halimbawa, ang pagbagsak ng tulay ay damage, ang kawalan ng maayos na daloy ng transportasyon ay loss. Ang pagkasira ng mga lupaing-taniman ay damage samantalang ang pagbaba ng produksiyon ng palay ay loss. Isa pa ring halimbawa ay ang pagguho ng ospital dahil sa lindol ay maituturing na damage. Samantala, ang panandaliang pagkaantala ng serbisyong pangkalusugan ay maituturing na loss.

Mahalagang maunawaan mo na sa yugtong ito ay napakahalaga ng koordinasyon ng lahat ng sektor ng lipunan na kasama din sa pagsasagawa ng una at ikalawang yugto. Kadalasan kasi ay nababalewala ang nilalaman ng DRRM plan kung walang maayos na komunikasyon lalo sa pagitan ng iba't ibang sektor lalo na sa oras na nararanasan ang isang kalamidad. Mahalaga rin ang kaligtasan ng bawat isa kaya sa pagsasagawa ng Disaster response ay

dapat isaalaang-alang ng mga mamamayan ang kanilang kakayahan sa pagsasagawa nito.

Maaaring gamitin ang mungkahing checklist sapagbuo ng ulat tungkol sa needs, damage, at loss assessment.

SUGGESTED FORMAT FOR A FLASH REPORT

1. Situation

1.1	Type of disaster	---------
1.2	Date and time	---------
1.3	Affected area	---------
1.4	Possibility of after effects	---------

2. Initial estimate of effects — Very Approximate Numbers

2.1	Dead	---------
2.2	Injured	---------
2.3	Missing	---------
2.4	In need of shelter and for clothing	---------
2.5	In need of food	---------
2.6	In need of water	---------
2.7	In need of sanitation	---------
2.8	Damage to lifeline systems	---------

3. Possible Needs for External Assistance

3.1	Search and Rescue	Yes/No
3.2	Evacuation	Yes/No
3.3	Protection	Yes/No
3.4	Medical and Health	Yes/No
3.5	Shelter and Clothing	Yes/No
3.6	Food	Yes/No
3.7	Water	Yes/No
3.8	Sanitation	Yes/No
3.9	Repair of lifeline systems	Yes/No

4. Next Report

The next report with more details will be sent at (dd-mm-yy) ☐☐ ☐☐ ☐☐ (time) _______

Sanggunian: Partnerships for Disaster Reduction – Southeast Asia Phase 4 (2008)

Gawain 20. Flash Reporter

Maghanap ng balita tungkol sa isang kalamidad na naranasan sa inyong pamayanan. Gumawa ng flash report tungkol dito. Gamitin ang sumusunod naformat sa paggawa nito.

1. Situwasiyon	
1.1 Uri ng disaster	
1.2 Petsa at oras	
1.3 Apektadong lugar	
1.4 Posibilidad ng “after effects”	
2. Paunang ulat ng Epekto	
2.1 Bilang ng namatay	
2.2 Bilang ng nasaktan	
2.3 Bilang ng nawawala	
2.4 Nangangailangan ng tirahan at damit	
2.5 Nangangailangan ng pagkain	
2.6 Nangangailangan ng tubig	
2.7 Nangangailangan ng sanitasyon	
2.8 Pinsala sa imprastraktura	
3. Pangangailangan ng tulong	
3.1 Search and rescue	Oo/Hindi
3.2 Evacuation	Oo/Hindi
3.3 Proteksyon	Oo/Hindi
3.4 Pangangailangang Medikal	Oo/Hindi
3.5 Pangangailangan sa tirahan at damit	Oo/Hindi
3.6 Pangangailangan sa pagkain	Oo/Hindi
3.7 Pangangailangan sa tubig	Oo/Hindi
3.8 Sanitasyon	Oo/Hindi
3.9 Pagkukumpuni sa mga imprastraktura	Oo/Hindi

 Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang dapat isaisip sa pagsasagawa ng flash report?
2. Paano makatutulong ang isang mapagkakatiwalaang flash report?
3. Nararapat bang makibahagi ang mga mamamayan sa pagsasagawa nito? Bakit?

Sa ikatlong yugto ng DRRM *plan*ay binigyang-diin ang pagkakaroon ng mapagkakatiwalaang datos sa naging lawak ng pinsala ng kalamidad. Mahalaga ito dahil magsisilbi itong batayan para sa ikaapat at huling yugto ng *DRRM plan*, ang *Disaster Rehabilitation and Recovery*.

Ikaapat na Yugto: Disaster Rehabilitation and Recovery

Tinatawag din ang yugto na ito na Rehabilitation. Sa yugtong ito ang mga hakbang at gawain ay nakatuon sa pagsasaayos ng mga nasirang pasilidad at istruktura at mga naantalang pangunahing serbisyo upang manumbalik sa dating kaayusan at normal na daloy ang pamumuhay ng isang nasalantang komunidad. Halimbawa nito ay ang pagpapanumbalik ng sistema ng komunikasyon at transportasyon, suplay ng tubig at kuryente, pagkukumpuni ng bahay, sapat na suplay ng pagkain, damit, at gamot. Kabilang din dito ang pagbabantay sa presyo ng mga pangunahing bilihin at pagkakaloob ng psychosocial services upang madaling malampasan ng mga biktima ang kanilang dinanas na trahedya.

Noong 2006, ang Inter-Agency Standing Committee (IASC) na binubuo ng iba't ibang NGO, Red Cross at Red Crescent Movement, International Organization for Migration (IOM), World Bank at mga ahensya ng United Nations ay nagpalabas ng Preliminary Guidance Note. Ito ay tungkol sa

pagpapakilala ng Cluster Approach na naglalayong mapatatag ang ugnayan ng iba't ibang sektor ng lipunan. Makatutulong ito upang maging mas malawak at ang mabubuong plano at istratehiya at magagamit ng mahusay ang mga pinagkukunang yaman ng isang komunidad. Ginamit na batayan ng National Disaster Coordinating Council (NDCC) ang Cluster Approach sa pagbuo ng sistema para sa pagharap sa mga sakuna, kalamidad, at hazardsa Pilipinas. Noong Mayo 10, 2007, ipinalabas ang NDCC Circular No. 5-2007, ito ay isang direktibo na nagpapatatag sa Cluster Approach sa pagbuo ng mga Disaster Management System sa Pilipinas. Iminumungkahi rin nito na magtalaga ng pinuno ng bawat cluster (Cluster Leads) para sa tatlong antas: nasyunal, rehiyunal, at probinsiyal. Noong taong 2007 rin, sa bisa ng Executive Order No. 01-2007, nabuo ang Ayuda Albay Coordinating Task Force na syang namuno sa pagtugon at rehabilitasyon ng lalawigan matapos ang bagyong Reming. Noong July 2007, sa bisa ng E.O. No. 02-2007, ay binuo naman ang Albay Mabuhay Task Force. Layunin nito na ipatupad ang mas komprehensibong programa para sa pagtugon at rehabilitasyon ng lalawigan sa panahon ng kalamidad. Kinapapalooban ito ng pagbuo ng iba't ibang cluster sa bawat barangay, bayan at komunidad na siyang mamumuno sa mga ito sa panahon ng panganib, pagpapatatag ng seguridad at suplay ng pagkain at pangunahing pangangailangan, pagpapasigla ng information campaign, at pagpapayabong ng mga gawaing pangkabuhayan sa mga nasalantang lugar. Nakita ang pagiging epektibo ng nasabing programa dahil idineklara ng Albay ang zero casualty sa kabila ng pagtama ng malakas na bagyong Glenda noong Hulyo 2014. Nagpapatunay ito na kung magkakaroon ng maayos na sistema ng disaster management ang isang lugar ay maaaring maiwasan ang malawakang pinsala sa panahon ng kalamidad. Higit sa maayos na sistema, nakita rin sa Albay ang partisipasyon ng mga mamamayan, NGO, at iba pang sektor ng lipunan sa pagpaplano at implementasyon ng kanilang disaster management plan. Samakatuwid, ang yugto ng Recovery ay nakasalalay rin sa kung paano binuo ng isang komunidad ang kanilang disaster management

plan na bahagi ng yugto ng Preparation. Makikita dito na kailangan ay may sapat na kaalaman at partisipasyon ang pamahalaan, iba't ibang sektor ng lipunan, NGO, at mga mamamayan sa pagbuo ng DRRM plan upang ito ay maging matagumpay.

Isa sa mga pamamaraang ginawa ng pamahalaan upang maipaalam sa mga mamamayan ang konsepto ng DRRM plan ay ang pagtuturo nito sa mga paaralan. Sa bisa ng DepEd Order No. 55 ng taong 2008, binuo ang Disaster Risk Reduction Resource Manual upang magamit sa ng mga konsepto na may kaugnayan sa disaster risk reduction management sa mga pampublikong paaralan.

Gawain 21. Kung ikaw kaya

Makibahagi sa inyong pangkat. Magsagawa ng panayam sa inyong pamayanan tungkol sa mga dapat gawing hakbang upang mapanumbalik ang maayos na daloy ng buhay sa isang pamayanang nakaranas ng kalamidad. Ilahad sa klase ang resulta ng inyong panayam.

Pangkat 1 – mga mag-aaral
Pangkat 2 – mga magulang
Pangkat 3 – mga guro o kawani ng paaralan
Pangkat 4 – mga kawani ng pamahalaang pambarangay
Pangkat 5 – mga miyembro ng NGO

Pamprosesong mga Tanong:

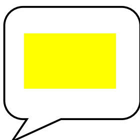
1. Ano ang pagkakatulad at pagkakaiba ng kanilang tugon sa mga hakbang na dapat gawin upang mapunmbalik ang kaayusan matapos ang kalamidad?
2. Dapat bang iasa ang mga gawaing pang-rehabilitasyon sa pamahalaan? Bakit?
3. Paano ang mabisang pagharap sa mga suliranin at hamong pangkapaligiran?

BINABATI KITA!

Naunawaan mo sa nakaraang aralin ang iba't ibang yugto ng isang *DRRM plan*. Naging malinaw din sa iyo ang kahalagahan ng partisipasyon ng mga mamamayan at lahat ng sektor ng lipunan sa pagbuo ng *DRRM plan*. Samakatuwid dapat na maging aktibo kang kabahagi ng pagbubuo ng plano sa inyong lugar upang maging handa ang inyong pamayanan sa pagtama ng iba't ibang *hazard* at kalamidad.

Sa susunod na bahagi ng modyul, ikaw ay magsusuri ng mga artikulo upang higit pang mapagtibay ang iyong pag-unawa tungkol sa Aralin 3. Gamitin ang iyong mga natutuhan sa bahagi ng PAUNLARIN upang maisagawa ng maayos ang mga gawain sa susunod na bahagi ng modyul, ang PAGNILAYAN AT UNAWAIN.

PAGNILAYAN AT UNAWAIN

Sa bahaging ito, palalalimin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa paksa. Inaasahan din na sa pagkakataong ito ay kritikal na masusuri mo ang kahalagahan ng aktibong pagkilos sa pagharap sa mga hamon ng kapaligiran.

Gawain 22. Summary Chart

Basahin at unawain ang sumusunod na artikulo, pagkatapos ay punan ng sagot ang summary chart.

Unang artikulo. Ang unang artikulo ay hango mula sa ulat ni Agnes Espinas (2013) na tumatalakay sa Disaster Risk Management sa lalawigan ng Albay.

Geography and Public Planning:

Albay and Disaster Risk Management

Agnes Espinas

Bago pa man magkaroon ng mga organisasyong may responsibilidad na tumugon sa mga kalamidad binibigyang babala ang mga tao sa pamamagitan ng pagpapatunog ng kampana ng simbahan. May mga pagkakataon na may inaatasang tagapamalita ang isang barangay na magbibigay-babala sa mga tao sa paparating na bagyo o anomang uri ng kalamidad. Ang iba ay umaasa sa pakikinig ng balita sa radyo upang magkaroon ng kaalaman sa estado ng kalamidad. Walang sinusunod na sistema o programa ang pagbangon mula sa isang kalamidad. Karaniwan, nasa pansariling desisyon ng isang komunidad ang mga paraan kung paano maiiwasan ang malawakang pagkasirang dulot ng isang kalamidad. Nasa kanilang pagpapasya kung kailan dapat lumikas sa mas ligtas na lugar. Ang pagtungo sa mga *evacuation centers*, na karaniwang mga pampublikong paaralan, ang paraan upang magkaroon ng *access* ang mga biktima ng kalamidad ng pagkain, damit, at gamot. Inaasahang sa mga oras ng kalamidad, may mga gagawin ang mga lokal na opisyal upang masigurong ligtas ang kanilang mga nasasakupan subalit, walang sinusunod na *protocol* at nakahandang plano sa pagharap sakaling magkaroon ng kalamidad sa kanilang lugar.

Bago ang taong 1989, ang istratehiya ng Albay sa *disaster risk management* ay tinatawag na "*after-the-fact-disaster response"*.(Romero, 2008:6) Ang paraan ng pamahalaang pamprobinsya, mahahalagang ahensya ng lokal na pamahalaan, at iba pang institusyon ay pagtugon at reaksiyon lamang sa mga naganap na kalamidad. Gayundin naman, hindi nagkakaroon ng pangmatagalang paghahanda para sa kalamidad. Pangunahing pinagtutuunan ng pansin ang kaligtasan ng mga naapektuhang pamilya at ang pagbibigay ng *relief assistance* sa panahon ng kalamidad.

Ang mga gawain ng iba't ibang ahensya na may kinalaman sa pagharap sa kalamidad ay maituturing na nabuo lamang upang tugunan ang pangangailangan at hindi bahagi ng regular na tungkulin ng nasabing ahensya ng pamahalaan. Ang mga *disaster control group* ay nabuo lamang dahil sa pagkakaroon ng isang kalamidad. Sa pagkakaroon ng kalamidad, ilan sa mga gawain ng *disaster control group* ay ang pagbibigay ng mga *early warning signal*, paglikas ng mga apektadong pamilya, pamimigay ng mga *relief goods*, at pagkakaloob ng mga tulong medikal. Sa punto ng paghahanda sa kalamidad, nagkakaroon ng mga pagsasanay at *drill* subalit hindi ito regular na nagaganap. Matapos ang kalamidad, nakatuon naman ang mga gawain sa rehabilitasyon ng mga nasirang inprastraktura bunga ng dumaang kalamidad.

Taong 1989, sa tulong ng gobyerno ng Italy, pinagtibay ng lalawigan ng Albay ang pagkakaroon ng *community-based disaster preparedness* upang mabawasan ang malawakang pagkawala ng buhay at pagkasira ng ari-ariang dulot ng mga kalamidad sa kanilang lalawigan.

Ikalawang Artikulo. Ang ikalawang aritkulo ay hango mula sa ulat ng Partnerships for Disaster Reduction – South east Asia Phase 4 (2008). Ang ulat ay tungkol sa implementasyon ng Community-Based Disaster Risk Management sa Pilipinas.

Community-Based Disaster Risk Management (CBDRM) Projects and Programs Implemented by Non-Government Organiations (NGOs)

Sa kasalukuyan, mayroong mga internasyunal at lokal na mga NGO ang nakikibahagi sa mga gawaing may kaugnayan sa CBDRM sa 55 probinsya at siyudad sa Pilipinas. Sa 55 probinsya at siyudad, 43, ang natukoy na mga at-risk, na siyang naging pokus ng mga gawain ng READY Project. Makikita sa talahanayan ang iba't ibang organisasyon na nagpatupad ng mga gawain may kaugnayan sa CBDRM. Ang mga organisasyong ito ay isinaayos sa kategoryang internasyunal na NGO, lokal na NGO, NAPCVDC NGOs.

Ang mga natitirang NGOs ay miyembro ng Victims of Disaster and Calamities (VDC) Sector of National Anti-Poverty Commission (NAPC). Ang limang NGOs ay na ito ay ang Balay Rehabilitation Center, Inc (Balay), Creative Community Foundation, Inc (CCF), Pampanga Disaster Response Network, Inc (PDRN), Philippine Relief and Development Services, Inc (PhilRADS), at PNRC Agusan Del Norte–Butuan City Chapter.

Ang mga nabanggit na internasyunal at lokal na NGOs ay may kabuuang 51 CBDRM-related na proyekto at programa. Subalit, mayroon lamang dalawang NGOs na may kasalukuyang programa na may kaugnayan sa Hydro-meteorological Disaster Mitigation for Secondary Cities in Asia (PROMISE). Ito ay matatagpuan sa Dagupan City, sa Pangasinan at sa Easter Visayas.

Talahanayan 1.11 – List of Non-Government Organizations that have Implemented Community-Based Disaster Risk Management (CBDRM) Activities

NGO Type	In At-Risk Provinces	In Other Provinces
International	01 Accion Contra El Hambre (ACF)	01 Accion Contra El Hambre (ACF)
		02 Asian Disaster Preparedness Center (ADPC)
		03 CARE Philippines
	02 German Technical Cooperation (GTZ)	04 German Technical Cooperation (GTZ)
	03 International Organization of Migration (IOM)	05 International Organization of Migration (IOM)
		06 Plan International
	04 Save the Children	07 Save the Children
	05 World Vision Development Foundation	08 World Vision Development Foundation
Local	06 Center for Disaster Preparedness, Inc (CDP)	09 Center for Disaster Preparedness, Inc (CDP)
	07 Corporate Network for Disaster Response (CNDR)	
	08 Philippine National Red Cross (PNRC)	10 Philippine National Red Cross (PNRC)
NAPC VDC		11 Aksyon Bayan Kontra Disaster, Inc (ABKD)
	09 Balay Rehabilitation Center, Inc (Balay)	12 Balay Rehabilitation Center, Inc (Balay)
	10 Creative Community Foundation, Inc (CCF)	13 Creative Community Foundation, Inc (CCF)
	11 Pampanga Disaster Response Network, Inc (PDRN)	14 Pampanga Disaster Response Network, Inc (PDRN)
	12 Philippine National Red Cross (PNRC), Agusan Del Norte–Butuan City Chapter	
		15 Philippine National Red Cross (PNRC), Camarines Sur Chapter
	13 Philippine Relief and Development Services, Inc (PhilRADS)	16 Philippine Relief and Development Services, Inc (PhilRADS)
		17 Suara Kalilintad

Sanggunian: Partnerships for Disaster Reduction – Southeast Asia Phase 4 (2008)

Ikatlong Artikulo. Ang ikatlong artikulo ay hango mula sa artikulo ni Lorna P. Victoria, (2001) ang director ng Center for Disaster Preparedness ng Pilipinas.

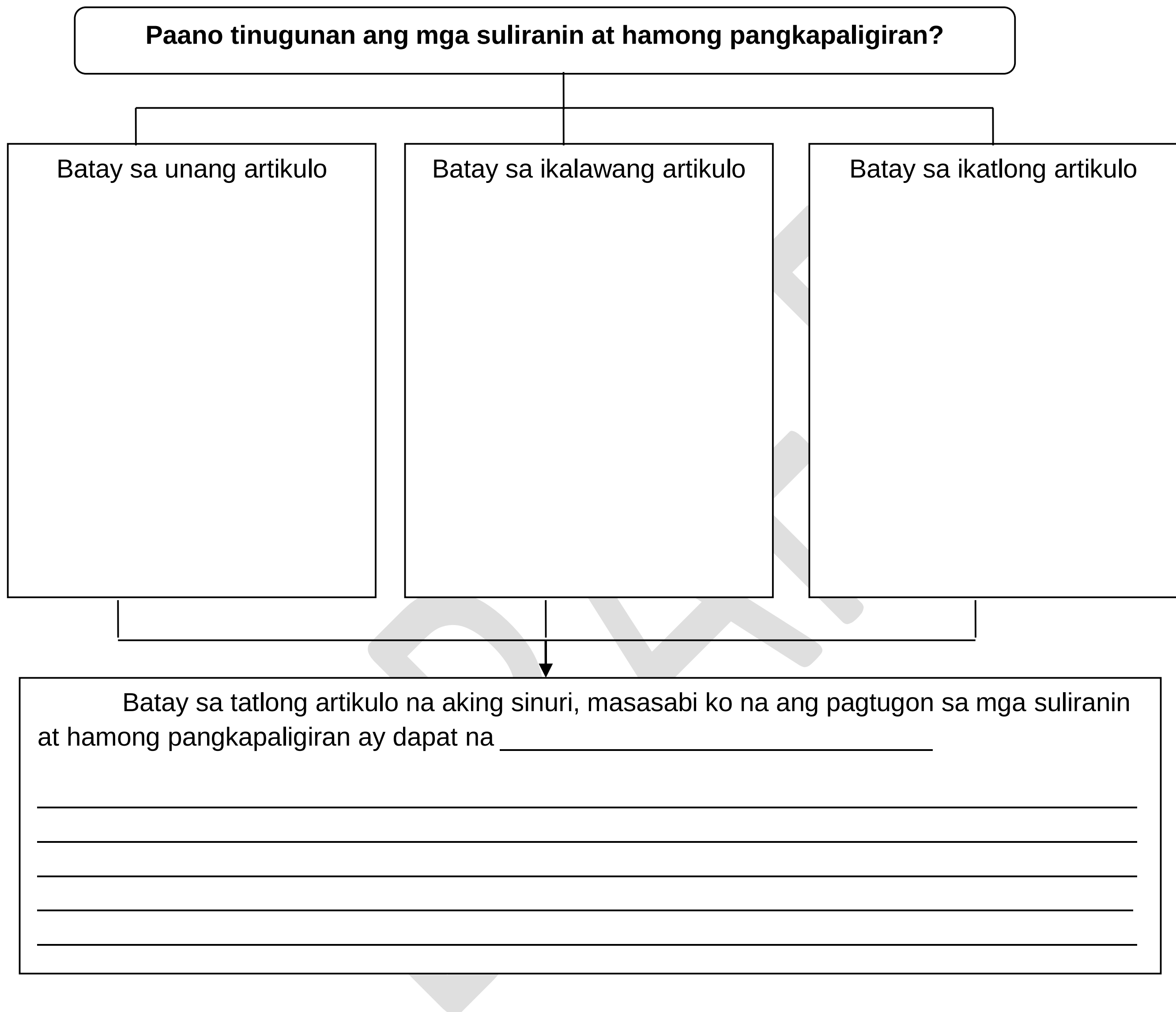
Replicating Ideally Prepared Communities

(Abinales, 2002 at Heijmans & Victoria, 2001)

Kahit ang Buklod Tao lamang ang tanging *people's organization* sabagong tatag na *Philippine Disaster Management Forum*, tiniyak pa rin nito na ang presensiya, tinig, at interes ng mga pamayanan sa CBDM ay mapapanatili. Pagkatapos ang matagumpay na *disaster preparedness* at *emergency response activities* tulad ng maayos na paglikas, *search and rescue* at *evacuation center management* ng mga pamayanan mula pa noong 1997, tumulong na rin ang Buklod Tao sa iba pang pamayanan upang maging matagumpay ang kanilang CBDM. Ang Buklod Tao ay isang *environmental people's organization* na binuo ng mga residente ng Doña Pepeng Subdivision at mga *informalsettlers* ng North at South Libis, Brgy. Banaba, San Mateo noong Pebrero 1997 pagkatapos ang pagkilos ng pamayanan laban sa plano ng isang *construction company* na magtayo ng isang *cement batching plant* sa katabing lupaing agrikutlural. Naniniwala silang magdudulot lamang ito ng mga pagbaha sa kanilang pamayanan dahil na rin sa lokasyon nito sa *delta* ng mga ilog Nangka at Marikina.

Pagkatapos ng isang araw na *Disaster Management and Preparedness Seminar* noong Hunyo 1997, binuo ng Buklod Tao ang *Disaster Response Committee* (DRC) na mayroong 33 miyembro at nagbalangkas ng *Counter Disaster Plan*. Tatlong *disaster management teams* ang binuo at ang *emergency rescue* at *evacuation plan* ay inayos (kasama ang pagbuo sa 3 bangkang *fiberglass*). Mula sa konseho ng barangay ay nagkaroon ang Buklod Tao ng isang *life jacket*. Mula sa ibang mga donasyon ay nakalikom ang samahan ng pondo (humigit kumulang Php 30,000) na pambili ng *flashlights*, baterya, mga tali, *megaphones*, first aid kits at mga kagamitan sa pagbuo ng tatlong *rescue boats.* Dalawang buwan pagkatapos ng *disaster preparedness seminar*, isang bagyo ang muling tumama sa pamayanan. Kahit na maraming bahayang nasira ay wala namang namatay at maraming naisalba ang mga mamamayan. Simula noon, maaari nang makaiwas sa kapahamakan dahil sa *flood-level monitoring*, *early warning*, *evacuation*, *rescue operations*, at *relief assistance activities* ng DRC at Buklod Tao.

Summary chart

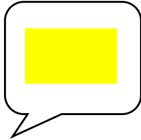
Sa puntong ito ay inaasahan na mayroon ka nang malalim na pag-unawa sa mga paksa ng modyul na ito. Ngayon ay sagutan mo ang *outer circle* ng Gawain 2. Suriin mo ang mga pagbabago sa iyong mga sagot sa bahagi ng PAGTUKLAS.

BINABATI KITA!

Naunawaan mo sa modyul na ito ang maaaring gawin ng tao upang harapin ang lumalalang suliranin at hamong pangkapaligiran. Binigyang-diin ang kahalagahan ng pagtutulungan ng pamahalaan at mamamayan upang maiwasan ang malawakang pinsala na dulot ng iba't ibang kalamidad na maaaring maranasan sa ating bansa.

Sa susunod na bahagi ng modyul, ikaw ay magsasakatuparan ng isang gawain na maaari mong makaharap o maranasan sa mga susunod na panahon. Gamitin ang iyong mga natutuhan sa mga nakaraang paksa upang maisagawa ng maayos ang panghuling gawain ng modyul na makikita sa bahagi ng ILIPAT/ISABUHAY.

ILIPAT/ISABUHAY

Sa pagkakataong ito, isagawa mo ang huling yugto ng Modyul 1, ang ILIPAT/ISABUHAY. Sa gawaing ito sasanayin ka na tumugon sa isang situwasiyon na maaari mong maranasan. Inaasahan na ang pagtugon na iyong gagawin ay magpapakita ng iyong natutuhan mula sa mga nakaraang aralin.

Gawain 23. We are ready!

Makibahagi sa iyong pangkat sa pagbuo ng DRRM plan na nakabatay sa inyong paaralan, kalye (street), kapitbahayan, barangay, o isla. Basahin ang nilalaman ng situwasiyon at isagawa ito.

Ikaw ay pangulo ng isang NGO na kasapi sa pagbuo ng Community-Based Disaster Risk Reduction and Management Plan sa inyong pamayanan. Ang inyong pamayanan ay kalahok sa taunang patimpalak sa paggawa ng CBDRRM plan na inilunsad ng National Disaster Risk Reduction and Management Council. Ikaw ay naatasang gumawa ng Disaster Risk Rreduction and Management Plan na nakabatay sa pangangailangan ng inyong komunidad. Ang mabubuong DRRM plan ay ilalahad sa mga miyembro ng sangguniang pambarangay at mga kinatawan ng NDRRMC. Ito ay bibigyan ng marka batay sa sumusunod na pamantayan: Kaangkupan, Nilalaman, Presentasyon, Praktikalidad, at Aspektong Teknikal.

Rubric sa pagmamarka ng DRRM Plan

Kraytirya	**Napakahusay**	**Mahusay**	**Nalilinang**	**Nagsisimula**
	4	3	2	1
Kaangkupan	Naaayon ang nilalaman ng DRRM plan sa resulta ng isinagawang hazard mapping, vulnerability assessment, at capability assessment ng pamayanan. Kumuha ng karagdagang datos mula sa mga lokal na opisyal, mga residente ng lugar, at mga nakaranas ng nakaraang kalamidad at nagamit ito ng maayos.	Naaayon ang nilalaman ng DRRM plan sa resulta ng isinagawang hazard mapping, vulnerability assessment, at capability assessment ng pamayanan. Nagmula ang lahat ng datos mula sa mga opisyal ng lokal na pamahalaan o pamahalaang pambarangay.	Hindi naaayon ang nilalaman ng DRRM plan sa resulta ng isinagawang hazard mapping, vulnerability assessment, at capability assessment ng pamayanan. Hindi Kumuha ng karagdagang datos mula sa mga lokal na opisyal, mga residente ng lugar, at mga nakaranas ng nakaraang kalamidad	Hindi angkop sa komunidad ang nabuong DRRM plan.
Nilalaman	Impormatib ang nabuong DRRM plan. Malinaw na sinasabi ang mga detalyeng dapat malaman ng mga mamamayan sa pagharap sa mga kalamidad. Ang mga nakatalang	Impormatib ang nabuong DRRM plan. Malinaw na sinasabi ang mga detalyeng dapat malaman ng mga mamamayan sa pagharap sa	Hindi malinaw na sinasabi ang mga detalyeng dapat malaman ng mga mamamayan sa pagharap sa mga kalamidad. Ang mga nakatalang datos at	Maraming nakalilitong impormasyon sa nabuong DRRM plan

	datos at impormasyon ay updated at reliable.	mga kalamidad. Ang mga nakatalang datos at impormasyon ay hindi updated at reliable.	impormasyon ay hindi updated at reliable.	
Praktikalidad	Ang mga suhestyon sa DRRM plan ay naaayon sa kakayahan ng pamayanan na tugunan ang kalamidad. Binigyang-diin ang lubusan at episyenteng paggamit ng mga kagamitan, oras, at pondo ng pamayanan. Madaling maunawaan ng mga mamamayan ang DRRM plan dahil sa pagkamit ng mga salita at simbolo na angkop sa kanilang pamayanan.	Ang mga suhestyon sa DRRM plan ay naaayon sa kakayahan ng pamayanan na tugunan ang kalamidad. Binigyang-diin ang lubusan at episyenteng paggamit ng mga kagamitan, oras, at pondo ng pamayanan. Gumamit ng mga salita at termino na hindi gaanong maunawaan ng mga mamamayan.	Ang mga suhestyon sa DRRM plan ay naaayon sa kakayahan ng pamayanan na tugunan ang kalamidad. Hindi malinaw na natalakay ang lubusan at episyenteng paggamit ng kagamitan, oras, at pondo ng pamayanan. Gumamit ng mga salita at termino na hindi gaanong maunawaan ng mga mamamayan.	Ang mga nabuong suhestyon ay hindi nakabatay sa kakayahan ng pamayanan.
Pagsunod sa Proseso	Kumpleto ang lahat ng bahagi ng isang DRRM plan. Binuo ito batay sa pagsasanib ng top-down at bottom-up approach.	Kumpleto ang lahat ng bahagi ng isang DRRM plan. Binuo ito gamit ang ang isa sa dalawang approach.	Mayroong mga bahagi ng DRRM plan ang hindi naisagawa.	Hindi sumunod sa proseso ng pagbuo ng DRRM plan

Transisyon sa Susunod na Modyul

Binigyang-diin sa modyul na ito ang kahalagahan ng pagsasanib ng oras, lakas, pondo, at kakayahan ng pamahalaan at ng mga mamamayan sa pagbuo ng DRRM plan upang maging handa sa iba't ibang suliranin at hamong pangkapaligiran. Makatutulong ang iyong mga natutuhan sa modyul na ito upang bilang mag-aaral ay magkaroon ng kontribusyon sa pagbuo hakbang upang mabawasan kundi man tuluyang malutas ang mga suliranin at hamong pangkapaligiran. Pakatandaan mo na kabahagi ka ng lipunan at ng kapaligiran kung kaya't may responsibilidad ka na ito ay pangalagaan.

Sa susunod na modyul ay tatalakayin ang mga isyung pang-ekonomiya, katulad ng natutuhan mo sa modyul na ito, ang mga isyung pang-ekonomiya ay mayroon ring epekto sa pamumuhay ng mga Pilipino kung kaya't mahalaga na maging mulat ka sa mga ito.

Sanggunian:

Agency, U. S. E. P. (2016). Climate Change Impacts.

Aguinaldo, E. C. (2014). 3R Forum in Asia.

Andrade, J. I. (2013, April 23). PH has SE Asia's lowest forest cover. Philippine Daily Inquirer.

Authority, N. E. D. (2011). Conservation, Protection, and Rehabilitation of the Environment and Natural Resources. Philippine Development Plan 2011-2016.

Bank, A. D. (2004). The Garbage Book.

Change, I. P. on C. (2001). Climate Change 2001: Impact, Adaptation, and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Third Assessment Report of IPCC.

Chokkalingam, U., Carandang, A. P., Pulhin, J. M., Lasco, R. D., Peras, R. J. J., & Toma, T. (2006). One century of forest rehabilitation in the Philippines. Center for International Forestry Research, Bogor, Indonesia, 132p.

Commission, P. C. C. (2010). National Framework Strategy on Climate Change 2010-2022.

Country delegate to the European Commission. (2009). Country Environmental Profile.

Domingo, E. V. (2008). Gearing a National Statistical System Towards the Measurement of the Impact of Climate Change : The Case of.

FAO. (2010). Global Forest Resources Assessment 2010. Assessment,

1–27. http://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004

Galvez, M. (2016, February 22). Philippines 5th out of 234 countries on forest gain. Philippine Star.

Gazette, O. Republic Act 9003 s. 2000 or the Ecological Solid Waste Management Act of 2000 (2000). Congress of the Philippines. Retrieved from http://www.gov.ph/2001/01/26/republic-act-no-9003-s-2001/

Global Information Society. (2010). Global InformatIon SocIety Watch 2010. Retrieved from http://giswatch.org/the-reports

Israel, D. C., & Briones, R. M. (2013). Impacts of Natural Disasters on Agriculture , Food Security , and Natural Resources and Environment in the Philippines October 2012. ERIA Discussion Paper Series, (October), 1–53. http://doi.org/10.1007/s10273-011-1262-2

Kimpo, B. (2008). The Clean and Green Foundation and Bantay Kalikasan. Retrieved August 10, 2015, from https://sites.google.com/a/upou.edu.ph/bingkimpo/Home/enrm222-2008-1/the-clean-and-green-foundation-and-bantay-kalikasa

Mercer, J. and J. G. (2010). Bridging the gap between top-down and bottom-up initiatives in disaster risk reduction (DRR).

Mooney, L. A., Knox, D., & Schacht, C. (2011). Understanding Social Problems. Learning.

NATIONAL SOLID WASTE MANAGEMENT. (2016).

National Solid Waste Management Status Report. (2015), (December).

Office, S. E. P. (2013). Natural Disasters at a Glance. Retrieved from http://senate.gov.ph/publications/AAG 2013-04 - Natural Disasters_final.pdf

Oliva, R. V. (2007). Philippine Forest and Wildlife Law Enforcement Situationer and Core Issues.

Oliveira, J.P., Doll, C., Kurniawan, T.A., Yong, G., Kapshe, M., Huisingh, D. (2013). Promoting win-win situations in climate change mitigation, local environmental quality and development in Asian cities through co-benefits,. Journal of Cleaner Production, (58), 1–6.

Organization, F. and A. (2015). Forest Area. Retrieved February 4, 2017, from http://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.ZS?locations=PH

Philiipine Tropical Forest Conservation Foundation. (2013). Status of Philippine Forests (Vol. 20).

Philippines, C. for E. C. (2012). Confronting the Ecological Crisis. Quezon City.

Rudinas, J. S., Godilano, E. C., & Ilaga, A. G. (2013). Implementing Climate Smart Agriculture, Ridge-river-reef: The Philippine Adaptation and Mitigation initiative for Agriculture. Retrieved from http://www.pdf.ph/downloads/Rural Development/Highlights of Meeting/23 May 2013/attachments/03-Implementing Climate Smart

Agriculture.pdf

Sönke, K., Eckstein, D., Dorsch, L., & Fischer, L. (2015). Global climate risk index 2016: Who suffers most from Extreme weather events? Weather-related loss events in 2014 and 1995 to 2014. http://doi.org/978-3-943704-04-4

MODYUL 2: MGA ISYUNG PANG-EKONOMIYA

Panimula at mga Gabay na Tanong

Sa modyul na ito ay susuriin ang mga isyung pang-ekonomiya tulad ng globalisasyon, isyu sa paggawa at migrasyon kaakibat ang implikasyon nito sa pamumuhay ng mga Pilipino. Hangarin sa pag-aaral ng mga aralin na nakapaloob sa modyul na ito na maunawaan ng mga mag-aaral ang mga hamon at tugon sa mga isyung nabanggit tungo sa pagpapabuti ng ng kalidad ng pamumuhay. Makatutulong ang pag-unawang ito sa pagpapanatili ng dignidad ng buhay ng isang indibiduwal.

Sa pagtatapos ng modyul na ito ay inaasahang masagot ang tanong na **'Paano nakaapekto ang mga isyung pang-ekonomiya sa pamumuhay ng mga Pilipino?'**

Pamantayan sa Pagkatuto

Inaasahang makakamit sa modyul na ito ang sumusunod na pamantayan sa pagkatuto:

Pamantayang Pangnilalaman:	**Pamantayan sa Pagganap:**
Ang mga mag-aaral ay may pag-unawa sa sanhi at implikasyon ng mga lokal at pandaigdigang isyung pang ekonomiya upang mapaunlad ang kakayahan sa matalinong pagpapasya tungo sa pambansang kaunlaran.	Ang mga mag-aaral ay nakabubuo ng pagsusuring papel sa mga isyung pang-ekonomiyang nakaaapekto sa kanilang pamumuhay.

Mga Aralin at Sakop ng Modyul

Aralin 1 – Globalisasyon: Konsepto at Anyo

Aralin 2 – Mga Isyu ng Paggawa

Aralin 3 – Migrasyon

Sa modyul na ito ay inaasahang matututuhan mo ang mga sumusunod:

Mga Aralin	Kasanayang Pampagkatuto
Aralin 1: Globalisasyon: Konsepto at Anyo	• Nasusuri ang konsepto at dimensyon ng globalisasyon bilang isa sa mga isyung panlipunan • Naiuugnay ang iba't ibang perspektibo at pananaw ng globalisasyon bilang isyung panlipunan • Nasusuri ang implikasyon ng iba't ibang anyo ng globalisasyon sa lipunan • Napahahalagahan ang ibat ibang tugon sa pagharap sa epekto ng globalisasyon
Aralin 2: Mga Isyu sa Paggawa	• Naipaliliwanag ang mga dahilan ng pagkakaroon ng ibat ibang suliranin sa paggawa • Natataya ang implikasyon ng ibat ibang suliranin sa paggawa sa pamumuhay at sa pag-unlad ng ekonomiya ng bansa • Nakabubuo ng mga mungkahi upang malutas ang ibat ibang suliranin sa paggawa

Aralin 3: Migrasyon	• Naipaliliwanag ang konsepto at dahilan ng migrasyon sa loob at labas ng bansa • Naipaliliwanag ang epekto ng migrasyon sa aspektong panlipunan, pampolitika at pangkabuhayan • Nakabubuo ng angkop na hakbang sa pagtugon sa mga suliraning dulot ng migrasyon.

PANIMULANG PAGTATAYA

Subukin mong sagutin ang paunang pagsusulit upang matukoy ang lawak ng iyong kaalaman tungkol sa mga paksang tatalakayin. Bigyang-pansin ang mga tanong na hindi masasagutan nang wasto at alamin ang sagot nito sa iba't ibang aralin sa modyul na ito.

Panuto: Basahin at unawain ang bawat pangungusap. Isulat sa sagutang papel ang titik ng wastong sagot.

1. Ano ang kahulugan ng globalisasyon?
   A. Proseso ng pagdaloy o paggalaw ng mga tao, bagay, impormasyon at produkto sa iba't ibang direksyon na nananarasan sa iba't ibang bahagi ng daigdig
   B. Malawakang pagbabago sa sistema ng pamamahala sa buong mundo
   C. Pagbabago sa ekonomiya at politika na may malaking epekto sa sistema ng pamumuhay ng mga mamamayan sa buong mundo
   D. Mabilis na paggalaw ng mga tao tungo sa pagbabagong political at ekonomikal ng mga bansa sa mundo.

2. Ano ang pangyayaring lubusang nakapagpabago sa buhay ng tao sa kasalukuyan?
   A. Paggawa
   B. Ekonomiya
   C. Migrasyon
   D. Globalisasyon

3. Isa sa mga kinakaharap na isyu sa paggawa sa Pilipinas ay ang pag-iral ng sistema ng mura at *flexible labor*. Alin sa sumusunod na pahayag ang naglalarawan sa konsepto ng mura at *flexible labor*?

A. Ito ay paraan ng mga mamumuhunan na bigyan ng kalayaan ang mga manggagawa sa pagpili ng kanilang magiging posisyon sa kompanya.
B. Ito ay paraan ng mga mamumuhunan na palakihin ang kanilang kinikita at tinutubo sa pamamagitan ng pagpapatupad na mababang pasahod at paglilimita sa panahon ng paggawa ng mga manggagawa.
C. Ito ay paraan ng mga mamumuhunan na palakihin ang kanilang kinikita at tinutubo sa pamamagitan ng pagpapatupad na malaking pasahod at pagpapahaba sa panahon ng paggawa ng mga manggagawa.
D. Ito ay paraan ng mga mamumuhunan na ipantay ang kanilang kinikita at tinutubo sa pagpapatupad na malaking pasahod at paglilimita sa panahon ng paggawa ng mga manggagawa.

4. Mahalaga sa isa manggagawa ang seguridad sa paggawa sa kaniyang pinapasukang kompanya o trabaho subalit patuloy ang paglaganap ng iskemang *subcontracting* sa paggawa sa bansa. Ano ang iskemang *subcontracting*?
   A. Sistema ng pagkuha ng isang kompanya sa isang ahensiya o indibidwal na *subcontractor* upang gawin ang isang trabaho o serbisyo sa isang takdang panahon.
   B. Iskema ng pagkuha ng isang ahensiya o indibiwal na *subcontractor* ng isang kompanya para sa pagsagawa ng isang trabaho o serbisyo.
   C. Pag-eempleyo sa isang manggagawa upang gawin ang isang trabaho o serbisyo sa loob ng 6 na buwan.
   D. Pagkuha sa isang ahensiya o indibidwal na *subcontractor* sa isang manggagawa sa loob ng mas mahabang panahon.

5. Ano ang migrasyon?
   A. Tumutukoy sa proseso ng pag-alis o paglipat mula sa isang lugar
   B. Tumutukoy sa proseso ng pag-alis o paglipat sa kaguluhan ng mga mamamayan
   C. Tumutukoy sa proseso ng pag-alis o paglipat mula sa isang lugar o teritoryong politikal patungo sa isang lugar pansamantala man o permanente
   D. Tumutukoy sa proseso ng pag-alis o paglipat dulot ng mga hindi inaasahang pangyayari sa lugar na pinagmulan

6. Suriin ang sumusunod na diyagram at piliin ang angkop na interpretasyon. Bilugan ang titik ng tamang sagot.

A. Magkakaugnay ang ekonomiya, politika at sosyo-kultural sa pamumuhay ng tao.
B. Saklaw ng globalisasyon ang aspektong ekonomikal, politikal at kultural.
C. Globalisasyon ang sentro ng pamumuhay ng tao.
D. Globalisasyon ang susi sa suliranin ng lipunan.

7. Ang pagsulpot ng iba't ibang outsourcing companies na pagmamay-ari ng mga lokal at dayuhang namumuhunan ay isang manipestasyon ng globalisasyon. Ilan sa mga epekto nito ay ang sumusunod.

   I. Nagkaroon ng karagdagang trabaho ang mga Pilipino.
   II. Nabago ang dinamiko (oras, sistema, istruktura) ng paggawa sa maraming kompanya.
   III. Naapektuhan ang kalusugan ng maraming manggagawang namamasukan partikular ang mga *call center agents.*

IV. Binago ng globalisasyon ang *lifestyle* ng maraming Pilipino.

Mula sa mga kaisipang nabanggit, ano ang mabubuong konklusyon dito?

A. Nakatulong ang globalisasyon sa pamumuhay ng tao.
B. Tumugon ang globalisasyon sa pangangailangan ng marami.
C. Mayroong mabuti at di-mabuting epekto ang globalisasyon sa pamumuhay ng tao.
D. Suliranin lamang ang idinulot ng globalisasyon sa pamumuhay ng tao.

8. Maaring suriin ang globalisasyon sa iba't ibang anyo nito maliban sa isa. Ano ito?

   A. Ekonomikal
   B. Teknolohikal
   C. Sosyo-kultural
   D. Sikolohikal

9. Alin sa mga pangungusap sa ibaba ang kumakatawan sa pahayag na "binago ng globalisasyon ang workplace ng mga manggagawang Pilipino"?
   A. Pag-angat ang kalidad ng manggagawang Pilipino.
   B. Pagdagsa ng mga *Business Process Outsourcing* (BPO) sa bansa.
   C. Paghuhulog, pagbabayad at pagwiwithdraw gamit ang mga *Automatic Teller Machince* (ATM).
   D. Pagdagsa ng mga produktong dayuhan sa Pilipinas.

10. Sa pagdagsa ng mga dayuhang mamumuhunan sa bansa bunsod ng globalisasyon ipinatupad nila ang *mura at flexible labor* sa bansa na nakaapekto sa kalagayan ng mga manggagawang Pilipino. Alin sa mga pahayag ang dahilan ng paglaganap nila nito sa bansa?
    A. Pag-iwas ang mga mamumuhunan sa krisis dulot ng labis ng produksiyon sa iba't ibang krisis.
    B. Maipantay ang sweldo ng mga manggagawang Pilipino sa ibang bansa.
    C. Makabuo pa ng maraming trabaho para sa mga manggagawang Pilipino.

D. Maibaba ang presyo sa mga produktong iluluwas na gawa sa bansa sa pandaigdaigang kalakalan.

11. Mahalaga na maproteksyunan ang kalagayan ng mga manggagawang Pilipino laban sa mababang pasahod at di-makatarungang pagtanggal sa kanila sa trabaho dulot ng kawalan ng seguridad sa paggawa. Paano ito maisasakatuparan ng mga manggagawang Pilipino?
    A. Pag-*boycott* sa mga produktong dayuhan at pangangampanya sa mga mamamayan ng pagkondena sa mga ito.
    B. Pakikipag-usap ng mga samahan ng mga manggagawa sa mga kapatalista o may-ari ng kompanya sa pamamagitan ng tapat at makabuluhang *Collective Bargaining Agreement* (CBA).
    C. Pagsasagawa ng *picket* at *rally* laban sa kompanya at kapitalista
    D. Pagsabotahe, paninira at panununog sa mga planta o kagamitan ng kompanya

12. Suriin ang mga pangungusap sa ibaba. Tukuyin kung anong pangkalahatang obserbasyon sa migrasyon ang inilalarawan dito
    I. Maraming mag-aaral na mga Vietnamese at Koreans ang nagpupunta sa Pilipinas.
    II. Sa paglago ng BPO sa bansa, kaalinsabay nito ang pagdating ng mga Indians bilang managers ng mga industriyang nabanggit.

    A. Globalisasyon ng migrasyon
    B. Mabilisang paglaki ng globalisasyon
    C. Peminisasyon ng globalisasyon
    D. Migration transition

13. Bakit maituturing na panlipunang isyu ang globalisasyon?
    A. Tuwiran nitong binago, binabago at hinahamon ang pamumuhay at mga “perennial” na institusyon na matagal ng naitatag
    B. Patuloy na pagbabago sa kalakarang pamumuhay ng mga mamamayan
    C. Nagdudulot ng masamang epekto sa panlipunan, ekonomikal at pulitikal na aspekto.
    D. Naaapektuhan nito ang mga maliit na industriya at mas higit na pinaunlad ang mga malalaking industriya

14. Paano nakapagpapabilis sa integrasyon ng mga bansa ang globalisasyon?
    A. Makikita sa globalisasyon ang mabilis na ugnayan ng mga bansa
    B. Dahil sa globalisasyon mabilis na tumutugon ang mga bansa sa mga banta na magdudulot ng kapinsalaan.
    C. Dahil sa globalisasyon nagkakaroon ng mabilis na palitan ng impormasyon at kolaborasyon ang mga bansa
    D. Makikita sa globalisasyon ang paghiwa-hiwalay ng mga bansa sa daigdig.

15. Ilan sa mga dahilan ng permanenteng migrasyon ay ang paghahanap ng mga sumusunod maliban sa isa. Ano ito?
    A. Hanapuhay
    B. Turismo
    C. Edukasyon
    D. Tirahan

16. Isa sa mga hamon ng globalisasyon sa bansa ay ang pagbabagp sa *workplace* ng mga manggagawa, binago rin nito ang sistema ng pagpili sa mga manggawa. Alin sa sumusunod na pahayag ang nagpapatunay ng pagbabagong ito?
    A. Humigpit ang pagproseso sa pagpasok ng mga dayuhang kompanya, produkto at serbisyo sa bansa kaya't kinailangan ng mga world class workers.
    B. Tumaas ang kalidad ng mga lokal na produkto sa pandaigdaigang pamilihan kaya't kinailangang mag-angkat ng mga eksperto sa ibang bansa para sanayin ang mga lokal na manggagawa.
    C. Humirap ang kalagayan ng mga dayuhang kompanya sa pagpasok sa bansa kaya't kinailangang pababain ang sweldo ng mga lokal na manggagawa.
    D. Naging malaya ang pagpasok ng mga dayuhang kompanya sa bansa dahil sa mababang pagpapasweldo at pagngonguntrata lamang sa mga lokal na manggagawa.

17. Malaki ang naging papel ng globalisasyon sa pagdagsa ng mga dayuhang kompanya, produkto at paggawa sa bansa. Ayon sa ulat ng DTI noong 2010 may pinakamalaking paglago dito ay sa sektor ng serbisyo na kung saan ang nanguna ang industriya ng BPO. Sa kabilang dako patuloy namang bumababa ang paglago ng sektor ng agrikultura. Anong konklusiyon ang mahihinuha sa pahayag na ito?

A. Mababa ang pagpapasweldo, pabagu-bago ang paggawa sa bansa at ang lengguwaheng English ang isa sa pangunahing wika na madali sa mga Pilipino.
B. Malaki ang naitulong ng pagdagsa ng makabagong gadget sa bansa kaya madaling makasabay ang mga Pilipino sa mga sebisyong on-line.
C. Magaling ang mga Pilipino sa larangan ng teknolohiya at impormasyon.
D. Karamihan sa mga kabataang Pilipino ay kumukuha ng kurso na may kinalaman sa BPO.

18. Ayon sa Ulat ng International Labor Organization o ILO noong 1992 at 1997 mas dumarami na ang bilang ng na-eempleyo sa bansa bilang kaswal o kontraktuwal kaysa sa pagiging regular o permanente bunsod ng mga polisiya tungkol sa flexible working arrangements ng pamahalaan sa mga pribadong kompanya sa hanay ng sektor ng serbisyo, sub-sektor nito at ng mga TNCs. Ano ang iyong mahihinuha sa ulat na ito?
A. Ito ay bunsod ng mataas na pamantayan ng mga dayuhang kompanya sa pagpili ng mga manggagawa upang maging regular.
B. Ito ay bunsod ng mahigpit na patakaran ng pamahalaan sa mga dayuhang kompanya sa Pilipinas kaya't mura at flexible ang paggawa sa bansa.
C. Ito ay bunsod ng pinaluwag na mga patakaran ng pamahalaan kagaya ng pagpayag sa iskemang subcontracting at tax incentives upang makahikayat ng mas maraming dayuang kompanya na magtayo ng mga negosyo at serbisyo sa bansa.
D. Ito ay bunsod ng matinding pangangailangan ng trabaho sa bansa kaya't kahit mura at flexible labor ay hinayaan ng pamahalaan na magpatupad ang mga pribadong kompanya na gawing kaswal ang mga manggagawang Pilipino.

19. Noong taong 2013, nagmula sa Asya ang pinakamalaking bilang ng mga imigrante na lumabas ng kanilang bansa. Ano ang mahihinuha rito?
A. Kakaunti ang oportunidad na makakuha ng mga mamamayan sa Asya.
B. Kahirapan ang mas namamayani sa Asya at hindi kaginhawahan ng pamumuhay.
C. Mas malaki ang oportunidad sa labas ng Asya
D. Mas kinakakitaan ng malaking oportunidad ng mga Asyano ang ibang lugar bunga ng iba't ibang hanapbuhay na mapapasukan na angkop sa kanilang natapos

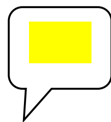
20. Maaaring uriin ang outsourcing sa mga sumusunod maliban sa isa. Ano ito?
    A. Nearshoring
    B. Offshoring
    C. Onshoring
    D. Inshoring

ARALIN 1: Globalisasyon: Konsepto at Perspektibo

Mahalagang maunawaan na hindi lamang ang kapaligiran ang patuloy na nagbabago kundi maging ang takbo ng lipunan na kinabibilangan ng bawat isa. At isa sa mga pagbabagong ito ay tinatawag na globalisasyon.

Matutunghayan sa araling ito ang paksang globalisasyon. Halina't suriin at unawain ang mga kaugnay na konsepto nito. Makatutulong sa iyo ang mga gawain upang lubusang maunawaan ang mga esensyal na kaisipan patungkol sa globalisasyon. Halina at simulan ang pagsusuri nito.

ALAMIN

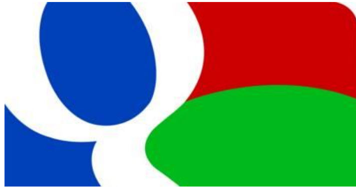
Ipahahayag mo sa gawaing ito ang iyong mga nalalaman tungkol sa globalisasyon. Makatutulong ang mga paunang gawain upang maisakatuparan ang layuning ito. Maaari mo nang simulan ang ito.

Gawain 1. Guess the Logo

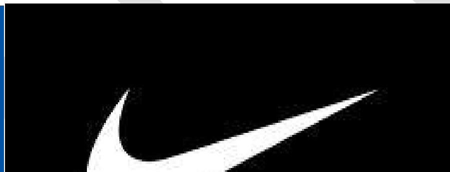
Subukin mong tukuyin ang mga produkto o serbisyo gamit ang sumusunod na logo. Humandang sagutin ang mga tanong.

______________________ ______________________

______________________ ______________________

______________________ ______________________

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano-anong kompanya ang kinakatawan ng mga logo?
2. Madali mo bang nasagot ang mga ito? Bakit?
3. Sa iyong palagay, bakit sumikat ang mga produkto/serbisyong ito?
4. Ano ang kaugnayan ng gawaing ito sa paksang globalisasyon?

Gawain 2. D&D (Dyad Dapat)

Pumili ng kapareha at basahin ang katanungan sa ibaba. Sagutin ang kahong itinakda sa inyo bago pagsamahin ang mga ideya.

Samantala, ang dalawang kahong nasa gawing ibaba ay sasagutan sa ibang bahagi ng aralin.

TANONG SA ARALIN

Paano nakaapekto ang mga isyung pang-ekonomiya sa pamumuhay ng mga Pilipino?

AKING KASAGUTAN

KAPAREHA

PINAGSAMANG IDEYA

(Sagot ng Magkapareha)

(Sa bahaging ito, isusulat ng magkapareha ang kanilang bagong kasagutan.)

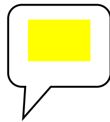
(Sa bahaging ito, isusulat ng magkapareha ang kanilang pinal na sagot)

BINABATI KITA!

Nagawa mong makapagbahagi ng mga paunang kaisipan tungkol sa globalisasyon. Panahon na upang paunlarin ang iyong kaalaman tungkol sa paksang ito. Sa puntong ito ay nagtatapos ang bahagi ng Alamin.

Makatutulong ang paggamit ng iyong dating kaalaman sa pagsasagawa ng mga gawain sa bahagi ng PAUNLARIN.

PAUNLARIN

Inaasahan sa bahaging ito na iyong mauunawaan ang globalisasyon bilang isyung panlipunan. Nilalayon din na matapos ang aralin ay iyong maipaliliwanag kung paano nito binago at binabago ang pamumuhay ng tao sa kasalukuyan.

Paksa: **Globalisasyon: Konsepto at Perspektibo**

Sa paksang ito, tatalakayin ang mga kaisipang may kinalaman sa globalisasyon partikular ang mga pananaw tungkol sa pag-usbong nito.

Isa sa mga pangyayaring lubusang nakapagpabago sa buhay ng tao sa kasalukuyan ay ang globalisasyon. Mula paggising, pagpasok sa paaralan, panonood ng telebisyon at maging sa hapag-kainan ay mababanaag ang manipestasyong ito. Ngunit, kailan at paano nga ba nagsimula ang pandaigdigang penomenong ito? Paano nito binago ang ating pamumuhay?

Ang globalisasyon ay proseso ng mabilisang pagdaloy o paggalaw ng mga tao, bagay, impormasyon at produkto sa iba't ibang direksiyon na nararanasan sa iba't ibang panig ng daigdig. (Ritzer, 2011) Sinasalamin nito ang makabagong mekanismo upang higit na mapabilis ng tao ang ugnayan sa bawat isa.

Itinuturing din ito bilang proseso ng interaksyon at integrasyon sa pagitan ng mga tao, kompanya, bansa o maging ng mga samahang

pandaigdig na pinabibilis ng kalakalang panlabas at pamumuhunan sa tulong ng teknolohiya at impormasyon.

Hindi na bago ang globalisasyon. Hitik ang kasaysayan sa ugnayan ng mga tao sa pamamagitan ng kalakalan sa iba't ibang panig ng daigdig. Sa katunayan, marami sa katangian ng globalisasyon sa kasalukuyan ay may pagkakatulad sa globalisasyong naganap bago sumiklab ang Unang Digmaang Pandaigdig ng taong 1914.

Higit na pinabilis ng pag-unlad ng teknolohiya at mga polisiyang ipinatupad sa nagdaang mga taon ang palitan ng mga kalakal at serbisyo, pamumuhunan at maging ng migrasyon. Simula ng taong 1950 halimbawa, ang volume ng pandaigdigang kalakalan ay tumaas ng 20 ulit at mula taong 1997 hanggang 1999 ang dayuhang pamumuhunan ay dumoble mula sa $468 bilyon patungong $827 bilyon.

Batay sa inilabas ng World Trade Statistical Review ng World Trade Organization sa taong 2016, ang halaga ng mga produktong naipagbili noong 2015 ay umabot ng **$16 na trilyon** samantalang nakapagtala ng humigit na **$4 na trilyon** naman sa serbisyong komersyal. Bagamat bumaba ng kaunti kung ihahambing sa taong 2014, ito ay halos doble naman sa naitala noong 2005.

Kung ihahambing sa nagdaang panahon, ang globalisasyon sa kasalukuyan ayon kay Thomas Friedman ay higit na 'malawak, mabilis, mura, at malalim'. Ayon sa kanyang aklat na pinamagatang 'The World is Flat' na nailathala noong taong 2006, *'Any job- blue or white collar- that can be broken down into a routine and transformed into bits and bytes can now be exported to other countries where there is a rapidly increasing number of highly educated knowledge workers who will work for a small fraction of the salary of a comparable American worker.'*

Ang nasabing katangian ay bunsod ng mga polisiyang nagbukas sa ekonomiya ng mga bansa. Matapos ang Ikalawang Digmaang Pandaigdig, partikular sa nagdaang dalawang dekada, marami sa mga

bansa ang gumamit ng kapitalismo bilang sistemang pang-ekonomiya na nagbigay daan sa mas malawak na kalakalang internasyunal at pamumuhunan.

Gamit ang kahulugan ng globalisasyon ay maaari tayong magbigay ng karagdagang mga tanong na makatutulong sa atin upang higit na maunawaan ito.

- Ano-anong produkto at bagay ang mabilis na dumadaloy o gumagalaw? Electronic gadgets, makina o produktong agrikultural?
- Sino-sinong tao ang tinutukoy rito? Manggagawa ba tulad ng skilled workers at propesyunal gaya ng guro, engineer, nurse o caregiver?
- Anong uri ng impormasyon ang mabilisang dumadaloy? Balita, scientific findings and breakthroughs, entertainment o opinyon?
- Paano dumadaloy ang mga ito? Kalakalan, Media o iba pang paraan?
- Saan madalas nagmumula at saan patungo ang pagdaloy na ito? Mula sa mauunlad na bansa patungong mahihirap na bansa o ang kabaligtaran nito?
- Mayroon bang nagdidikta ng kalakarang ito? Sino? United States, China, Germany, Japan, Argentina, Kenya o Pilipinas?
  Isyu nga bang maituturing ang globalisasyon? Bakit?

Sa mga kaisipang nabanggit, ang globalisasyon ay tinitingnan bilang isang pangmalawakang intergrasiyon o pagsasanib ng iba't ibang prosesong pandaigdig. Ngunit hindi nangyayari ito sa lahat ng pagkakataon sapagkat may mga pangyayaring nakapagpapabagal nito.

Suriin natin ang terorismo na isang hamong pandaigdig bilang halimbawa. Dahil sa mabilisang ugnayan at migrasyon ng mga tao sa iba't ibang panig ng daigdig, ang terorismo ay mabilis ding nakapagdudulot ng malaking pinsala sa buhay, ari-arian at institusyong panlipunan.

Mabilis na tumugon ang mga bansa sa banta ng terorismo sa pamamagitan ng palitan ng mga impormasyon at kolaborasyon na naging dahilan ng pagkakabuo ng mga mahigpit na polisiya at patakaran

tungkol sa migrasyon na nagpabagal naman ng integrasyong sosyo-kultural.Nariyan ang iba't ibang paalala o advisories na ipinalalabas ng mga bansa sa mga turista nito sa ilang mga bansa tulad ng Pilipinas.

Bakit maituturing itong isang isyu? Maituturing na panlipunang isyu ang globalisasyon sapagkat tuwiran nitong binago, binabago at hinahamon ang pamumuhay at mga perennial institusyon na matagal nang naitatag.

Perennial institutions ang pamilya, simbahan, pamahalaan at paaralan sapagkat ang mga ito ay matatandang institusyong nananatili pa rin sa kasalukuyan dahil sa mahahalagang gampanin nito.

Suriin natin ang mga manipestasyong ito sa iba't ibang anyo at ang kaakibat nitong hamon.

Perspektibo at Pananaw

Upang higit na maunawaan ang globalisayon bilang isang kontemporaryong isyung panlipunan, mahalagang gumamit ng mga pananaw o perspektibo sa pagsusuri nito.

May limang perspektibo o pananaw tungkol sa kasaysayan at simula ng globalisasyon.

Una ay ang paniniwalang ang 'globalisasyon' ay taal o nakaugat sa bawat isa. Ayon kay Nayan Chanda (2007), manipestasyon ito ng paghahangad ng tao sa maalwan o maayos na pamumuhay na nagtulak sa kaniyang makipagkalakalan, magpakalat ng pananampalataya, mandigma't manakop at maging adbenturero o manlalakbay.

Ang **pangalawang** pananaw o perkspektibo ay nagsasabi na ang globalisasyon ay isang mahabang siklo (cycle) ng pagbabago. Ayon kay Scholte (2005), maraming 'globalisasyon' na ang dumaan sa mga

nakalipas na panahon at ang kasalukuyang globalisasyon ay makabago at higit na mataas na anyo na maaaring magtapos sa hinaharap. Mahirap tukuyin ang panahon kung kailan nagsimula ang globalisasyon kaya higit na mahalagang tingnan ang iba't ibang siklong pinagdaanan nito.

Sa kabilang banda, ang **pangatlong** pananaw ng globalisasyon ay naniniwalang may anim na 'wave' o epoch o panahon na siyang binigyang-diin ni Therborn (2005). Para sa kanya, may tiyak na simula ang globalisasyon at ito'y makikita sa talahanayan na nasa kasunod na pahina.

Panahon	**Katangian**
Ika-4 hanggang ika-5 siglo (4th-5th Century)	Globalisasyon ng Relihiyon (Pagkalat ng Islam at Kristiyanismo)
Huling bahagi ng ika-15 siglo (late 15th century)	Pananakop ng mga Europeo
Huling bahagi ng ika-18 siglo hanggang unang bahagi ng ika-19 na siglo(late 18th-early 19th century)	Digmaan sa pagitan ng mga bansa sa Europa na nagbigay-daan sa globalisasyon
Gitnang bahagi ng ika-19 na siglo hanggang 1918	Rurok ng Imperyalismong Kanluranin
Post-World War II	Pagkakahati ng daigdig sa dalawang puwersang ideolohikal partikular ang komunismo at kapitalismo.
Post-Cold War	Pananaig ng kapitalismo bilang sistemang pang-ekonomiya. Nagbigay-daan sa mabilis na pagdaloy ng mga

	produkto,serbisyo, ideya, teknolohiya at iba pa sa pangunguna ng United States.

Talahanayan na nagpapakita ng anim na panahon o epoch ng globalisasyon (Therborn, 2005)

Mula sa talahanayan, itinampok ni Therborn na ang globalisasyon ay hindi isang bagong penomenon o pangyayari at hindi rin siklo.

Hawig ng **ikaapat** na pananaw ang ikatlo. Ayon dito, ang simula ng globalisasyon ay mauugat sa ispesipikong pangyayaring naganap sa kasaysayan. Sa katunayan, posibleng maraming pinag-ugatan ang globalisasyon. Ilan dito ang sumusunod:

- Pananakop ng mga Romano bago man maipanganak si Kristo (Gibbon 1998)
- Pag-usbong at paglaganap ng Kristyanismo matapos ang pagbagsak ng Imperyong Roman
- Paglaganap ng Islam noong ikapitong siglo
- Paglalakbay ng mga Vikings mula Europe patungong Iceland, Greenland at Hilagang America
- Kalakalan sa Mediterranean noong Gitnang Panahon
- Pagsisimula ng pagbabangko sa mga siyudad-estado sa Italya noong ika-12 siglo

Maaaring nagsimula ang globalisasyon sa kalagitnaan ng ika-20 siglo nang unang ginamit ang telepono noong 1956 o nang lumapag ang ‘transatlantic passenger jet’ mula New York hanggang London. Maaari rin namang nagsimula ito nang lumabas ang unang larawan ng daigdig gamit ang satellite ng taong 1966. Mayroon ding nagsasabi na ang globalisayon ay nagsimula noong taong 2001 nang pabagsakin ng mga terorista ang Twin Towers sa New York. Ang pangyayaring ito ay gumising sa marami na kinakailangan ang higit na pag-aaral sa isang ‘global’ na daigdig.

Ang huling pananaw o perspektibo ay nagsasaad na ang globalisasyon ay penomenong nagsimula sa kalagitnaan ng ika-20 siglo.

Tatlo sa mga pagbabagong naganap sa panahong ito ang sinasabing may tuwirang kinalaman sa pag-usbong ng globalisasyon. Ito ay ang:

Pag-usbong ng Estados Unidos bilang global power matapos ang Ikalawang Digmaang Pandaigdig.

Ipinakita ng Estados Unidos sa daigdig ang kaniyang lakas-militar nang talunin ang Japan at Germany sa Ikalawang Digmaang Pandaigdig, naungusan ang France at Great Britain sa usaping pang-ekonomiya at sakupin ang mga Asyanong bansang Korea (taong 1950) at Vietnam (taong 1960-70).

Paglitaw ng mga multinational at transnational corporations (MNcs and TNCs)

Bagamat ang mga makapangyarihang korporasyon sa daigdig ay nagsimula noong ika-18 hanggang ika-19 na siglo mula sa Germany, Great Britain at United States, marami sa mga ito ay kasalukuyang nagtutuon ng pansin sa ibang bansa partikular sa mga developing nations. Isa sa mga halimbawa nito ay ang Ford at General Motors. Dati'y mamimili ng sariling bansa ang pokus ng mga kompanyang ito subalit sa kasalukuya'y malaking bahagdan o porsyento ng kanilang kita ay nanggagaling sa mga bansa sa Asya at Latin America. (Tatalakayin ang isyung ito sa mga susunod na bahagi.)

Pagbagsak ng Soviet Union at ang pagtatapos ng Cold War

Sinasabing ang pagbagsak ng 'Iron Curtain' at ng Soviet Union noong 1991 ang naghudyat sa pag-usbong ng globalisasyon. Matapos ang pangyayaring ito'y mabilis na nabura ang markang naghahati at naghihiwalay sa mga bansang komunista at kapitalista. Pumasok ang mga multinational companies (MNCs) sa mga bansang dating sakop ng USSR tulad ng Ukraine, Estonia at Latvia. Nagbukas ang mga bansang ito sa migrasyon, media, turismo at ugnayang panlabas.

Mula sa mga pangyayaring binanggit, sa iyong palagay ano ang naging dahilan ng pagsisimula ng globalisasyon? Pangatuwiranan?

Gawain 3. Tilamsik Kaalaman

Punan ang graphic organizer na Balangkas- Kaalaman batay sa iyong naunawaan sa binasang teksto. Isulat sa unang kolum ang pananaw tungkol sa pag-usbong ng globalisasyon at sa pangalawang kolum naman ang mahahalagang kaisipan kaugnay nito. Isulat sa ikatlong kolum ang mga susing salita o esensyal na kaisipan sa bawat pananaw.

BALANGKAS KAALAMAN

Perspektibo	Detalye	Susing salita
1. ____________________ ____________________ Pangunahing Kaalaman		
2. ____________________ ____________________ Pangunahing Kaalaman		
3. ____________________ ____________________ Pangunahing Kaalaman		
4. ____________________ ____________________ Pangunahing Kaalaman		
5. ____________________ ____________________ Pangunahing Kaalaman		

Pamprosesong mga Tanong

1. Ibigay ang iyong sariling pagpapakahulugan sa salitang globalisasyon.
2. Bakit sinasabing matagal nang may globalisasyon? Naniniwala ka ba dito? Ipaliwanag ang iyong sagot.
3. Sa mga pananaw at perspektibong inihain, alin sa mga ito ang sa iyong palagay ay katanggap-tanggap? Pangatuwiranan.

Gawain 4. Window Shopping

Pumunta sa isang *sari-sari store o grocery store, canteen* at mga kauri nito. Maglista ng mga produktong kanilang ipinagbibili. Pumili ng **lima** sa mga produkto o serbisyong ito na sa iyong palagay ay makikita o ipinagbibili rin sa ibang bansa. Isulat ang mga ito sa talahanayan sa ibaba.

PRODUKTO/ SERBISYO	KOMPANYA	BANSANG PINAGMULAN
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

Pamprosesong Tanong

1. Ano-anong produkto at serbisyo ang iyong natuklasan na ipinagbibili hindi lamang sa loob ng ating bansa kundi maging sa iba pang bansa?
2. Sa anong mga bansa nagmula ang mga produkto o serbisyong nabanggit?
3. Paano kumalat ang mga produktong ito sa iba't ibang panig ng daigdig.
4. Sa iyong palagay, nakatutulong ba ang mga produktong ito sa atin? Pangatuwiranan.

Paksa: **Anyo ng Globalisasyon**

Tatalakayin sa paksang ito ang mga anyo ng globalisasyon na makatutulong sa pagsusuri ng penomenong ito.

GLOBALISASYONG EKONOMIKO

Sentro sa isyung globalisasyon ang ekonomiya na umiinog sa kalakalan ng mga produkto at serbisyo. Mabilis na nagbago ang paran ng palitan ng mga produkto at serbisyo sa pagitan ng mga bansa sa daigdig sa nagdaang siglo. Kinakitaan ito ng pag-usbong ng malalaking korporasyon na ang operasyon ay nakatuon hindi lamang sa bansang pinagmulan kundi maging sa ibang bansa.

Multinational at Transnational Companies

Kilala ang mga ito bilang multinational companies (MNCs) at transnational companies (TNCs). Ayon sa United Nations Commission on Transnational Corporations and Investment, ang TNC ay tumutukoy sa mga kompanya o negosyong nagtatatag ng pasilidad sa ibang bansa. Ang kanilang serbisyong ipinagbibili ay batay sa pangangailangang lokal. Binibigyang kalayaan na magdesisyon, magsaliksik, at magbenta ang mga yunit na ito ayon na rin sa hinihingi ng kanilang pamilihang lokal. Marami sa kanila ay kompanyang petrolyo, I.T. consulting, pharmaceutical, at mga kauri nito. Halimbawa nito ang kompanyang Shell, Accenture, TELUS International Phils., at Glaxo-Smith Klein (halimbawang produkto ay sensodyne at panadol).

Samantala, ang MNC ay ang pangkalahatang katawagan na tumutukoy sa mga namumuhunang kompanya sa ibang bansa ngunit ang mga produkto o serbisyong ipinagbibili ay hindi nakabatay sa pangangailangang lokal ng pamilihan. Ilang halimbawa nito ay ang Unilever, Proctor & Gamble, Mc Donald's, Coca-Cola, Google, UBER, Starbucks, Seven-Eleven, Toyota Motor, Dutch Shell, at iba pa.

Dinala ng mga korporasyong nabanggit ang mga produkto at serbisyong naging bahagi na ng pang-araw-araw na pamumuhay ng mga Pilipino.

Matatagpuan ang mga nasabing kompanya o korporasyon sa iba't ibang panig ng daigdig. Marami sa mga ito ay pag-aari ng mga lokal at dayuhang namumuhunan na nagtataglay ng malaking kapital. Sa katunayan, batay sa datos ng International Monetary Fund, ang ilan sa mga MNCs at TNCs ay higit pa ang kinikita sa Gross Domestic Product (GDP) ng ilang mga bansa.

Suriin ang talahanayan sa ibaba na nagpapakita ng mga kompanya at bansa kasama ang kanilang kaukulang kita sa taong 2011.

Kompanya	Kita	Bansa	GDP
Yahoo	$6.32 billion	**Mongolia**	$6.13 billion
Visa	$8.07 billion	**Zimbabwe**	$7.47 billion
eBay's	$9.16 billion	**Madagascar**	$8.35 billion
Nike	$19.16 billion	**Paraguay**	$18.48 billion
McDonald	$24.07 billion	**Latvia**	$24.05 billion
Amazon	$32.16 billion	**Kenya**	$32.16 billion
Pepsi	$57.83 billion	**Oman**	$55.62 billion
Apple	$65.23 billion	**Ecuador**	$58.91 billion
Procter and Gamble	$79.69	**Libya**	$74.23 billion

Ford	$128.95 billion	**Morocco**	$103.48 billion
GE	$151.63 billion	**New Zealand**	$140.43 billion
Walmart	$482 billion	**Norway**	$414.46 billion

Batay sa talahanayan, ano kaya ang implikasyon nito sa mga bansa kung saan sila matatagpuan?

Ayon sa artikulong pinamagatang Top Filipino firms building Asean empires ng Philippine Daily Inquirer na nailathala noong Pebrero 9, 2017, ilan sa mga MNCs at TNCs sa Vietnam, Thailand at Malaysia ay pag-aari ng mga Pilipino tulad ng Jollibee, URC, Unilab, International Container Terminal Services Inc. at San Miguel Corporation. Binigyang pansin dito ang halaga ng mga nasabing korporasyon sa pamilihan ng mga bansa sa Timog Silangang Asya.

Hindi lamang sa Timog Silangang Asya matatagpuan ang ilang korporasyong pag-aari ng mga Pilipino. Batay sa artikulo ni John Mangun ng pahayagang Business Mirror noong Marso 9, 2017, ilang mga korporasyong Pilipino tulad ng SM, PNB, Metro Bank, Jollibee, Liwayway Marketing Corporation, ang itinayo sa China at nakararanas ng patuloy na paglago.

Malaki ang implikasyon ng pag-usbong ng mga multinational at transnational corporations sa isang bansa. Ilan sa mga ito ay ang pagdami ng mga produkto at serbisyong mapagpipilian ng mga mamimili na nagtutulak naman sa pagkakaroon ng kompetisyon sa pamilihan na sa kalaunan ay nagpapababa ng halaga ng mga nabanggit na produkto. Maituturing itong pakinabang sa mga mamimili. Bukod dito, nakalilikha rin ito ng mga trabaho para sa mga manggagawang Pilipino.

Ngunit kaakibat ng magandang epekto nito ay ang mga suliraning nakaaapekto sa maraming bilang ng mga Pilipino. Isa na rito ang

pagkalugi ng mga lokal na namumuhunan dahil sa di-patas na kompetisyong dala ng mga multinational at transnational corporations na may napakalaking puhunan. Sa kalaunan, maraming namumuhunang lokal ang tuluyang nagsasara.

Malaki rin ang kakayahan ng mga ito na impluwensyahan ang polisiya na ipinatutupad ng pamahalaan ng iba't ibang bansa tulad ng pagpapababa ng buwis, pagbibigay ng tulong-pinansyal, at maging ang pagpapagaan ng mga batas patungkol sa paggawa at isyung pangkapaligiran. Nakukuha ang mga nasabing pabor sa pamamagitan ng pananakot na ilipat ang kanilang pamumuhunan patungo sa ibang bansa. Nagbubunga ito sa kalaunan ng higit na pagyaman at paglakas ng mga nasabing MNCs and TNCs nagdudulot naman ng paglaki ng agwat sa pagitan ng mayaman at mahirap.

Maliwanag itong natukoy sa pag-aaral ng Oxfam International sa taong 2017. Ayon sa kanilang pananaliksik, ang kinita ng sampung pinakamalalaking korporasyon sa buong mundo sa taong 2015-2016 ay higit pa sa kita ng 180 bansa. Tinukoy din sa nasabing ulat na ang yaman ng nangungunang **walong bilyonaryo** ay katumbas ng pinagsama-samang yaman ng **3.6 bilyong tao sa daigdig!**

Paano kaya matutugunan ang mga suliraning kaakibat ng paglakas ng MNCs at TNCs?

Outsourcing

Bukod sa mga nabanggit, ang pagdami ng outsourcing companies ay maituturing na manipestasyon ng globalisasyon. Hindi na bago ang konsepto ng outsourcing dahil marami na ang gumagamit nito partikular sa malalaking pribadong kompanya.

Tumutukoy ang outsourcing sa pagkuha ng isang kompanya ng serbisyo mula sa isang kompanya na may kaukulang bayad. Pangunahing layunin nito na mapagaan ang gawain ng isang kompanya upang mapagtuunan nila ng pansin ang sa palagay nila ay higit na mahalaga.

Isang halimbawa nito ay ang paniningil ng utang ng isang institusyong pinansyal sa mga credit card holders nito. Sa halip na sila ang direktang maningil, minabuti ng ilang kompanya na i-outsource mula sa ibang kompanya ang paniningil sa mga kliyente sa kanilang pagkakautang.

Dahil dito mas napagtutuunan nila ng pansin ang higit na mahahalagang bagay tulad ng agresibong pagbebenta (aggressive marketing) ng kanilang produkto at serbisyo na nagbibigay naman ng malaking kita.

Maaaring uriin ang outsourcing batay sa uri ng ibinibigay na serbisyo tulad ng Business Process Outsourcing na tumutugon sa prosesong pangnegosyo ng isang kompanya. Nariyan din ang Knowledge Process Outsourcing na nakatuon sa mga gawaing nangangailangan ng mataas na antas ng kaalamang teknikal tulad ng pananaliksik, pagsusuri ng impormasyon at serbisyong legal. Kung gagawin namang batayan ang layo o distansya na pagmumulan ng kompanyang siyang magbibigay ng serbisyo o produkto, maaaring uriin ito sa mga sumusunod:

1. **Offshoring**- Pagkuha ng serbisyo ng isang kompanya mula sa ibang bansa na naniningil ng mas mababang bayad. Saksi ang Pilipinas sa ganitong uri ng outsourcing. Sa pagnanais ng mga outsourcing companies mula United States, at mga bansa sa Europe na makatipid sa mga gastusing kalakip ng nasabing serbisyo minarapat nilang kumuha ng serbisyo sa mga kompanya mula sa bansang Asyano tulad

ng India at Pilipinas. Marami sa mga outsorcing companies sa bansa ay tinatawag na Business Process Outsourcing na nakatuon sa Voice Processing Services. Ilan sa mga gawaing kalakip nito ay pagbebenta ng produkto at serbisyo, paniningil ng bayad sa nagamit na serbisyo at produkto, pagkuha ng order ng isang produkto at serbisyo, pagkuha ng mga impormasyon mula sa mga mamimili na magagamit ng mga namumuhunan at mga katulad nitong gawain. Bukod sa pagkakaiba ng oras, karaniwang nagiging suliranin dito ang pagkakaiba ng wika at kultura na nakapagpapabagal ng produksyon.

2. **Nearshoring**- Tumutukoy sa pagkuha ng serbisyo mula sa kompanya sa kalapit na bansa. Layunin nitong iwasan ang mga suliraning kaakibat ng offshoring sapagkat inaasahan na ang kalapit bansang pagmumulan ng serbisyo ay may pagkakahawig kung di man pagkakatulad sa wika at kultura ng bansang nakikinabang sa paglilingkod nito.
3. **Onshoring**- Tinatawag ding domestic outsourcing na nangangahulugan ng pagkuha ng serbisyo sa isang kompanyang mula din sa loob ng bansa na nagbubunga ng higit na mababang gastusin sa operasyon.

Tulad ng nabanggit, talamak sa Pilipinas ang offshore outsourcing sa kasalukuyan. Patunay rito ang dumaraming bilang ng call centers sa bansa na pag-aari ng mga dayuhang namumuhunan na ang ilan ay mula sa United States, United Kingdom, at Australia. Malaking bilang ng mga graduates ang nagtatrabaho sa call centers dahil na rin sa mataas na sahod na ibinibigay ng mga ito.

Ayon sa Tholons, isang investment advisory firm, sa kanilang Top 100 Outsourcing Destinations for 2016, ang Manila ay pangalawa sa mga siyudad sa buong mundo (sunod sa Bangalore, India) na destinasyon ng BPO. Kasama rin sa listahan ang Cebu City (7th), Davao City (66th), Sta. Rosa City (81st), Bacolod City (85th), Iloilo City (90th), Dumaguete City (93rd), Baguio City (94th), at Metro Clark (97th).

Malaki ang naitulong ng industriyang ito sa pag-angat ng ekonomiya ng Pilipinas. Ayon sa Information Technology and Business Process Association of the Philippines (IBPAP), pangalawa ito sa pinagkukunan ng dolyar ng bansa. Katunayan, lumikha ito ng 1.2 milyong trabaho at nagpasok ng $22 bilyong dolyar noong taong 2015. Tinukoy ng Bangko Sentral ng Pilipinas (BSP) na kung magpapatuloy ang ganitong takbo ng industriya, malalagpasan nito ang inuuwing dolyar ng mga OFW sa mga susunod na taon.

Naging daan din ito sa pagkakaroon ng karagdagang kita sa maraming mga Pilipino na nagbunsod naman ng pagkakaroon ng surplus budget na nailagak sa mga institusyong pinansiyal bilang savings o investment. Iyong matatandaan na binigyang pansin sa asignaturang Ekonomiks ang halaga ng savings at investments sa pag-angat ng ekonomiya ng isang bansa. Samakatuwid, mayroong positibong dulot ang outsourcing sa pamumuhay ng mga Pilipino.

Gawain 5. Tuklas-Kaalaman

Pagyamanin ang kaalaman tungkol sa paksang globalisasyong ekonomiko. Gawin ang sumusunod.

1. Magsaliksik ng iba pang halimbawa ng multinational at transnational companies sa Pilipinas gamit ang aklat at internet.

2. Tukuyin alin sa mga ito ang may operasyon sa ating bansa at kung ito ay may kakompetensyang lokal na namumuhunan.

3. Isa-isahin at ipaliwanag ang mabuti at di-mabuting epekto ng MNC's at TNC's sa ekonomiya ng bansa.

Pamprosesong Tanong

1. Nakatutulong ba ang mga multinational, transnational corporations at outsourcing sa pag-unlad ng bansa? Patunayan ang sagot.
2. Ano-anong pagbabago ang naidudulot ng outsourcing at multinational at transnational corporation sa ating bansa?
3. Sa pangkabuuan, nakabubuti o nakasasama ba ang mga pagbabagong nabanggit? Pangatuwiranan.

OFW Bilang Manipestasyon ng Globalisasyon

Kung mayroon mang isang buhay na manipestasyon ng globalisasyon sa ating bansa, ito ay ang mga manggagawang Pilipino na nangingibang-bayan upang magtrabaho o maghanapbuhay.

Sa katunayan, malaking bahagdan ng manggagawang Pilipino ay matatagpuan sa iba't ibang panig ng daigdig partikular sa Timog-kanlurang Asya tulad ng Qatar, Saudi Arabia, United Arab Emirates at Silangang Asya tulad ng South Korea,Japan, Taiwan, Hongkong at China.

Maging sa kontinente ng Europe at America tulad ng Canada at United States ay kakikitaan ng mga manggagawang Pilipino.

Ang pangingibang-bayan ng manggagawang Pilipino ay nagsimula sa panahon ni dating Pangulong Ferdinand Marcos bilang panandaliang tugon sa budget deficit ng kaniyang administrasyon. Naging matagumpay ang stop gap measure na ito.

Nang makita ng pamahalaan ang malaking kapakinabangang makukuha dito'y pinaigting pa ang pagpapadala ng mga manggagawa

sa ibang bansa.Kaya naman nagpapatuloy ito hanggang sa kasalukuyan. (Higit na palalalimin ang paksang ito sa susunod na aralin.)

GLOBALISASYONG TEKNOLOHIKAL AT SOSYO-KULTURAL

Hindi lamang sa ekonomiya makikita ang manipestasyon ng globalisasyon. Mababanaag din ito sa aspetong teknolohikal at sosyo-kultural ng mga bansa sa daigdig.

Mabilis na tinangkilik ng mga mamamayan sa developing countries ang pagggamit ng cellular phones o mobile phone na nagsimula sa mauunlad na bansa. Partikular dito ang mga bansang tulad ng Pilipinas, Bangladesh at India.

Nakatutulong ang teknolohiyang ito sa pagpapabuti ng kanilang pamumuhay. Sa paggamit nito, mabilis na nakahihingi ng tulong sa panahon ng pangangailangan tulad ng kalamidad. Isa rin dito ang mabilis na transaksiyon sa pagitan ng mga tao.

Halimbawa nito'y ang pakinabang na nakukuha ng mga mangingisda ng Kerala sa India. Bago pa man pumalaot ang mga mangingisda ay tinatawagan na nila ang mga 'prospektibong' mamimili kaya naman nabibigyang kasiguruhan na sila ay kikita. Sa katunayan, higit walong porsyento ang itinaas ng kanilang kita dahil sa sistemang ito.

Sa Pilipinas, talamak ang paggamit ng mobile phones. Sa katunayan, ang pagte-text ay naging bahagi na ng pang-araw-araw na pamumuhay ng marami. Ayon sa pag-aaral ni Dr. Pertierra, marami sa mga cellphone users ay hindi lamang itinuturing ang cellphone bilang isang communication gadget, ito ay nagsisilbi ring ekstensiyon ng kanilang sarili kaya naman hindi madaling maihiwalay ito sa kanila.

Kung mabilis na binago at binabago ng mobile phone ang buhay ng maraming gumagamit nito, higit na pagbabago ang dinala ng computer at internet sa nakararami.

Ito ay nakaagapay sa pagbibigay ng iba't ibang uri ng serbisyo tulad ng e-mail. Napabibilis din nito ang pag-aaplay sa mga kompanya, pag-alam sa resulta ng pagsusulit sa kolehiyo at pamantasan, pagkuha ng impormasyon at balita, pagbili ng produkto at serbisyo na mas kilala sa tawag na e-commerce.

Kaugnay sa pagdami ng mobile phones at computer ay ang mabilis na pagdaloy ng mga ideya at konsepto patungo sa iba't ibang panig ng mundo dahil ang mga ito ay nasa digitized form. Ang mga ideyang ito ay nakapaloob sa iba't ibang anyo tulad ng musika, pelikula, videos, larawan, e-books at iba pa na makikita sa iba't ibang social networking sites at service provider.

Ang mga sikat na awitin, pelikulang, palabas sa telebisyon, viral videos at pictures, hashtags, memes at mga tulad nito ay ilan lamang sa mga mabilis na kinokonsumo gamit ang electronic device na may internet access.

Kalakip nito ang pagtangkilik sa mga ideyang nagmumula sa ibang bansa partikular ang mga nagmumula sa United States.

Sa kasalukuyan, dama rin sa Pilipinas ang impluwensiyang kultural ng Koreans sa anyo ng pop culture dahil sa mga sikat na pelikula, Korean novela, K-pop culture, at mga kauri nito.

Ang lakas ng impluwensiya ng mga nabanggit ay makikita sa pananamit, pagsasalita at pakikisalamuha ng maraming kabataang Pilipino sa kasalukuyan.

Kaalinsabay ng pag-usbong ng mga social networking sites tulad ng facebook, twitter, instagram at Myspace ay ang pagbibigay kakanyahan sa mga ordinaryong mamamayan na ipahayag ang kanilang saloobin sa iba't ibang paksa o usapin. Aktibo nang nakikibahagi ang mga netizen sa mga usaping lubos na nakakaapekto sa kanila. Netizen ang terminong ginagamit sa mga taong gumagamit ng social networking

site bilang midyum o entablado ng pagpapahayag. Hindi na sila maituturing na pasibong consumer lamang na tumatangkilik ng iba't ibang produkto at serbisyo. Sa katunayan, ginagamit ng marami ang mga ito upang maipakita nila ang talento at talino sa paglikha ng mga music videos, documentaries at iba't ibang digital art forms. Maituturing silang prosumers na nangangahulugan ng pagkonsumo ng isang bagay o ideya habang nagpo-produce ng bagong ideya.

Sa kabila ng mga positibong naidudulot, kaakibat din nito ay mga suliraning may kinalaman sa pagkalat ng iba't ibang uri ng computer viruses at spam na sumisira ng electronic files at minsan ay nagiging sanhi ng pagkalugi ng mga namumuhunan.

Bukod dito nagkakaroon din ng mga pagkakataon na makagawa ng intellectual dishonesty dahil sa madaling pag-copy and paste ng mga impormasyon mula sa internet.

Huwag ding kalilimutan ang isyu ng pambansang seguridad. Ginagamit ng ilang mga terorista at masasamang loob ang internet bilang kasangkapan sa pagpapalaganap ng takot at karahasan sa mga target nito.

Sang-ayon ka ba sa cyber crime law upang mabigyang-tugon ang suliranin ukol dito? Ipaliwanag ang iyong sagot.

Ang mga penomenong ito ay nakabubuo ng mga bagong ideyang kultural na mabilis namang naipalalaganap sa iba't ibang panig ng mundo.

GLOBALISASYONG POLITIKAL

Kasabay ng paglaganap ng globalisasyong ekonomikal at sosyo-kultural ay ang paglakas ng globalisasyong politikal. Globalisasyong politikal na maituturing ang mabilisang ugnayan sa pagitan ng mga

bansa, samahang rehiyunal at maging ng pandaigdigang organisasyon na kinakatawan ng kani-kanilang pamahalaan.

Tulad ng nabanggit sa unang bahagi ng aralin, ang mga kasunduang bilateral at multilateral sa pagitan ng mga bansa ay nagbigay daan sa epektibo at episyenteng ugnayan ng mga bansa na nagdulot naman ng mabilis na palitan ng mga produkto, ideya, kahusayang teknikal at maging ng migrasyon ng kani-kanilang mamamayan.

Ang ugnayang diplomatiko ng Pilipinas sa Australia, China, Japan, South Korea, Thailand, US at iba pang mga bansa ay nagdala ng mga oportunidad pang-ekonomiko at pangkultural sa magkabilang panig. Halimbawa nito ang economic and technical aid na ibinibigay ng ilang bansa sa Pilipinas. Nariyan ang JICA Project ng Japan, BEST Project ng Australia, military assistance ng US, at mga tulad nito.

Sa Timog-Silangang Asya naman halimbawa, kinakitaan ang mga bansang miyembro ng Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) ng mas maigting na ugnayan sa nagdaang mga taon na isa sa nagbigay daan sa mabilis na pag-angat ng ekonomiya ng rehiyon. Kasalukuyang pinaghahandaan ng mga bansang kaanib nito ang ASEAN Integration sa taong 2030 na naglalayong mapaigting ang koordinasyon ng bawat isa upang higit na maging maayos ang pamumuhunan, kalakalan, at pagtutulungang politikal.

Kaugnay sa globalisasyong politikal ay ang gampanin ng mga pandaigdigang institusyon sa pamamahala ng mga bansa. Ayon sa artikulo ni Prof. Randy David na pinamagatang, ‘The Reality of Global pandaigdigang organisasyon tulad ng United Nations, European Union, Amnesty International at mga tulad nito sa mga polisiya at programang kinahaharap ng isang bansa.

May magandang dulot ang globalisasyong politikal kung ang layunin nito ay tulungan ang mga bansa upang higit na maisakatuparan

ang mga programa at proyektong mag-aangat sa pamumuhay ng mga mamamayan nito ngunit maaari rin itong maging sagabal sa pag-unlad ng isang bansa kung ang kanilang interes ang bibigyang pansin.

Kung tutuusin, hindi mapaghihiwalay ang manipestasyong ekonomikal, politikal at kultural sa usaping globalisasyon. Ang mga ito ay sabay-sabay na nagpapabago ng buhay ng maraming tao hindi lamang sa Pilipinas kundi maging sa buong mundo.

Paksa: **Pagharap sa Hamon ng Globalisasyon**

Bibigyan pansin sa araling ito ang mga pagtugon sa iba't ibang hamon ng globalisasyon.

Hindi mapasusubalian ang impluwensiya ng globalisasyon sa buhay ng tao. Nagdala ito ng mga pagbabagong nagpabuti sa ilang aspeto ng ating buhay ngunit kalakip din nito ang mga suliraning kailangang harapin at bigyang katugunan.

Malaki ang ginagampanan ng pamahalaan sa pagharap sa hamon ng globalisasyon maging ito man ay sa dimensiyong ekonomikal, politikal o sosyo-kultural.

Narito ang ilang solusyon sa pagharap ng hamon ng globalisasyon na isinasakatuparan sa iba't ibang bahagi ng daigdig.

Guarded Globalization

Pakikialam ng pamahalaan sa kalakalang panlabas na naglalayong hikayatin ang mga lokal na namumuhunan at bigyang-proteksiyon ang mga ito upang makasabay sa kompetisyon laban sa malalaking dayuhang negosyante.

Ilan sa mga halimbawa ng polisiyang ito ay ang:

- pagpataw ng taripa o buwis sa lahat ng produkto at serbisyong nagmumula sa ibang bansa. Sa ganitong paraan ay mas tumataas ang halaga ng mga ito kaya naman mas nagkakaroon ng bentahe ang mga produktong lokal; at
- pagbibigay ng subsidiya(subsidies) sa mga namumuhunang lokal. Ang subsidiya ay tulong-pinansyal ng pamahalaan. Kilala ang United States sa malaking tulong na ibinibigay nito sa mga magsasaka. Isa pang anyo ng subsidiya ay ang pagbawas ng buwis sa mga produktong lokal kaya naman murang naipagbibili ang mga ito.Bukod sa United States, ang China at Japan ay nagbibigay rin ng malaking subsidiya sa kanilang mga namumuhunan.

Patas o Pantay na Kalakalan (Fair Trade)

Ayon sa International Fair Trade Association (IFTA), ito ay tumutukoy sa pangangalaga sa panlipunan, pang-ekonomiko at pampolitikal na kalagayan ng maliliit na namumuhunan. Para naman sa pananaw ng neo-liberalismo, ang fair trade ay nangangahulugan ng higit na moral at patas na pang-ekonomiyang sistema sa daigdig. Layunin nito na mapanatili ang tamang presyo ng mga produkto at serbisyo sa pamamagitan ng bukas na negosasyon sa pagitan ng mga bumibili at nagbibili upang sa gayon ay mapangalagaan hindi lamang ang interes ng mga negosyante kundi pati na rin ang kanilang kalagayang ekolohikal at panlipunan. Binibigyang pansin din nito ang ilang mahahalagang dimensiyon ng kalakalan tulad ng pangangalaga ng karapatan ng mga

manggagawa (hal.pagbuo ng unyon), pagbibigay ng sapat at ligtas na trabaho sa kababaihan at mga bata at paggawa ng mga produktong ligtas sa lahat. Isa itong alternatibong paraan sa pandaigdigang kalakalan.

- Isa sa mga nakinabang sa pantay na kalakalan (fair trade) ay mga magsasaka ng kape. Humigit-kumulang pitong milyong katao mula sa umuunlad na bansa (developing nations) kasama ang Brazil ang nakinabang sa patakarang ito dahil sa mas mataas na halaga nila naibenta ang kanilang coffee bean na nagkakahalaga ng $1.29 per pound kung ihahambing sa $1.25 sa pamilihan. Upang maging kuwalipikado, kinakailangan na ang magsasaka ay makasunod sa mga alituntunin sa paggamit ng pesticide, teknik sa pagsasaka, recycling at iba pa. Sa kabilang banda, hindi lahat ng mga bansa ay napakikinabangan ito tulad ng Columbia, Guatemala at Ethiopia. Malaki ang kinikita ng Starbucks mula sa mataas na uri ng kape mula sa Ethiopia ngunit hindi ang mga magsasaka ng kape. Sa katunayan, isang sentimo lamang mula sa limang dolyar kada tasa ng kape ng Starbucks ang natatanggap ng mga magsasakang ito. Kaya naman, malayo pa ang lalakbayin ng programa o proyektong ito upang higit na mapakinabangan ng mga umuunlad na bansa.

Pagtulong sa 'Bottom Billion'

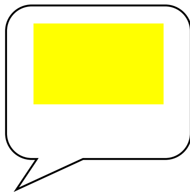
Binigyang-diin ni Paul Collier (2007) na kung mayroon mang dapat bigyang-pansin sa suliraning pang-ekonomiyang kinahaharap ang daigdig, ito ay ang isang bilyong pinakamahihirap mula sa mga bansa sa

Asya lalo't higit sa Africa. May mahalagang papel ang mauunlad na bansa sa pag-alalay sa tinaguriang bottom billion. Ngunit ang tulong-pinansiyal (economic aid) ng mayayamang bansa tulad ng Germany, Japan, France at Italy ay sinasabing hindi sapat kung hindi magkakaroon ng mga programa at batas na tutugon sa mga suliraning ito. Partikular dito ang pagbabago ng sistema ng pamamahala na malaki ang kinalaman sa paghihirap ng mga mamamayan nito.

BINABATI KITA!

Sapat na ang iyong kaalaman tungkol sa globalisasyon.Gamitin ang iyong mga natutuhan sa bahagi ng PAUNLARIN upang maisagawa ng maayos ang mga gawain sa susunod na bahagi ng modyul, ang PAGNILAYAN AT UNAWAIN.

PAGNILAYAN AT UNAWAIN

Sa puntong ito'y, palalalimin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa globalisasyon. Inaasahan na iyong masusuri ang mga positibo at negatibong dulot ng globalisasyon. Makakatulong ang inihandang gawain upang iyong matimbang ang dulot ng globalisasyon sa buhay ng mga Pilipino.

Gawain 6. Decision Diagram

Surrin ang dalawangartikulo tungkol sa epekto ng globalisasyon sa pamumuhay ng mga Pilipino at punan ang Decision Diagram.

Halaw angartikulo sa akda ni Lisa Smith. Isinalin ang ilang bahagi ng may-akda ang nasabing artikulo.

Globalization: Progress or Profiteering?

(Liza Smith)

Gawi ng globalisasyon ang pagdadala ng puhunan at negosyo mula sa pamilihang lokal patungo sa ibang bansa na siyang nag-uugnay sa iba't ibang pamilihan ng daigdig. Ayon sa mga sumusoporta sa ideya ng globalisasyon, nakatutulong ito sa mga papaunlad na bansa na makahabol sa pag-angat ng ekonomiya dahil sa pagdami ng bilang ng trabahong naibibigay nito bukod pa sa teknolohiyang dala nito. Patunay dito ang mga Asyanong bansa tulad ng India, Pilipinas at Thailand. Para sa mga malalaking negosyante at miyembro ng *economic elite,* mabuti ang globalisasyon sapagkat nakakukuha sila ng manggagawang handang tumanggap ng mas mababang sahod na nagbibigay naman sa kanila ng higit na kita.

Hindi lamang ang mga negosyanteng nabanggit ang naaapektuhan nito kundi maging ang mga manggagawa sa iba't ibang bansa na handang makipagkompetensya upang makuha ang mga trabaho kapalit ang mas mababang sahod. Sa katunayan, ilang trabaho (hal. *autoworks*) mula sa US na dinala ngNorth American Free Trade Agreement (NAFTA) sa bansang Mexico dahil sa mas murang pasahod dito ay inilipat sa ilang bansa sa Silangang Asya dahil sa higit na murang pasahod. Ganun pa man ang mga produktong ito ay ipagbibili sa mga konsumer sa US sa tulad ding halaga. Samantala, ang mababang pasahod na nakukuha ng mga manggagawa sa maliliit na bansa ay ginagamit sa pagbili ng mga tinging produktong nagmula rin naman sa mga kanluraning bansa.

Hindi maipagkakaila ang pagtaas ng antas ng pamumuhay ng mga mamamayan sa papaunlad na mga bansa dala ng industriyalisasyon (teknolohiya) na bitbit ng mga korporasyon at kompanya mula sa mayayamang bansa.

Ngunit kabaliktaran naman nito ang nagyayari sa mga mauunlad na bansa sapagkat batay sa mga pag-aaral, patuloy ang paglaki ng agwat ng mayayaman at mahihirap sa mga bansang ito. Ilang politiko rin ang nagsasabing patuloy na kumakaunti ang *middle class* dala ng penomenong ito.

Kasama rin sa duot ng globalisasyon ang ‘homonisasyon’ ng kultura sa iba’t ibang bahagi ng daigdig. Ang pag-usbong ng coffee shops at big-box retailers sa mga syudad ng maraming bansa ay ‘lumilikha’ ng iisang mukha ng pagkakakilanlang kultural.

Ilang kritiko ng globalisasyon din ang nagsasabing pinahihina nito ang pambansang soberanya ng mga maliliit na bansa dahil sa malakas na impluwensyang dulot ng mayayamang bansa kung saan nagmumula ang mga nasabing puhunan at trabaho.

Hangga’t hindi nakalilikha ng mga solusyon sa mga hamon na kaakibat ng globalisasyon, mananatili ang edukasyon, *flexibility* at *adaptability* sa mga kasanayang makatutulong upang makasabay dito.

Hango ang artikulo sa balita ni Ma. Stella F. Arnaldo ng *Business Mirror*.
Isinalin ang ilang bahagi ng may-akda ang nasabing artikulo.

Spanish government eyes hike in financial assistance to Philippines

(Ma.Stella F. Arnaldo)

Kasalukuyang pinag-aaralan ng gobyerno ng Espanya ang higit na pagpapalakas ng ugnayan nito sa Pilipinas, maging ang posibleng pagbibigay nito ng tulong-pinansyal sa bansa mula taong 2018 hangagang 2022. Ayon kay *Spanish Ambassador to the Philippines* Luis Antonio Calvo, umabot ng €50 milyon ang naitulong ng Espanya sa bansa sa mula taong 2014 hanggang 2017. Naging prayoridad sa mga taong ito ang mga programa na may kinalaman sa demokratikong pamamahala, *disaster risk reduction*, at de-kalidad na pagtugon sa *humanitarian crises* partikular ang rehiyon ng Bikol at Caraga sa Zamboanga Peninsula.

Ayon din sa kanya'y naghihintay lamang ang mga negosyanteng Espanyol na handang mamuhunan hanggang malinawan sila sa makroekonomikong kondisyon ng bansa. Batay sa tala ng *Philippine Embassy* sa *Madrid,* ang kabuuang*foreign direct investments* ng Espanya sa Pilipinas ay umabot ng $39 milyon mula 2006 hanggang 2015. Ang kalakalan sa pagitan ng dalawang bansa ay pabor sa Espanya nang kumita ang huli ng $136 milyon sa taong 2015. Ngunit ang iniluluwas na produkto at serbisyo ng bansa sa Espanya ay patuloy ang paglago na may *average* na 11.13% kada taon simula ng 2011.

Ilan sa mga kompanyang naging bahagi ng *public-partnership projects* ay mula sa Espanya tulad ng OHL (*Obrascon Huarte Lain*), na bahagi ng*Ayala Group consortium*para sa Cavite-Laguna Expressway (Calax), Grupo ACS (*Actividades de Construccion y Servicios*)para sa proyektong paliparan,at Abengoa para sa mga proyektong patubig.

Mula 2014 hanggang 2017, Pilipinas lamang ang bansa sa *Asia-Pacific region* ang nakatanggap ng tulong pangkaunlaran (*development aid*) mula sa Espanya. Kasalukuyang pinag-aaralan ng Espanya na magaya ang proyekto nitong *national disaster risk-reduction management*sa Bicol sa walo pang lalawigan ng bansa na tinukoy ng Department of the Interior and Local Government (DILG).

Mabuting dulot ng globalisasyon

Di- mabuting dulot ng globalisasyon

Bumuo ng iyong paglalahat kung nakabuti o nakasama ba globalisasyon sa pamumuhay ng mga Pilipino?

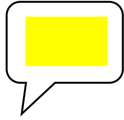

Pamprosesong Tanong

1. Ano ang mga patunay na mayroong mabuti at di-mabuting dulot ang globalisasyon?
2. Paano binago ng globalisasyon ang pamumuhay ng mga Pilipino? Magbigay ng halimbawa.
3. Sa pangkalahatan, nakatutulong ba o nakasasama ang globalisasyon sa pamumuhay ng mga Pilipino? Patunayan ang iyong sagot.

ARALIN 2: Mga Isyu sa Paggawa

PAUNLARIN

Sa bahaging ito ay inaasahang matututuhan mo ang iba't ibang isyu na kinakaharap ng mga manggagawang Pilipino. Sa pagtalakay sa isyu ng paggawa balikan ang mga sagot sa unang bahagi ng (D&D) Dyad Dapat na iyong sagot sa Gawain 2 upang mapaunlad sa bahaging ito. Samantala maitatala mo ang iyong mga matututuhan sa ikalawang bahagi ng D&D sa susunod na gawain.

Paksa: **Ang Globalisasyon at ang mga Isyu sa Paggawa**

Malaking hamon sa bansa ang mga makabagong pagbabago sa iba't ibang larangan dulot ng globalisasyon. Mas nagiging bukas ang bansa sa iba't ibang oportunidad na tuklasin ang potensiyal na pakikipagsabayan sa pandaigdigang kompetisyon. Sa unang aralin ng modyul na ito ay nabatid mo ang naging *impact* ng globalisasyon sa bansa sa pagbabago sa kaisipan at perspektiba ng mga mamamayan tungkol sa pandaigdig na komunidad at pangangailangan ng bawat bansa. Natunghayan mo rin sa unang aralin ang iba't ibang anyo ng globisasyon tulad ng globalisasyong ekonomiko, teknolohikal, at sosyo-kultural.

Kaakibat ng mga pagbabagong ito ay ang mga hamon kung paano tutugunan ng bawat pamahalaan sa daigdig ang mga suliraning naidulot ng globalisasyon, mga isyu sa lipunan na napag-iwanan na ngunit hindi pa lubusang natugunan bagkus patuloy pang lumalala lalo na sa mga usapin sa paggawa.

Ang mga manggagawang Pilipino ay humaharap sa iba't ibang anyo ng suliranin at hamon sa paggawa tulad ng mababang pasahod, kawalan ng seguridad sa pinapasukang kompanya, 'job-mismatch' bunga ng mga 'job-skills mismatch,' iba't ibang anyo ng

kontraktuwalisasyon sa paggawa, at ang mura at flexible labor. Isang hamon din sa paggawa ay ang mabilis na pagdating at paglabas ng mga puhunan ng mga dayuhang namumuhunan na mas nagpatingkad naman ng kompetisyon sa hanay ng mga dayuhang kompanya at korporasyon sa bansa. Dahil dito mas nahikayat ang mga namumuhunan na pumasok sa bansa na nagdulot ng iba't ibang isyu sa paggawa.

Dahil sa paglaganap ng globalisasyon naaapektuhan nito maging ang workplace na kung saan nagbunga ito ng pagtatakda ng mga pandaigdigang samahan tulad ng Word Trade Organization (WTO) ng mga kasanayan o kakayahan sa paggawa na globally standard para sa mga manggagawa. Naglalagak ang mga multi-national company ng mga investment para sa mga trabaho sa bansa na kung saan ang mga kasanayan na kakailanganin ng isang manggagawa ay nakabatay sa mga naging kasunduan ng bansa sa mga kompanyang ito.

Ilan sa maraming naidulot ng globalisasyon sa paggawa ay ang mga sumusunod:

- una, demand ng bansa para sa iba't ibang kakayahan o kasanayan sa paggawa na globally standard;
- pangalawa, mabibigyan ng pagkakataon ang mga lokal na produkto na makilala sa pandaigidigan pamilihan;
- pangatlo, binago ng globalisasyon ang workplace at mga salik ng produksiyon tulad ng pagpasok ng iba't ibang gadget, computer/IT programs, complex machines at iba pang makabagong kagamitan sa paggawa; at
- pang-apat, dahil sa mura at mababa ang labor o pasahod sa mga manggagawa kaya't madali lang sa mga namumuhunan na magpresyo ng mura o mababa laban sa mga dayuhang produkto o mahal na serbisyo at pareho ang kalidad sa mga produktong lokal.

Ang mga pagbabagong ito ay nakaapekto sa mga manggagawa sa iba't ibang aspekto na nagbunsod ng maraming isyu sa paggawa na hinaharap ng mga manggagawang Pilipino sa kasalukuyan upang magkaroon ng disente at marangal na pamumuhay.

Kakayahan na makaangkop sa Globally Standard na Paggawa

Hamon ng globalisasyon ang pagpasok ng Pilipinas sa mga kasunduan sa mga dayuhang kompanya, integrasyon ng ASEAN 2015 sa paggawa at mga bilateral at multi-lateral agreement sa mga miyembro ng World Trade Organization o WTO. Bunga nito ay binuksan ang pamilihan ng bansa sa kalakalan sa daigdig. Isa sa pagtugon na isinagawa ng bansa ay iangkop ang kasanayan ng lilinangin sa mga mag-aaral na Pilipino.

Bunsod ng tumataas na demand para sa globally standard na paggawa (tunghayan ang Talahanayan 2.1) na naaangkop sa mga kasanayan para sa ika-21 siglo. Ito ay ang Media and Technology Skills, Learning and Innovation Skills, Communication Skills at Life and Career Skills (DepED, 2012). Upang makatugon sa mga kasanayang ito, isinasakatuparan sa panibagong kurikulum ang pagdaragdag ng dalawang taon sa basic education ng mga mag-aaral na tinatawag na Senior High School. Sasanayin ang mga mag-aaral sa mga kasanayang pang-ika-21 siglo upang maging globally competitive na nakabatay sa balangkas ng Philippine Qualifications Framework – ang Basic Education, Technological-Vocational Education at Higher Education (DepED, 2012).

Talahanayan 2.1
Mga Kasanayan at Kakayahan na Kakailanganin na Hinahanap ng mga Kompanya

Skills	Educational Level
Basic writing, reading, arithmetic	Elementary
Theoritical knowledge and work skills	Secondary
Practical knowledge and skills of work	Secondary
Human relations skills	Secondary
Work Habits	Secondary
Will to work	Secondary
Sense of responsibility	Secondary
Social responsibility	Secondary
Ethics and morals	Secondary
Health and hygiene	Elementary

Halaw mula sa Productivity and Development Center

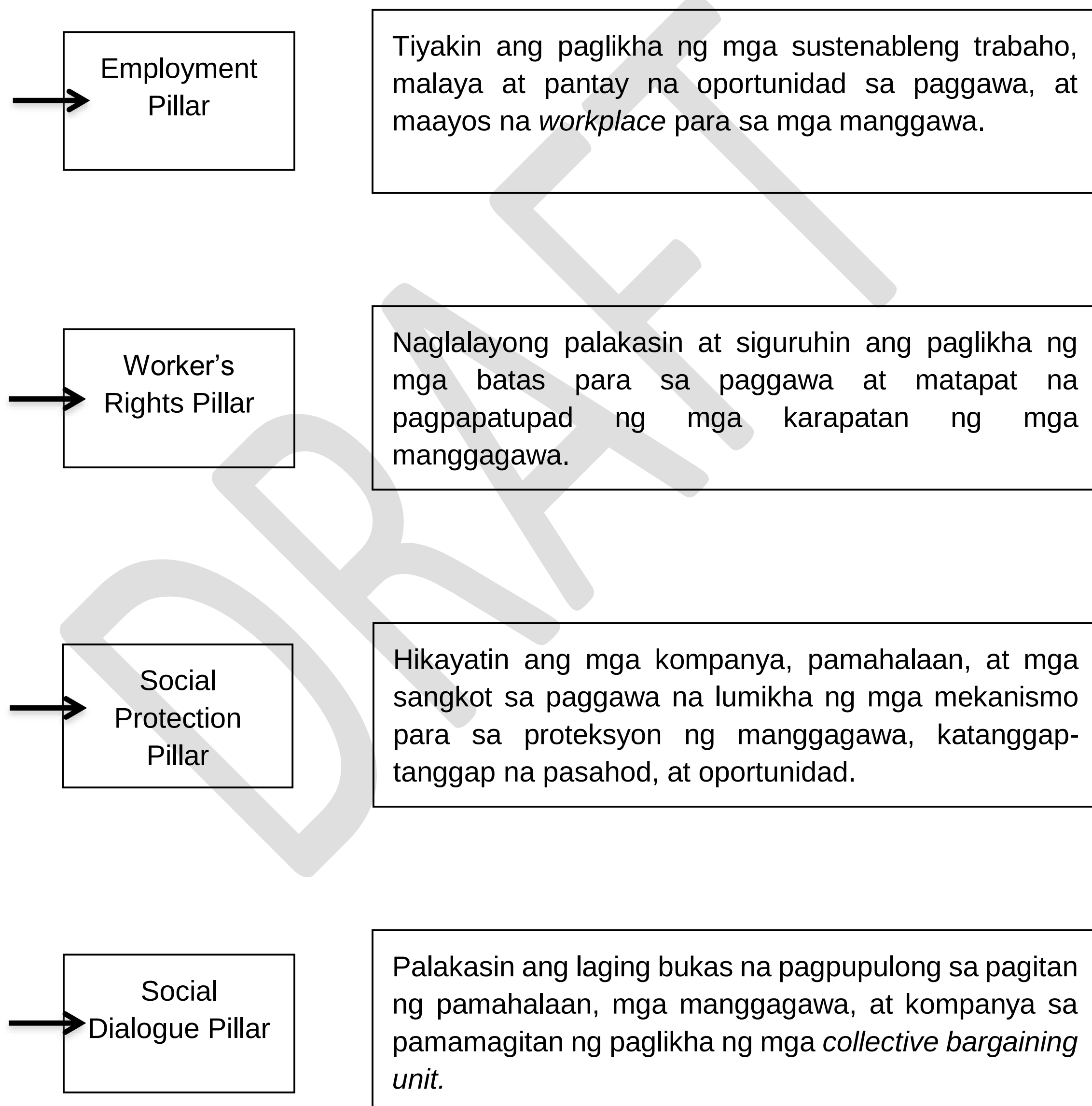
Natalakay sa unang aralin ng modyul na ito na patuloy ang pag-angat ng Pilipinas sa larangan ng Business Process Outsourcing dahil sa mataas na English Proficiency ng mga manggagawang Pilipino. Ang Pilipinas ang nangungunang bansa sa rehiyon ng Asya sa larangan ng non-IT BPO. Ito ay ang sistema ng pagkuha ng serbisyo ng pribadong kompanya na ang kanilang tanggapan ay nasa ibang bansa at pagkuha ng mga call center agent sa bansa upang magtrabaho. Gagampanan ng mga agent na ito ang ilang aspeto ng operasiyon na nasa Pilipinas upang tugunan ang pangangailangan ng kanilang kliyenteng kompanya na nakabase pa rin sa ibang bansa.

Ayon sa ulat ng Department of Labor and Employment (DOLE, 2016) upang matiyak ang kaunlarang pang-ekonomiya ng bansa kailangang iangat ang antas ng kalagayan ng mga manggagawang Pilipino tungo sa isang disenteng pagggwa (decent work) na naglalayong na magkaroon ng pantay na oportunidad ang bawat isa anumang ang kasarian para sa isang disente at marangal na paggawa. Matutunghayan

sa Pigura 2.1 ang apat na haligi upang makamit ang isang disente at marangal na paggawa na hinihimok sa lahat ng aspekto ng paggawa sa bansa.

Pigura 2.1

Apat na Haligi para sa Isang Disente at Marangal na Paggawa (DOLE, 2016)

Kalagayan ng mga Manggagawa sa iba't ibang Sektor

Matutunghayan sa Talahanayan 2.2 ang distribusyon ng paggawa sa bawat sektor na kung saan ay nagpapakita na papaliit ang industriyal at agrikultural na kumakatawan sa produktibong sektor habang papalaki ang nasa sektor ng serbisyo. Sa pangkalahatan, mas mura ang mga dayuhan produkto na makikita sa mga lokal na pamilihan kumpara sa mga lokal na produkto ng bansa dahil sa mas mura at mababa ang cost ng produksiyon sa mga pinanggalingang bansa ng mga naturang dayuhang produkto.

A. Sektor ng Agrikultura

Isa rin sa mga hamon ng globalisasyon sa bansa ay ang patuloy na pagdami ng mga lokal na produkto na iniluluwas sa ibang bansa at ang pagdagsa ng mga dayuhang produkto sa pamilihang lokal.

Lubusang naaapektuhan ang mga lokal na magsasaka dahil sa mas murang naibebenta ang mga dayuhang produkto sa bansa. Mas maraming insentibo ang naipagkakaloob sa mga dayuhang kompanya na nagluluwas ng kanilang parehong produkto sa bansa. Sa kabilang banda, may mga lokal na high class product na saging, mangga at iba pa na itinatanim sa atin na nakalaan lamang para sa ibang bansa.

Ang pagpasok ng bansa at ng mga nakalipas na administrasyon sa mga usapin at kasunduan sa GATT, WTO, IMF-WB, at iba pang pandaigdigang institusyong pinansyal ay lalong nagpalumpo sa mga lokal na magsasaka bunsod ng pagpasok ng mga lokal na produkto na naibebenta sa lokal na pamilihan ng mas mura kumpara sa mga lokal na produktong agricultural. Batay sa ulat ng DOLE (2016), mahigit 60% ng mga dayuhang produktong agrikultural sa loob ng sampung taon (2006-2016) ay malayang nagiging bahagi sa mga lokal na pamilihan.

Talahanayan 2.2
Percentage Distribution of Employed Persons by Industry, Occupation, Class of Worker and Hours Worked in a Week, Philippines 2016

Selected Indicators	Percent
EMPLOYED PERSONS	
Number (in thousands)	40,837
Percent	100.0
MAJOR INDUSTRY GROUP	
Agriculture	26.9
Agriculture, Forestry and hunting	23.8
Fishing	3.1
Industry	17.5
Mining and quarrying	0.5
Manufacturing	8.3
Electricity, gas, steam, and airconditioning supply	0.2
Water supply, sewerage, waste management, and Remediation activties	0.2
Construction	8.3
Services	55.6
Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	19.6
Transportation and storage	7.4
Accommodation and food service activities	4.3
Information and communication	0.9
Financial and insurance activities	1.3
Real estate activities	0.5
Professional, scientific and technical activities	0.5
Administrative and support service activities	3.4
Public administration and defense; compulsory social security	5.3
Education	3.2
Human health and social work activities	1.2
Arts, entertainment and recreation	0.9
Other service activities	7.1
OCCUPATION	
Officials of government and special-interest goods, corporate executives, managers, managing proprietors, and supervisors	17.0
Professionals	5.1
Technicians and associate professionals	3.3
Clerks	5.7

Halaw mula sa Philippine Statistics Authority, (PSA, 2016)

Isa sa mga suliranin na kinakaharap ng mga lokal na magsasaka ay ang kakulangan para sa mga patubig, suporta ng pamahalaan sa pagbibigay na ayuda lalo na kapag may mga nananalasang sakuna sa bansa tulad ng pagbagyo, tagtuyot, at iba pa. Bunsod ng globalisasyon ang pamahalaan ay nagbigay pahintulot sa pagkonbert ng mga lupang sakahan upang patayuan ng mga subdibisyon, malls, at iba pang gusaling pangkomersiyo para sa mga pabrika, pagawaan, at bagsakan ng mga produkto mula sa TNCs.

Ang paglaganap ng patakarang neo-liberal sa bansa simula dekada 80's at sa pagpapalit-palit ng administrasyon hanggang kasalukuyan, nagpatuloy rin ang paglaganap ng iba't ibang industriya sa bansa. Kasabay nito ang patuloy na pagliit ng lupaing agrikultural at pagkawasak ng mga kabundukan at kagubatan.

Nagbunga ang mga pangyayaring ito ang pagkasira ng mga biodiversity, pagkawasak ng mga kagubatan, kakulangan sa mga sakahan, dumagsa ang mga nawalan ng hanapbuhay sa mga pook rural, nawasak ang mga mabubuting lupa na mainam sa taniman.

B. Sektor ng Industriya

Lubusan ding naaapektuhan ng pagpasok ng mga TNCs at iba pang dayuhang kompanya ay setor ng industriya bunsod din ng mga naging kasunduan ng Pilipinas sa iba't ibang pandaigdigang institusyong pinansyal. Katulad ng mga imposisyon ng IMF-WB bilang isa sa mga kondisyon ng pagpapautang nila sa bansa. Pagbubukas ng pamilihan ng bansa, import liberalizations, tax incentives sa mga TNCs, deregularisasyon sa mga polisiya ng estado, at pagsasapribado ng mga pampublikong serbisyo.

Isa sa mga halimbawa ng industriya na naapektuhan ng globalisasyon ay ang malayang pagpapasok ng mga kompanya at mamumuhunan sa industriya ng konstruksiyon, telecommunikasyon,

beverages, mining, at enerhiya na kung saan karamihan sa mga kaugnay na industriya ay pagmamay-ari ng ibang bansa. Bunsod nito ang mga pamantayang pangkasanayan at kakayahan, pagpili, pagtanggap, at pasahod sa mga manggagawa ay naayon sa kanilang mga pamantayan at polisiya. Kaakibat nito ang iba't ibang anyo ng pang-aabuso sa karapatan ng mga manggagawa tulad ng mahabang oras ng pagpasok sa trabaho, mababang pasahod, hindi pantay na oportunidad sa pagpili ng mga empleyado, kawalan ng sapat na seguridad para sa mga manggagawa tulad sa mga minahan, konstruksiyon, at planta na nagpoprodyus ng lakas elekrisidad na kung saan may mga manggagawa na naaaksidente o nasasawi.

C. Sektor ng Serbisyo

Matutunghayan sa Talahanayan 2.2 na ang sektor ng serbisyo ay masasabing may pinakamalaking bahagdan na maraming naempleyong manggagawa sa loob ng nakalipas na sampung taon (DOLE, 2006-2016). Ang paglaki ng porsyento o bilang ng mga manggagawa sa sektor na ito ay malaking tulong sa mga manggagawang Pilpino. Saklaw ng sektor na ito ang sektor ng pananalapi, komersiyo, insurance, kalakalang pakyawan at pagtitingi, transportasyon, pag-iimbak, komunikasyon, libangan, medikal, turismo, business processing outsourcing (BPO), at edukasyon.

Mahalaga ang sektor ng serbisyo sa daloy ng kalakalan ng bansa dahil tinitiyak nito na makakarating sa mga mamimili ang mga produkto sa bansa. Kaalinsabay nito ang iba't ibang suliranin, bunsod ng globalisasyon sa pamamagitan ng patakarang liberalisasyon ng pamahalaan o ang pagpasok ng bansa sa mga dayuhan kasunduan na kung binubuksan ng malaya ang kalakalan ng bansa sa mga dayuhang kompanya o TNCs kaya't sa pagpasok ng mga produkto at serbisyo mula

sa TNCs nalilimitahan ang bilang na kalakal at serbisyo na gawa ng mga Pilipino sa pandaigdigan kalakalan.

Ayon sa datos ng National Economic Development Authority (NEDA) sa taong 2016 mahigit 56.3 bahagdan ng bilang ng mga manggagawa sa bansa ay kabilang sa sektor ng serbisyo, kaya't iminumungkahi ng kagawarang ito ang paglalaan ng pamahalaan ng higit na prioridad sa pagpapalago ng sektor sa pamamagitan ng patuloy na pag-eenganyo sa mga dayuhang kompanya na magpasok ng mga negosyo sa bansa dahil ayon na rin sa pagtataya sa 2016 Asia-Pacific Economic Cooperation Summit na naganap sa bansa na ang mga manggagawang Pilipino sa sektor ng serbisyo ang patuloy na tumutulong sa pag-angat ng ekonomiya ng bansa.

Bunga ng isinagawang patataya ng APEC (2016) ay kinikilala ang Pilipinas bilang isa sa "emerging and developing countries" sa Asya dahil sa pagyabong ng sektor ng serbisyo. Isa sa kinikilalang sanhi nito ay ang mababang pasahod sa mga manggagawang Pilipino, malayang patakaran ng mga mamumuhunan, tax incentives. Ngunit kaakibat nito ang samu't saring suliranin tulad ng over-worked, mga sakit na nakukuha mula sa trabaho lalo na sa hanay ng mga mga manggagawa sa BPO dahil na rin sa hindi normal na oras ng pagtatrabaho. Patuloy na pagbaba ng bahagdan ng bilang ng Small-Medium Enterpirses (SMEs) sa bansa dahil pinasok na rin ng mga malalaking kompanya o supermalls ang maliliit o mikro-kompanyang ito sa kompetisyon na kung saan sila ay may kalamangan sa logistics, puhunan, at resources (NEDA report, 2016).

Iskemang Subcontracting

Bunsod din ng globalisasyon mas naging mabilis ang pagdating ng mga dayuhang namumuhunan na mas pinatingkad naman ng kumpetisyon sa hanay ng mga dayuhan at lokal na kompanya at korporasyon sa bansa. Dahil dito mas nahikayat ang mga namumuhunan

na pumasok sa bansa at hindi na naiwasang mapalaganap ang iskemang subcontracting sa paggawa sa bansa na naging malaking hamon sa pagpapaangat ng antas ng pamumuhay ng uring manggagawa. Matutunghayan sa Talahanayan 2.3 ang kabuuan ng mga manggagawa na nasa kategoryang non-regular o mga manggagawang di-regular o kontraktuwal. Mapapansin din sa talahanayan ang patuloy na paglago ng bilang mga uring manggagawa na di-regular o nasa ilalim ng iskemang ito.

Ang iskemang subcontracting ay tumutukoy sa kaayusan sa paggawa kung saan ang kompanya (principal) ay komukontrata ng isang ahensiya o indibidwal na subcontractor upang gawin ang isang trabaho o serbisyo sa isang takdang panahon. May dalawang umiiral na anyo ng subcontracting ito ay ang:

- Ang Labor-only Contracting na kung saan ang subcontractor ay walang sapat na puhunan upang gawin ang trabaho o serbisyo at ang pinasok niyang manggagawa ay may direktang kinalaman sa mga gawain ng kompaya;
- Ang job-contracting naman ang subcontrator ay may sapat na puhunan para maisagawa ang trabaho at mga gawain ng mga manggagawang ipinasok ng subcontractor. Wala silang direktang kinalaman sa mga gawain ng kompanya. Hindi pinapayagan sa batas ang job-contracting dahil naaapektuhan nito ang seguridad ng mga manggagawa sa trabaho.

Talahanayan 2.3
Non-Regular Employment in Establishments with 20 or More Workers
by Category, Philippines: 2012 and 2014

Category	2014	2012	2012-2014

	No.	% Distribution	No.	% Distribution	Increase / Decrease	Percent (%)
Total Non-Regular Employment	**1,335,673**	**100.00**	**1,148,565**	**100.0**	**187,108**	**16.3**
Contractual/ Project-Based Workers	672,279	50.3	600,764	52.3	71,515	11.9
Probationary Workers	318,705	23.9	260,260	22.7	58,445	22.5
Casual Workers	207,895	15.6	202,472	17.6	5,423	2.7
Seasonal Workers	102,070	7.6	56,059	4.9	46,011	82.1
Apprentices/ Learners	34,722	2.6	29,009	2.5	5,713	19.7

Halaw mula sa Philippine Statistics Authority, (PSA, 2011/2012 and 2013/2014)

Unemployment and Underemployment

May mataas na demand para sa globally standard na paggawa, at pagtugon na isinasagawa ng ating pamahalaan tungkol sa hamon ng globalisasyon sa paggawa. Sa kasaluyang datos ayon sa ulat ng Philippine Statistics Authority (PSA, 2016), ipinakikita ang lumalaking puwersa sa paggawa na umabot na sa 63.4 milyon, (tunghayan ang Talahanayan 2.5) umaabot sa 2.7 milyon ang walang trabaho, samantalang nasa 7.4 milyon ang underemployed.

Isang milyong Overseas Filipino Workers (OFW) ang lumalabas ng bansa taon-taon. Ayon sa pagtataya umaabot na sa 8 milyon ang kabuuang OFW. Dahil sa kawalan ng oportunidad at marangal na trabaho, naging patakaran na ng gobyerno ang pagluluwas ng paggawa (labor) simula dekada 70. Mabilis na lumalaki ang bilang ng Pilipinong nangingibang bayan para magtrabaho. Sa katunayan, ang OFW na ngayon ang tinagurian na bagong bayani dahil sa kitang ipinapasok nito sa bansa na dahilan kung bakit hindi sumasadsad ang ekonomiya kahit pa dumaan ito sa matitinding krisis pampolitika't pang-ekonomiya. Ito rin

ang isa sa mahahalagang indicator ng papalaking pag-asa ng bansa sa panlabas na salik sa halip na sa panloob na mga kondisyon ng patuloy na paggulong ng ekonomiya.

Ang trabahong nalilikha lamang sa loob ng bansa taon-taon ay nasa 687,000 ayon sa Philippine Labor Employment Plan (PLEP 2016). Hindi makasasapat kahit ikumpara sa mga bagong pasok na puwersa sa paggawa na umaabot mula sa 1.3 milyon hanggang 1.5 milyon.

Isa pa sa isyung kinakaharap ng bansa sa paggawa na kaugnay sa paglaki ng unemployment at underemployment ay ang paglaki ng bilang ng mga job-mismatch dahil sa hindi nakakasabay ang mga college graduate sa demand na kasanayan at kakayahan na entry requirement ng mga kompanya sa bansa. Ipinapahiwatig nito na maraming kurso sa mga Higher Education Institutions (HEIs) at mga kolehiyo sa bansa ang hindi na tumutugon sa pangangailangan ng mga pribadong kompanya na nagtatakda ng mga pamantayan sa pagpili ng mga manggagawa.

Ayon sa ulat ng isang grupo ng mga manggagawa, tinataya na aabot sa 1.2 milyon na college at vocation graduates ng nagdaang taon (2016) ang mahihirapan sa pagkuha ng mga trabaho dahil sa patuloy na mismatch sa kanilang kasanayan at kakayahan mula sa kanilang tinapos na kurso sa kakailanganing kasanayan at kakayahan na hinihingi ng mga employer sa bansa at sa labas ng bansa (TUCP, 2016).

Ang patuloy na paglaki ng bilang ng job-skills mismatch sa bansa ay maituturing ng krisis batay na rin sa ulat ng DOLE (2016), ipinapakita sa kanilang records na mula sa 4.23 milyong bakanteng trabaho sa loob at labas ng bansa na binuksan sa mga job fair ng DOLE para sa mga manggagawang Pilipino ng taong 2014 at 2015, umabot lamang sa 391,000 na mga aplikante ang natanggap agad sa iba't ibang posisyon mula sa 1.29 milyon na aplikante.

Dagdag pa sa ulat ng DOLE (2016), ayon sa kanilang Labor Market Information para sa taong 2013 hanggang 2020 tinataya na aabot

sa 275 na iba't ibang trabaho ang kinilala ng kanilang kagawaran na hard to fill o mga trabaho na mahirap punan mula sa mga major at emerging industries. Halimbawa ng mga nito ay ang 2-D digital animator, agricultural designer, clean-up artist, cosmetic dentist, cosmetic surgeon, cuisine chef, multi-lingual tour guide, at mechatronics engineer.

Talahanayan 2.4
Percent Distribution of Employed Persons by Class of Worker

Class of Worker	**April 2016**
Philippines (number in thousands)	**40,664**
Total	**100.0**
Wage and Salary Workers	61.6
Worked for Private Household	5.0
Worked for Private Establishment	48.4
Worked with Pay in Own Family operated Farm or Business (OFOFB)	0.4
Worked for Government & Government Corporation	7.9
Self-employed without Any Paid Employee	26.8
Employer in Own Family-operated Farm or Business	3.3
Without Pay in Own Family-operated Farm or Business (Unpaid Family Workers)	8.3

Halaw mula sa Philippine Statistics Authority, Labor Force Survey, (PSA, 2016)

Isang malaking bahagi ng nasa kategorya ng Self employed without any paid employee ang tumutukoy sa trabahong para-paraan o sa sinasabing vulnerable employment ng Labor Force Survey (2016) na makikita sa Talahanayan 2.3. Ayon sa ulat ng DOLE, NEDA, at iba pang sangay ng pamahalaan na may kaugnayan sa paggawa sa bansa na bumuo ng Philippine Labor and Employment Plan (PLEP, 2016), ang pinakamalaki bahaghan ng mga manggagawa na sinasabing vulnerable ay nasa sektor ng agrikultura. Samantala, ang isang malaking bahagi pa

nito ay ang mga mala-manggagawa sa kalunsuran na ang hanapbuhay ay para-paraan gaya ng paglalako o ambulant vendor at sidewalk vendor na sangkot sa pagbebenta ng iba't ibang kalakal tulad ng kendi, sigarilyo, bote-dyaryo, bakal at kung ano ano pa. Pagtitinda ng mga street food gaya ng fishball, kwek kwek, banana cue, barbecue, prutas at iba pa.

Batay sa klasipikasyon ng gobyerno, ang 22 milyon na hindi bahagi ng Labor Force Participation Rate o LFPR ay ang mga taong may edad 15 pataas na may kakayahan nang magtrabaho ngunit hindi pa aktuwal na lumalahok sa produksiyon o naghahanap ng trabaho. Ang pinakamalaking bilang nito ay ang mga estudyante, mga full time mother at mga taong umano'y tumigil na o nawalan na ng sigla sa paghahanap ng trabaho (discouraged workers).

Hindi rin maikukubli ang katotohanang maraming estudyante lalo na yaong nasa kolehiyo ay aktuwal nang nagtatrabaho (PLEP, 2011-2016). May kalakihang bilang sa hanay nila ang working student para tustusan at patapusin ang sarili sa pag-aaral. Samantala, ang halos lahat ay dumadaan sa anim na buwan hanggang isang taong OJT o Internship bilang bahagi ng kurikulum ng mga paaralan.

Samantala, ang mga full-time mother naman ang gumaganap sa halos lahat ng mga gawaing-bahay tulad ng paglalaba, pamamalantsa, pagluluto at paglilinis ng bahay. Nag-aalaga rin siya ng kaniyang mga anak at nag-aasikaso sa mga pangangailangan ng asawa. Maliban dito, siya ang kalimitang nagtuturo sa mga anak na nag-aaral, gayundin ang nagbabadyet sa mga gastusin sa bahay at gumawa ng paraan upang pagkasyahin ang badyet para sa pamilya.

Ang kanilang kalagayan ay halos walang ipinagkaiba sa mga tinatawag na unpaid family labor na inihanay ng pamahalaan sa mga may trabaho ayon sa klasipikasyon ng LFPR. Sapagkat malaking bahagi ng populasyon ang 22 milyon ang hindi isinama ng LFPR sa mga walang

trabaho, ang datos sa unemployment rate ay hindi magiging eksakto o accurate.

Ang itinuturing na may produktibong trabaho ay iyong humigit-kumulang 5 milyon mula sa 11 milyon na naeempleyo sa sektor ng agrikultura. Mahigit sa 2 milyon naman na plant machine & equipment operators at assemblers ang mula sa mahigit na 5 milyon sa sektor ng industriya. Kung isasama ang mga manggagawang maikakategorya sa essential services, hindi ito lalaki nang higit pa sa bilang ng mga manggagawang bahagi ng tuwirang paglikha o produktibong trabaho.

Ayon sa ulat ng Philippine Statistics Authority, ang unemployment rate at underemployment sa bansa (Talahanayan 2.5) ay bumaba sa 4.7%, ang pinakamababa sa loob ng tatlong taon.

Talahanayan 2.5
Percent Distribution of Population 15 Years Old and Over by Employment Status and by Region: 2016

Region	Total Persons in the Labor Force	Total Employed Persons	Total Unemployed Persons	Total Under employed Persons
Philippines Number (in thousands)	68,125	63,400	2,625	7,431
TOTAL	100.0	100.0	100.0	100.0
NCR – National Capital Region	12.9	12.8	15.5	6.0
CAR – Cordillera Administrative Region	1.8	1.9	1.2	2.4
I – Ilocos Region	4.9	4.8	6.0	4.9
II – Cagayan Valley	3.4	3.5	1.7	2.0
III – Central Luzon	10.7	10.6	12.4	9.1
IVA – CALABARZON	14.2	14.0	17.7	12.0
IVB – MIMAROPA	3.0	3.1	2.0	3.0
V – Bicol Region	5.8	5.9	4.8	10.5
VI – Western Visayas	7.6	7.6	8.2	8.5

VII – Central Visayas	8.0	8.1	5.9	6.0
VIII – Eastern Visayas	4.4	4.4	4.3	7.2
IX – Zamboanga Peninsula	3.7	3.7	2.5	3.7
X – Northern Mindanao	4.9	5.0	4.6	7.6
XI – Davao Region	4.8	4.8	4.2	4.4
XII - SOCCSKSARGEN	4.4	4.4	4.4	5.4
Caraga	2.7	2.7	2.5	4.7
ARMM – Autonomous Region in Muslim Mindanao	2.6	2.7	2.0	2.6

Halaw mula sa Philippine Statistics Authority, Labor Force Survey, (PSA, 2016)

Ang sektor ng industriya ay nag-eempleyo lamang ng 5.9 milyon (16.8%) at ang sektor ng agrikultura naman ay 12.5 milyon (33%). Kaya ang pinakamalaking bilang na naeempleyo sa sektor ng serbisyo na 19.4 milyon o 51.4% ng Labor Force Participation Rate (LFPR) na may 40.2 milyon.

Pinapahiwatig ng ulat ng Labor Force Survey ng PSA (2016), ang underemployment sa bansa ay laganap sa mahihirap na rehiyon o sa mga rehiyon na ang pangunahing hanapbuhay ay agrikultural. Tinataya na maraming nagtatrabaho na underemployed. Sila ang manggagawa na nangangailangan pa ng karagdagang oras sa pagtatrabaho o dagdag pang hanapbuhay o bagong hanapbuhay na may mahabang oras na pagtatrabaho.

Sa kasalukuyan, binago ang katawagan sa mga ganitong uri ng manggagawa upang maging katanggap-tangap sila gayundin sa mamamayan, tinatawag ito ngayong homebase enterpreneurship, small business, project contract, business outsourcing, business networking sa mga ahente ng seguro, real estate, pagtitingi ng mga sapatos na de signature, damit, food supplements, organic products, load sa cell phone,

at iba't iba pang produktong surplus (imported) mula sa mga kapitalistang bansa. Pinalakas at inorganisa rin ang mga chain ng barbecue stand, fish ball, kikiam, ice cream at iba pa.

Ang tugon ng Pilipinas sa hamon ng globalisasyon sa paggawa ay ang patuloy na pagbubukas ng bansa sa pandaigdigang pamilihan. Dahil dito, nagbago ang mga kakailanganing kasanayan at salik sa produksiyon. Iniaangkop ang kasalukuyang kurikulum para sa demand ng globally standard na paggawa. Bunga naman nito ang patuloy napagtaas ng antas ng kawalan ng trabaho at walang sapat na trabaho. Malayang naipatutupad ng mga kapitalista o mamumuhunan ang iskemang kontraktuwalisasiyon para ibaba ang gastos sa paggawa, alisin ang anumang proteksiyon at ang tuwirang responsibilidad nito sa manggagawa. Laganap ang kalakaran ng mga manggagawang kontraktuwal o naempleyo sa pamamagitan ng ahensya.

Gawain 7. K-K-P-G Tsart.

Itala mo sa unang bahagi na "K" ang mga kasalukuyang kinakaharap na isyu sa paggawa na iyong nakita sa teksto, sa ikalawang bahagi naman na "K", ilagay kung paano ito nakaapekto sa kasalukuyang kalagayan ng mga manggagawang Pilipino. Sa bahagi ng "P" naman ay ilahad ang mga programa ng pamahalaan para bigyan solusyon ang mga isyung ito. Sa panghuling hanay na "G" naman ay magbigay ka ng iyong mungkahing solusyon sa mga kinakaharap na isyu sa paggawa.

K (Kinakaharap na Isyu)	**K (Kasalukuyang Kalagayan)**	**P (Programa)**	**G (Gagawin Ko)**

 Pamprosesong mga Tanong

1. Ano-ano ang isyu na kinakaharap ng mga manggagawa sa kasalukuyan?
2. Paano nakaaapekto ang mga isyu sa paggawa sa kalagayan ng mga manggagawa sa kasalukuyan?
3. Ano ang iskemang sub-contracting? Bakit ito umiiral sa sektor ng paggawa sa bansa? Sino ang mga self-employed without any paid employee at unpaid family labor?
4. Paano umiiral ang iskemang sub-contracting?
5. Ano-ano ang mabuti at hindi mabuting epekto ng iskemang sub-contracting sa mga manggagawang Pilipino?
6. Sa mga naitalang programa ng pamahalaan sa kasalukuyan, alin sa mga ito ang patuloy pa rin sa mga hamong hinaharap ng mga manggagawang Pilipino?

Gawain 8. Ulat M-P-S

Kompletuhin mo ang impormasyon na hinihingi sa kasunod na diagram tungkol sa kampanya para sa isang marangal na trabaho. Itala mo sa "M" ang uri ng **m**anggagawa sa iba't ibang sektor ng paggawa na humaharap sa iba't ibang suliranin sa paggawa at itala sa kasunod na kahon ang kanilang isyung kinakaharap. Sa "P" naman itala ang pillar o haligi para sa isang disente at marangal na paggawa na kung saan hindi nabibigyan ng pansin at itala sa kasunod na kahon ang nagpapatunay dito. Samantalang, sa "S" naman itala mo iyong suhestiyon upang

matugunan ang suliranin sa paggawa na iyong itinala sa unang bahagi ng diagram at itala mo sa kasunod ang isang maikling pamamaraan sa pagpapatupad ng iyong suhestiyon.

Ulat MPS

M		Deskripsiyon ____________________ ____________________
P		Deskripsiyon ____________________ ____________________
S		Deskripsiyon ____________________ ____________________

Pamprosesong mga Tanong

1. Sino-sinong manggagawa ang nakararanas ng hindi pantay na oportunidad at mas vulnerable sa mga pang-aabuso?
2. Ano-ano ang itinakdang stratehiya ng DOLE upang makamit ang isang disente at marangal na trabaho?
3. Bakit hindi naipatutupad ang ilan o mga stratehiya para sa isang disenteng trabaho ng ilang kompanya sa bansa?
4. Ano-anong hamon sa paggawa na kasalukuyang kinakaharap ng mga manggagawang Pilipino?
5. Sa mga naitalang suhestiyon, alin sa mga ito ang sa iyong palagay ay maaaring kagyat na tugon sa mga isyung kinakaharap ng mga manggagawang Pilipino?

Gawain 9. Imbentaryo ng mga Manggagawa

Kompletuhin ang hinihinging impormasyon ng imbertaryo ng mga maggagawa sa iyong tahanan o sa iyong pamilya.

Pangalan:_________________________________Pangkat:__________
Tirahan:____

Mekaniks: Punan ng tamang impormasyon ang hinihingi sa bawat hanay.
A. Bilang ng mga Manggagawa sa Pamilya o Tirahan:

Pangalan	Relasyon	Edad	Edukasyon	Natapos na Kurso	Hanapbuhay	Status: Regular/ Kontraktuwal

B. Benipisyong Natatanggap:

 SSS Iba pang benipisyo __________________

 PhilHealth

____

C. Kung bibigyan ka ng pagkakataon na makahanap ng ibang trabaho, anong hanapbuhay ang nais mong pasukan? ________________________________
____
____
____
____
____

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano-anong uri o kategorya ng manggagawa mayroon sa inyong tirahan o sa inyong pamilya?
2. Ano-anong uri ng paggawa sila nabibilang?

3. May manggagawa ba sa inyong pamilya o tirahan sa kasalukuyan na naghahanapbuhay na malayo o walang kaugnayan sa kanyang tinapos na pag-aaral?
4. Bakit may nagaganap na job-skills mismatch?

Tinalakay sa nakalipas na paksa ang iba't ibang isyu at hamon na kinakaharap ng mga manggagawang Pilipino bunga ng globalisasyon.

Sa kasunod na paksa ay iyong matutunghayan ang mga implikasyon ng globalisasyon sa paggawa at maaaring nararapat na hakbang upang matugunan mga ito.

Natunghayan mo sa nakalipas na paksa ang iba't ibang hamon na kinakaharap ng mga manggagawang Pilipino sa kasalukuyan dulot ng impluwensiya ng globalisasyon sa paggawa. Mababatid mo sa kasunod na paksa ang mga naging implikasyon ng globalisasyon sa paggawa tulad ng paglaganap ng mura at *flexible labor*, patuloy na paglala ng kontraktuwalisasyon at iba pa. Tatalakayin din dito ang mga naging tugon sa mga hamon sa paggawa at patuloy na kampanya para sa isang disente at marangal na trabaho.

"Mura at Flexible Labor"

Isang matinding hamon ang kinakaharap ng mga manggagawa mula nang ipatupad ang patuloy na paglala ng "mura at flexible labor" sa bansa (IBON, 2006). Ito ay isang paraan ng mga kapitalista o mamumuhunan upang palakihin ang kanilang kinikita at tinutubo sa pamamagitan ng pagpapatupad ng mababang pagpapasahod at paglimita sa panahon ng paggawa ng mga manggagawa. Isang paraan ito upang sila ay makaiwas sa patuloy na krisis dulot ng labis na produksiyon at kapital na nararanasan ng iba't ibang mga bansa.

Sa panahon ng rehimeng Marcos, pinagtibay ang Presidential Decree (PD) 442 o Labor Code bilang patakarang pinaghanguan ng flexible labor. Nauna rito na isinabatas ang Investment Incentive Act of

1967 para ilunsad ang malayang kalakalan at pamumuhunan sa ilalim ng patakarang neo-liberal (Balikan ang naging talakayan sa patakarang ito sa unang aralin). Isinunod dito ang pagsasabatas ng RA 5490 – para itayo ang Bataan Export Processing Zone (BEPZ), at iba pang Economic Processing Zone (EPZ) bilang show case ng malayang kalakalan.

Subalit nahirapan ang dating Pangulong Marcos na maipatupad ang flexible labor dahil sinalubong at binigo ito ng mga demonstrasyon at kilusang anti-diktadura hanggang sa pagsiklab ng pag-aalsa sa EDSA noong 1986.

Sa pagpasok ng administrasyong Corazon C. Aquino, buong-buo nitong niyakap ang neo-liberal na globalisasyon at kasunod nito, ginawang bukas para sa mga dayuhang mamumuhunan ang kalagayan ng paggawa.

Isinabatas ang Omnibus Investment Act of 1987 at Foreign Investment Act of 1991 na batas na nagpapatibay sa mga patakarang neo-liberal. Ang mga batas na ito na nagbigay ng buong laya sa daloy ng puhunan at kalakal sa bansa ay nagsilbing malawak na impluwensiya ng mga kapitalista upang ilipat lipat ang kanilang produksyon sa mga itinayong branch companies sa panahong may labor dispute sa kanilang itinayong kompanya.

Sinusugan noong Marso 2, 1989 ang Labor Code - (PD 442) ni dating Pangulong Marcos na kilala ngayong RA 6715 (Herrera Law) na isinulong ni dating Senator Ernesto Herrera.

Sa pamamagitan ng mga probisyon ng batas sa pamumuhunan at kalalakalan at batas paggawa, madaling naipataw ng mga kapitalista ang patakarang mura at flexible labor o kontraktwalisasyon.

Sa simula, ginamit ng mga kapitalista ang probisyon ng batas paggawa hinggil sa kaswal, kontraktwal, temporary, seasonal, on the job training at ang probisyon ng Article 106-109 hinggil sa pagpapakontrata ng mga trabaho at gawaing hindi bahagi ng produksyon gaya ng security

guard, serbisyong janitorial, at messengerial. Isinunod ang iba't bang bahagi ng operasyon ng kompanya gaya ng pagbuburda, paggawa ng patches, etiketa, at emboss sa garments.

Sa mga kompanya naman ng sapatos, inihiwalay ang taga-gawa ng swelas at para sa iba pang bahagi ng sapatos. Ihiniwalay rin ang pag-aasembliya, sa mga kompanya ng pagkain gaya ng San Miguel—ihiniwalay ang bawat brand ng produkto gaya ng beer, soft drinks, meat processing; hauling hanggang warehousing at marami pang iba. Sa PLDT, MERALCO at MWSS, inihiwalay ang line man at repair man, ang meter reader at billing section, ang sales division at marami pang iba.

Isusunod na ng gobyerno ang mga patakarang magpapalakas ng flexible labor gaya ng Department Order No. 10 ng Department of Labor and Employment (DOLE), sa panahon ng Adminitrasyong Ramos at Department Order 18-02 ng DOLE sa panahon naman ng Administrasyong Arroyo.

Nilalaman ng Department Order 10 ng DOLE ang probisyong maaaring ipakontrata ang mga trabahong hindi kayang gampanan ng mga regular na manggagawa; pamalit sa mga absent sa trabaho, mga gawaing nangangailangan ng espesyal na kasanayan o makinarya – ang mga ito ay gawaing ginagampanan ng mga manggagawang regular.

Naging malaking usapin ito kaya't binalasa ang probisyon ng Department Order 10 ng DOLE sa ilalim ng Department Order 18-02, isinaad dito ang pagbabawal ng pagpapakontrata ng mga trabaho at gawaing makakaapekto sa mga manggagawang regular na magreresulta sa pagbabawas sa kanila at ng kanilang oras o araw ng paggawa; o kung ang pagpapakontrata ay makakaapekto sa unyon gaya ng pagbabawas ng kasapi, pagpapahina ng bargaining leverage o pagkahati ng bargaining unit.

Epekto ng Kontraktuwalisasyon sa mga Manggagawa

Noong taong 1992, wala pa ang Department Order No. 10 at 18-02 ng DOLE, may 73% nang pagawaan sa bansa ang nagpapatupad o gumagawa ng iba't ibang flexible working arrangements, ayon sa International Labor Organization o ILO (1992). Samantala sa pagitan ng 1992 at 1997, sa sektor ng industriya pa lamang - sa bawat isang manggagawang regular na nakaempleyo, lima ang kontraktuwal/kaswal. Noong 1999, 90% sa mga kompanyang elektroniks ang nag-eempleyo ng mga temporaryong manggagawa/kaswal dahil nagbabago-bago ang mga job orders o purchase orders ng kanilang kalakal; at bumababa ang halaga ng kanilang produkto sa pandaigdigang pamilihan. May 83% ng mga kompanya ang nag-empleyo ng mga kaswal at kontraktuwal upang maiwasan ang pagkakaroon ng unyon sa mga manggagawa noon. Ayon sa ulat ng DOLE (2016), patuloy pa ring umiiral ang ganitong sistema ng kontraktuwalisasyon sa paggawa. Bunsod nito ay iminumungkahi ng iba't ibang mambabatas, ahensiya sa paggawa, at mga grupo ng manggagawa na tuluyan ng ibasura ang sistemang kontraktuwalisasyon o kilala rin ngayon na 'endo.'

Hindi naging maganda ang nagiging kalagayan ng mga manggagawang kontraktuwal/kaswal. Hindi sila binabayaran ng karampatang sahod at mga benepisyong ayon sa batas na tinatamasa ng mga manggagawang regular. Naiiwasan ng mga kapitalista maging ang pagbabayad ng separation pay, SSS, PhilHealth at iba pa. Hindi nila natatamasa ang mga benepisyo ayon sa Collective Bargaining Agreement (CBA) dahil hindi sila kasama sa bargaining unit. Hindi rin sila maaaring magbuo o sumapi sa unyon dahil walang katiyakan o pansamantala lang ang kanilang security of tenure. Maliban pa rito, hindi kinikilala ng contracting company ang relasyong employee-employer sa mga manggagawang nasa empleyo ng isang ahensya. Iginigiit ito ng

mga kapitalista kahit ang mga ito ay itinuturing na labor only contracting na ipinagbabawal ng batas.

Sa tuwing natatalakay ang usapin ng pagpapakontrata, napipilitan ang mga mahina na magsama-sama at maglunsad ng iisang pagkilos. Ang pana-panahong pagkilos na ito ang lumilikha ng atensiyon at nakatatawag-pansin sa pandaigdigang komunidad. Nagbibigay ito ng impresiyong hindi sumusunod sa pandaigdigang mga pamantayan sa paggawa ang batas paggawa sa Pilipinas.

Ang Department Order 18-A ng DOLE taong 2011 ay naghayag ng patakaran ng pamahalaan laban sa pagpapakontrata. Hinigpitan ang probisyon ng pagpapakontrata, pinatingkad (highlighted) ang usapin ng karapatan ng mga manggagawang kontraktuwal (partikular na ang seguridad sa trabaho o pagka-regular), at iba pang karapatang tinatamasa ng mga regular na manggagawa.

Makikita sa kasunod na Talahanayan ang mga probisyon ng ilang kautusan mula sa Department of Labor and Employment (DOLE) laban sa pagpapakontrata sa paggawa.

Mga Ilang Probisyon Tungkol sa Labor-only Contracting

DOLE D.O. No. 10, s. 1997	DOLE D.O. No. 18-02, s. 2002	DOLE D.O. No. 18-A, s. 2011
“Labor-only Contracting is prohibited where…There is labor-only contracting where the contractor o sub-contractor merely recruits, supplies or places workers to perform a job, work or service for a principal, and the following elements are present: a) The Contractor or subcontractor does not have substantial capital or investment to actually perform the job, work or service under its own	“Labor-only Contracting is prohibited where ...Labor-only contracting shall refer to an arrangement where the contractor or sub-contractor merely recruits, supplies or places workers to perform a job, work or service for a principal, and any of the following elements are present: i) The contractor or subcontractor does not have substantial capital or investment which relates to the job,	“Contracting or subcontracting shall be legitimate if all the following circumstances concur: a)The contractor must be registered in accordance with these Rules and carries a distinct and independent and undertakes to perform the job, work or service on its responsibility, according to its own manner and method, and free from control and direction of the principal in all matters connected with the performance of the work

account and responsibility; and b) The employees recruited, supplied or placed by such contractor or subcontractor are performing activities which are directly related to the main business of the principal." --`Section 2	work or service to be performed and the employees recruited, supplied or placed by such contractor or subcontractor are performing activities which are directly related to the main business of the principal; or ii) the contractor does not exercise the right to control over the performance of the work of the contractual employee. --Section 5	except as to the results thereof; b)The contractor has substantial capital and/or investment; and c)The Service Agreement ensures compliance with all the rights and benefits under Labor Laws. --Section 4

Halaw mula sa Department of Labor and Employment (DOLE) Orders 10, s.1997; 18-02, s. 2002; 18-A, s. 2011

Pagbangon ng mga Manggagawa at ang Kilusang Manggagawa

Kailangan din ng mga manggagawa ng isang makauring pagkakaisa at determinasyon upang isulong ang kanilang mga karapatan (tunghayan ang Pigura 2.2). Kung ang mga kapitalista ay mulat sa kalakaran na maging dating bawal na kontraktuwalisasyon ay ligal na. Kailangan maging mulat bilang uri at maging alerto ang mga manggagawa para magapi ang patakarang mura at flexible labor.

Kailangan ng pagkakaisa ng hanay ng mga manggagawa tungo sa isang marangal na trabaho para sa lahat. Pag-oorganisa ng hanay ng mga manggagawa nang walang itinatangi – regular man o hindi, kasapi man ng unyon o hindi at may trabaho man o wala, dapat isulong ang mga isyung magiging kapaki-pakinabang sa uring manggagawa.

Mas paigtingin ang pag-oorganisa at pagpapakilos sa mga manggagawa sa bago at mahirap na kalagayan. Pagsulong sa ilang probisyon ng DO 18-A, na angkop para maisagawa ang bagong kaayusan sa paggawa.

Sa kabilang banda, hindi maitaas ang suweldo, hindi maipagkaloob ang kasiguraduhan sa trabaho, at madagdagan ang benepisyo ng mga manggagawa sa bansa sapagkat mahihirapan ang

mga namumuhunan, negosyante at may-ari ng Transnational Corporations (TNCs) na ipagkaloob ang mga ito dahil sa patakarang umiiral sa ilang bansa na kakompetensiya ng sariling bansa sa produksiyon, katulad ng China na may mataas na demand ng pangangailangan ng mga pamumuhunan dahil sa mababa, mura at flexible labor.

Pigura 2.2

Mga Karapatan ng mga Manggagawa

Ayon sa International Labor Organization (ILO)

- ang mga manggagawa ay may karapatang sumali sa mga unyon na malaya mula sa paghihimasok ng pamahalaan at tagapangasiwa.
- ang mga manggagawa ay may karapatang makipagkasundo bilang bahagi ng grupo sa halip na mag-isa.
- bawal ang lahat ng mga anyo ng sapilitang trabaho, lalo na ang mapang-aliping trabaho at trabahong pangkulungan. Dagdag pa rito, bawal ang trabaho bungang ng pamimilit o 'duress'.
- bawal ang mabibigat na anyo ng trabahong pangkabataan. Samakatwi'd mayroong minimong edad at mga kalagayang pangtatrabaho para sa mga kabataan.
- bawal ang lahat ng mga anyo ng diskrimasyon sa trabaho: pantay na suweldo para sa parehong na trabaho.
- ang mga kalagayan ng pagtatrabaho ay dapat walang panganib at ligtas sa mga manggagawa. Pati kapaligiran at oras ng pagtatrabaho ay dapat walang panganib at ligtas.
- ang suweldo ng manggagawa ay sapat at karapat-dapat para sa makataong pamumuhay.

Halaw mula sa ILO, teksbuk sa Ekonomiks, DepED

Gawain 10. 3-2-1 Tsart

Panuto: Punan ng impormasyon ang hinihingi sa tsart.

Ano-ano ang isyung nabasa mo sa teksto?	Bakit nagpapatuloy ang mga isyu o usaping naitala mo sa unang kolum?	Paano mo mabibigyan ng solusyon ang mga isyung nabasa at itinala mo sa una at ikalawang kolum?
1.	1.	1.

2.	2.	
3.		

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang mura at flexible labor?
2. Sa iyong palagay, anong sektor ng paggawa ang naaapektuhan ng mura at flexible labor sa bansa?
3. Bakit umiiral ang mura at flexible labor sa bansa?
4. Alin sa mga isyu sa paggawa ang nabasa mo ang may pakialam ka?
5. Ano-ano ang maaaring magawa mo upang matugunan ito?
6. Ano-ano ang mabuti at hindi mabuting epekto ng kontraktuwalisasyon sa mga manggagawang Pilipino?
7. Isa-isahin ang mga batas o polisiya ng pamahalaan na nagpapatibay sa isyu ng kontraktuwalisasyon sa bansa at paano ito nakaapekto sa mga manggagawang Pilipino?

Gawain 11. Imbentaryo ng mga Manggagawa

Kompletuhin ang hinihinging impormasyon ng imbertaryo ng mga maggagawa sa inyong pangkat.

Paaralan:________________________
Grado atPangkat:_____________

Mekaniks: Punan ng tamang impormasyon ang hinihingi sa bawat hanay.

A. Bilang ng mga Manggagawa sa buong pangkat

Pangalan	Relasyon	Edad	Edukasyon	Natapos na Kurso	Hanapbuhay	Status: Regular/ Kontraktuwal

Gawain 12. D&D (Dyad Dapat)

Muling basahin ang katanungan sa ibaba kasama ang dating kapareha sa gawaing ito. Sagutin ang kahong itinakda sa inyo bago pagsamahin ang mga ideya. Huwag sagutin ang ikatlong kahon na nasa gawing ibaba. Balikan ito sa huling bahagi ng ikatlong aralin.

TANONG SA MODYUL

Paano nakaapekto ang mga isyung pang-ekonomiya sa pamumuhay ng mga Pilipino?

SAGOT KO

SAGOT NG KAPAREHA

PINAGSAMANG IDEYA

(Sagot ng Magkapareha)

(Sa bahaging ito, isusulat ng magkapareha ang kanilang bagong kasagutan.)

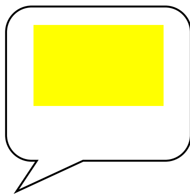
(Sa bahaging ito, isusulat ng magkapareha ang kanilang pinal na sagot)

Natukoymo sa nakaraang paksa ang iba't ibang naging implikasyon sa paggawa ng globalisasyon sa bansa na lalong nagpalala sa kontraktuwalisasyon ng paggawa, paglaganapng mura at *flexible labor*. Sa kabilang banda naman, kinakailangang iangat ang kalidad ng uri ng paggawa sa bansa at pagkakaroon ng kaalaman sa mga batas tungkol sa paggawa ay makakatulong upang maproteksiyonan ang iyong karapatan sa panahon na ikaw ay magiging manggagawa na.

BINABATI KITA!

Ngayon ay may sapat ka nang kaalaman at pag-unawa tungkol sa mga isyu na kinakaharap ng mga manggagawang Pilipino. Maaari ka nang tumungo sa susunod na bahagi ng modyul upang higit na mapalalim at mapalawak pa ang iyong pag-unawa tungkol sa paksang ito.

PAGNILAYAN AT UNAWAIN

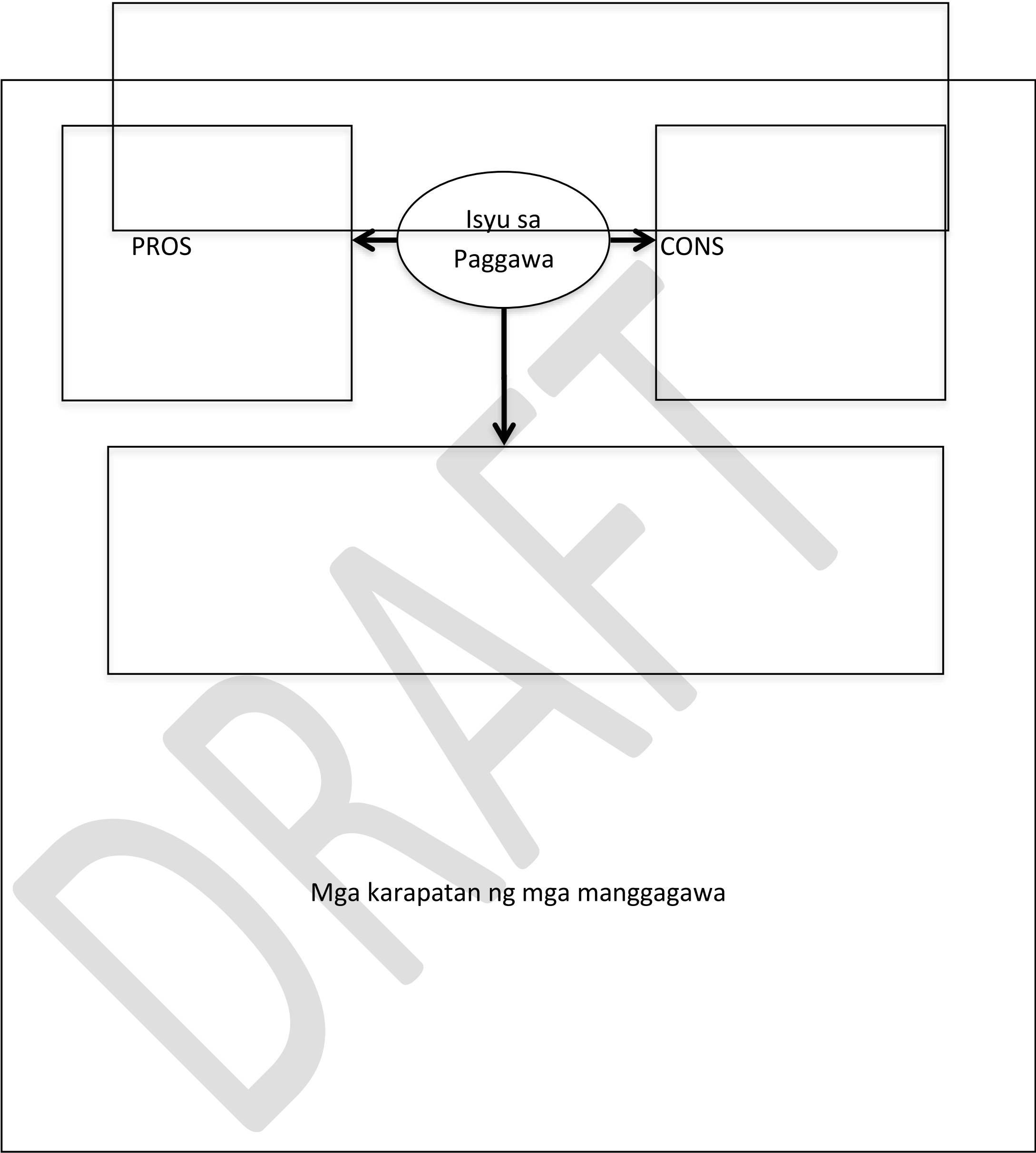

Sa bahaging ito, palalalimin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa paksa. Inaasahan sa pagkakataong ito ay kritikal na masusuri mo na ang pagtugon sa hamon na kinakaharap ng mga manggagawang Pilipino. Makakatulong ang mga inihandang gawain upang lalo pang mapalalim ang iyong pagkaunawa sa mga bunga ng globalisasyon sa paggawa.

Gawain 13. Labor Discussion Web Organizer

Kompletuhin ang nilalaman ng discussion web organizer. Papangkatin ng guro ang klase sa anim. Bawat pangkat ay magsasagawa ng roundtable discussion tungkol sa mga isyu sa

paggawa na nararanasan ng mga mangagawang Pilipino sa kasalukuyan gamit ang template ng discussion web organizer.

 Pamprosesong mga Tanong

1. Ano-ano ang kahalagahan ng pagkakaroon ng kaalaman sa mga isyu, suliranin ng mga manggagawa?
2. Paano makatutulong ang binuong mungkahing solusyon ng inyong pangkat sa pangangalaga sa karapatan at pagbibigay halaga sa kapakanan ng mga manggagawa?

Rubric : Labor Discussion Web Organizer

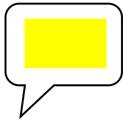
PAMANTAYAN:	**INDIKADOR**	**PUNTOS**	**NAKUHANG PUNTOS**
Nialaman:	Nagpapakita nang maayos na ugnayan ng mga katagang ginamit	21 - 30	
Kaangkupan ng Konspeto:	Maayos na nailarawan ang mga konsepto at mensahe sa bawat panig	11 - 20	
Partisipasyon:	Pagtatalakay ng bawat miyembro ng kanilang kaalaman, konsepto, opinyon upang maipahayag ang nilalaman, konsepto at mensahe tungkol sa isyung tinatalakay	1 - 15	
Kabuuang Presentasyon:	Nagpakita ng maayos at malinis na kabuuang presentasyon	1 - 15	
KABUUAN:			

Natunghayan sa bahaging ito ang iba't ibang isyu sa paggawa na kung saan binago ng globalisasyon ang *market place* at daloy ng paggawa sa bansa na lalong nagpalala sa kawalan at kakulangan ng hanapbuhay, kontraktuwalisasyon, mura at *flexible labor*. Bilang tugon sa mga isyu at hamong ito patuloy ang pangangampaya ng mga manggagawang Pilipino tungo sa isang disente at marangal na trabaho.

Isa pa sa malaking hamon na kinakaharap ng bansa dulot ng globalisasyon ang mga isyu tungkol sa migrasyon. Matutunghayan mo ang mga nakapaloob na isyu sa migrasyon sa susunod na aralin.

ARALIN 3: Migrasyon

PAUNLARIN

Tatalakayin sa bahaging ito ang isyu ng migrasyonna lubos ding nakapagpabago sa buhay ng maraming bilang ng mga Pilipino. Sa pagtalakay sa isyu ng migrasyon gamitin ang iyong mapanuring pag-iisip.Isagawa ang mga inihandang gawain at huwag kalimutang sagutin ang pinal na bahagi ng gawaing D&D.

Paksa**: Migrasyon: Konsepto at Konteksto**

Tuwiran ang ugnayan sa isyu ng paggawa sa panlipunang kalagayan ng marami sa mga Pilipino. Sa katunayan, ang pag-alis ng mga manggagawang Pilipino ay lumikha ng mga oportunidad at hamon sa pamahalaan at lipunang Pilipino. Lubusang unawain ang konsepto at konteksto ng migrasyon ng mga Pilipino.

Ang ***migrasyon*** ay tumutukoy sa proseso ng pag-alis o paglipat mula sa isang lugar o teritoryong politikal patungo sa iba pa maging ito man ay pansamantala o permanente. Ang dahilan ng pag-alis o paglipat ay kalimitang mauugat sa sumusunod:

- hanapbuhay na makapagbibigay ng malaking kita na inaasahang maghahatid ng masaganang pamumuhay;

- paghahanap ng ligtas na tirahan;
- panghihikayat ng mga kapamilya o kamag-anak na matagal nang naninirahan sa ibang bansa;
- pag-aaral o pagkuha ng mga teknikal na kaalaman partikular sa mga bansang industriyalisado.

Sa pag-aaral ng migrasyon partikular ng international migration ay mahalagang maunawaan ang ilang termino o salitang madalas gamitin sa disiplinang ito. Una na rito ay ang pagkakaiba ng ***flow*** at ***stockfigures***.

Ang ***flow*** ay tumutukoy sa dami o bilang ng mga nandarayuhang pumapasok sa isang bansa sa isang takdang panahon na kadalasan ay kada taon. Madalas ditong gamitin ang mga salitang *inflow*, entries or *immigration*. Kasama din dito ang bilang ng mga taong umaalis o lumalabas ng bansa na madalas tukuyin bilang *emigration*, *departures* or *outflows*. Kapag ibinawas ang bilang ng umalis sa bilang ng pumasok nakukuha ang tinatawag na *net migration*.

Samantala, ang *stock* ay ang bilang ng nandayuhan na naninirahan o nananatili sa bansang nilipatan. Mahalaga ang *flow* sa pag-unawa sa trend o daloy ng paglipat o *mobility* ng mga tao habang ang *stock* naman ay makatutulong sa pagsusuri sa matagalang epekto ng migrasyon sa isang populasyon.

Pag-aralan ang mga datos at impormasyon na nailahad tungkol sa naging pandarayuhan ng mga manggagawa sa buong mundo.

- Tinatayang 232 milyong katao ang nandarayuhan sa buong mundo sa kabuuang 3.1 porsiyento ng populasyon sa buong mundo.

- Ang 48 porsiyento ng mga imigrante ay kababaihan na halos dumarami pa para maghanapbuhay.

• Karamihan ng mga nandarayuhan ay maghanap ng trabaho. Mahigit pa sa 90 porsiyento ay mga manggagawa kasama ang kanilang mga pamilya.

• Noong taong 2013, nagmula sa Asya ang pinaka malaking bilang ng mga imigrante na lumabas ng kanilang bansa.

• Tinatayang isa sa walong imigrante ay nasa edad 15 - 24.

(Halaw sa ILO: International Labor Organization Facts and Figures)

Gawain 14. Sisid-Kaalaman

Suriin ang talahanayan sa ibaba at sagutin ang mga kasunod na tanong.

Top 10 Destinations/Countries of Overseas Filipinos (2013)

Rank	Countries	Filipino Migrants
1	USA	3,535,676
2	Saudi Arabia	1,028,802
3	UAE	822,410
4	Malaysia	793,580
5	Canada	721,578
6	Australia	397,982
7	Italy	271,946
8	United Kingdom	218,126
9	Qatar	204,550
10	Singapore	203,243

Source 2014 CFO Conpendium of Statistics

Table 1- Number of Workers with Contracts Processed by Type: 2009-2013

Type	2009	2010	2011	2012	2013
Total	1,479,070	1,644,439	1,850,463	2,083,223	2,241,854
Landbased Workers	1,043,555	1,205,734	1,384,094	1,629,867	1,773,939
New Hires	362,878	424,977	517,311	554,665	562,635
Re Hires	680,677	780,757	866,783	1,075,202	1,211,304
Seabased Workers	435,515	438,705	466,369	453,356	467,915

Table 2- Number of Deployed with Overseas Filipino Workers by Type: 2009-2013

Type	2009	2010	2011	2012	2013
Total	1,422,586	1,470,826	1,687,831	1,802,031	1,836,345
Landbased Workers	1,092,162	1,123,676	1,318,727	1,435,166	1,469,179
New Hires	349,715	341,966	437,720	458,575	464,888
Re Hires	742,447	781,710	881,007	976,591	1,004,291
Seabased Workers	330,424	347,150	369,104	366,865	367,166

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano-anong pangkat ng manggagawa ang madalas na nangingibang-bansa upang humanap ng trabaho?
2. Ano-anong bansa ang madalas puntahan ng mga manggagawa? Sa iyong palagay, bakit sa mga bansang ito sila nagpupunta?
3. Magbigay ng mga salik o dahilang nakaiimpluwensiya sa mga manggagawa sa pagpili ng bansang kanilang pupuntahan at pangatuwiranan ito.

Paksa**: Migrasyon: Perspektibo at Pananaw**

Ipagpatuloy ang pag-aaral sa isyu ng migrasyon sa bansa. Suriin ang iba't ibang pananaw at perspektibo na makatutulong sa lubusang pag-unawa sa paksa.

Hindi na bago ang migrasyon o pandarayuhan. Simula pa lamang ng pagsibol ng kabihasnan ay malimit na ang pagdayo ng tao tungo sa mga lugar na magbibigay sa kaniya ng pangangailangan maging ito man ay sa usaping pangkabuhayan (ekonomiko), seguridad (politikal) o maging personal.

Lamang, higit na naging mabilis ang pandarayuhan sa kasalukuyan kung ihahambing sa nagdaang mga panahon. Sa katunayan, ang paggalaw ng mga tao sa loob at labas ng bansa ay masalimuot kung pagtutuunan ng pansin ang dahilan, *patterns* at epekto nito sa lugar na iniiwan, pinupuntahan at binabalikan.

Ang paggalaw o daloy ng migrasyon ay makikita sa iba't ibang anyo. Nandarayuhan ang mga tao bilang manggagawang manwal, *highly qualified specialists, entrepreneur, refugees* o bilang isang miyembro ng pamilya.

Binigyang-diin sa pag-aaral ni Stephen Castles at Mark Miller sa kanilang akdang *The Age of Migration* na sa buong mundo, iba't ibang anyo at daloy ng migrasyon ang nakapangyayari bilang tugon sa pagbabagong pangkabuhayan, pampolitikal, kultural at marahas na tunggalian sa pagitan ng mga bansa.

Mayroon ka bang kamag-anak o kakilala na nangibang bansa bilang isang manggagawa? Sila ba ay maituturing na *specialists, entrepreneur* o *manual laborers*?

Sa konteksto ng Pilipinas, malaki ang ginampanan ng dahilang pang-ekonomiya sa pagpunta ng maraming mga Pilipino sa ibang bansa. Binanggit sa mga naunang aralin sa kwarter na ito na malaki ang naipadadalang dolyar ng mga OFW sa kani-kanilang kamag-anak sa bansa na nag-aambag naman sa pag-angat ng ekonomiya ng bansa.

Sa kabila ng masalimuot na daloy ng migrasyon ay nakapagtala sila ng mga '*pangkalahatang obserbasyon*' tungkol sa usaping ito na mababasa sa mga sumusunod na ideya.

1. **Globalisasyon ng migrasyon**

Tumataas ang bilang ng mga bansang nakararanas at naaapektuhan ng migrasyon. Ang mga bansang madalas puntahan o dayuhin tulad ng Australia, New Zealand, Canada at United States ay patuloy pa ring dinadagsa at sa katunayan ay nadadagdagan pa ang bilang ng mga bansang pinagmumulan nito.

Malaking bilang ng mga migrante ay mula sa mga bansa sa Asya, Latin America at Aprika.

Sa iyong pananaw, bakit kaya madalas dayuhin ang mga bansang nabanggit sa binasang teksto? Ipahayag ang iyong saloobin.

2. **Mabilisang paglaki ng migrasyon**

Ang kapal o dami ng mga nandarayuhan ay patuloy ang pagtaas sa iba't ibang rehiyon ng daigdig. Malaki ang implikasiyon nito sa mga batas at polisiya na ipinatutupad sa mga destinasyong bansa.

3. **Pagkakaiba-iba ng uri ng migrasyon**

Hindi lamang iisang uri ng migrasyon ang nararanasan ng halos lahat ng mga bansang nakapaloob sa usaping ito. May mga bansang nakararanas ng *labour migration*, *refugees migration* at maging ng permanenteng migrasyon nang sabay-sabay.

Bukod sa nabanggit, mayroon pang tinatawag na *irregular, temporary* at *permanent migrants*.

Ang ***irregular migrants*** ay ang mga mamamayan na nagtungo sa ibang bansa na hindi dokumentado, walang permit para magtrabaho at sinasabing overstaying sa bansang pinuntahan.

Temporary migrantsnaman ang tawag sa mga mamamayan na nagtungo sa ibang bansa na may kaukulang permiso at papeles upang magtrabaho at manirahan nang may takdang panahon.. Ang ilan sa halimbawa nito ay mga *foreign students* na nag aaral sa bansa at mga negosyante na maaari lamang manirahan pansamantala ng anim (6) na buwan.

Samantala, ang***permanent migrants*** ay mga overseas Filipinos na ang layunin sa pagtungo sa ibang bansa ay hindi lamang trabaho kundi ang permanenteng paninirahan sa piniling bansa kaya naman kalakip dito ang pagpapalit ng pagkamamamayan o *citizenship*.

Ang susunod na talahanayan ay naglalahad ng bilang sa tatlong uri ng migrasyon ng mga Overseas Filipinos ng taong 2012-2013.

	2012	2013
Irregular Migrants	1.07 Million	1.16 Million
Temporary Migrants	4.22 Million	4.21 Million
Permanent Migrants	4.93 Million	4.87 Million

*source 2014 CFO Compendium of Statistics

Batay sa estadistika, dumarami ang mga Koreans na pumupunta sa Pilipinas upang mag-aral ng kolehiyo. Partikular sa mga lugar na kanilang pinupuntahan ang lungsod ng Baguio, Manila, at Cebu. Sa anong uri kaya ng migrasyon sila nabibilang? Ano kaya ang epekto nito sa mga lugar na madalas nilang puntahan?

4. Pagturing sa migrasyon bilang isyung politikal

Malaki ang naging implikasyong politikal ng migrasyon sa mga bansang nakararanas nito. Ang usaping pambansa, pakikipag-ugnayang bilateral at rehiyunal at maging ang polisiya tungkol sa pambansang seguridad ay naaapektuhan ng isyu ng migrasyon.

Kaya naman, higit kailanman kinakailangan ang higit na kooperasyon at ugnayan sa pagitan ng mga bansang kasangkot sa usaping ito.

5. Paglaganap ng ‘*migration transition’*

Ang *migrationtransition* ay nagaganap kapag ang nakasanayang bansang pinagmumulan ng mga nandarayuhan ay nagiging destinasyon na rin ng mga manggagawa at refugees mula sa iba’t ibang bansa. Partikular dito ang nararanasan ng South Korea, Poland, Spain, Morocco, Mexico, Dominican Republic at Turkey.

6. Peminisasyon ng migrasyon

Malaki ang ginagampanan ng kababaihan sa usaping migrasyon sa kasalukuyan. Sa nagdaang panahon, ang *labour migration* at *refugees*ay binubuo halos ng mga lalaki. Nang sumapit ang 1960, naging kritikal ang ginampanan ng kababaihan sa *labour migration*. Sa kasalukuyan ang mga manggagawang kababaihan ng Cape Verdians sa Italy, Pilipina sa Timog-Kanlurang Asya at Thais sa Japan ay nagpapatunay rito.

Tunghayan ang datos na nasa kahon na naglalahad ng daloy ng migrasyon ng mga Pilipino batay sa kasarian mula 2005 hanggang 2014.

Number of Registered Filipino Emigrants
By Gender: 2005-2014

Year	Male	Female	Total	Sex/Ratio
2005	27,333	41,695	69,028	65M/100F
2006	32,259	50,708	82,967	64M/100F
2007	30,877	49,722	80,599	62M/100F
2008	27,839	42,961	70,800	65M/100F

2009	31,793	47,925	79,718	66M/100F
2010	36,287	49,788	86,075	73M/100F
2011	34,563	48,847	83,410	71M/100F
2012	34,076	49,564	83,640	69M/100F
2013	31,288	46,940	78,228	67M/100F
2014	32,368	48,321	80,689	67M/100F
TOTAL	318,683	476,471	795,154	67M/100F
Annual Average	**31,868**	**47,647**	**79,515**	**67M/100F**

*Sex Ratio is number of Males for every 100 Females

Source: Commission on Filipino Overseas (CFO)

Gawain 15. Suriin mo!

Basahin ang artikulo at sagutin ang mga pamprosesong tanong.

Ayon sa Asia-Pacific Report 2015 tungkol sa Women Migration…

The proportion of women among all international migrants in the Asia Pacific region is 48 percent, but there are often significant differences between countries. Female constitute about half of all migrants in Australia and New Zealand, where most migrants are permanent settlers. Women comprise high percentages of migrants in Hongkong, China (59 percent), Singapore (56 percent), partially because of the large numbers of domestic workers in those economies, but also in Nepal (68 percent), largely owing to patrilocal marriage customs (United Nations, 2013).

Gender differences are much greater with regards to temporary migrant workers. Women make up low proportions of workers migrating through official channels, with the notable exceptions of Indonesia, the Philippines and Sri Lanka. The proportion of women formally deployed from Bangladesh in 2013 was 13.8 percent, although this represented a rapid increase from only 4.7 percent in 2007 because the government removed the main restrictions on their migration. In 2006, the minimum age for low-skilled women to migrate with special permission was reduced to 25 years and restrictions on the migration of unmarried women were removed (UN Women, 2013a:271)

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang ibig sabihin ng peminisasyon ng migrasyon? Ipaliwanag ang iyongsagot.
2. Ayon sa artikulo, bakit mas marami ang bilang ng kababaihan na dumarayo sa Hongkong, China, Singapore at maging Nepal?
3. Ano sa iyong palagay ang implikasyon ng peminisasyon ng migrasyon sa mga bansang iniwan ng mga migrante? Magbigay ng halimbawa.

Implikasyon ng peminisasyon ng migrasyon

Kaakibat ng migrasyon ang pagbabago ng gampaning pangkasarian sa isang pamilya. Sinasabing kapag ang lalaki ang nangibang bansa ang asawang babae ang mas higit na umaako ng lahat ng gawaing pantahanan. Sa kalagayan sa Pilipinas kapag ang asawang babae ang nangibang bansa pangkaraniwan na na kumuha ng tagapag-alaga ang lalaki sa kanyang mga anak o ipagkatiwala ang ibang pangtahanang gawain sa kapatid na babae, sa magulang o di kaya ay sa mga kamag-anak.

Sa pag-aaral na ginawa ni Raharto (2013) kapag ang lalaki ang nangibang bansa hindi ito masyadong nakakaapekto sa pamilya kapag responsibilidad ang pag uusapan sa dahilan na patuloy na ginagawa ng babae ang kanyang responsibilidad bilang asawa at nananatiling “breadwinner” ang lalaki. Subalit sa kaso ng Pilipinas at Thailand, napag alaman at lumabas sa pag-aaral na malaki ang epekto kapag ang isa sa magulang o pamilya ang nangibang bansa dahilan ito sa tradisyunal na kaisipan ng nasabing bansa lalo na kung babae ang umalis upang magtrabaho malayo sa pamilya dahil mas higit na nararamdaman ng

mga anak ang kawalan ng isang miyembro kahit pa ito ay nakakatulong ng malaki sa pagpuno ng gastusin sa kanilang pamumuhay.

Sa kaso sa Pilipinas tila nagkaroon na ng konseptong ***"house husband"*** kung saan inaako na ng lalaki ang lahat ng responsibilidad sa tahanan pati ang gawain ng isang ina (kung ang ina ang nangibang bayan o bansa) upang mapangalagaan ang buong pamilya lalo na ang mga anak. Hindi ito marahil nakakaapekto sa kalagayang panlipunan ng mga lalaki at unti unti nang natanggap ng lipunan sa kadahilanan na mas tinatanggap na dahilan ay upang mapaunlad at maiangat ang katayuan ng kani-kanilang pamilya.

Mahalagang banggitin na maraming bansa ang nagpanukala na mabigyan ng proteksyon ang mga kababaihan na imigrante lalo na sa kondisyon ng bansa na nais nilang puntahan. Halimbawa na lang ang bansang Bangladesh na nagpanukala ng tamang edad ng mga babaing manggagawa, pagbabawal sa pagpasok ng mga domestic workers. Ito ay upang maiwasan ang mga *undocumented workers* na laganap sa ibat ibang panig ng mundo. Sa bansang Nepal nagkaroon din ng panukala na ang lahat ng *employer* o *recruitment agency* ay dapat na magkaroon ng approval permit mula sa kanilang embahada bago kumuha ng mga *Nepalese worker* upang maprotektahan ang kanilang mga mamamayan at maiwasan ang mga illegal na pagpasok sa ibang bansa.

Gawain 16. Suri-realidad

Alalahanin ang Gawain 11 kung saan ang klase ay ipinangkat at isinagawa ang imbentaryo ng paggawa. Ilan sa kamag-anak ng inyong kapangkat o kamag-aaral ay nangingibang-bansa upang maghanapbuhay. Kapanayamin sila gamit ang kasunod na mga gabay na tanong. Kung ikaw naman mismo ay may magulang na nasa ibang bansa, maaari mo ring sagutan ang mga gabay na tanong. Iulat ang

iyong nakalap na sagot sa klase. Makinig din sa ibang mga kamag-aral na mag-uulat sa klase.

1. Saang bansa naghahanapbuhay ang iyong mga magulang o kaanak?
2. Kailan sila nagsimulang mangibang-bansa at ano ang nagtulak sa desisyon nilang ito?
3. Ilang taon na sila rito? Sila ba ay nagpaplano sa hinaharap na bumalik sa bansa at dito na lamang maghanapbuhay? Ipaliwanag.
4. Nang sila o isa sa kanila ay umalis, sino na ang nag-alaga at gumabay sa inyong magkakapatid?
5. Mahirap bang mamuhay kung ang mga magulang o isa sa kanila ay nagtatrabaho sa ibang bansa? Maaaring maglahad ng karanasan na magpapatunay rito.
6. Kung ikaw ang papipiliin, mas gugustuhin mo bang sa loob ng bansa na lamang maghanapbuhay ang iyong mga magulang sa kabila ng hirap na maaari ninyong maranasan? Ipaliwanag ang sagot.
7. Nakikita mo ba ang iyong sarili sa hinaharap bilang isang manggagawa sa ibang bansa? Ipaliwanag ang iyong sagot.
8. Nakabuti ba ang pangingibang-bayan ng iyong mga magulang? Ipaliwanag ang sagot.

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang iyong masasabi tungkol sa gawain?
2. Magkakatutulad ba ang naging reaksiyon ng mga anak na ang mga magulang ay naghahanapbuhay sa ibang bansa?
3. Pinatunayan ba nito na ang isyu ng Migrasyon ay nararanasan ng maraming Pilipino?

4. Batay sa inyong nakalap na mga impormasyon, higit bang nakabubuti o nakasasama sa pamilya ang pangingibang-bansa ng mga magulang?
5. Nakikita mo ba ang iyong sarili sa hinaharap bilang isang manggagawa sa ibang bansa? Ipaliwanag ang iyong sagot.

Paksa**: Mga Isyung Kalakip ng Migrasyon**

Pagtutuunan sa bahaging ito ang mga kalakip na isyu ng migrasyon partikular ang mga banta sa kalagayan ng mga migrante.

Forced Labor, Human Trafficking and Slavery

Pagkakataon at panganib ang maibibigay ng migrasyon. Napakalinaw nito sa pagdagsa ng mga migranteng mangagagawa patungong Kanlurang Asya. Sa isang banda, ang mga migranteng manggagawa ay nakapagdadala sa kanilang pamilya ng libo-libong dolyar na *remittance*. Malaki ang naitutulong nito sa pag-ahon ng kanilang pamilya sa kahirapan, sa pagpapagawa ng bahay, pantustos sa pagpapaaral, at pambayad sa gastusing pangkalusugan-habang nakakatulong sa ekonomiya ng bansang pinagtrabahuhan.

Sa kabilang banda naman ay may mga migranteng namamatay, nasasadlak sa sapilitang pagtatrabaho, at nagiging biktima ng trafficking. Ang mga karanasan ng karamihan sa mga migrante ay nasa gitna ng dalawang mukhang ito ng migrasyon.

Marami sa mga domestic worker ang napupunta sa maayos na trabaho. Marami rin ang nahaharap sa ibat-ibang uri ng pang-aabuso tulad ng hindi pagtanggap ng sahod, pagkakulong sa bahay ng kanilang amo, hindi pagkain, sobrang trabaho, at ilang kaso ng matinding psychological, pisikal, at sekswal na pang aabuso. Nakapagtala ang Human Rights Watch ng dose-dosenang kaso kung saan ang

pinagsamang mga kalagayang ito ay kahalintulad na ng kalagayang sapilitang pagtatrabaho, trafficking, o mala-aliping kalagayan.

Inamin ng mga opisyal ng Saudi labor at social affairs na kinapanayam ng Human Rights Watch ang problema sa pang aabuso sa mga domestic worker. Subalit kanilang idiniin na maayos ang trato sa karamihan ng domestic worker sa nasabing bansa. Wala pang datos na lumalabas ang makakapagbigay ng wastong bilang ng mga domestic worker na nahaharap sa paglabag sa kanilang karapatan sa paggawa o sa iba pang karapatang pangtao. Subalit lalong lumalaki ang banta na sila ay maabuso dahil sa mgan kahinaan sa labor code at mahigpit na gawi sa immigration sa nasabing bansa. Maliit lamang ang pag-asa ng mga nakatikim ng pang aabuso na tuluyang maituwid ang sinapit nila.

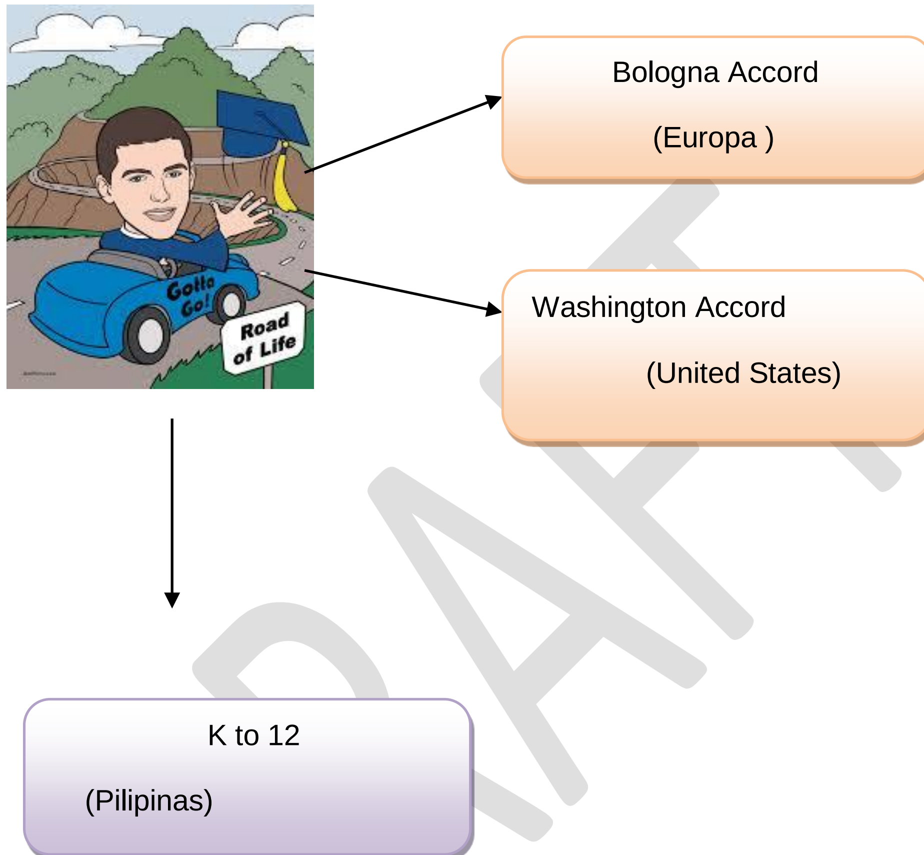
Ayon sa tala ng International Labor Organization:

- Halos 21 milyong tao ang biktima ng forced labor, 11.4 milyon dito ay mga kababaihan at 9.5 milyonnaman ay mga kalalakihan
- Umabot sa 19 na milyon ang biktima ng eksploytasyon ng pribadong indibiduwal at mga kompanya at lagpas sa dalawang milyon naman ng mga rebeldeng grupo
- Sa mga biktima ng eksploytasyon, 4.5 milyon ay biktima ng eksploytasyong sekswal
- Nakalilikha ng US$ 150 bilyong illegal na kita ang *forced labor* taon-taon
- Malimit na mga *migrant workers* at*indigenous peoples* ang nagiging biktima ng *forced labor*

Pag-angkop sa pamantayang internasyunal

Hindi mapasusubalian ang pagbabagong pamantayang internasyunal dala ng globalisasyon. Ilan sa mga ito ay mga kasunduan

ng iba’t ibang bansa at samahang internasyunal. Ilan dito ang *Bologna* at *Washington Accord*.

Ang Bologna (bo-LO-nya) Accord ay hango mula sa pangalan ng isang unibersidad sa Italy na University of Bologna kung saan nilagdaan ng mga Ministro ng Edukasyon mula sa 29 na mga bansa sa Europe ang isang kasunduan na naglalayon na iakma ang kurikulum ng bawat isa upang ang nakapagtapos ng kurso sa isang bansa ay madaling matatanggap sa mga bansang nakalagda rito kung siya man ay nagnanais na lumipat dito.

Dahil sa kasunduang ito, mabilis na naiaakma ang kurikulum sa hinihinging pagbabago ng industriya bukod pa sa mabilis na paglipat ng

mga manggagawa at propesyunal na siyang kinakailangan ng iba’t ibang kompanya at negosyo.

Samantala, ang Washington Accord na nilagdaan noong 1989 ay kasunduang pang-internasyunal sa pagitan ng mga international accrediting agencies na naglalayong iayon ang kurikulum ng engineering degree programs sa iba’t ibang kasaping bansa.

Bunga nito, ang mga nagtapos ng engineering courses sa bansang hindi *accredited* ay hindi makapagtatrabaho sa mga bansang miyembro nito tulad ng Australia, Canada, Chinese Taipei, Hongkong, Ireland, Japan, Korea, Malaysia, New Zealand, Singapore, South Africa, United Kingdom at USA.

Samakatuwid, ang *engineering graduates* sa Pilipinas ay hindi itinuring na engineer sa mga bansang nabanggit. Dahil sa mga kasunduaang ito, maraming mga Pilipinong propesyunal sa ibang bansa ay hindi nakakukuha ng trabaho na akma sa kanilang tinapos.

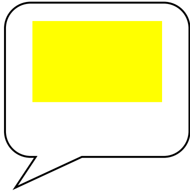
Isa pang dahilan dito ay ang kakulangan ng bilang ng taon sa *basic education* kaya naman *second class professionals* ang tingin sa maraming mga Pilipino. Kung ihahambing sa maraming bansa, isa na lang ang Pilipinas sa may pinakamaikling bilang ng taon ng *basic education*.

Bilang tugon ng pamahalaan ay ipinatupad ang K to12 Kurikulum na naglalayong iakma ang sistema ng edukasyon sa ibang bansa. Inaasahan ng repormang ito na maiangat ang mababang kalidad ng edukasyon sa bansa at matugunan ang suliranin sa kawalan ng trabaho sa bansa.

BINABATI KITA!

Ngayon ay may sapat ka nang kaalaman at pag-unawa tungkol sa mga sa migrasyon. Maaari ka nang tumungo sa susunod na bahagi ng modyul upang higit na mapalalim at mapalawak pa ang iyong pag-unawa tungkol sa paksang ito.

PAGNILAYAN AT UNAWAIN

Sa bahaging ito, palalalimin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa paksa. Inaasahan sa pagkakataong ito ay kritikal na masusuri mo na ang pagtugon sa hamon na kinahaharap ng mga migrante.

Gawain 17. Case Analysis

Suriin ang sumusunod na artikulo. Punan ang kasunod na diagram ng mga alternatibong solusyon sa mga suliraning kaakibat na nakatala sa artikulo. Sagutin ang pamprosesong mga tanong matapos itong basahin.

Contract Labour Migration to the Middle East

Labour migration from Asia to the Middle East developed rapidly after the oil price rise of 1973. Labour was imported by oil-rich countries from India and Pakistan, then from the Philippines, Indonesia, Thailand and Korea, and later from Bangladesh and Sri Lanka. In the 1970s, most migrants were male workers employed as manual workers in the many construction projects. Governments of sending countries like India, Pakistan and the Philippines actively marketed their labour abroad, and made labour-supply agreements with Gulf countries. Korean construction companies were encouraged to take on contracts in the Arab region, which included provison of labour. The Asian labour-sending countries also allowed private agencies to organize recruitment (Abella, 1995). By 1985, there were 3.2 million Asian workers in the Gulf states, but the Iraqui invasion of Kuwait and the Gulf War in 1990-1991 led to the forced return of some 450,000 Asians to their countries of origin.

The temporary decline of the construction sector after 1985 encouraged more diverse employment of contract workers, particularly a shift into services. There was an upsurge in demand for domestic workers, nurses, sales staff and other service personnel, leading toa marked feminization of migrant labour flows, with Sri Lanka and Indonesia as the main sources. In later years, other countries in the Middle East- LebanonJordan and Israel- also became labour-importing countries (Asis 2008).

Women domestic workers are highly vulnerable to exploitation and sexual abuse, and it is difficult for authorities of their countries of origin to provide protection (Gamburd, 2005). Asian migration to the Middle East has become more differentiated over time. While many migrants remain low-skilled labourers, others have semi-skilled jobs as drivers, mechanics or building tradesmen. Others came with professional or para-professional qualifications (engineers, nurses and medical practitioners).

Many managerial and technical posts are filled by Asians, although sometimes they come second in job hierarchies to senior personnel recruited in Europe or North America. In many cases, Asian labour migrants were not part of the unemployed rural and urban poor at home, but people with above-average education, whose departure could have a negative effect on the economy (Skeldon, 1992:38).

Asians in Arab countries encounter difficult conditions, due to both to the lack of worker rights and the very different cultural values. Workers are not allowed to settle or bring in dependants, and are often segregated in barracks. Employers may retain migrant passports and sometime trade (illegally) in work visas. Migrants can be deported for misconduct and often have to work very long hours. Many migrant workers are exploited by agents and brokers, who take large fees (up to 25 per cent of wages) and often fail to provide the jobs and conditions promised.

(The Age of Migration pp.130-132)

Suliranin

Solusyon

Suliranin

Solusyon

Suliranin

Solusyon

Pamprosesong mga Tanong

1. Bakit kinailangan ng mga bansa sa Timog-Kanlurang Asya ang mga manggagawa mula Timog at Timog-Silangang Asya?
2. Bakit sa taong 1985 ay kinailangan ang mga babaeng manggagawa sa rehiyong ito?
3. Mayroon bang diskriminasiyong nararanasan ang mga manggagawang Asyano kung ihahambing sa mga propesyunal mula sa Europe at North America?
4. Ano ang nagiging masamang bunga ng pag-alis ng mga ‘skilled workers’ sa mga bansang pinagmumulan nito?
5. Bakit sa kabila ng mga nararanasang pang-aabuso ng mga manggagawa ay ninanais pa rin ng mga ito na magtrabaho sa Kanlurang Asya? Ipaliwanag ang iyong sagot.
6. Paano tinutugunan ng pamahalaan ang pang-aabusong nararanasan ng mga manggagawa nito sa ibang bansa?

7. Sa konteksto ng Pilipinas, sapat ba ang ginagawa ng pamahalaan upang mabigyang seguridad ang mga manggagawa nito sa ibang bansa? Pangatuwiranan.

Gawain 18: D&D (Dyad Dapat)

Matapos mong malaman ang mahahalagang konsepto tungkol sa aralin, balikan ang map of conceptual change at sagutan ng iyong kapareha ang bahaging pinal.

TANONG SA ARALIN

Paano nakaapekto ang mga isyung pang-ekonomiya sa pamumuhay ng mga Pilipino?

AKING KASAGUTAN

(Sagot ng Mag-aaral)

KAPAREHA

(Sagot ng Kapareha)

PINAGSAMANG IDEYA

(Sagot ng Magkapareha)

(Sa bahaging ito, isusulat ng magkapareha ang kanilang bagong kasagutan)

(Sa bahaging ito, isusulat ng magkapareha ang kanilang pinal na sagot)

Mahusay mong naisagawa at nagampanan ang mga gawain sa bahaging ito ng Pagnilayan at Unawain.Ngayong may sapat ka nang kaalaman tungkol sa Migrasyon ay maaari ka nang pumunta sa mga gawain sa huling bahagi ng modyul upang mailapat ang lahat ng iyong natutuhan.

Ilipat / Isabuhay

Sa bahaging ito ay isasagawa mo ang nararapat na Pagganap. Gamit ang natutuhang kaalaman mula sa pag-unawa sa mga aralin ay ihanda ang sarili sa pagsasagawa ng susunod na proyekto.

Gawain 19. Pasulat ng Critical Analysis Paper

Upang lubos na makatulong sa pagharap sa hamon sa mga isyung pang-ekonomiya ay sumulat ng isang Critical Paper Analysis tungkol sa isyu na may kinalaman sa **isa** sa mga ito: globalisasyon, paggawa, at migrasyon. Ang suliranin o hamong pang-ekonomiyang susuriin ay batay sa mga impormasyon at datos na nakalap sa Gawain 5,6, 8, 9, at 11 ng yunit na ito kaya naman inaasahan na ang mga suliraning susuriin ay batay sa iyong karanasan o karanansan ng mga kamag-aaral. Siguruhing makapagmumungkahi ng mga posibleng solusyon sa suliraning sinuri.

Patnubay sa paggawa ng Critical Analysis Paper

Panimula (Introduction)	Maikling pagsasalaysay o paglalahad ng nilalaman ng Analysis Paper.
Suliraning Pang-ekonomiya	Paliwanag sa suliraning pang-ekonomiyang susuriin. Ilalahad dito ang salik at dahilan ng pag-usbong ng suliraning ito.
Paglalahad at pagsusuri ng datos (Analysis)	Paglalahad at pagsusuri mga datos. Ang mga datos ay batay sa mga impormasyong nakalap sa mga gawain ng yunit na ito.
Konklusyon (Conclusion)	Pagbibigay konklusyon sa mga datos upang makabuo ng mga pahayag na magiging batayan ng solusyon.
Solusyon (Solution)	Kauukulang solusyon o alternatibo na makatutugon sa

	suliranin o hamong pang-ekonomiyang sinuri.

Rubric sa pagmamarka ng analysis paper

	Eksperto (4)	**Mahusay (3)**	**Nagsisimula (2)**	**Baguhan (1)**
Kalinawan at kompre-hensibo ng ideya	Ang nabuong analysis paper ay lubos na nakapagpaha-yag ng malinaw at komprehensi-bong ideya at konsepto na nagdala ng pagkaunawa sa bumabasa nito.	Ang nabuong analysis paper ay na nakapagpaha-yag ng malinaw na ideya at konsepto na nagdala ng pagkaunawa sa bumabasa nito.	Ang nabuong analysis paper ay hindi malinaw na nakapagpaha-yag ng malinaw na ideya at konsepto na magdadala sana sa pagkaunawa sa bumabasa nito.	Ang nabuong analysis paper ay walang naipahayag na ideya at konsepto na magdadala sana sa pagkauna-wa sa bumabasa nito.
Paglalahad at pagsusuri ng datos	Maayos at sistematikong nailahad ang mga kaugnay (*relevant)* na datos at impormasyon tungkol sa paksang sinuri.	Maayos na nailahad ang mga kaugnay (*relevant) na* datos at impormasyon tungkol sa paksang sinuri.	Nakapagla-had ng datos at impormasyon tungkol sa paksang sinuri.	Walang nailahad na datos at impormas-yon tungkol sa paksang sinuri.

Komprehensibo at lohikal na konklusyon	Komprehensibo at lohikal ang nabuong konklusyon.	Komprehensibo ang nabuong konklusyon.	Nakabuo ng konklusyon.	Walang konklus-yong nabuo.
Kaakmaan at kalinawan ng solusyon	Nakapagmung-kahi ng akma at malinaw na solusyon sa isyung sinuri.	Nakapagmung-kahi ng akmang solusyon sa isyung sinuri.	Nakapag-mungkahi ng solusyon sa isyung sinuri.	Walang naimungka-hing solusyon.

GLOSARYO

Globalisasyon- proseso ng mabilisang pagdaloy o paggalaw ng mga tao, bagay, impormasyon at produkto sa iba't ibang direksyon

Iskemang Subcontracting - Ito ay pagkuha ng isang kompanya sa isang ahensiya o indibidwal na subcontractor upang gawin ang isang trabaho o serbisyo sa isang takdang panahon.

Migrasyon – tumutukoy sa proseso ng pag-alis o paglipat mula sa isang lugar o teritoryong politikal patungo sa iba pa maging ito man ay pansamantala o permanente.

MNC- multinational corporations

Mura at Flexible Labor - Ito ay paraan ng mga mamumuhunan na palakihin ang kanilang kinikita at tinutubo sa pamamagitan ng pagpapatupad na mababang pasahod at paglilimita sa panahon ng paggawa ng mga manggagawa.

Netizen- ang terminong ginagamit sa mga taong aktibong nakikilahok sa usaping panlipunan maging ito man ay politikal, ekonomikal o sosyo-kultural gamit ang internet bilang midyum ng pagpapahayag

Outsourcing- paglipat ng gawain ng isang kompanya tungo sa ibang kompanya na ang pangunahing dahilan ay mapagaan ang gawain upang mapagtuunan ng pansin ang higit na magpapalaki ng kanilang kita.

Perennial institutions - matatandang institusyong nananatili pa rin sa kasalukuyan tulad ng pamilya, simbahan, pamahalaan at paaralan dahil sa mahahalagang gampanin nito sa lipunan

PLEP – Philippine Labor and Employment Plan, binuo ng Department of Labor and Employment o DOLE upang ilatag ang mga pagtataya sa kalagayan ng paggawa sa bansa sa nakalipas at sa mga susunod pa na mga taon.

Prosumers - tawag sa taong kumokunsumo ng isang produkto o serbisyo maging ito man ay bagay o ideya habang nagpo-produce ng bagong ideya

Subsidiya- tulong ng pamahalaan sa mga na miyembro ng lipunan sa anyong pinansyal at serbisyo.

Self employed without any paid employee – tumutukoy sa trabahong para-paraan o sa sinasabing vulnerable employment.

TNC- transnational corporations

Unpaid family labor – uri ng paggawa na nagaganap sa pagitan ng mga miyembro na hindi palagian ang sahod o sweldo (DOLE)

Sanggunian:

http://www.businessinsider.com/25-corporations-bigger-tan-countries-2011-6#yahoo-is-bigger-than-mongolia-1

https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-economy-for-99 percent-160117-en.pdf

https://business.inquirer.net/204522/top-filipino-firms-building-asean-empires

http://bweconomicforum.com/index.php/2016/12/14/multinational-corporations-in-the-philippines-what-do-they-want/

http://www.differencebetween.net/business/difference-between-tnc-and-mnc/#ixzz4XyMLVgfxhttps://business.inquirer.net/201841/top-5-reasons-why-multinationals-are-locating-in-the-ph#ixzz4XyJkSjf8

https://open-look.com/philippine-top-outsourcing-destinations/

https://business.inquirer.net/209531/bpo-industry-grows-second-largest-source-income-ph#ixzz4YHMoe7pF

MODYUL 3: MGA ISYU AT HAMONG PANGKASARIAN

Panimula at Gabay na Tanong

Sa modyul na ito, pagtutuunan ng pansin ang iba't ibang isyu at hamon tungkol sa Kasarian at Lipunan. Ito ay naglalaman ng mga gawain na hahamon sa kaalaman at kasanayan ng mag-aaral na masuri at maunawaan ang mga usaping may kinalaman sa Kasarian at Lipunan. Makatutulong ang pag-unawang ito na malinang sa iyo ang pagpapahalaga pagkakapantay-pantay at paggalang sa kapwa bilang kasapi ng isang pamayanan, bansa at daigdig.

Inaasahan na maipapaliwanag ng mga mag-aaral kung **paano magkakaroon ng pagkakapantay-pantay sa isang lipunan sa kabila ng pagkakaiba-iba ng pananaw sa isyu ng kasarian.**

Pamantayan sa Pagkatuto

Inaasahang makakamit sa modyul na ito ang sumusunod na pamantayan sa pagkatuto:

Pamantayang Pangnilalaman	Pamantayan sa Pagganap
Ang mga mag-aaral ay may pag-unawa sa mga epekto ng mga isyu at hamon na may kaugnayan sa kasarian at lipunan upang maging aktibong tagapagtaguyod ng pagkakapantay-pantay at paggalang sa kapwa bilang kasapi ng pamayanan.	Ang mga mag-aaral ay nakagagawa ng mga makabuluhan at malikhaing hakbang na nagsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapantay-pantay ng tao bilang kasapi ng pamayanan.

Mga Aralin at Sakop ng Modyul

Aralin 1 – Kasarian sa Iba’t Ibang Lipunan
Aralin 2 – Mga Isyu sa Kasarian at Lipunan
Aralin 3 – Tugon sa mga Isyu sa Kasarian at Lipunan

Sa modyul na ito ay inaasahang matututunan ang sumusunod:

Mga Aralin	Kasanayang Pampagkatuto
Aralin 1: Kasarian sa Iba’t Ibang Lipunan Konsepto ng Kasarian at Sex Gender Roles sa Pilipinas Gender Roles sa iba’t ibang bahagi ng daigdig	• Naipapahayag ang sariling pakahulugan sa kasarian at sex • Nasusuri ang mga uri ng kasarian (gender) at sex • Natatalakay ang gender roles sa Pilipinas sa iba’t ibang panahon • Natataya ang gender roles sa Pilipinas sa iba’t ibang panahon • Nasusuri ang gender roles sa iba’t ibang bahagi ng daigdig
Aralin 2: Mga Isyu sa Kasarian at Lipunan Diskriminasyon Karahasan	• Natutukoy ang diskriminasyon sa kababaihan, kalalakihan at LGBT (Lesbian , Gay , Bi – sexual , Transgender) • Nasusuri ang karahasan sa kababaihan, kalalakihan at LGBT
Aralin 3: Tugon sa mga Isyu sa Kasarian at Lipunan Tugon ng Pandaigdigang Samahan sa Karahasan at Diskriminasyon	• Nasusuri ang tugon ng Pandaigdigang Samahan sa Karahasan at Diskriminasyon • Napahahalagahan ang tugon ng Pandaigdigang Samahan sa Karahasan at Diskriminasyon • Napahahalagahan ang tugon ng Pamahalaang Pilipinas sa mga isyu ng karahasan at diskriminasyon

Tugon ng Pamahalaang Pilipinas sa mga isyu ng karahasan at diskriminasyon	• Nakagagawa ng mga makabuluhan at malikhaing hakbang na nagsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapantay-pantay ng tao bilang kasapi ng pamayanan.

PAUNANG PAGTATAYA

Ngayon, subukin mong sagutin ang paunang pagsusulit upang matukoy ang lawak ng iyong kaalaman tungkol sa mga paksang tatalakayin. Bigyang-pansin ang mga tanong na hindi masasagutan ng wasto at alamin ang sagot nito sa iba't ibang aralin sa modyul na ito.

1.Ayon sa World Health Organization (WHO), ano ang tumutukoy sa biyolohikal at pisyolohikal na katangian na nagtatakda ng pagkakaiba ng babae sa lalaki?

A. bi-sexual
B. transgender
C. gender
D. sex

2. Ito ay tumutukoy sa mga panlipunang gampanin, kilos, at gawain na itinatakda ng lipunan para sa mga babae at lalaki.

A. sex
B. gender
C. bi-sexual
D. transgender

3. Ito ay ang anumang pag-uuri, eksklusiyon o restriksiyon batay sa kasarian na naglalayon o nagiging sanhi ng hindi pagkilala, paggalang, at pagtamasa ng mga babae ng kanilang mga karapatan o kalayaan.

A. pang-aabuso
B. diskriminasyon
C. pagsasamantala
D. pananakit

4. Ang pagbabayad at pagtanggap ng dowry ay daantaong nang tradisyon sa India at sa iba pang bansa sa Timog Asya. Ang magulang ng babae ay magbibigay ng pera, damit at alahas sa pamilya ng lalaki.

Ang ganitong tradisyon ay ipinagbawal na sa India noong pang 1961. Anong batas ipinatupad kaugnay nito?

A. India Penal Code

B. Anti-Dowry Law

C. Nine-point checklist

D. Violence – against Dowry Law

5. Anong bansa ang nagpasa ng batas na “Anti-Homosexuality Act of 2014” na nagsasaad na ang same-sex relations at marriages ay maaaring parusahan ng panghabambuhay na pagkabilanggo?

A. South Africa

B. Pakistan

C. Uganda

D. United Arab Emirates

6. Ang Anti-Violence Against Women and their Children Act ay isang batas na nagsasaad ng mga karahasan laban sa kababaihan at kanilang mga anak, ito ay nagbibigay ng lunas at proteksiyon sa mga biktima nito. Sino ang kababaihang tinutukoy sa batas na ito?

A. Kababaihan na may edad 15 pataas

B. Kababaihan na walang asawa at mga anak

C. Kababaihan na iniwan ng asawa at nakaranas ng pang-aabuso

D. Kababaihan na nagkaroon ng anak sa isang karelasyon, babaeng may kasalukuyan o nakaraang relasyon sa isang lalaki at kasalukuyan o dating asawang babae.

7. Ang bi-sexual ay mga taong nakararamdam ng maromantikong pagkaakit sa kabilang kasarian ngunit nakararamdam din ng parehong pagkaakit sa katulad niyang kasarian. Ang isang taong nakararamdam na siya ay nabubuhay sa maling katawa at ang kaniyang pag-iisip at pangangatawan ay hindi magkatugma. Siya ay tinatawag na:

A. bakla
B. transgender
C. lesbian
D. homosexual

8. Iba't iba ang gampanin ng mga babae at lalaki sa tatlong primitibong pangkat sa New Guinea. Para sa mga Arapesh kapwa ang babae at lalaki ay maalaga o mapag-aruga, matulungin, at mapayapa samantalang sa mga Tchambuli ay:

A. Kapwa ang babae at lalaki ay matapang, agresibo, at bayolente
B. Ang babae ang abala sa pag-aayos ng sarili at mahilig sa kuwento samantalang ang kalalakihan ay dominante at naghahanap ng makakain.
C. Ang mga babae at lalaki ay masinop, maalaga at matulungin
D. Babae ang nagdodomina, at naghahanap ng makakain samantalang ang kalalakihan ay abala sa pag-aayos ng sarili, at mahilig sa kuwento.

9. Isaayos ang sumusunod na mahahalagang pangyayari na nagpapakita ng gender roles sa Pilipinas. Lagyan ng bilang 1-5 ayon sa pagkakasunod-sunod ng mga pangyayari.

_______ A. Sa panahon ng mga Amerikano maraming kababaihan ang nakapag-aral dahilan upang mabuksan ang kanilang isipan na hindi lamang bahay at simbahan ang mundong kanilang ginagalawan.
_______ B. Ang kababaihan ay inihahanda sa pagiging ina o paglilingkod ng buhay sa Diyos.
_______ C. Sa panahon ng Hapones, ang mga kababaihan sa panahong ito ay kabahagi ng kalalakihan sa paglaban sa mga Hapon.

_______ D. Pagkakaroon ng pandaigdigang mga batas na nangangalaga sa karapatan ng kababaihan tulad ng Magna Carta of Women.

_______ E. Ang kababaihan sa Pilipinas, maging ang kabilang sa pinakamataas na uri o timawa ay pagmamay-ari ng mga lalaki.

A. 1,2,3,4,5

B. 3,2,4,5,1

C. 2,3,4,5,1

D. 4,5,1,3, 2

10. Ayon sa ulat ng Mayo Clinic, hindi lamang ang mga kababaihan ang biktima ng karahasan na nagaganap sa isang relasyon o tinatawag na domestic violence, maging ang kalalakihan ay biktima rin nito. Ang sumusunod ay palatandaan ng ganitong uri ng karahasan maliban sa isa.

A. Humihingi ng tawad, nangangakong magbabago.

B. Nagseselos at palagi kang pinagdududahang may ibang kalaguyo.

C.Sinisisi ka sa kaniyang pananakit o sinasabi sa iyo na nararapat lamang ang ginagawa niya sa iyo.

D. Sinisipa, sinasampal, sinasakal o sinasaktan ang iyong mga anak o alagang hayop.

11. Ang mababang pagtingin sa kababaihan ay umiiral na noon pa sa iba't ibang kultura at sa lipunan. Sa sinaunang China isinasagawa ang foot binding sa kababaihan kung saan pinapaliit ang kanilang paa ng hanggang tatlong pulgada gamit ang pagbalot ng isang pirasong bakal o bubog sa talampakan. Samantalang sa India, isinasagawa ng mga Muslim at ilang Hindu ang pagtatabing ng tela sa kababaihan upang maitago ang kanilang mukha at maging hubog ng kanilang katawan. Ano ang tawag dito?

A. Babaylan

B. Purdah

C. Lotus Feet

D. Dowry

12. Ang GABRIELA ay isang samahan sa Pilipinas na laban sa iba't ibang karahasang nararanasan ng kababaihan na tinagurian nilang Seven Deadly Sins Against Women. Ang sumusunod ay kabilang sa mga ito maliban sa isa.

A. Pambubugbog

B. Pangangaliwa ng asawang lalaki

C. Sexual Harassment

D. Sex Trafficking

13. Saklaw ng Magna Carta for Women ang lahat ng babaeng Pilipino. Binibigyang pansin ng batas na ito ang kalagayan ng mga batang babae, matatanda, mga may kapansanan, mga babae sa iba't ibang larangan. 'Marginalized Women', at 'Women in Especially Difficult Circumstances'. Alin sa mga sumusunod ang kabilang sa women in especially difficult circumstances?

A. Maralitang tagalunsod

B. Kababaihang Moro at katutubo

C. Magsasaka at manggagawa sa bukid

D. Mga biktima ng karahasan at armadong sigalot

14. Bago pa dumating ang mga Kastila sa Pilipinas ang mga lalaki ay pinapayagang magkaroon ng maraming asawa subalit maaaring patayin ng lalaki ang kanyang asawang babae sa sandaling makita niya itong kasama ng ibang lalaki. Ano ang ipinahihiwatig nito?

A. May pantay na karapatan ang lalaki at babae.

B. Ang babae ay maaari lamang mag-asawa ng isa.

C. Ang lalaki ay pwedeng magkaroon ng maraming asawa

D. Ipinakikita sa kalagayang ito na mas malaki ang karapatang tinatamasa ng kalalakihan noon kaysa sa kababaihan.

15. Batay sa datos ng World Health Organization (WHO) may 125 milyong kababaihan (bata at matanda) ang biktima ng Female Genital Mutilation (FGM) sa 29 na bansa sa Africa at Kanlurang Asya. Ano ang pangunahing layunin ng pagsasagawa nito?

A. Pagsunod sa kanilang kultura at paniniwala
B. Upang hindi mag-asawa ang kababaihan
C. Ito ay isinagagawa upang maging malinis ang kababaihan.
D. Upang mapanatiling puro at dalisay ang babae hanggang sa siya ay maikasal

16.Basahin at suriin ang sumusunod na bahagi ng awit at sagutin ang tanong sa ibaba.

KUMILOS MGA KALALAKIHAN

Noel Cabangon

Titik at Musika

Kumilos mga kalalakihan

Makiisa laban sa karahasan

Maging kasama, kapatid, at kaibigan

Ano ang mensahe ng awit na ito?

A. Ang kalalakihan ay mas malakas at makapangyarihan kaysa sa kababaihan.
B. Ang mga babae ay mahina at kailangang alagaan ng kalalakihan.
C. Ang kalalakihan ay dapat sumuporta at tumulong upang mapangalagaan ang karapatan ng kababaihan
D. Ang kalalakihan ay dapat kumilos upang mapangalagaan ang kababaihan, hindi sila dapat saktan at paglaruan

17. Suriin ang larawan at sagutin ang tanong sa ibaba.

Ano ang iyong mahihinuha tungkol sa larawan?

A. Ang mga lalaki ay maaring manatili sa bahay at gawin ang mga gawaing bahay.
B. Ito ay isang uri ng diskriminasyon at karahasan sa kalalakihan.
C. May pantay na karapatan na ang babae at lalaki

D. Mas maraming babae na ang naghahanap buhay at ang mga lalaki ang naiiwan sa bahay

18. Ano ang ibig sabihin ng pahayag na ito?

"LGBT rights are human rights"

Ban Ki – Moon

A. Ang mga LGBT ay dapat tratuhing tao.
B. Ang mga LGBT ay may karapatang-pantao.
C. May pantay na karapatan ang lahat ng tao.
D. Ang karapatan ng mga LGBT ay kabilang sa karapatang pantao.

19. Natuklasan mo na ang kaibigan mo ay isang bisexual. Siya ang lagi mong kasama simula pa noong kayo ay mga bata pa at para na kayong magkapatid. Matapos matuklasan ang kanyang oryentasyong seksuwal, ano ang iyong gagawin?
A. Lalayuan at ikahiya ang iyong kaibigan.
B. Ipagkakalat ko na siya ay isang bisexual.
C. Kakausapin siya at susumbatan kung bakit niya inilihim ito sa akin.
D. Igagalang ko ang kanyang oryentasyong seksuwal at panatilihin an gaming pagkakaibigan.

20. Patuloy ang hayagang pakikilahok ng mga LGBT sa lipunan. Noong Nobyembre 6-9, 2006 nagtipon-tipon sa Yogyakarta Indonesia ang 27 eksperto sa oryentasyong seksuwal at pagkakakilanlang pangkasarian na nagmula sa iba't ibang bahagi ng daigdig. Ano ang pangunahing layunin nito?

A. Ipaglaban ang karapatan ng mga LGBT

B. Makiisa sa mga gawain at adhikain ng LGBT sa daigdig

C. Pagtibayin ang mga prinsipyong makatutulong sa pagkakapantay-pantay ng mga LGBT

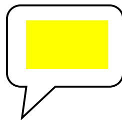
D. Bumuo ng mga batas na magbibigay proteksiyon saLGBT laban sa pang-aabuso at karahasan.

ARALIN 1: Kasarian sa Iba't Ibang Lipunan

Bawat lipunan sa iba't ibang bahagi ng mundo ay nagkakaroon ng paghahati sa mga miyembro nito ayon sa kasarian. Sa kasaysayan, sa anumang lipunan sa daigdig, lalaki ang karaniwang inaasahang bumuhay sa kaniyang mag-anak. Mauugat ito sa Panahong Paleolitiko na lalaki ang nangangaso at nangangalap ng pagkain para sa ikabubuhay ng pamilya. Nakakabit naman sa kababaihan ang tungkulin na alagaan ang mga anak at maging abala sa mga gawaing-bahay. Samakatuwid, noon, ang mga lalaki ay nagtatrabaho sa labas ng bahay at ang mga babae ay inaasahang manatili sa loob.

Sa kasalukuyan, bunsod na marahil ng pag-unlad at paglaganap ng ideya ng feminismo, nagkaroon na ng malaking pagbabago sa gampanin ng babae. Sa ating bansa, masasabing sa kasalukuyan ay hindi na mahigpit ang lipunan sa pagtatakda ng gampanin ng babae at sa lipunan. Bukod sa lalaki at babae naging hayag o lantad na rin ang mga tinatawag na LGBT (lesbian, gay, biseksuwal, at transgender) na nagnanais din na matanggap at kilalanin ang kanilang karapatan bilang mamamayan.

ALAMIN

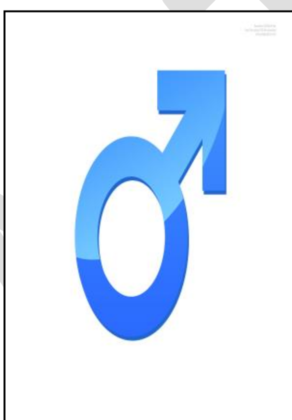

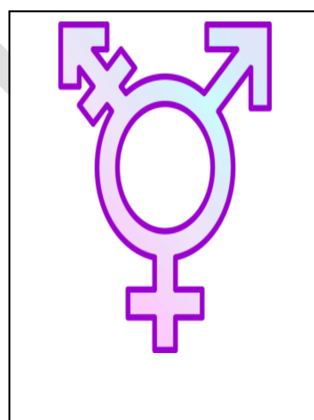
Sa araling ito ay matutunghayan natin ang mga konseptong may kinalaman sa Kasarian at Lipunan at ang *gender roles* sa Pilipinas at sa iba't ibang lipunan sa mundo. Sa bahaging ito masusukat ang iyong dating kaalaman sa paksa. Handa ka na bang simulan ang araling ito?

Gawain 1. Simbolo, Hulaan Mo!

Handa ka na bang simulan ang araling ito? Kung handa ka na, subukin mong sagutin kung ano ang kahulugan at ipinahihiwatig ng kasunod na mga simbolo. Isulat ang iyong sagot sa kasunod na mga patlang.

________________ ________________ ________________

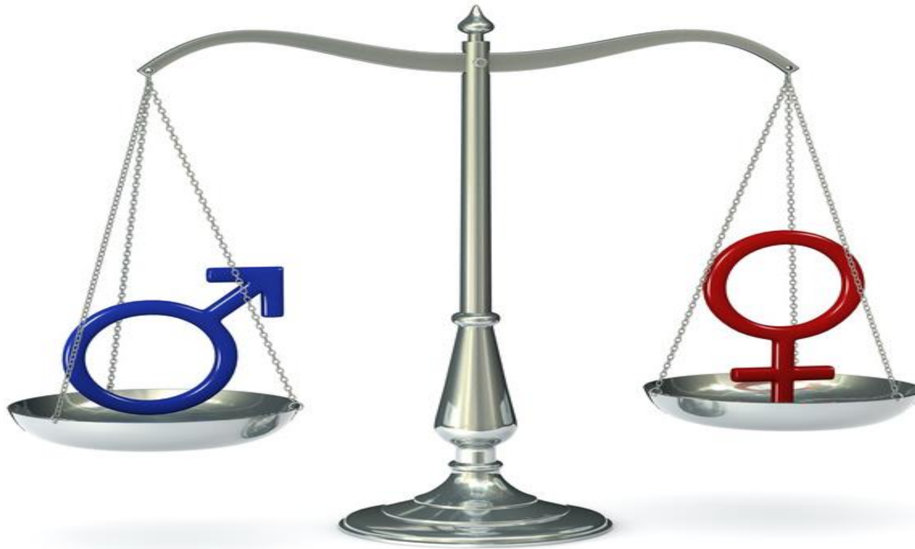
Pamprosesong mga Tanong

1. Madali mo bang natukoy ang kahulugan ng unang dalawang simbolo? Ng pangatlo?
2. Ano sa palagay mo ang kinakatawan ng mga simbolong ito?

Gawain 2. Timbangin Natin!

Ngayong tapos mo nang sagutan ang unang gawain, ihanda mo ang iyong sarili sa pagsagot sa susunod na gawain. Makatutulong ang kasunod na larawan ng timbangan upang mas maunawaan mo kung bakit mga simbolo ang ginamit sa pagtukoy ng mga kasarian sa

nakaraang gawain. Pansinin ang kasunod na larawan ng timbangan at sagutin ang pamprosesong mga tanong.

http://upbeacon.com/wp-content/uploads/2013/10/gender_equality.jpg

Ano ang ipinahihiwatig ng dalawang simbolo na sa timbangan? Sa iyong palagay, mayroon kayang hindi napabilang sa representasyon na ipinahihiwatig ng larawang ito? Sino? Ano sa palagay mo ang pangkalahatang mensahe ng larawan?

____

____

____

Pamprosesong Tanong

1. Sa iyong palagay, bakit kaya wala sa larawang ito ang isa pang simbolo na nakita mo sa unang gawain?

Gawain 3. K-W-L-S Chart

Masdan mo ang K-W-L-S Chart sa ibaba. Sikaping makapagtala ng tatlong sagot sa bawat hanay. Iwan munang blangko ang bahagi ng "Learned" sapagkat ito ay sasagutan lamang sa sandaling matapos na ang aralin. Gamiting gabay ang mga pamprosesong tanong sa talakayan.

K-W-L-S Chart

K
(KNOW)
Mga Bagay na Alam Ko Na
1.
2,
3.

W
(WANT)
Mga Gusto kong Malaman
1.
2,
3.

L
(LEARNED)
Mga Natutuhan ko
1.
2,
3.

S
(SIGNIFICANCE?)
Kahalagahan

Pamprosesong Tanong:

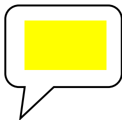
1. Ano ang pagkakatulad ng iyong sagot sa hanay ng KNOW at WANT?
2. Sa iyong palagay, marami ka pa bang dapat malaman tungkol sa mga isyu ukol sa kasarian?

BINABATI KITA!

Pagkatapos masuri ang iyong mga kaalaman tungkol sa paksa ay tiyak kong nais mong mapalalim pa ang iyong kaalaman at pag-unawa tungkol dito.

Sa susunod na bahagi ng aralin, masasagot ang ilang katanungang naglalaro sa iyong isipan. Sa iyong pagtupad sa iba't ibang gawain, suriin kung tumutugma ba ang iyong mga dating alam sa mga bagong kaalaman na iyong matututuhan sa modyul na ito. Gamitin ang mga dating kaalamang ito para sa talakayang gagawin sa susunod na bahagi ng modyul, ang PAUNLARIN.

PAUNLARIN

Sa bahaging ito ay inaasahang mas lalawak ang iyong kaalaman at pag-unawa tungkol sa mga konseptong may kinalaman sa kasarian. Maaari mong balikan ang mga katanungan at kasagutan na iyong nabuo sa unang bahagi ng araling ito upang mapagtibay ang tamang kasagutan at maiwasto ang maling sagot o konseptong nabuo. Pagtuunan ng pansin ang babasahin at sagutanang mga tanong sa gawain. Handa ka na ba?

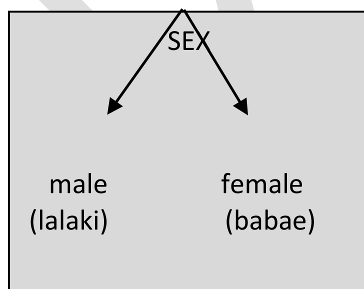
Paksa: **Konsepto ng Kasarian**

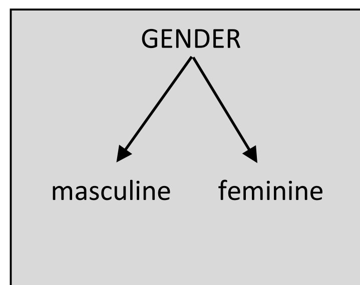
Magkaiba ang kahulugan ng *gender* at *sex*. Bagama't kung isasalin ang dalawang salitang ito sa wikang Pilipino ay katumbas ito pareho ng salitang **kasarian**.Tatalakayin natin sa bahaging ito ng aralin ang kahulugan ng mga konseptong may kinalaman sa pag-aaral ng kasarian.Upang maunawaan mo ang mga konseptong ito, lalo na ang kaibahan ng *gender* at *sex* basahin mo ang sumusunod na teksto.

Konsepto ng Gender at Sex

Ang konsepto ng gender at sex ay magkaiba. Ang sex ay tumutukoy sa kasarian – kung lalaki o babae. Ito rin ay maaaring tumukoy sa gawain ng babae at lalaki na ang layunin ay reproduksiyon ng tao.

Ayon sa World Health Organization (2014), ang sex ay tumutukoy sa biyolohikal at pisyolohikal na katangian na nagtatakda ng pagkakaiba ng babae sa lalaki. Samantalang ang gender naman ay tumutukoy sa mga panlipunang gampanin, kilos, at gawain na itinatakda ng lipunan para sa mga babae at lalaki.

Ang mga aspektong may kinalaman sa sex ay hindi mag-iiba paghambingin man ang mga lipunan subalit sa aspekto ng gender, maaaring malaki ang pagkakaiba-iba ng mga lipunan.

- **Katangian ng Sex (Characteristics of Sex)**

1. Ang mga babae ay nagkakaroon ng buwanang regla samantalang ang mga lalaki ay hindi.
2. Ang mga lalaki ay may testicle (bayag) samantalang ang babae ay hindi nagtataglay nito.

- **Katangian ng Gender (Characteristics of Gender)**

Ang bansang Saudi Arabia lamang sa mga bansa sa mundo ang hindi nagpapahintulot sa kababaihan na magmaneho ng sasakyan.

Si Aziza Al Yousef ay nakulong matapos lumabag sa *Women Driving Ban* sa Saudi Arabia. Si Al Youself ay kilalang tagapagtaguyod ng kampanya laban sa pagbabawal sa kababaihan na magmaneho ng sasakyan. Siya ay nakulong nang mahuling nagmamaneho kasama si Eman Al-Nafjan, sadya nilang gawin ito. Silang dalawa ay magkapareho ang adbokasiya na alisin ang driving ban para sa mga kababaihan sa Saudi. Matapos nilang pumirma sa isang kasunduan na hindi na nila ulit ito gagawin, sila ay nakalabas ng kulungan.

Sanggunian:http://edition.cnn.com/2013/12/01/world/meast/saudi-arabia-female-drivers-detained/

Oryentasyong Seksuwal

Ano ang pagkakaiba ng sexual orientation at gender identity (SOGI)?

Ayon sa GALANG Yogyakarta, ang oryentasyong seksuwal (sexual orientation) ay tumutukoy sa kakayahan ng isang tao na makaranas ng malalim na atraksiyong apeksyonal, emosyonal, sekswal; at ng malalim na pakikipagrelasyon sa taong ang kasarian ay maaaring katulad ng sa kanya, iba sa kanya, o kasariang higit sa isa. Samantalang ang pagkakakilanlang pangkasarian (gender identity) ay kinikilala bilang malalim na damdamin at personal na karanasang pangkasarian ng isang tao, na maaaring nakatugma o hindi nakatugma sa sex niya nang siya'y ipanganak, kabilang ang personal na

pagtuturing niya sa sariling katawan (na maaaring mauwi, kung malayang pinipili, sa pagbabago ng anyo o kung ano ang gagawin sa katawan sa pamamagitan ng pagpapaopera, gamot, o iba pang paraan) at iba pang ekspresyon ng kasarian, kasama na ang pananamit, pagsasalita, at pagkilos.

Sa simpleng pakahulugan, ang salitang oryentasyong sekswal ay tumutukoy sa iyong pagpili ng iyong makakatalik, kung siya ay lalaki o babae o pareho. Ang oryentasyong sekswal ay maaaring maiuri bilang heterosekswal, homosekswal, at bisekswal.

- **Heterosexual –** mga taong nagkakanasang seksuwal sa miyembro ng kabilang kasarian, mga lalaki na ang gustong makatalik ay babae at mga babaeng gusto naman ay lalaki
- **Homosexual –** mga nagkakaroon ng seksuwal na pagnanasa sa mga taong nabibilang sa katulad na kasarian, mga lalaking mas gustong lalaki ang makakatalik at mga babaeng mas gusto ang babae bilang sekswal na kapareha

Bukod sa lalaki at babae, may tinatawag tayo sa kasalukuyan na lesbian, gay, bisexual, at transgender o mas kilala bilang LGBT.

- **Lesbian (tomboy) -** sila ang mga babae na ang kilos at damdamin ay panlalaki; mga babaeng may pusong lalaki at umiibig sa kapwa babae (tinatawag sa ibang bahagi ng Pilipinas na tibo at tomboy)
- **Gay (bakla) -** mga lalaking nakararamdam ng atraksyon sa kanilang kapwa lalaki; may iilang bakla ang nagdadamit at kumikilos na parang babae (tinatawag sa ibang bahagi ng Pilipinas na; bakla, beki, at bayot).
- **Bisexual -** mga taong nakararamdam ng atraksyon sa dalawang kasarian
- **Asexual –** mga taong walang nararamdamang atraksiyong seksuwal sa anumang kasarian
- **Transgender -**kung ang isang tao ay nakararamdam na siya ay nabubuhay sa maling katawan, ang kaniyang pag-iisip at ang pangangatawan ay hindi magkatugma, siya ay maaaring may transgender na katauhan

Sanggunian:
(http://taw.acas.org/contents/index.php?option=com_content&view=article&id=54:trans-101-pilipino&catid=47:tagalog)

Gawain 4. Paano Nagkaiba?

Ngayong natapos mo nang basahin ang teksto, subukin mo nang tukuyin kung ano ang pagkakaiba ng sex at gender. Ilista ang katangian ng sex at gender sa mga kahon sa ibaba.

GENDER	SEX

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang napansin mong pagkakaiba ng iyong mga itinala?
2. Ano ang dati mong iniisip na kaibahan ng dalawang konseptong ito? Naging maliwanag na ba sa iyo ang kaibahan ng sex at gender?

Gawain 5. Gender at Sex: Ano nga Ba?

Sa pagkakataong ito, maaari mo nang ibigay at isulat sa ibaba ang pagkakaiba ng gender at sex mula sa mga natutunan mo sa aralin sa pamamagitan ng pagkumpleto sa mga pangungusap sa ibaba.

Mula sa araling ito, natutunan ko na ang *sex* ay ________________________

____

____

____samantalang ang *gender* naman ay tumutukoy sa ______________________

____

Natutunan ko rin na ang oryentasyong seksuwal *(sexual orientation)* ay naiiba sa pagkakakilanlang pangkasarian. Ang oryentasyong seksuwal ay

____

____samantalang

ang pagkakakilanlang pangkasarian (*genderidentity*) ay

____

____

____.

Paksa: **Pag-aaral sa Kasarian sa Iba't Ibang Lipunan**

- **Gender Roles sa Pilipinas**

Sa bahaging ito ng aralin ay matutunghayan kung ano ang katayuan at gampanin ng babae at lalaki iba't ibang panahon sa kasaysayan ng ating bansa.

Ang mga datos pang-kasaysayan ay nagpapakita na ang kababaihan sa Pilipinas noon maging ito man ay kabilang sa pinakamataas na uri o sa uring timawa, ay pagmamay-ari ng mga lalaki. Patunay nito ang pagkakaroon ng mga binukot at pagbibigay ng tinatawag na bigay-kaya. Ang binukot ay mga babae na itinatago sa mata ng publiko. Itinuturing silang prinsesa. Hindi sila pinapayagang umapak sa lupa at hindi pinapayagang makita ng kalalakihan hanggang sa magdalaga. Ito ay isang kultural na kasanayan sa Panay.

Bago dumating ang mga Espanyol, ayon sa **Boxer Codex**, ang mga lalaki ay pinapayagang magkaroon ng maraming asawa subalit maaaring patayin ng lalaki ang kaniyang asawang babae sa sandaling makita niya itong kasama ng ibang lalaki. Ipinakikita sa kalagayang ito na mas malaki ang karapatan na tinatamasa ng kalalakihan noon kaysa sa kababaihan.

http://www.allphilippines.com/wp-content/uploads/2010/08/Boxer-Codex.jpg

Ang "Boxer Codex" ay isang dokumento na tinatayang ginawa noong 1595. Ang dokumento (at mga larawan) ay pinaniniwalaang pagmamay-ari ni Luis Perez Dasmariñas, ang Gobernador-Heneral ng Pilipinas noong 1593-1596. Ang dokumento ay napunta sa koleksiyon ni Propesor Charles Ralph Boxer; kaya ipinangalan sa kaniya ang

Paano naman winawakasan ang pagkakatali sa kasal noon? Bagamat kapwa pinapayagan noon ang babae at lalaki na hiwalayan ang kanilang asawa, mayroon pa ring makikitang pagkiling sa mga lalaki. Kung gustong hiwalayan ng lalaki ang kaniyang asawa, maaari niya itong gawin sa pamamagitan ng pagbawi sa ari-ariang ibinigay niya sa pahahon ng kanilang pagsasama. Subalit kung ang babae ang magnanais na hiwalayan ang kanyang asawa, wala siyang makukuhang anumang pag-aari.

Base mga kaso na naobserbahan mo Dr. Lordes Lapuz, binanggit niya bilang konklusyon sa kanyang aklat na A Study of Psychopathology and Filipino Marriages in Crises na:

Filipinas are brought up to fear men and some never escape the feelings of inferiority that upbringing creates.

Idinagdag pa ni Emelda Driscoll (2011) na sa loob ng pamilya, ang mga Pilipina ay lumalaking tinitingnan bilang siyang pinagmumulan ng kapangyarihan sa pamilya.

Inilarawan naman ni Emelina Ragaza Garcia, sumulat ng akdang Position of Women in the Philippines, ang posisyon ng kababaihan sa Pilipinas noong panahon ng mga Espanyol:

Reared and trained primarily for motherhood or for the religious life, her education principally undertaken under the supervision of priests and nuns. Being economically dependent on her men folk, she had to be subservient to them. Held out as an example was the diffident, chaste, and half-educated woman, whose all-consuming preoccupation was to save her soul from perdition and her body from the clutches of the devil incarnate in man. (Garcia, 1965)

Makikita mula sa pag-aaral ni Garcia na limitado pa rin ang karapatang taglay ng kababaihan sa panahon ng mga Espanyol. Ito ay dahil sa sistemang legal na dinala ng mga Espanyol sa bansa ay nakabatay sa kanilang batas na tinitingnan ang kababaihan na mas mababa kaysa sa kalalakihan.

Ngunit sa Panahon ng mga Pag-aalsa, may mga Pilipina ring nagpakita ng kanilang kabayanihan gaya ni Gabriela Silang. Nang mamatay ang kanyang asawang si Diego Silang, nag-alsa siya upang labanan ang pang-aabuso ng mga Espanyol. Gayundin, sa panahon ng Rebolusyon ng 1896, may mga Katipunera tulad nina Marina Dizon na tumulong sa adhikain ng mga katipunero na labanan ang pang-aabuso ng mga Espanyol.

Ang pagdating ng mga Amerikano ay nagdala ng ideya ng kalayaan, karapatan, at pagkakapantay-pantay sa Pilipinas. Sa pagsisimula ng pampublikong paaralan na bukas para sa kababaihan at kalalakihan, mahirap o mayaman, maraming kababaihan ang nakapag-aral. Nabuksan ang isipan ng kababaihan na hindi lamang dapat bahay at simbahan ang mundong kanilang ginagalawan. Ang isyu ng pagboto ng kababaihan sa Pilipinas ay naayos sa pamamagitan ng isang espesyal na plebesito na ginanap noong Abril 30, 1937. 90% ng mga bumoto ay pabor sa pagbibigay-karapatan sa pagboto ng kababaihan. Ito ang simula ng pakikilahok ng kababaihan sa mga isyu na may kinalaman sa politika.

http://ffemagazine.com/wp-content/uploads/2013/12/cartoon.png

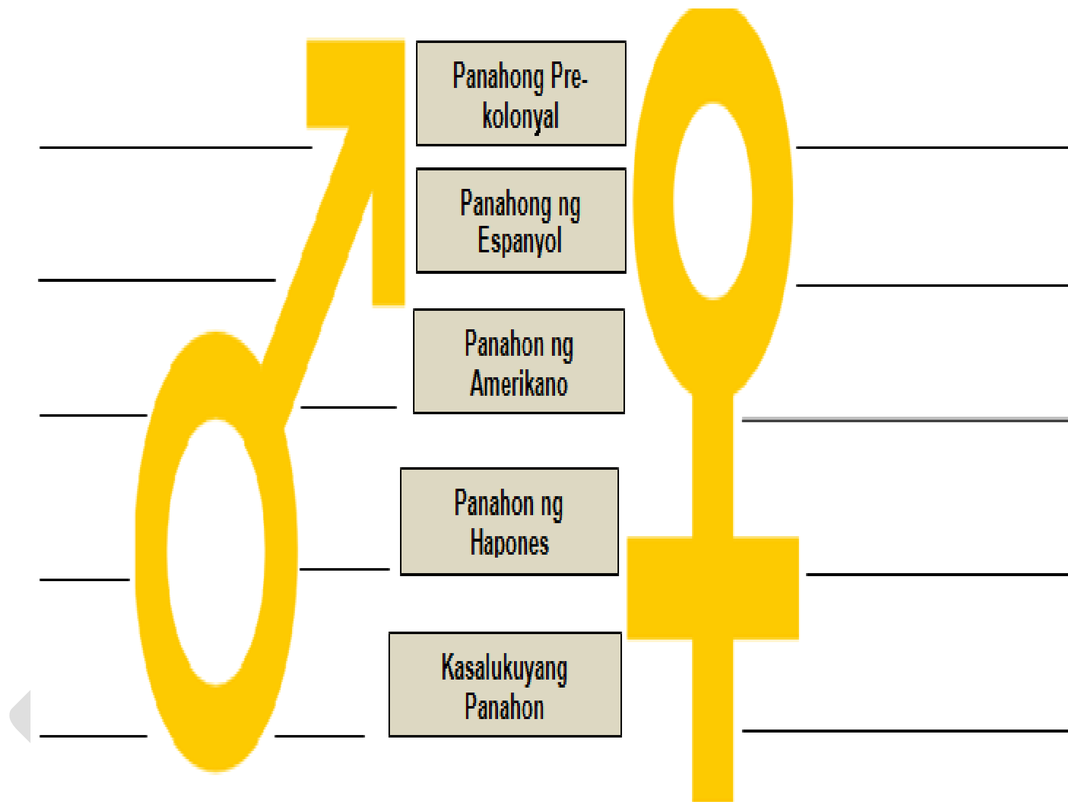
Dumating ang mga Hapones sa bansa sa pagsiklab ng Ikalawang Digmaang Pandaigdig. Ang kababaihan sa panahong ito ay kabahagi ng kalalakihan sa paglaban sa mga Hapones.

Ang kababaihan na nagpapatuloy ng kanilang karera na dahilan ng kanilang pag-iwan sa tahanan ay hindi ligtas sa ganitong gawain.

Ang mga babae, may trabaho man o wala, ay inaasahang gumawa ng mga gawaing-bahay. Sa kasalukuyan, marami nang pagkilos at batas ang isinusulong upang mapagkalooban ng pantay na karapatan sa trabaho at lipunan ang mga babae, lalaki at LGBT. Sa iyong palagay, naipatutupad kaya ito?

Gawain 6. Gender Timeline

Natunghayan mo sa iyong nabasang teksto ang papel ng mga babae at lalaki sa iba't ibang yugto sa kasaysayan ng Pilipinas. Itala mo sa gilid ng mga gender symbol ang gampanin ng babae at lalaki sa kasaysayan ng ating bansa.

Pamprosesong Tanong:

1. Ano-ano ang mahalagang pagbabago sa papel ng mga babae at lalaki na napansin mo?
2. Sa anong panahon sa kasaysayan ng ating bansa lubos na naabuso ang karapatan ng mga kababaihan? Pangatwiranan
3. Aling panahon nagsimula ang pagbibigay ng pantay na karapatan sa
   kababaihan at kalalakihan? Bakit?
4. Nakakaapekto ba ang gampanin/katatayuan ng babae at lalaki sa lipunan/pamayanan? Pangatwiranan.

Ang Babae at Lalaki sa Aking Pamayanan

Upang higit na lumawak ang kaisipan tungkol sa paksang tinalakay. Magsagawa ng pananaliksik tungkol sa naging katatayuan/gampanin ng babae at lalaki sa iba't ibang panahon sa iyong pamayanan. Alamin din kung paano ang katayuan/gampaning ito nakaapekto sa pang-unlad nito. Ibahagi sa klase ang ginawang pananaliksik. (Maari itong ipakita sa iba't ibang malikhaing paraan.)

Nabatid mo sa katatapos na paksa ang papel ng mga babae at lalaki sa iba't ibang panahon ng kasaysayan ng Pilipinas. Sa puntong ito, malalaman mo naman kung paano nagsimula ang kasaysayan ng LGBT *(Lesbian, Gay, Bisexual, at Transgender)* sa Pilipinas. Basahin ang teksto na mula sa akda ni Dr. Michael L. Tan (2014), isang antropologo, na pinamagatang "*LGBT in Asia: The Philippines Country Report".*

Kasaysayan ng LGBT sa Pilipinas

Sa pagtalakay ng kasaysayan ng LGBT sa Pilipinas, mababanggit ang mga babaylan noong ika-16 hanggang ika-17 siglo. Ang babaylan ay isang lider-ispiritwal na may tungkuling panrelihiyon at maihahalintulad sa mga sinaunang priestess at shaman. Ang salitang babaylan ay sinasabing tumutukoy sa babae, mayroon ding lalaking babaylan – halimbawa ay ang mga asog sa Visayas noong ika-17 siglo - na hindi lamang nagbibihis-babae kundi nagbabalat-kayo ring babae upang ang kanilang mga panalangin umano ay pakinggan ng mga espiritu.

Ang mga lalaking ito, gayunman, ay hindi lamang nagsusuot ng kaugaliang kasuotan ng mga babae, ginagaya rin nila ang mismong kilos ng mga babae, sila rin ay pinagkakalooban ng panlipunang pagkilalang simboliko bilang "tila-babae." Ilan din sa mga babaylang ito ay kasal sa

lalaki, kung saan sila ay may relasyong seksuwal. Habang sila ay tinatanggap at iginagalang sa lipunang pre-kolonyal, para sa mga Espanyol, ang mga babaylan ay hindi lamang nakalilito, sila rin ay kinatatakutan dahil sa kanilang makapangyarihang posisyon.

Sa panahon ng mga Espanyol, ilan sa mga babaylang ito ay nag-iba ng gampanin dahil sa pagpapalaganap ng Kristiyanismo. Mula noon, ang lipunang Pilipino ay higit sa lahat tahimik sa mga Pilipinong hindi tumatalima sa kombensiyunal na oryentasyong seksuwal at pagkakakilanlang pangkasarian.

Dekada 60 ang pinaniniwalaang dekada kung kailan umusbong ang Philippine gay culture sa bansa. Sa mga panahong ito, maraming akda ang nailathala na tumatalakay sa homoseksuwalidad. Mababanggit ang mga akda nina Victor Gamboa at Henry Feenstra, Lee Sechrest at Luis Flores.

Sa Pilipinas, ang umiiral na mga konsepto tungkol sa LGBT ay mula sa magkasamang impluwensiya ng international media at ng lokal na interpretasyon ng mga taong LGBT na nakaranas mangibang-bansa. Sa mga huling bahagi ng dekada 80 at unang bahagi ng dekada 90, maraming pagsulong ang inilunsad na naging daan sa pag-usbong ng kamalayan ng Pilipinong LGBT. Maibibigay na halimbawa nito ang paglabas ng **Ladlad**, isang antolohiya ng panulat ng mga Pilipinong miyembro ng gay community na inedit nina Danton Remoto at J. Neil Garcia noong 1993. Maidaragdag din ang sinulat ni Margarita Go-Singco Holmes na **A Different Love: Being Gay in the Philippines** noong 1994.

Isang malaking yugto para sa lesbian activism sa Pilipinas ang naganap nang sumali ang di-kilalang samahan na **Lesbian Collective** sa martsa ng International Women’s Day noong Marso 1992. Ito ang kauna-unahang demonstrasyon na nilahukan ng isang organisadong sektor ng LGBT sa Pilipinas.

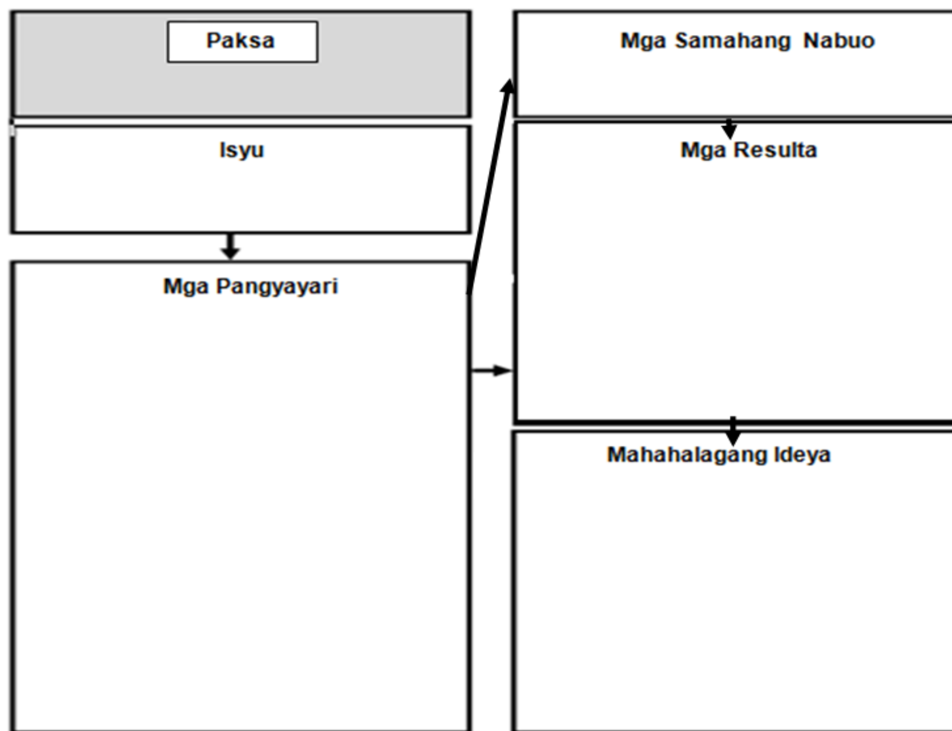
Ang dekada 90 ang pinaniniwalaang simula ng LGBT movement sa Pilipinas. Itinatag ang ProGay Philippines noong 1993, ang Metropolitan Community Church noong 1992, at ang UP Babaylan (pinakamatandang organisasyon ng mga mag-aaral na LGBT sa UP) noong 1992. Ilang kilalang lesbian organization ang sumulpot noong dekada 90, gaya ng CLIC (Cannot Live in a Closet) at Lesbian Advocates Philippines (LeAP). Unang partidong politikal na kumonsulta sa LGBT community ang partidong Akbayan Citizen's Action Party. Ang konsultasyong ito ang nagbigay-daan sa pagkakabuo ng unang LGBT lobby group – ang Lesbian and Gay Legislative Advocacy Network o LAGABLAB - noong 1999.

Noong Setyembre 21, 2003, itinatag ni Danton Remoto, propesor sa Ateneo de Manila University, ang political na partido na Ang Ladlad. Sa simula, hindi pinayagan ng COMELEC ang Ang Ladlad na tumakbo sa halalan 2010 dahil sa basehang imoralidad. Subalit noong Abril 2010, ang partidong ito ay ganap nang pinaygan ng Kataas-taasang Hukuman ng Pilipinas na sila ay lumahok sa halalan. Noong 2004 naman, ginanap sa Maynila ang ika-10 anibersaryo ng LGBT pride sa Pilipinas bilang bahagi ng Gay Pride March. Ang pagdiriwang na ito ay dinaluhan ng mga indibidwal na kinikilala ang sarili bilang bahagi ng pamayanan ng LGBT.

Sanggunian: UNDP, USAID (2014). Being LGBT in Asia: The Philippines Country Report. Bangkok.

Gawain 7. History Change Frame

Matapos mong basahin ang kasaysayan ng LGBT sa Pilipinas, sagutan mo ang History Change Frame. Upang mas maunawaan ang kuwentong binasa, punan ng sagot ang mga kahon.

Pamprosesong mga Tanong

1. Ayon sa teksto, sino ang matatawag na unang LGBT? Sa aling panahon sa kasaysayan ito nagsimula?
2. Kailan nagsimulang lumawak ang kamalayan ng mga Pilipino sa LGBT? Ano-anong pangyayari ang nagbigay-daan dito?
3. Ano-ano ang mahalagang ideya ang naitala mo? Bakit mo nasabing mahalaga ang mga ito?

Gawain 8. Eh, ano na ngayon?

Matapos matunghayan ang ilang mahahalagang pangyayari tungkol sa kalagayan ng LGBT sa bansa. Sa pamamagitan ng pangkatang gawain magsagawa ng pag-aaral tungkol sa kalalagayan ng LGBT at papel na ginagampanan nila sa pamayanan o bansa . Maaring magsaliksik sa internet, libro , magazine at peryodiko o magsagawa ng panayam sa mga taong sumusuporta at hindi sa kanila. Ipakita ang

kinalabasan ng pag-aaral sa kalalagayan ng LGBT at papel na ginagampanan nila sa pamayanan/ bansa sa iba't ibang malikhaing paraan.

Paksa: **Gender Roles sa Iba't Ibang Lipunan sa Mundo**

Matapos mo malaman ang gampanin ng mga babae, lalaki at LGBT sa Pilipinas, tuklasin mo naman ngayon kung ano ang pagtingin sa mga lalaki at babae sa iba't ibang lipunan sa daigdig.Basahin ang susunod na teksto at sagutan ang Gawain 8.

Africa at Kanlurang Asya

Sa mga rehiyong ito ng mundo, mahigpit ang lipunan para sa mga babae lalo na sa mga miyembro ng komunidad ng LGBT. Matagal ang panahong hinintay ng mga babae upang mabigyan sila ng pagkakataong makalahok sa proseso ng pagboto. Nito lamang ikalawang bahagi ng ika-20 siglo nang payagan ng ilang bansa sa Africa at Kanlurang Asya ang mga babae na makaboto. Ngunit nananatili ang kaharian ng Saudi Arabia sa paghihigpit sa mga kababaihan. Hanggang ngayon sila ay hindi pa maaaring bumoto (ayon sa pangako ni Haring Saud, sa taong 2015 pa lamang sila makakaboto sa halalan). Bukod sa hindi pagboto, may pagbabawal din sa mga babae na magmaneho ng sasakyan nang walang pahintulot sa kamag- anak na lalaki (asawa, magulang, o kapatid).

Talahanayan 3.1Taon ng Pagbibigay Karapatang Bumoto sa Kababaihan	
Kanlurang Asya	**Africa**
Lebanon (1952)	Egypt (1956)
Syria (1949, 1953)	Tunisia (1959)

Yemen (1967)	Mauritania (1961)
Iraq (1980)	Algeria (1962)
Oman (1994)	Morocco (1963)
Kuwait (1985, 2005)*	Libya (1964)
	Sudan (1964)

*Binawi ng Kuwait ang karapatang bumoto ng mga babae at muling naibalik noong 2005.

Ang paglalakbay rin ng mga babae ay napipigilan sapagkat may ilang bansa na hindi pinapayagan ang mga babae na maglakbay nang mag-isa o kung payagan man ay nahaharap sa malaking banta ng pang-aabuso (seksuwal at pisikal).

Ayon sa datos ng World Health Organization (WHO), may 125 milyong kababaihan (bata at matanda) ang biktima ng Female Genital Mutilation (FGM) sa 29 na bansa sa Africa at Kanlurang Asya. Napatunayan ng WHO na walang benepisyong-medikal ang FGM sa mga babae, ngunit patuloy pa rin ang ganitong uri ng gawain dahil sa impluwensiya ng tradisyon ng lipunang kanilang ginagawalan.

Ang **Female Genital Mutilation o FGM** ay isang proseso ng pagbabago sa ari ng kababaihan (bata o matanda) nang walang anumang benepisyong medikal. Ito ay isinasagawa sa paniniwalang mapapanatili nitong walang bahid dungis ang babae hanggang siya ay maikasal. Walang basehang-panrelihiyon ang paniniwala at prosesong ito na nagdudulot ng impeksiyon, pagdurugo, hirap umihi at maging kamatayan.

Ang ganitong gawain ay maituturing na paglabag sa karapatang pantao ng kababaihan.

Sa bahagi ng South Africa, may mga kaso ng gang-rape sa mga lesbian (tomboy) sa paniniwalang magbabago ang oryentasyon nila matapos silang gahasain. Bukod pa rito, ayon na rin sa ulat na inilabas

ng United Nations Human Rights Council noong taong 2011, may mga kaso rin ng karahasang nagmumula sa pamilya mismo ng mga miyembro ng LGBT.

Gawain 9. Basa-Suri

Matapos na mabasa ang teksto tungkol sa Africa at Kanlurang Asya sagutan ang mga pamprosesong tanong sa ibaba.

Pamprosesong mga Tanong

1. May mabuti bang dulot ang female genital mutilation o FGM sa mga babae? Ano sa palagay mo ang epekto sa: a) emosyonal, b) sosyal, at c) sikolohikal na kalagayan ng mga babaeng sumailalim dito?
2. Bakit patuloy pa rin ang pagsasagawa ng FGM sa rehiyon ng Africa at Kanlurang Asya?
3. Ayon sa binasa, pantay ba ang pagtingin sa mga kababaihan at mga miyembro ng LGBT sa Africa at Kanlurang Asya? Magbigay ng patunay.
4. May kalayaan bang magpahayag ng damdamin ang kababaihan at mga miyembro ng LGBT sa bahaging ito ng mundo? Patunayan ang sagot.

Gawain 10. Paghambingin at Unawain

Ang gawaing ito ay naglalayong mapaghambing mo ang tatlong pangkultura pangkat sa New Guinea ayon sa pag-aaral na isinagawa ni Margaret Mead. Sagutan ang kasunod na talahayanan at ang dalawang mahalagang tanong kaugnay nito upang mataya ang pag-unawa sa iyong binasa.

Pangkulturang Pangkat sa New Guinea

Taong 1931 nang ang antropologong si Margaret Mead at ang kanyang asawa na si Reo Fortune ay nagtungo sa rehiyon ng Sepik sa

Papua New Guinea upang pag-aralan ang mga pangkultura pangkat sa lugar na ito. Sa kanilang pananatili roon nakatagpo nila ang tatlong (3) pangkulturang pangkat; Arapesh, Mundugamur, at Tchambuli. Sa pag-aaral sa gampanin ng mga lalaki at babae sa mga pangkat na ito, nadiskubre nila ang mga pagkakatulad at pagkakaiba nito sa bawat isa, at maging sa Estados Unidos.

Nang marating nina Mead at Fortune ang Arapesh (na nangangahulugang "tao"), walang mga pangalan ang mga tao rito. Napansin nila na ang mga babae at mga lalaki ay kapwa maalaga at mapag-aruga sa kanilang mga anak, matulungin, mapayapa, kooperatibo sa kanilang pamilya at pangkat. Samantala sa kanilang namang pamamalagi sa pangkat ng Mundugumur (o kilala rin sa tawag na Biwat), ang mga mga babae at mga lalaki ay kapwa matapang, agresibo, bayolente, at naghahangad ng kapangyarihan o posisyon sa kanilang pangkat. At sa huling pangkat, ang Tchambuli o tinatawag din na Chambri, ang mga babae at mga lalaki ay may magkaibang gampanin sa kanilang lipunan. Ang mga bababe ay inilarawan nina Mead at Fortune bilang dominante kaysa sa mga lalaki, sila rin ang naghahanap ng makakain ng kanilang pamilya, samantala ang mga lalaki naman ay inilarawan bilang abala sa pag-aayos sa kanilang sarili at mahilig sa mga kuwento.

Sanggunian: (A) Mead, Margaret. *Sex and Temperament in Three Primitive Societies.* HarperCollins *Publishers*, 1963.
http://www.loc.gov/exhibits/mead/field-sepik.html

Primitibong Pangkat	**GAMPANIN**	
	Lalaki	**Babae**
Arapesh		
Mundugumor		

Tchambuli		

Pamprosesong mga Tanong

1. Bakit kaya nagkakaiba ang gampanin ng mga babae at mga lalaki sa tatlong pangkulturang pangkat nabanggit ni Margaret Mead?
2. Sa iyong palagay, ano ang mas matimbang na salik sa paghubog ng personalidad at pag-uugali ng tao, ang kapaligiran o pisikal na kaanyuan?

Gawain 11. Halina't Magsaliksik

Ngayong alam mo nang may mga primitibong pangkat sa New Guinea kung saan ang mga babae at lalaki ay may kakaibang gampanin o papel, subukin mo naman ngayon na magsaliksik kung mayroon din ganitong pangkat sa Pilipinas. Gamiting gabay ang kasunod na impomasyon:

Gender Roles ng Pangkat Etniko sa Pilipinas ______________________________ Maikling deskripsyon o paglalarawan: ____ ____

____ ____ _

Gampanin ng Babae	Gampanin ng Lalaki

Website na maaaring gamiting sanggunian:

- Tattooed women of Kalinga: http://www.onetribetattoo.com/history/filipino-tattoos.php
- http://www.everyculture.com/No-Sa/The-Philippines.html

Ang mga mag-aaral ay maaari ring humanap ng ibang sanggunian.

Gawain 12. Eh Kasi . . . . . .

Matapos mong malaman ang kalagayan ng mga lalaki, babae, at mga miyembro ng LGBT sa Africa at Kanlurang Asya, at kasaysayan ng LGBT sa Pilipinas, balikan mo ang iyong sariling pananaw tungkol sa mga nabanggit na kasarian.

Basahin ang mga salitang nakatakda. Itala sa kahon sa ibaba ang mga salitang sa tingin mo ay tumutukoy sa mga lalaki, babae, at LGBT, maaaring mag-ulit ng mga salita.

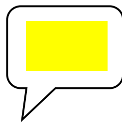
Mang-aawit	Makabayan	Chef	Masipag
Mananayaw	Tahimik	Piloto	Magalang
Malikhain	Maaasahan	Doktor	Matulungin
Emosyonal	Pangulo	Pulis	Aktibo
Masunurin	Mapagpakumbaba	Hukom	Mabait

Babae	**LGBT**	**Lalaki**
Paliwanag	**Paliwanag**	**Paliwanag**

BINABATI KITA!

Sa mga natapos mong gawain sa bahagi ng PAUNLARIN, ikaw ay nagkaroon ng kaalaman tungkol sa konsepto ng kasarian at sex, gayundin ang kaalaman tungkol sa iba't ibang gender roles sa Pilipinas at ibang bahagi ng daigdig. Kaya naman ihanda mo na ang iyong sarili sa pagsasagawa ng mga gawain sa bahagi ng PAGNILAYAN

PAGNILAYAN

Sa bahaging ito pagtitibayin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa paksa. Inaasahan ding sa bahaging ito ay kritikal mong masusuri ang mga konseptong iyong napag-aralan na may kinalaman sa kasarian at *gender roles* sa lipunan ng Pilipinas at lipunan ng ibang bansa.

Gawain 13. Magtanong-Tanong

Magsagawa ng sarbey sa inyong pamayanan. Hingin ang kanilang opinyon kung ano ang kanilang pananaw o ano sa palagay nila ang kontribusiyon ng mga babae, lalaki, at LGBT sa lipunan. Gawing gabay ang kasunod na format.

Kontribusyon	Sagot 1	Sagot 2	Sagot 3
Babae			
Lalaki			
LGBT			
Komento:			

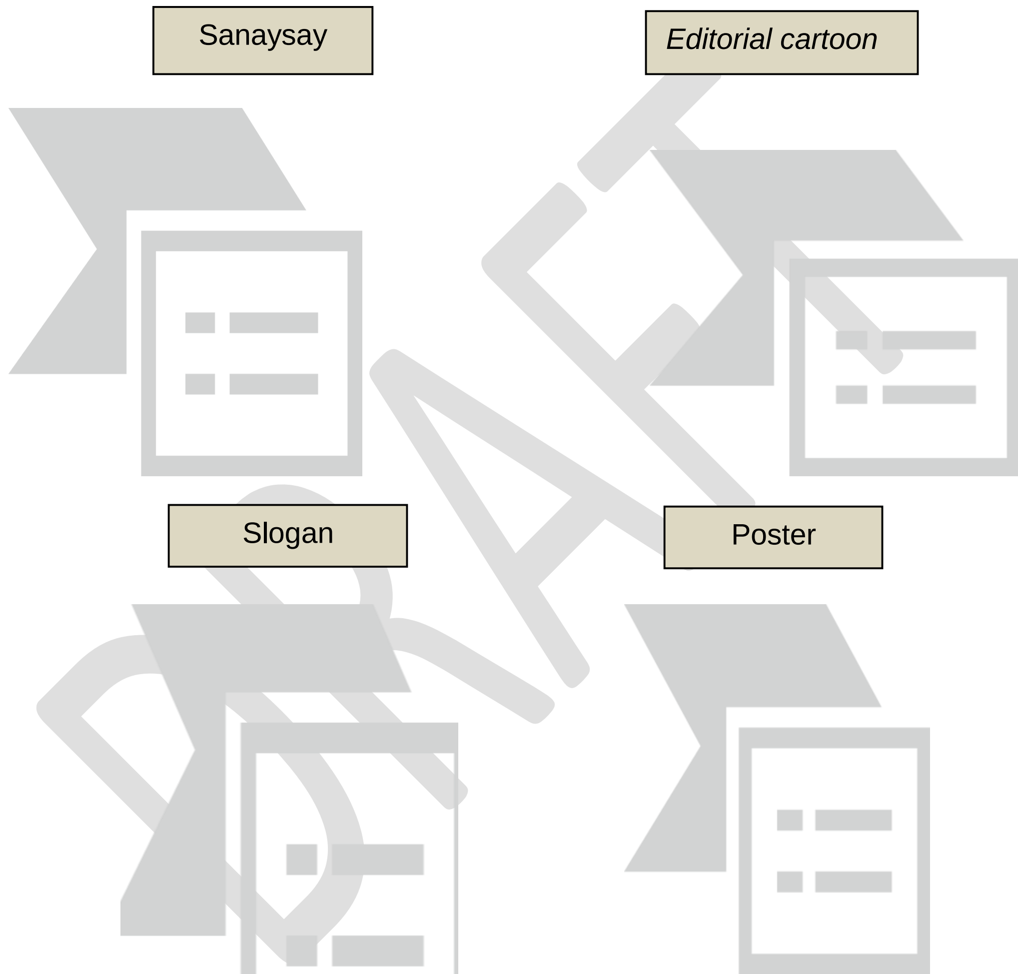
Pamprosesong mga Tanong

1. Paano mo pinili ang mga taong iyong nakapanayam?
2. Ano ang napansin mo sa kanilang sagot? Pantay ba ang kanilang pagtingin sa kontribusiyon ng mga kasarian? Ipaliwanag.
3. May diskriminasiyon ba sa kanilang sagot? Ipaliwanag.

Bilang pagtatapos ng araling ito, subukin mong sagutin ang paglalahat upang magkaroon ka ng mas matibay at klarong pananaw tungkol sa kasarian at lipunan.

Gawain 14. Pagalalagom

Matapos na matalakay ang paksang ito, pumili ka ng gawain na makapaglalahad ng kabuuan ng iyong natutunan sa araling ito. Gamiting gabay ang rubric na ibibigay ng guro:

Sa araling ito, natunghayan mo ang iba't ibang konsepto sa kasarian, maging ang mga uri ng kasarian. Nailatag din sa araling ito ang kasaysayan ng mga LGBT sa Pilipinas at ang iba't ibang gender roles sa ibang bahagi ng daigdig.

BINABATI KITA!

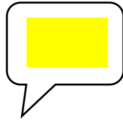
ARALIN 2: Mga Isyu sa Kasarian At Lipunan

Nananatiling malaking isyu at hamon ang pagkakapantay-pantay ayon sa kasarian. Sa Pilipinas, kahit malayo na ang narating ng kababaihan sa larangan ng pulitika, negosyo, media, akademya, at iba pang larangan; nanatiling biktima pa rin sila ng diskriminasyon at karahasan. Ngunit hindi lamang sila ang nahaharap sa diskriminasyon at karahasan, maging ang lalaki din ay biktima nito. Panghuli, ang tinawag ni Hillary Clinton (2011) na "invisible minority" ay ang mga LGBT, ang kanilang mga kwento ay itinago, inililihim at marami sa kanila ang nanahimik dahil sa takot. Marami sa kanila ang nahaharap sa malaking hamon ng pagtanggap at pagkakapantay-pantay sa pamilya, paaralan, negosyo, lipunan at maging sa kasaysayan.

Ayon sa pag- aaral na ginawa ng United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights o UN-OHCHR noong 2011 may mga LGBT (bata at matanda)na nakaranas nang di-pantay na pagtingin at pagtrato ng kanilang kapwa, pamilya, komunidad at pamahalaan. Ang layunin ng araling ito ay nakatuon sa mga isyung kinakaharap ng lipunan na may kaugnayan sa mga LGBT, sa mga babae at mga lalaki bagama't may CEDAW o ang Convention on the Elimination of All Forms of Discriminations Against Women (1979) na ang mga babae, may ilang mga bansa at insidente pa rin ng hindi-pantay na pagtingin at pagtrato sa mga babae.

Sa araling ito, ilalatag ang impormasyong nagpapakita ng diskriminasyon at karahasan sa mga babae, lalaki, at LGBT. Nakapaloob din sa araling ito ang ilan sa mga halimbawa ng mga nasabing diskriminasyon at karahasan sa ibat' ibang bahagi ng daigdig.

PAUNLARIN

Sa bahaging ito ng aralin, ilalatag ang mga diskriminasyong nararanasan ngkalalakihan, kababaihan, at LGBT sa iba't ibang panig ng daigdig sa kamay ng pamilya at ng lipunan. Pagkatapos ng bahaging ito, maaari mong balikan ang katanungan at ang iyong kasagutan sa gawain sa bahagi ng ALAMIN. Maaari mong pagtibayin ang iyong mga kasagutan o iwasto kung may maling konsepto o sagot na nabuo. Simulan mo na.

Paksa: **Diskriminasyon sa mga Lalaki, Babae at LGBT**

Sa bahaging ito ng aralin makikilala mo ang ilang mga babae, lalaki at LGBT na kilala sa iba't ibang larangan sa bansa at maging sa buong mundo. Maaari ring mangalap ng iba pang impormasyon tungkol sa mga personalidad na ito upang mas malawak na makilala ang kanilang buhay bilang myembro ng lipunan, bukod sa mga personalidad na ito inaasahan din na magsaliksik ang mag-aaral ng iba pang mga personalidad na kinikilala sa kanilang larangan.

ELLEN DEGENERES (lesbian) Isang artista, manunulat, stand-up comedian at host ng isa sa pinakamatagumpay na talk- show sa Amerika, ang "The Ellen Degeneres Show". Binigyang pagkilala rin niya ang ilang Pilipinong mang- aawit gaya ni Charice Pempengco.
TIM COOK (gay) Ang CEO ng Apple Inc. na gumagawa ng iPhone, iPad, at iba pang Apple products. Bago mapunta sa Apple Corporation nagtrabaho rin si Cook sa Compaq at IBM, at mga kompanyang may kinalaman sa computers.
CHARO SANTOS-CONCIO (babae) Matagumpay na artista sa pelikula at telebisyon, nakilala siya sa longest-running Philippine TV drama anthology program Maalaala Mo Kaya, simula pa

noong 1991. Siya ay nagging presidente at CEO ng ABS-CBN Corporation noong 2008-2015.
DANTON REMOTO (gay) Isang propesor sa kilalang pamantasan, kolumnista, manunulat, at mamamahayag. Nakilala siya sa pagtatag ng Ang Ladlad, isang pamayanan na binubuo ng mga miyembro ng LGBT.
MARILLYN A. HEWSON (babae) Chair, Presidente, at CEO ng Lockheed Martin Corporation, na kilala sa paggawa ng mga armas pandigma at panseguridad, at iba pang mga makabagong teknolohiya. Sa mahigit 30 taon niyang pananatili sa kumpanya, naitalaga siya sa iba't ibang matataas na posisyon. Taong 2017 siya ay napabilang sa Manufacturing Jobs Initiative sa Amerika.
CHARICE PEMPENGCO (lesbian) Isang Pilipinang mang-aawit na nakilala hindi lamang sa bansa maging sa ibang panig ng mundo. Tinawag ni Oprah Winfrey na "the talented girl in the world." Isa sa sumikat na awit niya ay ang Pyramid.
ANDERSON COOPER (gay) Isang mamamahayag at tinawag ng New York Time na "the most prominent open gay on American television." Nakilala si Cooper sa Pilipinas sa kaniyang coverage sa relief operations noong bagyong Yolanda noong 2013. Kilala siya bilang host at reporter ng Cable News Network o CNN.
PARKER GUNDERSEN (lalaki) Siya Chief Executive Officer ng ZALORA, isang kilalang online fashion retailer na may sangay sa ingapore, Indonesia, Malaysia, Brunei, the Philippines, Hong Kong, at Taiwan.
GERALDINE ROMAN (transgender) Kauna-unahang transgender na miymebro ng Kongreso. Siya ang kinatawan ng lalawigan ng Bataan. Siya ang pangunahing taga-pagsulong ng Anti-Discrimation bill sa Kongreso.

Gawain 15. May **'K'** Ka!

Matapos makilala ang ilang LGBT na naging matagumpay sa kanilang napiling larangan, bumuo ng isang pangkat. Para sa gawaing ito, gagamit ang bawat pangkat ng meta cards na ididikit sa modelong mapipili ng bawat pangkat. Isusulat lamang ng mga miyembro ng bawat pangkat ang mga trabahong sa tingin nila ay angkop sa napili o naitalagang paksa.

Pangkat A. LGBT

Pangkat B. Babae

Pangkat C. Lalaki

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano-ano ang trabahong inilagay ng bawat pangkat sa kasariang itinalaga sa kanila? Ipaliwanag
2. Naging madali ba sa grupo ang gawain? Ipaliwanag.
3. May mga trabaho bang katulad din sa trabahong naisulat ng ibang pangkat? Bakit may mga pagkakatulad?
4. May mga trabaho bang wala sa ibang pangkat? Ipaliwanag.
5. May kilala ka bang babae na matagumpay sa larangang itinuturing na para sa lalaki (halimbawa, piloto, engineer, boksingero, astronaut)? Ipakilala sila sa klase.
6. May kilala ka bang lalaki na matagumpay sa larangang itinuturing na para sa babae? Ipakilala sila sa klase.
7. May kilala ka bang miyembro ng LGBT na matagumpay sa larangang kanilang napili? Ipakilala sa klase.
8. Batay sa mga naibahagi sa klase, ang kasarian ba ay batayan sa trabahong papasukan? Ipaliwanag.

Gawain 15. Opinyon At Saloobin, Galangin!

Kayo ay bibigyan ng pagkakataong makipanayam sa ilang tao upang alamin ang kanilang **opinyon at saloobin sa mga karapatan ng mga LGBT**. Matapos ang panayam, ibahagi ang resulta sa inyong pangkat. Ang mga ito ay binubuo ng mga babae, lalaki, LGBT, lider ng relihiyon, negosyante, at opisyal ng barangay.

Babae	**Lider ng Relihiyon**
Lalaki	**Miyembro ng LGBT**
Negosyante	**Opisyal ng Barangay**

Pamprosesong mga Tanong

1. Paano mo pinili ang mga taong iyong nakapanayam?
2. Naging madali ba sa kanila na sagutin ang mga tanong?
3. May pagkakaiba ba ang resulta ng iyong panayam sa resulta ng iyong mga kamag- aral? Ibigay kung mayroon.
4. Ano kaya sa tingin mo ang dahilan ng pagkakaiba-iba ng kanilang mga sagot?

Sa bahaging ito ng aralin matutunghayan mo ang ilang halimbawa ng diskriminasyong kinakaharap ng babae, lalaki, at LGBT. Inaasahan din na matapos ang mga gawaing nakapaloob dito, matataya at masusuri mo ang mga isyu at magkakaroon ka ng mas malinaw na pag-unawa sa mga usapin tungkol sa kasarian.

*Ang **diskriminasyon** ay ang anumang pag-uuri, eksklusyon, o restriksyon batay sa kasarian na naglalayon o nagiging sanhi ng hindi pagkilala, paggalang, at pagtamasa ng lahat ng kasarian ng kanilang mga karapatan o kalayaan.*

Si Malala Yousafzai at ang Laban sa Edukasyon ng Kababaihan sa Pakistan

Nakilala si Malala Yousafzai habang lulan ng bus patungong paaralan, nang siya ay barilin sa ulo ng isang miyembro ng Taliban noong ika-9 ng Oktubre 2012 dahil sa kanyang paglaban at adbokasiya para sa karapatan ng mga batang babae sa edukasyon sa Pakistan. Kinondena hindi lamang ng mga Muslim ang pagtatangka sa buhay ni Malala. Bumuhos ang tulong

Ang Taliban ay isang kilusang politikal na nagmula sa Afghanistan. Tinutuligsa ang Taliban sa konserbatibong pananaw at pag-intindi nito sa Qur'an. Itinuturing ng Estados Unidos na terorista ang grupong Taliban. Ilan sa mga akusasyong

ibinabato sa Taliban ay massacre, human trafficiking, di-pantay na pagtrato sa kababaihan, at suicide bombings.

pinansyal upang agarang mabigyang lunas ang pagbaril sa kanyang ulo. Sino nga ba si Malala? Ipinanganak siya noong ika-2 ng Hulyo 1997 sa Mingora, Swat Valley, sa hilagang bahagi ng Pakistan, malapit sa Afghanistan. Taong 2007 nang masakop ng mga Taliban ang Swat Valley sa Pakistan at mula noon ipinatupad nila ang mga patakarang nakabatay sa batas Sharia ng mga Muslim. Kabilang sa mga ito ay ang pagpapasara ng mga dormitoryo at paaralan para sa mga babae, nasa mahigit 100 paaralan ang kanilang sinunog sa Pakistan upang hindi na muli pang makabalik ang mga babae sa pag-aaral. Sa mga taong ito, isang batang babae pa lamang si Malala na nangangarap na makapag-aral. Nagsimula ang mga pagpapahayag ni Malala ng kanyang mga adbokasiya noong 2009. Lumawak ang impluwensiya ni Malala dahil sa kanyang pagsusulat at mga panayam sa mga pahayagan at telebisyon. Dahil dito, nakatanggap ng mga banta sa kanilang buhay ang pamilya ni Malala, ngunit hindi ito naging hadlang upang ipagpatuloy niya ang paglaban para sa edukasyon ng mga babae sa Pakistan.

Ang pagbaril kay Malala ang nagpakilala sa mundo ng tunay na kalagayan ng edukasyon ng mga babae sa Pakistan. Matapos niyang maoperahan, iba't ibang mga pagkilala at pangaral ang kanyang natanggap ngunit hindi niya kinalimutan ang mga kapwa niya babae hindi lamang sa Pakistan, maging sa iba pang bahagi ng daigdig. Itinatag niya noong 2013 ang Malala Fund, isang organisasyong naglalayon na magkapagbigay ng libre, ligtas, at de-kalidad na edukasyon sa loob ng 12 taon. Naglaan din ang pamahalaan ng Pakistan ng malaking pondo para sa edukasyon ng mga babae. Iginawad din sa kanya ang Nobel Peace Prize kasama ang aktibistang si Kailash Satyarthai noong 2014. Nakapagpatayo na rin siya ng paaralan sa Lebanon para sa mga batang

babae na biktima ng digmaang sibil sa Syria. Sa kasalukuyan, patuloy ang pagpapakilala ni Malala sa tunay na kalagayan edukasyon ng mga batang babae sa iba't ibang bahagi ng daigdig sa pakikipagkita at pakikipag-usap sa mga pinuno ng iba't ibang bansa at pinuno ng mga organisasyong sibil at non-government organizations o NGOs gaya ng United Nations at iba pa.

Pamprosesong mga Tanong

1. Sino si Malala Yousafzai?
2. Ano ang kanyang ipinaglaban na nagresulta sa pagbaril sa kanyan ng mga Taliban?
3. Ano ang naging reaksiyon ng mga tao sa pag-atake kay Malala?
4. Paano nakaapekto kay Malala ang pagtatangka sa kaniyang buhay?
5. Ikaw, bilang mamamayan, ano ang aral na maari mong makuha sa buhay ni Malala?

Gawain 16. Paghahambing sa Edukasyon ng Pakistan at Pilipinas

Batay sa kwento ng buhay at pakikipaglaban ni Malala Yousafzai sa mga Taliban sa Pakistan, paghambingin ang kalagayan edukasyon ng mga batang babae sa Pilipinas at Pakistan. Maari pang magsaliksik upang mas mapalalim ang pag-unawa sa paksa.

EDUKASYON NG KABABAIHAN

PILIPINAS **PAKISTAN**

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang pagkakaiba at pagkakatulad ng sistema ng edukasyon ng Pakistan at Pilipinas? Ipaliwanag.
2. Alin sa dalawang bansa ang may higit na pagkakataon sa pag-aaral na ibinibigay sa mga kababaihan? Ipaliwanag.

Gawain 19. House Husband(Pagsusuri ng larawan)

Gamit ang kasunod na larawan, suriin ang kalagayan ng lalaki na nananatili sa tahanan sa pamamagitan ng pagsagot sa pamprosesong tanong.

NOTE: Make an original oillustration depicting the same context

Pamprosesong mga Tanong

1. Sino sa tingin mo ang nasa larawan? Ipaliwanag.
2. Ano-ano ang gawaing bahay na ipinakikita sa larawan?
3. Sa inyong tahanan, sino ang kadalasang gumagawa ng mga gawaing ito? Ipaliwanag.
4. Sa isang bahay na lalaki o ama ang naiiwan na gumagawa ng mga gawaing bahay,ano kaya ang pangunahing dahilan nito?
5. Mayroon ka bang kakilala na lalaki o ama na naiiwan sa bahay? Bakit kaya sila ang naiiwan sa bahay?

Paksa: **Karahasan sa mga Lalaki, Kababaihan, at LGBT**

Sa bahaging ito ng aralin matutunghayan mo ang ilang mga halimbawa ng mga karahasang kinakaharap ng babae, lalaki, at LGBT. Inaasahan din na matapos ang mga gawaing nakapaloob dito, matataya at masusuri mo ang mga nasabing isyu, at magkakaroon ka ng mas matibay malinaw na pag-unawa sa lahat ng kasarian.

Ayon sa pag-aaral na inilabas ng United Nations Development Programme (UNDP) at ng United States Agency for International Development (USAID) na may titulong "Being LGBT in Asia: The Philippines Country Report", ang mga LGBT ay may kakaunting oportunidad sa trabaho, bias sa serbisyong medikal, pabahay at maging sa edukasyon.Sa ibang pagkakataon din, may mga panggagahasa laban sa mga lesbian. At ang patuloy na pagpatay sa mga LGBT kahit na patuloy ang panawagan sa pagkakapantay- pantay at kalayaan sa lahat ng uri ng diskriminasyon at pang-aabuso. Ayon sa ulat ng Transgender Europe noong 2012 may 1,083 LGBT ang biktima ng pagpatay mula 2008- 2012.

Noong 2011, ang United Nations Human Rights Council ay nagkaroon ulat tungkol sa mga ebidensya at kaso ng mga diskriminasiyon at karahasan laban sa mga LGBT. Ang bansang Uganda ay nagpasa ng batas na "Anti-Homosexuality Act of 2014" na nagsasaad na ang same- sex relations at marriages ay maaaring parusahan ng panghabambuhay na pagkabilanggo.

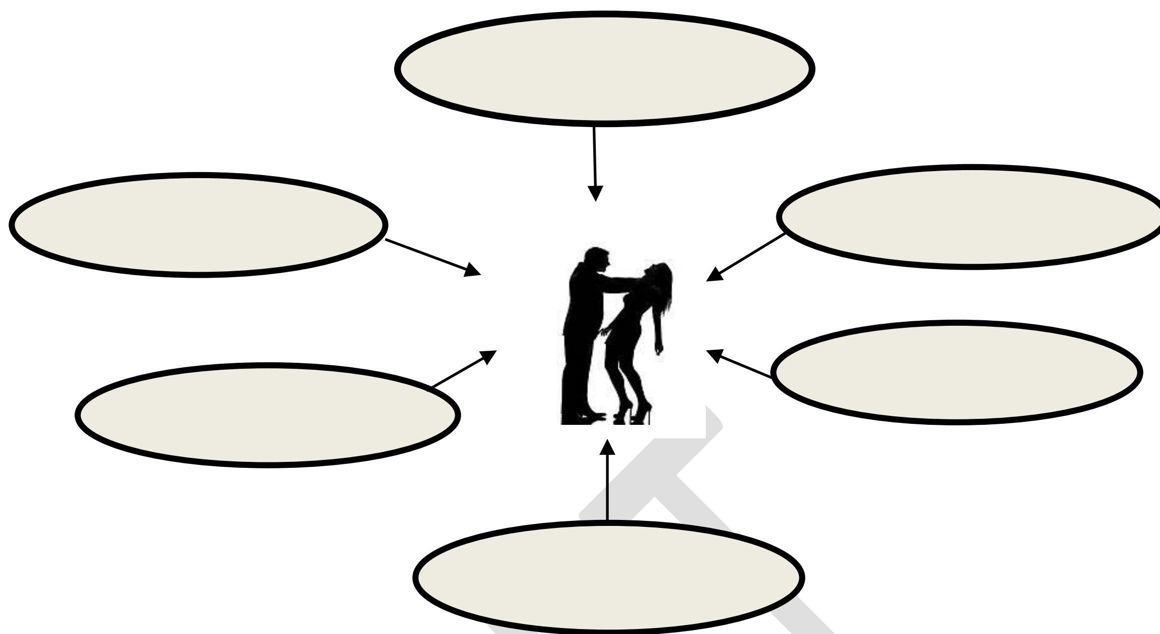
Gawain 20. Huwag Po! Huwag Po!

Narito ang ilang larawan na may kinalaman sa isyung pangkasarian. Tingnan ang mga larawan at sagutin ang mga tanong sa gawain.

BABALA: Ang sumusunod na larawang iyong makikita ay patungkol sa karahasan. Pinapaalalahanan ang mga mag-aaral na ito ay hindi nararapat

karahasang nararanasan ng kababaihan. Isulat ito sa loob ng mga bilog.

Pamprosesong mga Tanong

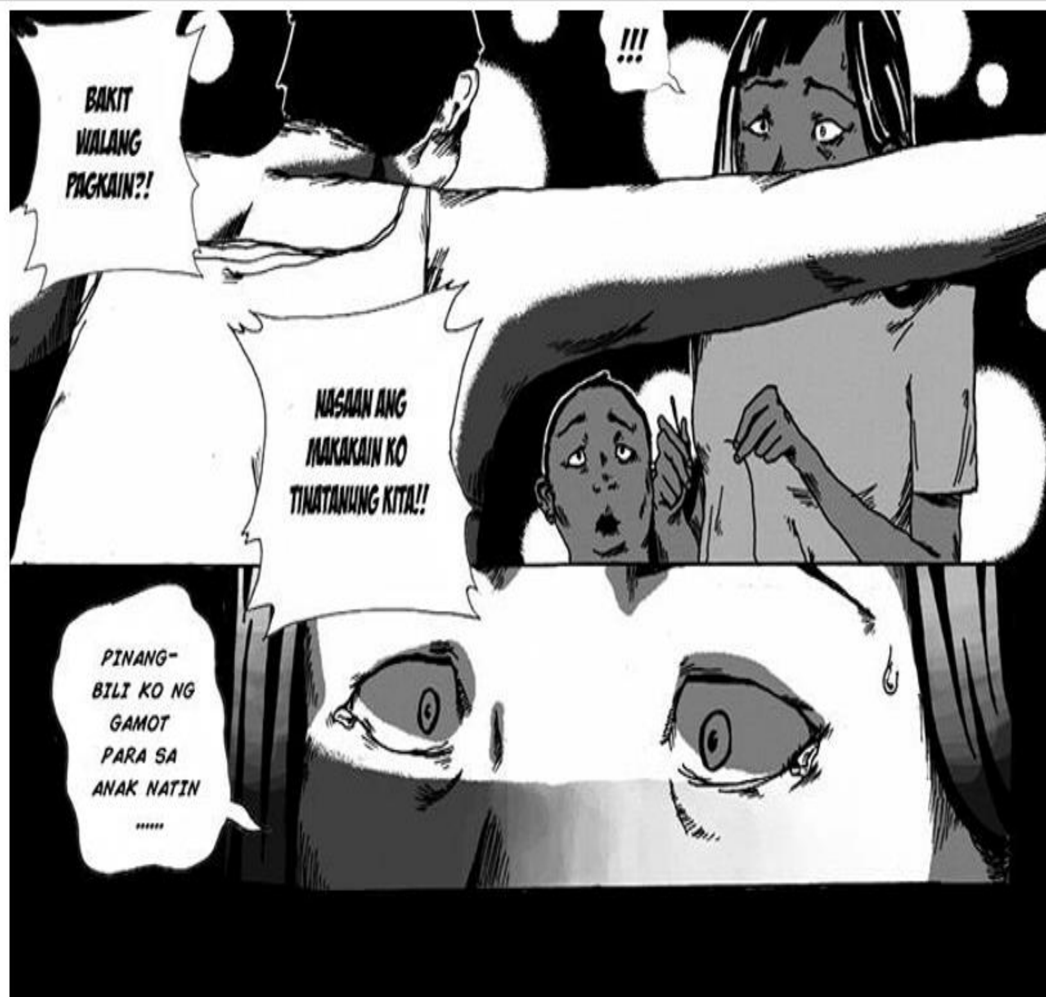
1. Ano ang opinyon at saloobin mo sa karahasang nararanasan ng ilang kababaihan?
2. Paano mawawakasan ang ganitong gawain sa kababaihan?

Ang karahasan sa kababaihan ay hindi bago sa lipunang Pilipino. Ito ay maaaring nangyayari mismo sa loob ng iyong tahanan subalit inaakala ng iba na ito ay natural lamang at bunga ng pagiging mahina ng kababaihan. Sa komiks na iyong makikita sa susunod na pahina, matutunghayan mo ang isang halimbawa.

Gawain 21. Komik-Suri!

Narito ang isang komiks tungkol sa isyung may kinalaman sa kasarian. Basahin at unawain mong mabuti ang diyalogo. Pagkatapos ay sagutin ang mga tanong sa gawain.

WALA
ANG GALING MO NAY!
O'NAK! TATAHIIN KO NA ANG PANTALON MO PARA PAG GUMALING KA NA SA SAKIT MO MAY SUSUUTIN KA NA SA PASUKAN!
HOOY!!
!!!
LASING KA NA NAMAN MARCO ...

BAKIT WALANG PAGKAIN?!
!!!
NASAAN ANG MAKAKAIN KO TINATANUNG KITA!!
PINANG-BILI KO NG GAMOT PARA SA ANAK NATIN ......

SUMASAGOT KA PA HA!
PAAK

Iginuhit ni:
Pocholo Dela Torre
Antipolo City

Pamprosesong mga Tanong

1. Tungkol saan ang komiks?
2. Sa iyong palagay, anong isyu ang ipinakikita rito?
3. Gaano kaya kadalas nangyayari ang ganitong sitwasyon? Bakit kaya nagaganap ang ganitong pangyayari?

Mga Tanong	Sagot
1. Ilarawan ang pakikitungo ni Marco sa kaniyang asawa. Makatuwiran ba ito?	
2. Ano ang reaksyon mo sa ginawa ni Marco? Kung ikaw ay anak ng mag-asawang tauhan sa komiks ano ang iyong mararamdaman?	
3. Nakasaksi ka na ba ng ganitong pangyayari? Ibahagi sa klase ang iyong karanasan.	

Karahasan/Diskriminasyon sa Kababaihan

Ang kababaihan, sa Pilipinas man o sa ibang bansa, ay nakararanas ng pang-aalipusta, hindi makatarungan at di pantay na pakikitungo at karahasan. Ang mababang pagtingin sa kababaihan ay umiiral na noon pa sa iba't ibang kultura at lipunan sa daigdig. Mababanggit ang kaugaliang foot binding noon sa China na naging dahilan ng pagkakaparalisa ng ilang kababaihan.

Ang foot binding ay isinasagawa ng mga sinaunang babae sa China. Ang mga paa ng mga babaeng ito ay pinapaliit hanggang sa tatlong pulgada gamit ang pagbalot ng isang pirasong bakal o bubog sa talampakan. Ang korte ng paa ay pasusunurin sa bakal o bubog sa pamamagitan ng pagbali sa mga buto ng paa nang paunti-unti gamit ang telang mahigpit na ibinalot sa buong paa.

Ang tawag sa ganitong klase ng mga paa ay lotus feet o lily feet. Halos isang milenyong umiral ang tradisyong ito. Ang pagkakaroon ng ganitong klase ng paa sa simula ay kinikilala bilang simbolo ng yaman, ganda, at pagiging karapat-dapat sa pagpapakasal. Subalit dahil sa ang mga kababaihang ito ay may bound feet, nalimitahan ang kanilang pagkilos, pakikilahok sa politika, at ang kanilang pakikisalamuha.

Tinanggal ang ganitong sistema sa China noong 1911 sa panahon ng panunungkulan ni Sun Yat Sen dahil sa di-mabuting dulot ng tradisyong ito.

https://www.mtholyoke.edu/courses/rschwart/h

http://i.dailymail.co.uk/i/pix/2014/06/08/article-2652228-1E92A95D00000578-743_964x963.jpg

Ano ba ang karahasan sa kababaihan? Ayon sa United Nations, ang karahasan sa kababaihan (violence against women) ay anumang karahasang nauugat sa kasarian na humahantong sa pisikal, seksuwal

o mental na pananakit o pagpapahirap sa kababaihan, kasama na ang mga pagbabanta at pagsikil sa kanilang kalayaan.

May ilang kaugalian din sa ibang lipunan na nagpapakita ng paglabag sa karapatan ng kababaihan. Subalit ang nakakalungkot dito, ang pagsasagawa nito ay nag-uugat sa maling paniniwala. Mababanggit na halimbawa ang breast ironing o breast flattening sa Africa.

*Ang **breast ironing** o **breast flattening** ay isang kaugalian sa bansang Cameroon sa kontinente ng Africa. Ito ang pagbabayo o pagmamasahe ng dibdib ng batang nagdadalaga sa pamamagitan ng bato, martilyo o spatula na pinainit sa apoy. May pananaliksik noong 2006 na nagsasabing 24% ng mga batang babaeng may edad siyam ay apektado nito. Ipinapaliwanag ng ina sa anak na ang pagsagsagawa nito ay normal lamang at ang mga dahilan nito ay upang: maiwasan ang (1) maagang pagbubuntis ng anak; (2) paghinto sa pag-aaral; at (3) pagkagahasa. Ang mga dahilan na nabanggit ay mula sa paniniwala ng ina na ang paglaki ng dibdib ng anak*

http://www.orijinculture.com/community/wp-content/uploads/2012/06/breast-ironing3.jpg

Bukod sa sampung rehiyon ng Cameroon, isinasagawa rin ang breast ironing o breast flattening sa mga bansang Benin, Chad, Ivory Coast, Guinea-Bissau, Guinea-Conakry, Kenya, Togo, at Zimbabwe. Bukod sa pagiging mapanganib ng breast ironing, marami ring kritisismo ang binabato sa pagsasagawa nito. Ang GIZ (German Development Agency) at RENATA (Network of Aunties), ay ilan sa mga organisasyong sumusuporta sa kampanya ng mga batang ina na labanan ang patuloy na pag-iral ng gawaing ito. Ayon sa ulat ng GIZ, 39% ng mga kababaihan

sa Cameroon ang di panig sa pag-iral ng breast ironing, 41% ang nagpapakita ng pagsuporta at 26% ay walang pakialam.

Maaaring bisitahin ang website na ito upang maponood ang ilang video na kaugnay sa breast ironing: https://www.youtube.com/watch?v=mO6GrlIZbLs

Ang karahasan sa kababaihan ay hindi lamang problema sa Pilipinas kundi pati narin sa buong daigdig. Sa katunayan, itinakda ang Nobyembre 25 bilang *International Day for the Elimination of Violence Against Women.* Tunghayan mo ang istadistika sa susunod na pahina.

Gawain 22. Hanggang Ka-Ilan?

Kasunod ang isang istadistika tungkol sa karahasan sa kababaihan. Basahin mo itong mabuti at sagutin ang gawain na kasunod nito. Isulat sa loob ng bulaklak ang iyong sagot.

ISTADISTIKA NG KARAHASAN SA KABABAIHAN

- Isa sa bawat limang babae na nasa edad 15-49 ang nakaranas ng pananakit na pisikal simula edad 15, anim na porsyento ang nakaranas ng pananakit na pisikal.
- 6% ng mga babaeng 15-49 ang nakaranas ng pananakit na seksuwal
- Isa sa apat na mga babaeng kasal na may edad 15-49 ang nakaranas ng emosyonal, pisikal at/o pananakit na sekswal mula sa kanilang mga asawa.
- Mula sa mga babaeng may asawa at kasal na nakaranas ng pisikal/seksuwal na pang-aabuso sa loob ng 12 buwan bago ang sarbey, 65% ang nagsabing sila ay nakaranas ng pananakit.

(Mula sa 2013 National Demographic Health Survey ng National Statistics Office)

Ang GABRIELA (General Assembly Binding Women for Reforms, Integrity, Equality, Leadership, and Action) ay isang samahan sa Pilipinas na laban sa iba't ibang

porma ng karahasang nararanasan ng kababaihan na tinagurian nilang Seven Deadly Sins Against Women. Ang mga ito ay ang (1) pambubugbog/pananakit, (2) panggagahasa, (3) incest at iba pang seksuwal na pang-aabuso, (4) sexual harassment, (5)sexual discrimination at exploitation, (6) limitadong access sa reproductive health, (7) sex trafficking at prostitusyon.

Ngayong nabasa mo na ang istadistika tungkol sa karahasan sa kababaihan, sagutin ang gawain. Isulat sa loob ng kahon sa kanan ang iyong sagot sa katanungan sa bawat bilang.

Mula sa mga datos na iyong nakita sa istadistika, sagutin ang sumusunod na tanong:

....

ang porsyento ng babaeng nagbuntis ang nakaranas ng pananakit na pisikal habang sila ay nagdadalang-tao?

sa bawat 10 babaeng nasa edad 15-49 ang nakaranas ng pananakit na seksuwal?

sa bawat 5 babaeng nakaranas ng pananakit na pisikal/seksuwal ang nakaranas ng masamang epekto sa kanilang pangsikolohikal na kondisyon?

Sa iyong palagay…

Hanggang Ka-LAN

kaya mangyayari ang ganito?

Ano-ano kayang hakbang ang dapat gawin ng pamahalaan upang mawakasan na ang karahasan sa kababaihan?

____
____

____.

____
____

Gawain 23. Girl Power

Sa kanang bahagi, magtala ng tatlong paraan kung paano mapipigilan ang karahasan sa kababaihan. Sa kaliwa naman ay magtala ng tatlong paraan kung paano mapagtitibay ang karapatan ng mga kababaihan.

Paano Mapagtitibay
1.
2.

Paano Mapipigilan
1.
2.

Ayon sa inilabas na ulat ng Mayo Clinic, hindi lamang kababaihan ang biktima ng karahasan na nagaganap sa isang relasyon o ang tinatawag na domestic violence, maging ang kalalakihan ay biktima rin. Ayon pa sa ulat, ang ganitong uri ng karahasan sa mga lalaki ay hindi madaling makita o kilalanin. Ang ganitong uri ng karahasan ay may iba't ibang uri; emosyonal, seksuwal, pisikal, at banta ng pang-aabuso. Tandaan din na ito ay maaaring maganap sa heterosexual at homosexual na relasyon. Ngayon, iyong tunghayan ang mga palatandaan ng ganitong uri ng karahasan.

Ikaw ay nakararanas ng domestic violence kung ang iyong kapareha ay:

- ❖ tinatawag ka sa ibang pangalang hindi maganda para sa iyo at sa ibang tao, iniinsulto ka;
- ❖ pinipigilan ka sa pagpasok sa trabaho o paaralan;
- ❖ pinipigilan kang makipagkita sa iyong pamilya o mga kaibigan; sinusubukan kang kontrolin sa paggastos sa pera, saan ka pupunta at kung ano ang iyong mga isusuot;
- ❖ nagseselos at palagi kang pinagdududahan na nanloloko;
- ❖ nagagalit kung umiinom ng alak o gumagamit ng droga;
- ❖ pinagbabantaan ka na sasaktan;
- ❖ sinisipa, sinasampal, sinasakal o sinasaktan ang iyong mga anak o mga alagang hayop;
- ❖ pinipilit kang makipagtalik kahit labag sa iyong kalooban at
- ❖ sinisisi ka sa kanyang pananakit o sinasabi sa iyo na nararapat lamang sa iyo ang ginagawa niya sa iyo.

Ito naman ay para sa mga bakla, bisexual at transgender:

- Pinagbabantaan kang sasabihin sa iyong pamilya, mga kaibigan at mga kakilala ang iyong oryentasyong seksuwal at pagkakakilanlang pangkasarian
- Sinasabi sa iyo na hindi tutulungan ng pamahalaan ang mga gay, bi-sexual at transgender
- Sinasabi sa iyo na ang mga lalaki ay natural na bayolente

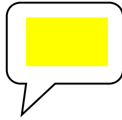
Maari mong malamang inaabuso ka na kung napapansin mo ang ganitong pangyayari:

- pinagbabantaan ka ng karahasan.
- sinasaktan ka na(emosyonal o pisikial)
- humihingi ng tawad, nangangakong magbabago, at nagbibigay ng suhol.
- Paulit-ulit ang ganiong pangyayari.
- Kadalasang mas dumadalas ang pananakit at karahasan at mas tumitindi sa paglipas ng panahon.

BINABATI KITA!

Matapos mong masuri ang mga diskriminasyon at karahasang nararanasan ng mga lalaki, babae at LGBT sa iba't- ibang bahagi ng daigdig sa pamamagitan ng mga gawain sa bahagi ng PAUNLARIN, harapin mo naman ngayon ang mga gawain sa PAGNILAYAN at UNAWAIN.

PAGNILAYAN

Sa bahaging ito ng aralin, susubukin mong ilatag ang mahahalagang aral na natutunan mo sa araling ito. Hihingin ang iyong opinyon, paglalagom at repleksiyon sa susunod na gawain. Makibahagi at magbahagi ka ng iyong saloobin.

Gawain 24. Aking Repleksiyon

Mula sa mga paksang tinalakay hinggil sa isyung may kinalaman sa kasarian, ano ang iyong naging repleksiyon?

____

____

____

____

Gawain 25. Paglalapat

Ang gawaing ito ay pagtatala ng mga paraan upang maisabuhay mo ang mahahalagang aral na natutunan mo sa araling ito. Ang chart ay binubuo ng tatlong hanay. Isulat sa hanay **A** ang puno o malaking paksa, isulat naman sa hanay **B** ang dalawang mahahalagang aral na natutunan mo sa paksang napili mo, at sa hanay **C** isulat ang tatlong sitwasyon kung saan maaari mong gamitin ang mahahalagang aral na natutunan mo sa pang-araw-araw na buhay.

Hanay A Mahalaga o Punong Paksa	**Hanay B** Mahahalagang Bagay na Natutunan	**Hanay C** Tatlong sitwasyon sa Buhay na Maaaring Magamit ang Natutunan
	1.	1.
	2.	2.
		3.

Sa araling ito nasaksihan mo ang iba't ibang uri ng diskriminasyon at karahasang nararanasan ng babae, lalaki at LGBT. Walang pinipiling edad, bansa, oryentasyong seksuwal at pagkakakilanlang pangkasarian ang mga biktima nito.

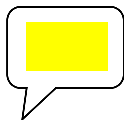
BINABATI KITA!

ARALIN 3: Tugon sa Mga Isyu sa Kasarian at Lipunan

Sa nakalipas na aralin, nasuri ninyo ang mga isyu at hamong may kaugnayan sa Kasarian at Lipunan na nararanasan hindi lamang sa Pilipinas maging sa iba't ibang bahagi ng daigdig. Sa araling ito, pagtutuunan ng pansin ang mga hakbang na ginagawa ng pamahalaan upang matugunan ang mga isyu at hamon sa Kasarian at Lipunan.

Handa ka na ba?

PAUNLARIN

Nasagutan mo bang lahat ang mga naunang gawain? Huwag mag-alala dahil sa bahaging ito ay inaasahang mas lalawak ang iyong kaalaman at pag-unawa sa mga tugon sa isyu ng Kasarian at Lipunan. Maaari mong balikan ang kasagutan at katanungan na iyong nabuo sa unang bahagi ng araling ito upang mapagtibay ang tamang kasagutan at maiwasto ang maling sagot o konseptong nabuo kung mayroon man. Pagtuunan ng pansin ang susunod na babasahin at sagutan ang mga gawain.

Gawain 26. Discussion Web

Basahin at suriin ang ilang mahalagang impormasyon tungkol sa Prinsipyo ng Yogyakarta at ang pahayag ng UN Secretary General na si Ban Ki-Moon tungkol sa mga LGBT. Sa kasunod na discussion web isulat

kung ikaw ay sang-ayon o hindi sa kaniyang pahayag. Pagkatapos, humanap ka ng iyong kamag-aral na taliwas o di kapareho ng iyong sagot at isulat sa discussion web ang kanyang sagot. Talakayin ang inyong konklusyon tungkol sa isyu at isulat din ito sa web.

- **Tugon ng Pandaigdigang Samahan sa Karahasan at Diskriminasyon**

Paksa: **Ang mga Prinsipyo ng Yogyakarta**

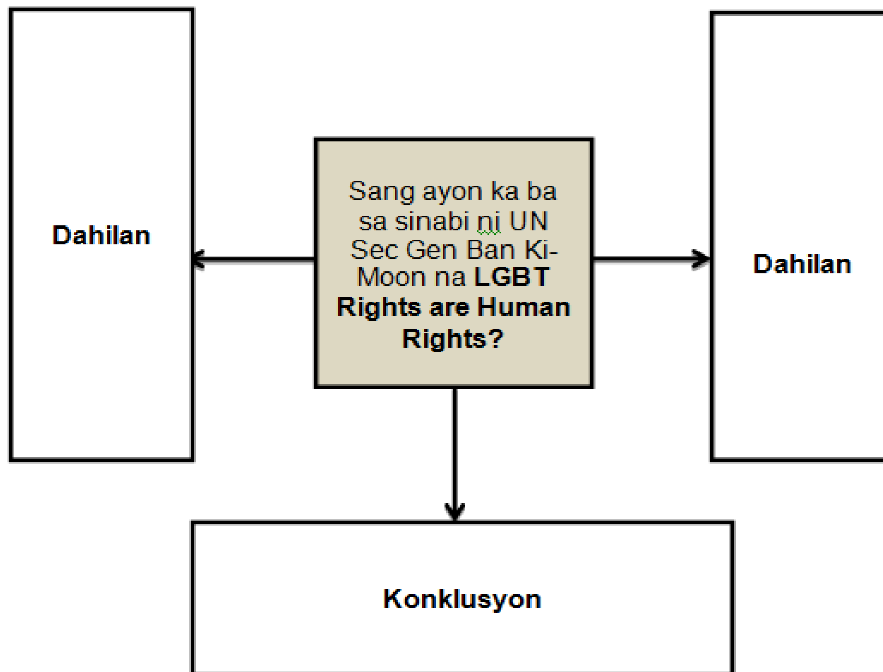
Sa patuloy na hayagang pakikilahok ng mga LGBT sa lipunan, patuloy ring lumalakas ang kanilang boses upang tugunan ang kanilang mga hinaing tungkol sa di-pantay na pagtingin at karapatan. Nasa 27 eksperto sa oryentasyong seksuwal at pagkakakilanlang pangkasarian (*sexual orientation* at *gender identity* o *SOGI*) na nagmula sa iba't ibang bahagi ng daigdig ang nagtipon-tipon sa Yogyakarta, Indonesia noong ika-6 hanggang ika-9 ng Nobyembre, 2006 upang pagtibayin ang mga prinsipyong makatutulong sa pagkakapantay-pantay ng mga LGBT. Ito ay binubuo ng 29 na prinsipyong nakaayon sa Pandaigdigang Batas ng mga Karapatang Pantao (*Universal Declaration of Human Rights* o UDHR) at ilang mga rekomendasiyon.

http://www.un.org/sg/img/ban kimoon/ban_ki-moon_portrait.jpg

"LGBT rights are human rights."

Ito ang mga katagang winika ni dating UN Secretary

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang dahilan kung bakit ka sang-ayon o di sang-ayon sa pahayag ni UN Sec Gen Ban Ki- Moon?Bakit?
2. Naging madali ba sa inyo ng kapareha mo na makabuo ng konklusyon sa kabila ng pagkakaiba ng inyong pananaw tungkol sa isyu? Bakit?

Gawain 27. Ipaglaban Mo!

Sa gawaing ito, matutunghayan mo ang ilan sa mahahalagang prinsipyo ng Yogyakarta. May 7 prinsipyong napili upang pag- usapan at pagnilayan sa klase. Ang klase ay papangkatin sa pito, bawat pangkat ay may isang prinsipyong susuriin at pagninilayan.Maaring pagtuunan ng pansin sa pagsusuring gagawin kung sumasang-ayon kayo o hindi sa prinsipyo at ipaliwanag ang dahilan kung bakit. Bibigyan kayo ng sapat na oras upang ito ay isagawa pagkatapos ilahad sa klase ang naging

resulta ng inyong talakayan sa pamamagitan ng malikhaing paraan gaya ng dula-dulaan, awit, tula, news reporting at iba pa.

Prinsipyo 1

ANG KARAPATAN SA UNIBERSAL NA PAGTATAMASA NG MGA KARAPATANG PANTAO

Lahat ng tao ay isinilang na malaya at pantay sa dignidad at mga karapatan. Bawat isa, anuman ang oryentasyong seksuwal at pagkakakilanlang pangkasarian ay nararapat na ganap na magtamasa ng lahat ng karapatang pantao.

Prinsipyo 2

ANG MGA KARAPATAN SA PAGKAKAPANTAY-PANTAY AT

KALAYAAN SA DISKRIMINASYON

Bawat isa ay may karapatang magtamasa ng lahat ng karapatang pantao nang

walang diskriminasiyong nag-uugat saoryentasyong seksuwal o pagkakakilanlang pangkasarian. Dapat kilalanin na ang lahat ay pantay-pantay sa batas at sa proteksiyon nito, nang walang anumang diskriminasiyon, kahit may nasasangkot na iba pang karapatang pantao. Ipagbabawal sa batas ang ganoong diskriminasiyon at titiyakin, para sa lahat.

Prinsipyo 4

ANG KARAPATAN SA BUHAY

Karapatan ng lahat ang mabuhay. Walang sinuman ang maaaring basta na lamang pagkaitan ng buhay sa anumang dahilan, kabilang ang may kaugnayan sa oryentasyong seksuwal o pagkakakilanlang pangkasarian. Ang parusang kamatayan ay hindi ipapataw sa sinuman dahil sa *consensual sexual activity* ng

mga taong nasa wastong gulang o batay sa oryentasyong seksuwal o pagkakakilanlang pangkasarian.

Prinsipyo 12

ANG KARAPATAN SA TRABAHO

Ang lahat ay may karapatan sa disente at produktibong trabaho, samakatarungan at paborableng mga kondisyon sa paggawa, at sa proteksyon laban sa disempleyo atdiskriminasiyong nag-uugat sa oryentasyong seksuwal o pagkakakilanlang pangkasarian.

Prinsipyo 16

ANG KARAPATAN SA EDUKASYON

Ang lahat ay may karapatan sa edukasyon nang walang diskriminasiyong nag-uugat at sanhi ng oryentasyong seksuwal at pagkakakilanlang pangkasarian.

Prinsipyo 25

ANG KARAPATANG LUMAHOK SA

BUHAY-PAMPUBLIKO

Bawat mamamayan ay may karapatang sumali sa mga usaping publiko, kabilang ang karapatang mahalal, lumahok sa pagbubuo ng mga

Pamprosesong Tanong

1.Ano ang layunin ng mga nagtaguyod ng Prinsipyo ng Yogyakarta?

2. May pagkakaiba ba ang mga karapatang nilalayon ng mga LGBT sa Pandaigdigang Batas ng mga Karapatang Pantao?

3. Sa iyong palagay, mahalaga bang magkaroon ng seryosong aplikasyon ang mga bansa ng Prinsipyo ng Yogyakarta? Ipaliwanag.

Gawain 28. Think-Pair-Share

Paksa**: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women**

Pagtuunan ng pansin ang mga kasunod na babasahin tungkol sa **Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women.** Basahin at suriin ang teksto. Pagkatapos sagutan ang pamprosesong tanong, humanap ng kapareha, ibahagi ang mga sagot at talakayin.

Ano ang CEDAW?

Ang CEDAW ay ang *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women.* Karaniwang inilalarawan bilang International Bill for Women, kilala din ito bilang *The Women's Convention* o ang *United Nations Treaty for the Rights of Women.* Ito ang kauna-unahan at tanging internasyunal na kasunduan na komprehensibong tumatalakay sa karapatan ng kababaihan hindi lamang sa sibil at politikal na larangan kundi gayundin sa aspetong kultural, pang-ekonomiya, panlipunan at pampamilya. Inaprubahan ng United Nations General Assembly ang CEDAW noong Disyembre 18,1979 noong UN Decade for Women. Pumirma ang Pilipinas sa CEDAW noong Hulyo 15, 1980, at niratipika ito noong Agosto 5, 1981. Kasunod sa *Convention of the Rights of the Child*, ang CEDAW ang pangalawang kasunduan na may pinakamaraming bansang nagratipika. Umaabot na sa 180 bansa mula sa 191 na lumagda o State parties noong Marso 2005. Unang ipinatupad ang kasunduan noong Setyembre 3, 1981 o 25 taon na ang nakakaraan noong 2006, pero kaunti pa lang ang nakakaalam nito.

Paano nilalayon ng CEDAW na wakasan ang diskriminasyon sa kababaihan?

1. Nilalayon nitong itaguyod ang tunay na pagkakapantay-pantay sakababaihan. Inaatasan nito ang mga estado na magdala ng konkretong resultasa buhay ng kababaihan.

2. Kasama rito ang prinsipyo ng obligasyon ng estado. Ibig sabihin, may mgaresponsibilidad ang estado sa kababaihan na kailanma'y hindi nito maaring bawiin.

3. Ipinagbabawal nito ang lahat ng aksiyon o patakarang umaagrabyado sa kababaihan, anumang layunin ng mga ito.

4. Inaatasan nito ang mga *state parties* na sugpuin ang anumang paglabag sa karapatan ng kababaihan hindi lamang ng mga institusyon at opisyal sa gobyerno, kundi gayundin ng mga pribadong indibidwal o grupo.

5. Kinikilala nito ang kapangyarihan ng kultura at tradisyon sa pagpigil ng karapatan ng babae, at hinahamon nito ang *State parties* na baguhin ang mga *stereotype*, kostumbre at mga gawi na nagdidiskrimina sa babae.

Ano ang epekto ng pagpirma at pagratipika ng Pilipinas sa CEDAW?

Bilang *state party* sa CEDAW, kinikilala ng Pilipinas na laganap pa rin ang diskriminasyon at di-pagkakapantay-pantay sa karapatan ng babae, at may tungkulin ang estado na solusyunan ito. May tungkulin ang *State parties* na igalang, ipagtanggol at itaguyod ang karapatan ng kababaihan.

Ang mga *State parties* ay inaasahang:

1.ipawalang-bisa ang lahat ng batas at mga nakagawiang nagdidiskrimina;

2. Ipatupad ang lahat ng patakaran para wakasan ang diskriminasyon at maglagay ng mga epektibong mekanismo at sistema kung saan maaring humingi ng hustisya ang babae sa paglabag ng kanilan karapatan;

3. Itaguyod ang pagkakapantay-pantay sa pamamagitan ng iba't ibang hakbang kondisyon at karampatang aksiyon;at

4. Gumawa ng pambansang ulat kada apat (4) na taon tungkol sa mga isinagawang hakbang para matupad ang mga tungkulin sa kasunduan.

Sanggunian: CEDAW Primer(UNIFEM CEDAW, 2006)

Pamprosesong Tanong

1. Sang-ayon ka ba sa paglagda ng Pilipinas sa mga probisyon ng CEDAW?
2. Ano ang maitutulong ng CEDAW sa kalagayan ng kababaihan sa mundo?

Gawain 29. Triple-Burger Organizer

Upang matiyak kung naunawaan mo ang nilalaman ng CEDAW, punan ng tamang impormasyon ang hinihingi ng kasunod na burger organizer .

PAKSA:

Mahalagang Punto # 1:

Pansuportang detalye:

Mahalagang Punto # 2:

Pansuportang detalye:

Mahalagang Punto # 2:

Pansuportang detalye:

Konklusyon:

Paksa: **Tugon ng Pamahaalaang Pilipinas sa mga Isyu ng Karahasan at Diskriminasiyon**

Sa Pilipinas, may batas na nagbibigay proteksiyon sa mga kababaihan tulad ng Anti-Violence Against Women and Their Children Act at Magna Carta for Women.Basahin ang susunod na teksto tungkol sa batas laban sa Karahasan sa Kababaihan.

Anti-Violence Against Women and Their Children Act

Ang ***Anti-Violence Against Women and Their Children Act*** ay isang batas na nagsasaad ng mga karahasan laban sa kababaihan at kanilang mga anak, nagbibigay ng lunas at proteksiyon sa mga biktima nito, at nagtatalaga ng mga kaukulang parusa sa mga lumalabag dito. Sino-sino ang puwedeng mabigyan ng proteksiyon ng batas na ito?

Ang mabibigyan ng proteksiyon ng batas na ito ay ang kababaihan at kanilang mga anak. Ang “**kababaihan”** sa ilalim ng batas na ito ay tumutukoy sa kasalukuyan o dating asawang babae, babaeng may kasalukuyan o nakaraang relasyon sa isang lalaki, at babaeng nagkaroon ng anak sa isang karelasyon. Ang **“mga anak**” naman ay tumutukoy sa mga anak ng babaeng inabuso, mga anak na wala pang labing-walong (18) taong gulang, lehitimo man o hindi at mga anak na may edad na labing-walong (18) taon at pataas na wala pang kakayahang alagaan o ipagtanggol ang sarili, kabilang na rin ang mga hindi tunay na anak ng isang babae ngunit nasa ilalim ng kaniyang pangangalaga.

Sino-sino ang posibleng magsagawa ng krimen ng pang-aabuso at pananakit at maaring kasuhan ng batas na ito?

Ang mga maaring magsagawa ng krimeng ito at maaring managot sa ilalim ng batas na ito ay ang mga kasalukuyan at dating asawang lalaki, mga kasalukuyan at dating kasintahan at *live-in partners* na lalaki, mga lalaking nagkaroon ng anak sa babae, at mga lalaking nagkaroon ng “*sexual or datingrelationship”* sa babae.

http://www.bcs.gov.ph/files/sp/Pinay_Komiks.pdf

Pamprosesong Tanong

1. Tungkol saan ang Anti-Violence Against Women Act?
2. Sino-sino ang binibigyang proteksiyon ng batas na ito? Sa iyong palagay bakit binalangkas ang ganitong uri ng batas?
3. Bilang mag-aaral, paano ka makatutulong na maipabatid at mapairal ang batas na ito?

Paksa: **Magna Carta Of Women**

Bukod sa*Anti-Violence Against Women Act,* ang *Magna Carta for Women* ay isa ring batas na nagbibigay proteksyon sa mga kababaihan. Basahin ang teksto upang malaman mo kung patungkol saan ang batas na ito.

Ano ang *Magna Carta for Women?*

Ang *Magna Carta for Women* ay isinabatas noong Hulyo 8, 2008 upang alisin ang lahat ng uri ng diskriminasiyon laban sa kababaihan at sa halip ay itaguyod ang pagkakapantay-pantay ng mga babae at lalaki sa lahat ng bagay, alinsunod sa mga batas ng Pilipinas at mga pandaigdigang instrumento, lalo na ang ***Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*** o CEDAW.

Layunin nito na itaguyod ang husay at galing ng bawat babae at ang potensiyal nila bilang alagad ng pagbabago at pag-unlad, sa pamamagitan ng pagkilala at pagtanggap sa katotohanan na ang mga karapatan ng kababaihan ay karapatang pantao.

RESPONSIBILIDAD NG PAMAHALAAN

Itinalaga ng *Magna Carta for Women* ang **Pamahalaan** bilang pangunahing tagapagpatupad (“***primary duty bearer”*)** ng komprehensibong batas na ito.Ginawa na tuwirang responsibilidad ng pamahalaan na proteksyunan ang kababaihan sa lahat ng uri ng diskriminasiyon at ipagtanggol ang kanilang mga karapatan.

Katuwang ang mga ahensya at yunit nito, maglalatag ang pamahalaan ng mga nararapat at mabisang paraan upang maisakatuparan ang mga layunin ng batas. Kabilang sa mga paraan na ito ang paglikha at pagpapatupad ng mga batas, patakaran at programa na nagsasaalang-alang sa mga pangangailangan ng mga babae, tungo sa kanilang kahusayan at kabutihan. Gagawa rin ng mga hakbang ang pamahalaan upang marepaso o maalis ang mga batas, patakaran, programa, at polisiya na nagpapalala sa diskriminasiyon laban sa kababaihan.

Ang isa pang hamon ng batas sa pamahalaan ay ang basagin ang mga *stereotype* at tanggalin ang mga istrukturang panlipunan tulad ng kostumbre, tradisyon, paniniwala, salita at gawi na nagpapahiwatig nang hindi pantay ang mga babae at lalaki.

SINO ANG SAKLAW NG MAGNA CARTA?

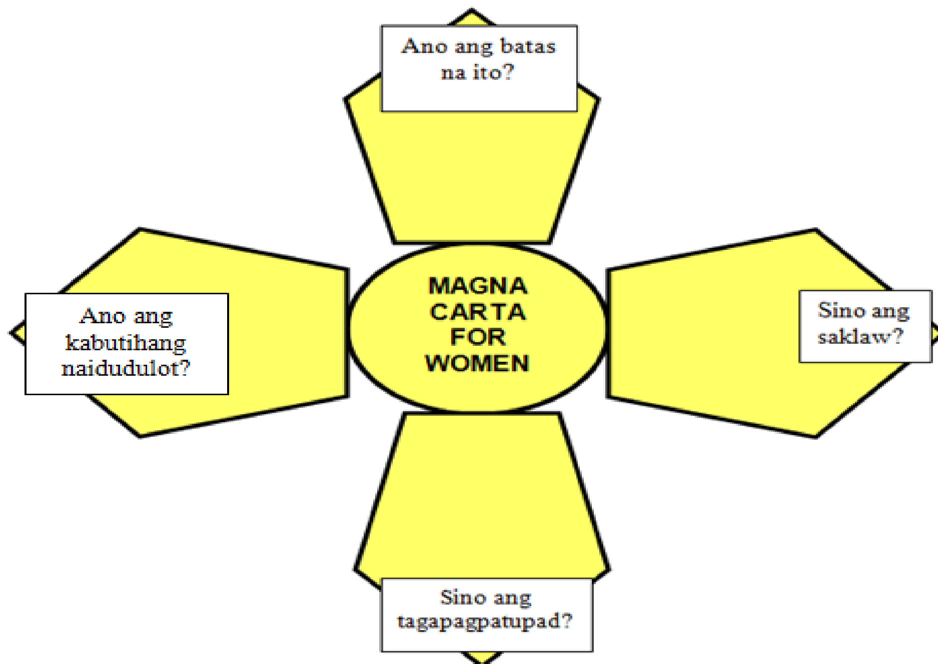
Lahat ng babaeng Pilipino, anuman ang edad, pinag-aralan, trabaho o hanapbuhay, propesyon, relihiyon, uri o pinagmulan *ethnicity* ay saklaw ng Magna Carta. Binibigyan ng batas na ito nang nabubukod na pansin ang kalagayan ng mga batang babae, matatanda, may kapansanan, mga babae sa iba’t ibang larangan, ***Marginalized Women***, at ***Women in Especially Difficult Circumstances.***

*Ang tinatawag na **Marginalized Women** ay ang mga babaeng mahirap o nasa di panatag na kalagayan. Sila ang mga wala o may limitadong kakayahan namatamo ang mga batayang pangangailangan at serbisyo. Kabilang dito ang mga kababaihang manggagawa, maralitang tagalungsod, magsasaka at manggagawang bukid, mangingisda, migrante, at kababaihang Moro at katutubo.*

***Ang tinatawag namang **Women in Especially Difficult Circumstances** ay ang mga babaeng nasa mapanganib na kalagayan o masikip na katayuan tulad ng biktima ng pang-aabuso at karahasan at armadong sigalot, mga biktima ng prostitusyon, "illegal recruitment", "human trafficking" at mga babaeng nakakulong.*

Gawain 30. Mga Tanong Ko, Sagutin Mo!

Ngayong tapos mo nang basahin ang teksto, subukin mo namang sagutin ang mga tanong sa loob ng sun map batay sa naunawaan mula sa binasa.

Sa iyong palagay ano ang pinakamahalagang nagagawa ng Magna Carta para sa kababaihan?

____

____

____

____

Gawain 31. Tapat-Tapat

Natutunan mo sa mga nakaraang paksa na may batas na nagpoprotekta sa kababaihan at LGBT. Magsaliksik tungkol sa mga batas para kalalakihan. Itala sa talahanayan ang mga batas na kukumpleto sa hanay. Pagkatapos, humanap ka ng mga batas na nagbibigay-proteksiyon sa karapatan ng kalalakihan.

Batas para sa kababaihan	**Batas para sa LGBT**	**Batas para sa kalalakihan**

Batay sa itinala mo sa talahanayan, gumawa ng buod tungkol sa mga batas na nagbibigay ng karapatan sa kalalakihan, kababaihan at LGBT.

____

____

____

____

____

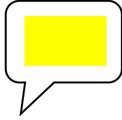
Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang mga batas na para sa kababaihan, kalalakihan at LGBT?
2. Bakit walang partikular na batas para sa lalaki? Paano ito nakaapekto sa mga babae at LGBT?
3. May pantay bang karapatan ang lalaki , babae at LGBT?
4. Makakatutulong ba ang mga batas na ito upang matugunan ang mga isyung may kinalaman sa karahasan at pang-aabuso sa babae , lalaki at LGBT? Pangatwiranan.

BINABATI KITA!

Sa bahaging ito ng aralin ay nagawa mong masuri ang mga tugon ng iba't ibang organisasyon sa daigdig at ng pamahalaan

PAGNILAYAN

Sa bahaging ito, pagtibayin mo ang mga nabuong pag-unawa tungkol sa paksa. Inaasahang sa bahaging ito ay kritikal mong masusuri ang mga konseptong napag-aralan hinggil sa isyu ng Kasarian at Lipunan.

Gawain 32. Ano Kaya?

Matapos malaman ang mga batas na nangangalaga sa karapatan ng lalaki, babae at LGBT sa daigdig at bansa, sa pagkakataong ito ikaw ay magsaliksik tungkol sa mga batas/ordinansa, programa o samahan na nagtataguyod sa karapatan ng lalaki, babae at LGBT sa iyong sariling pamayanan. Alamin ang layunin at kabutihang dulot nito sa pamayanan. Ibahagi sa klase ang nasaliksik sa iba't ibang malikhaing paraan gaya powerpoint presentation, video clips, panel discussion at iba pa. Pagkatapos ng presentasiyon ay magsagawa ng malayang talakayan gamit ang kasunod na mga pamprosesong tanong.

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang mga batas/ordinansa, programa o samahan na nagtataguyod sa karapatan ng lalaki, babae, at LGBT sa inyong pamayanan?
2. May kabutihan ba itong dulot? Bakit?
3. Natutugunan ba nito ang mga isyung kinakaharap ng lalaki, babae at LGBT sa inyong pamayanan? Sa paanong paraan?
4. Sa inyong paaralan may mga programa ba o alintuntunin na nangangalaga sa karapatan ng mga mag-aaral na babae, lalaki o kabilang sa LGBT?

#HeForShe

Ang HeForShe.org ay isang pinag-isang kampanya ng UN Women para sa pagakakapantay-pantay ng kasarian. Ito rin ay naglalayong isama ang mga kalalakihan sa laban sa di-pantay na pagtrato sa mga kababaihan at para sa karapatan ng mga kababaihan. Noong ika-20 ng Setyembre taong 2014 sa punong- tanggapan ng

United Nations, pinangunahan ni Emma Watson ang isang ang kampanya para sa HeForShe.org.

Today we are launching a campaign called for HeForShe. I am reaching out to you because we need your help. We want to end gender inequality, and to do this, we need everyone involved. This is the first campaign of its kind at the UN. We want to try to mobilize as many men and boys as possible to be advocates for change. And, we don't just want to talk about it. We want to try and make sure that it's tangible.

I was appointed as Goodwill Ambassador for UN Women six months ago. And, the more I spoke about feminism, the more I realized that fighting for women's rights has too often become synonymous with man-hating. If there is one thing I know for certain, it is that this has to stop.For the record, feminism by definition is the belief that men and women should have equal rights and opportunities. It is the theory of political, economic and social equality of the sexes.

I started questioning gender-based assumptions a long time ago. When I was 8, I was confused for being called bossy because I wanted to direct the plays that we would put on for our parents, but the boys were not. When at 14, I started to be sexualized by certain elements of the media. When at 15, my girlfriends started dropping out of sports teams because they didn't want to appear muscly. When at 18, my male friends were unable to express their feelings.

I decided that I was a feminist, and this seemed uncomplicated to me. But my recent research has shown me that feminism has become an unpopular word. Women are choosing not to identify as feminists. Apparently, I'm among the ranks of women whose expressions are seen as too strong, too aggressive, isolating, and anti-men. Unattractive, even.Why has the word become such an uncomfortable one? I am from Britain, and I think it is right I am paid the same as my male counterparts.

But sadly, I can say that there is no one country in the world where all women can expect to see these rights. No country in the world can yet say that they achieved gender equality. These rights, I consider to be human rights, but I am one of the lucky ones.

We don't often talk about men being imprisoned by gender stereotypes, but I can see that they are, and that when they are free, things will change for women as a natural consequence. If men don't have to be aggressive in order to be accepted, women won't feel compelled to be submissive. If men don't have to control, women won't have to be controlled.

Both men and women should feel free to be sensitive. Both men and women should feel free to be strong. It is time that we all perceive gender on a spectrum, instead of two sets of opposing ideals.

If we stop defining each other by what we are not, and start defining ourselves by who we are, we can all be freer, and this is what HeForShe is about. It's about freedom

I want men to take up this mantle so that their daughters, sisters, and mothers can be free from prejudice, but also so that their sons have permission to be vulnerable and human too, reclaim those parts of themselves they abandoned, and in doing so, be a more true and complete version of themselves.

You might be thinking, "Who is this Harry Potter girl, and what is she doing speaking at the UN?" And, it's a really good question. I've been asking myself the same thing.

All I know is that I care about this problem, and I want to make it better. And, having seen what I've seen, and given the chance, I feel it is my responsibility to say something.

Statesman Edmund Burke said, "All that is needed for the forces of evil to triumph is for good men and women to do nothing."

In my nervousness for this speech and in my moments of doubt, I told myself firmly, "If not me, who? If not now, when?" If you have similar doubts when opportunities are presented to you, I hope those words will be helpful. Because the reality is that if we do nothing, it will take seventy-five years, or for me to be nearly 100, before women can expect to be paid the same as men for the same work. 15.5 million girls will be married in the next 16 years as children. And at current rates, it won't be until 2086 before all rural African girls can have a secondary education.

If you believe in equality, you might be one of those inadvertent feminists that I spoke of earlier, and for this, I applaud you. We are struggling for a uniting word, but the good news is, we have a uniting movement. It is called HeForShe. I invite you to step forward, to be seen and to ask yourself, "If not me, who? If not now, when?"

Sanggunian:http://sociology.about.com/od/Current-Events-in-Sociological-Context/fl/Full-Transcript-of-Emma-Watsons-Speech-on-Gender-Equality-at-the-UN.htm

Si Emma Watson ay isang aktres mula sa United Kingdom na nakilala sa kanyang mga pagganap sa mga pelikula ng Harry Potter series bilang Hermione Granger. Itinalaga si Watson ng UN Women, isang ahensya ng United Nations para sa pagkakapantay-pantay ng mga kasarian at sa ikabubuti ng mga kababaihan, bilang UN Goodwill Ambassador. Pinangungunahan niya ang kampanyang HeForShe.

Pamprosesong mga Tanong

1. Ayon kay Emma Watson, ano ang paunang palagay sa feminism at ano ang tunay na diwa nito? Ano ang pagkakaiba ng dalawa? Ipaliwanag.
2. Sino ang mga itinuturing ni Emma Watson na inadvertent feminists?3. Ano- ano ang mga gender-based assumptions na naranasan ni Emma

Watson noong kabataan niya? Ikaw, may nahahawig ka bang karanasan tungkol sa gender- based assumptions?

4. Ano ang papel ng mga lalaki sa feminism ayon kay Emma Watson? Mahalaga ba ang kanilang gampanin? Bakit?

Gawain 33. Quotable Cute

Batay sa binasang teksto na naglalaman ng talumpati ni Emma Watson sa UN Women, humanap o pumili ng isang pangungusap na pumukaw ng iyong pag- iisip. Isang pangungusap na tumatak at nag-iwan sa iyo ng mahalagang aral tungkol sa feminism. Isulat ang iyong napiling pangungusap sa isang papel at ipaliwanag sa mga kamag-aral ang dahilan ng pagkakapili mo sa pangungusap.

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang pangungusap na napili mo?
2. Bakit mo ito napili? Ipaliwanag.

Gawain 34. K-W-L-S Chart

Maaari mo nang balikan ngayon ang K-W-L-S Chart na pinasagutan sa simula ng araling ito. Sa puntong ito, sagutan ang bahagi ng "Learned". Inaasahan na masasagutan mo na ang tanong na: **Paanomagkakaroon ng pagkakapantya-pantay sa isang lipunan sa kabila ng pagkakaiba-iba ng pananaw sa isyu ng kasarian?** Matapos masagot ang katanungan , sagutin naman ang "So what" matapos mong maunawaan ang mahahalagang konsepto sa araling ito ano ang kabuluhan nito sa buhay mo?Gamiting gabay ang mga pamprosesong tanong sa talakayan.

K-W-L-S Chart

K	W	L
(KNOW) Mga Bagay na Alam Ko Na	*(WANT)* Mga Gusto kong Malaman	*(LEARNED)* Mga Natutuhan ko
1.	1.	1.
2,	2,	2,
3.	3.	3.

S *(SIGNIFICANCE?)* **Kahalagahan**

Pamprosesong Tanong:

1. Marami ka bang naitala sa hanay ng LEARNED? Ano-ano ito?
2. Ano-ano ang mga kakayahang iyong natamo sa modyul na ito?
3. Matapos mong maunawaan ang mahahalagang konsepto sa araling ito, ano ang plano mo upang ito ay maisabuhay?

Gawain 35: Pledge of Commitment

Bilang mag-aaral, dapat lamang na aktibo kang makibahagi sa paglinang ng ganap na kalayaan ng lahat ng Pilipino, maging anuman ang kasarian nito. Sa pagkakataong ito, ikaw ay gagawa ng isang Pledge of Commitment. Gawin mong gabay ang halimbawa sa ibaba.

Bilang isang mabuting Pilipino/ mag-aaral, sisikapin kong isabuhay ang mga natutunan ko sa araling ito sa pang-araw-araw sa pamamagitan ng ____

____

____

____

____

____

Gawain 35. You Complete Me

Bilang pagtatapos ng araling ito, kompletuhin ang mga kasunod na pahayag o pangungusap upang mas maunawaan mo ang aralin

Ang aralin ay tungkol sa ___________________________

natutunan ko na ____

____

____

Mahalaga para sa akin ang araling ito sapagkat ____

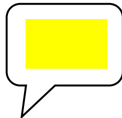
____

____

BINABATI KITA!

Nagawa mong pahalagahan ang mga karapatan ng mga lalaki, babae at LGBT. Sa bahaging ng ILIPAT at ISABUHAy, inaasahang ikaw ay gagawa ng konkretong aksiyon upang mas maging aktibo kang bahagi ng pagbabago sa lipunan tungkol sa kasarian.

ILIPAT /ISABUHAY

Dahil maayos mong natapos ang mga nakalipas na gawain may sapat na pag-unawa ka na sa mga isyu at hamon sa Kasarian at Lipunan.Siguradong handa ka nang simulan ang sumusunod na gawain.Inaasahang isasabuhay mo ang mga kaalaman at pag-unawaang iyong natutunan sa paksang tinalakay. .Simulan mo na.

Gawain 36. Mga Hakbang Tungo sa Pagkakapantay-Pantay

Ang mga mag-aaral ay nakagagawa ng mga malikhaing hakbang na nagsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapantay-pantay ng tao bilang kasapi ng pamayanan.

Sa bahaging ito kayo ay papangkatin sa lima ng inyong guro, pumili ng lider at tagatala. Ang pangunahing gawain ng bawat pangkat ay makagawa ng mga malikhaing hakbang na magsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapantay-pantay ng tao bilang kasapi ng pamayanan. Maari itong gawin sa pamamagitan ng **media-advocacy, symposium**,

documentary presentation at iba pa. Ito ay tatayain ayon sa nilalaman, pagkamalikhain, dating/hikayat, organisasyon at kapakinabangan.

Pamantayan	Katangi-tangi	Mahusay	Nalilinang	Sisimulan Pa Lamang ang Paglinang
Nilalaman	Ang hakbanging ginawa ay naglalaman ng sapat ,tumpak at may kalidad na impormasyon na magsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapantay-pantay ng tao sa lipunan.	Ang hakbanging ginawa ay naglalaman ng tumpak at may kalidad na impormasyon na magsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapantay-pantayng tao sa lipunan.	Ang hakbanging ginawa ay naglalaman ng impormasyon na magsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapanta-pantayng tao sa lipunan.	Ang hakbanging ginawa ay may kakulangan sa impormasyon na magsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapanta-pantayng tao sa lipunan.
Organisasyon	Maayos detalyado at madaling maunawaan ang daloy ng mga kaisipan at impormasyon inilahad upang mahikayat ang	May wastong daloy ng kaisipan at madaling maunawaan ang impormasyong inilahad upang makahikayat ng mgaPilipino/	May lohikal na organisasyon ngunit hindi sapat upang makahikayat ng mga Pilipino/mag-aaral na tumugon.	Hindi maayos ang organisasyon at hindi maunawaan ang mga impormasyong nailahad.

	mga Pilipino/ mag-aaral na tumugon.	mag-aaral na tumugon.		
Kapakinabangan	Madaling gawin at naaayon ang mga hakbang at magsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian upang maitaguyod ang pagkakapantay-pantay ng tao sa lipunan.	Madaling gawin ang mga hakbang at magsusulong ng pagtanggap at paggalang sa iba't ibang kasarian.	Maaaring gawin ang mga hakbang.	Mahirap maunawaan at gawin ang mga Hakbang. .
Pagkamalikhain	Malinaw at naaayon ang mga disenyo at masining ang pamamaraang ginamit sa mga hakbang na ginawa..	Malinaw ang mga disenyo at masining ang pamamaraang ginamit sa mga hakbang na ginawa.	May kakulangan ang mga disenyong ginamit sa mga hakbang na ginawa.	Hindi angkop ang mga disenyong ginamit sa hakbang na ginawa.
Dating/Hikayat	Ang dating sa manonood/ mambabasa ay lubos na nakahikayat at nakatawag ng pansin	Ang dating sa manonood/ mambabasa ay nakahikayat	Mahina ang dating sa manonood/ mambabasa upang makahikayat.	Walang dating sa mga manonood/ mambabasa.

BINABATI KITA!

Sa modyul na ito natalakay at naunawaan mo ang konsepto ng kasarian sa iba't ibang lipunan, nasuri mo rin ang mga isyu at hamon sa kasarian at lipunan. Naisa-isa rin ang mga hakbang na ginagawa ng pandaigdigang samahan, mga bansang nagsusulong sa karapatan ng lalaki, babae at LGBT. Mahalagang mapag-aralan ang mga ito upang lubos mong maunawaan na ang lahat ng tao anuman ang lahi, wika, kultura, relihiyon at maging oryentasyong seksuwal at pagkakakilanlang pangkasarian ay may karapatang pantao. Makatutulong ang pag-unawang ito upang maitaguyod ang pagtanggap, paggalang at pagkakapantay-pantay ng tao bilang isang kasapi ng pamayanan. Sa susunod na modyul mas lalawak pa ang iyong kaalaman tungkol sa karapatang pantao at pagkamamamayan.

Glosaryo

Anti-Violence Against Women and Their Children Act - Isang batas na nagsasaad ng mga karahasan laban sa kababaihan at kanilang mga anak, nagbibigay ng lunas at proteksiyon sa mga biktima nito, at nagtatalaga ng mga kaukulang parusa sa mga lumalabag dito.

Bakla – Lalaking nakaramdam ng atraksiyon sa kapwa lalaki, may iilang bakla ang nagdadamit at kumikilos na parang babae.

Babaylan – Isang lider-ispiritwal na may tungkuling panrelihiyon at maihahalintulad sa mga sinaunang priestess at shaman.

Bisexual – Taong nakararamdam ng maromantikong pagkaakit sa kabilang kasarian ngunit nakararamdam din ng kaparehong atraksiyon sa katulad niya ng kasarian

Female Genital Mutilation – Isang prosesong pagbabago sa ari ng kababaihan (bata o matanda) nang walang anumang benepisyong medikal.

Foot Binding - Ito ay isinasagawa ng mga sinaunang babae sa China. Ang mga paa ng mga babaeng ito ay pinapaliit hanggang tatlong pulgada gamit ang pagbalot ng isang pirasong bakal o bubog sa talampakan.

GABRIELA (General Assembly Binding Women for Reforms Integrity, Leadership and Action) – Isang samahan sa Pilipinas na

laban sa iba’t ibang porma ng karahasang nararanasan ng kababaihan na tinaguriang bilang Seven Deadly Sins Against Women.

Gender – Tumutukoy sa panlipunang gampanin, kilos, at gawain na itinakda ng lipunan para sa mga babae at lalaki.

Marginalized Women - Mga babaeng mahirap o nasa di-panatag na kalagayan. Sila ang mga wala o may limitadong kakayahan namatamo ang mga batayang pangangailangan at serbisyo.

Lesbian– Tinatawag ding tomboy, mga babae na ang kilos at damdamin ay panlalaki; babaeng may pusong lalaki at umiibig sa kapwa babae.

LGBTQ - Isang inisyal na tumutukoy sa lesbiyan, bakla, bi-sexual, transgender, at mga di tiyak**.**

Oryentasyong Seksuwal – Tumutukoy sa kakayahan ng isang tao na makaranas ng malalim na atraksiyong apeksyonal, emosyonal, seksuwal; at malalim na pakikipagrelasyong seksuwal sa taong ang kasarian ay maaaring katulad ng sa kaniya , iba sa kaniya, o kasariang higit sa isa.

Queer o Questioning - mga taong hindi pa tiyak o hindi pa sigurado ang kanilang sekswal na pagkakakilanlan.

Purdah – Pagsasagawa ng mga Muslim at ilang Hindu sa India ng pagtatabing ng tela sa kababaihan upang maitago ang kanilang mukha at maging ang hubog ng kanilang katawan.

Sex – Tumutukoy sa biyolohikal at pisyolohikal na katangian na nagtatakda ng
pagkakaiba ng babae at lalaki.

Transgender - kung ang isang tao ay nakararamdam na siya ay nabubuhay sa maling katawan, ang kanyang pag-iisip ang pangangatawan ay hindi magkatugma , siya ay maaring may transgender na katauhan.

Women in Especially Difficult Circumstances - Babaeng nasa mapanganib na kalagayan o masikip na katayuan tulad ng mga biktima ng pang-aabuso at karahasan at armadong sigalot, mga biktima ng prostitusyon, “illegal recruitment”, “human trafficking” at mga babaeng nakakulong**.**

Bibliyograpi

Books

Driscoll, Emelda T. Class and Gender in the Phillippines: Ethnographic Interviews with Female Employer-Female Domestic Dyads. Syracuse University. 2011.

Mead, Margaret. Sex and Temperament in Three Primitive Societies. HarperCollins Publishers, 1963.

UNDP, USAID (2014), Being LGBT in Asia: The Philippines Country Report.

Online Sources

Violence Against Women and their Children
http://www.bcs.gov.ph/files/sp/Pinay_Komiks.pdf

Asian Transsexual/Transgender Women
http://taw.acas.org./contents/index.php?option+comcontent&view+article&id=54:trans-101-pilipino&catid+477:tagalog

Prinsipyo - Yogyakarta Principles in Action

http://ypinaction.org/files/03/49/GALANGYogyakarta_Filipino.pdf

Saudi Arabia Female Drivers Detaineed
http://edition.cnn.com/2013/12/01/world/me/ast/saudi-arabia-female-drivers-detained

Spanish friars [image file]
http://www.freewebs.com/philippineamericanwar/Spanish%20friars%20combo%pic.jpg

Dowry sa Lipunan ng India

http://www.bbc.com/news/world-asia-india-28140205?OCID=fbasia&ocid=socialflow_facebook

http://www.mtholyoke.edu/course/rschwarth/hatlas/mhcwiderworld/china/foot1.jpg

http://archivethedailystar.net/photo/2010/08/31/2010-08-31 point02.jpg

Magna Carta Primer
http://www.wegoverninstitute.org/wp-content/uploads/2012/07/Magna-Carta-Primer.pdf

MODYUL 4: MGA ISYU AT HAMON SA PAGKAMAMAMAYAN

Panimula at Gabay na Tanong

Ang modyul na ito ay tungkol sa papel ng mamamayan para sa pagbabagong panlipunan. Bilang mahalagang bahagi ng estado, nasa kamay ng mamamayan ang pag-asa para sa ikauunlad ng bayan. Upang matupad ang misyong ito, ang mamamayan ay kinakailangang may sapat na talino at kakayahan para paunlarin ang bansa.

Sa modyul na ito, mauunawaan mo ang konsepto ng pagkamamamayan at ang pinagdaanan nitong pagbabago. Malalaman mo rin dito ang mga karapatang pantao na nagbibigay-proteksiyon at kapangyarihan sa mamamayan. Ipaliliwanag din sa modyul na ito kung ano ang mga paraan ng politikal na pakikilahok na nagbibigay-kapangyarihan sa mamamayan para itakda ang kinabukasan ng ating bayan. Sa pagtatapos ng modyul na ito ay inaasahang masasagot mo ang katanungang, "**Ano ang iyong maaaring gawin para tugunan ang mga isyung panlipunan sa kasalukuyan?"**

Pamantayan sa Pagkatuto

Inaasahang makakamit sa modyul na ito ang sumusunod na pamantayan sa pagkatuto:

Pamantayang Pangnilalaman	**Pamantayan sa Pagganap**
Ang mga mag-aaral ay may pag-unawa sa kahalagahan ng pagkamamamayan at pakiki-lahok sa mga gawaing pansibiko tungo sa pagkakaroon ng pamayanan at bansang maunlad, mapayapa, at may pagkakaisa.	Nakagagawa ng pananaliksik tungkol sa kalagayan ng pakikilahok sa mga gawaing pansibiko at politikal ng mga mamamayan sa kanilang sariling pamayanan.

Mga Aralin at Sakop ng Modyul

Aralin 1 –Pagkamamamayan: Konsepto at Katuturan

Aralin 2 – Mga Karapatang Pantao

Aralin 3 – Politikal na Pakikilahok

Sa modyul na ito ay inaasahang matututunan mo ang sumusunod.

Mga Aralin	Kasanayang Pampagkatuto
	• Naipaliliwanag ang mga katangian na dapat taglayin ng isang aktibong mamamayan na nakikilahok sa mga gawain at usaping pansibiko

Aralin 1: Pagkamamamayan: Konsepto at Katuturan	• Nasusuri ang mga pagbabago sa konsepto ng pagkamamamayan • Napahahalagahan ang papel ng isang mamamayan para sa pagbabagong panlipunan
Aralin 2: Mga Karapatang Pantao	• Natatalakay ang pagkabuo ng mga karapatang pantao batay sa *Universal Declaration of Human Rights* at Saligang Batas ng 1987 ng Pilipinas • Nasusuri ang bahaging ginagampanan ng mga karapatang pantao upang matugunan ang iba't ibang isyu at hamong panlipunan • Napahahalagahan ang aktibong pakikilahok ng mamamayan batay sa kanilang taglay na mga karapatang pantao
Aralin 3: Politikal na Pakikilahok	• Natatalakay ang mga epekto ng pakikilahok ng mamamayan sa mga gawaing pansibiko sa kabuhayan, politika, at lipunan • Napahahalagahan ang papel ng mamamayan sa pamamahala ng isang komunidad • Nasusuri ang mga elemento ng isang mabuting pamahalaan

PANIMULANG PAGTATAYA

Ngayon, subukan mong sagutin ang paunang pagsusulit na magtatakda kung ano na ang iyong alam sa mga aralin. Bigyang-pansin ang mga katanunngan na hindi mo masasagutan nasng wasto at alamin ang wastong kasagutan nito sa iba't ibang aralin sa modyul na ito. Handa ka na ba? Simulan mo na ang pagsagot.

1. Ang sumusunod ay ang mga paraan para mawala ang pagkamamamayan ng isang indibiduwal maliban sa isa.
   A. Nawala na ang bisa ngnaturalisasyon.
   B. Nagtrabaho sa ibang bansa sa loob ng isang taon.
   C. Nanumpa ng katapatan sasaligang batas ng ibang bansa.
   D. Hindi naglingkod sa hukbong sandatahan ng ating bansakapag mayroong digmaan.

2. Alin sa sumusunod ang itinuturing na isang mamamayang Pilipino ayon sa Saligang Batas ng 1987 ng Pilipinas?
   A. Yaong mga naging mamamayan ayon sa batas.
   B. Yaong ang mga ama o ang mga ina ay mga mamamayan ng Pilipinas.
   C. Yaong mga mamamayan ng Pilipinas sa panahon na isinusulat ang Saligang-Batas na ito.
   D. Yaong mga isinilang bago sumapit ang Enero 17, 1973na ang mga ina ay Pilipino, na pumili ng pagkamamamayang Pilipino pagsapit sa tamang gulang.

3. Itinuring na “International Magna Carta for All Mankind” ang dokumentong ito, dahil pinagsama-sama ang lahat ng karapatang pantao ng indibiduwal at naging batayan ng mga demokratikong bansa sa pagbuo ng kani-kanilang saligang batas.
   A. Bill of Rights ng Saligang Batas ng 1987 ng Pilipinas
   B. Declaration of the Rights of Man and of the Citizen
   C. Magna Carta ng 1215
   D. Universal Declaration of Human Rights

4. Ang sumusunod ay mga kuwalipikadong botante ayon sa Saligang Batas ng 1987 ng Pilipinas maliban sa isa.
   A. mamamayan ng Pilipinas
   B. nakatapos ng hayskul/sekondarya
   C. labing-walong taong gulang pataas
   D. nanirahan sa Pilipinas ng kahit isang taon at sa lugar kung saan niya gustong bumoto nang hindi bababa sa 6 buwan bago maghalalan.

5. Ito ay ang sektor ng lipunan na hiwalay sa estado kung saan maaaring maiparating ng mamamayan ang kaniyang pangangailangan sa pamahalaan.
   A. Civil Society
   B. Grassroots Organizations
   C. Non-Governmental Organizations
   D. People's Organizations

6. Sino sa sumusunod ang **hindi** maituturing na isang mamamayang Pilipino batay sa Saligang Batas ng 1987 ng Pilipinas?
   A. Si Maria na sumailalim sa proseso ng *expatriation.*
   B. Si Kesha na sumailalim sa proseso ng naturalisasyon.
   C. Si Edward na ang mga magulang ay parehong mga Pilipino.
   D. Si Jade na ipinanganak noong Enero 16, 1970 na ang ina ay Pilipino at piniling maging Pilipino.

7. Alin sasumusunod na situwasiyon ang **hindi**nagpapakita ng lumawak na konsepto ng pagkamamamayan?
   A. Si Edna na sumasali sa mga kilos-protesta laban sa katiwalian sa pamahalaan.

B. Si Rowel na nagtatrabaho para matugunan ang kaniyang mga pangangailangan.
C. Si Angelo na kalahok sa proseso ng *participatory budgeting* ng kanilang lokal na pamahalaan.
D. Si Michael na lumahok sa isang *non-governmental organization* na naglalayong bantayan ang kaban ng bayan.

8. Ayusin ang mga dokumentong nasa loob ng kahon batay sa pagkabuo ng mga karapatang pantao mula sinaunang panahon hanggang sa kasalukuyan.

1. Magna Carta 2. First Geneva Convention 3. Cyrus' Cylinder 4. Universal Declaration of Human Rights

A. 1324
B. 3124
C. 3214
D. 1234

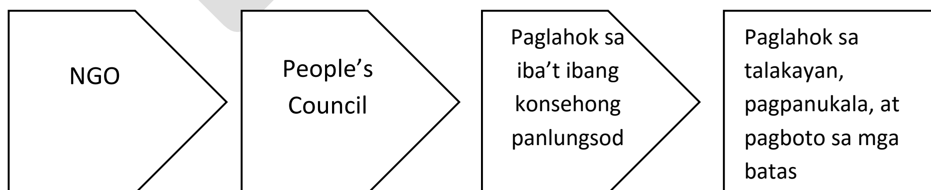
9. Alin sa mga pahayag ang nagpapakita ng isang Pilipinong iginigiit ang kaniyang karapatan bilang mamamayan?
A. Ipinauubaya niya sa mga opisyal ng barangay ang pagpapasya sa mga proyektong dapat isagawa sa kanilang komunidad.
B. Aktibo siya sa isang peace and order committeeng kanilang barangay.
C. Nakikinig siya sa mga hinaing ng mga taong naaapi.

D. Nanonood siya ng mga serye ng kuwento tungkol sa karapatang pantao.

10. Alin sa sumusunod ang **hindi** akma sa nilalaman ng Bill of Rights na nakapaloob sa Saligang Batas ng 1987 ng Pilipinas?
   A. Karapatan ng taumbayan ang kalayaan sa pananampalataya.
   B. Karapatan ng taumbayan ang magtatag ng unyon o mga kapisanan.
   C. Karapatan ng taumbayan ang mabilanggo sa pagkakautang o hindi pagbabayad ng sedula.
   D. Karapatan ng taumbayan ang hindi gamitan ng dahas at pwersa sa kaniyang malayang pagpapasya.

11. Si Celestina ay isang mag-aaral na mulat sa mga nangyayari sa ating lipunan. Nais niyang lumahok sa isang samahang magtataguyod ng karapatan ng kababaihan. Alin sa sumusunod ang nararapat niyang salihan?
   A. Funding-Agency NGOs
   B. Grassroot Support Organizations
   C. Non-Governmental Organizations
   D. People's Organizations

12. Tingnan ang diyagram sa ibaba at sagutin ang tanong.

Anong proseso ang ipinapakita ng diyagram?
   A. *Participatory Budgeting* ng Lungsod ng Naga
   B. *Participatory Governance* ng Lungsod ng Naga

C. *Participatory Budgeting* ng Porto Alegre
D. Pagbuo ng *Council of Fora of Delegates* ng Porto Alegre

13. Basahin ang sumusunod na mensahe:
“Ask not what your country can do for you, ask what you can do for your country.”
Ano ang nais ipaabot ng pahayag niPangulong John F.Kennedy?
A. Ang pamahalaan at ang mga mamamayan ay may kani-kaniyang karapatan at tungkulin.
B. Ang mga mamamayan ay dapat na palaging mulat sa mga polisiya at proyekto ng pamahalaan.
C. Ang pagiging isang mapanagutang mamamayan ay makatutulong sa pag-unlad ng isang bansa.
D. Ang isang bansang malaya ay may sariling pamahalaan at pamantayan sa pagkamamamayan.

14. Bakit kailangang masiguro ng isang tao ang ligalidad ng kanyang pagkamamamayan sa isang bansa?
A. Upang magkaroon siya ng pagkakakilanlan
B. Upang matiyak ang kaniyang mga tungkulin at pananagutan
C. Upang mabatid niya ang kaniyang mga karapatan at tungkulin
D. Upang maigawad sa kaniya ang mga pribilehiyo na dapat niyang matamasa

15. Suriin ang bahagi ng awiting pinamagatang “Pananagutan”:

Walang sinuman ang nabubuhay
Para sa **sarili lamang**
Walang sinuman ang namamatay
Para sa sarili lamang
Koro:
Tayong lahat ay may **pananagutan** sa **isa't-isa**

Tayong lahat ay **tinipon** ng **Diyos**
na **kapiling** N'ya

Ano ang mensaheng nais ipahiwatig ng awitin patungkol sa mga mamamayan ng isang bansa?

A. Pagkakapantay-pantay ng mga mamamayan anuman ang estado sa buhay.
B. Ang mga mamamayan ang siyang tagapagtanggol ng Saligang Batas ng bansa na kaniyang kinabibilangan.
C. Makakamit ang kabutihang panlahat at maisusulong ang pambansang interes kung may pagtutulungan
D. Nararapat na magtulungan ang pamahalaan at ang mga mamamayan upang makamit ng bansa ang kaunlaran.

16. Alin sa sumusunod ang nagpapakita ng “kamalayan, aktibo, at malayang pagtatanggol sa mga karapatang pantao ng mga mamamayan”?
    A. Paghanda sa mga darating na kalamidad tulad ng bagyo at lindol
    B. Pag-anib sa mga *people’s organization* tulad ng samahang Gabriela
    C. Pamamasyal sa mga lokal na *tourist spot* bago ang pangingibang bansa
    D. Pagbili ng mga produktong Pilipino at pagwaksi sa mga produktong dayuhan

17. Alin sa sumusunod ang nagpapakita ng kaugnayan ng karapatang pantao sa isyu at hamong pangkapaligirang kinakaharap ng tao sa kasalukuyan?
    A. Ang karapatan sa pagkakapantay-pantay ang simula sa pagharap ng suliraning pangkapaligiran

B. Ang karapatan sa pamamahinga at paglilibang ang dahilan kung bakit kailangang tugunan ang mga isyung pangkapaligiran.
C. Ang karapatan sa edukasyon ang nagbibigay-daan upang matutunan ang kahalagahan ng pagsusumikap ng bawat tao na pangalagaan ang kapaligiran.
D. Ang karapatang mabuhay sa pamamagitan ng pagkakaroon ng ligtas na kapaligiran ang pundasyon sa paggawa ng mga hakbang upang matugunan ang isyung pangkapaligiran.

18. Bakit mahalagang gamitin natin ang ating karapatang bumoto?
A. Upang hindi mawala ang ating pagkamamamayan kung hindi tayo boboto.
B. Upang maiwasan nating masangkot sa gulo o karahasan tuwing eleksyon.
C. Upang mailuklok natin ang mga opisyal na magbibigay sa atin ng iba't ibang kagamitan.
D. Upang ating mailuluklok ang mga opisyal na sa tingin natin ay ipaglalaban angkarapatang pantao at kabutihang panlahat.

19. Bakit mahalaga ang pagsasagawa ng *participatory governance*?
A. mas maraming sasali sa *civilsociety*
B. mawawalan ng silbi ang mga opisyal ng pamahalaan
C. maiiwasan ang pagtutol sa mga proyekto ng pamahalaan
D. mas magiging matagumpay ang proyekto ng pamahalaan

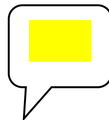
20. Bakit mahalaga sa isang bansa ang aktibong pakikilahok ng mga mamamayan sa mga nangyayari sa kanilang paligid?
A. sapagkat mapaaktibo man o hindi, makalalahok pa rin ang mga mamamayan sa mga nangyayari sa bansa

B. sapagkat kakikitaan ng mga karapatang pantao ang mga mamamayan batay sa itinakda ng saligang-batas
C. sapagkat malaki ang bahaging ginagampanan ng mga mamamayan na makatugon sa mga isyu at hamong panlipunan
D. sapagkat mas magiging makapangyarihan ang mga opisyal ng pamahalaan kung magiging aktibo ang mga mamamayan sa bansa

ARALIN 1: Pagkamamamayan: Konsepto at Katuturan

Marapat na umpisahan mo ang iyong pag-aaral tungkol sa konsepto ng pagkamamamayan. Kung paano ito nagsimula at kung paano lumawak ang pakahulugan nito sa kasalukuyan ay tatalakayin sa araling ito. Halina at simulang suriin ang konsepto at katuturan ng pagkamamamayan.

ALAMIN

Sa pagsisimula ng iyong pagtalakay sa modyul na ito, pagtutuunan mo ng pansin ang gawaing pupukaw sa iyong interes. Bukod dito, ipakikita sa mga gawaing ito ang iyong nalalaman tungkol sa konsepto ng pagkamamamayan at bahaging ginagampanan nito sa kasalukuyan.

Dito mo rin sasagutan ang **My IRF Clock**na iyong magsisilbing batayan ng pag-unlad ng iyong pag-unawa sa araling ito. mo na!

Gawain 1. Awit-Suri

Pakinggan ang awiting “Ako’y Isang Mabuting Pilipino” ni Noel Cabangon. Maaaring basahin ang titik ng awitin sa ibaba. Pagkatapos aysagutin ang kasunod namga tanong.

Ako’y isang mabuting Pilipino
Minamahal ko ang Bayan ko
Tinutupad ko ang aking mga tungkulin
Sinusunod ko ang kaniyang mga alituntunin

Tumatawid ako sa tamang tawiran
Sumasakay ako sa tamang sakayan
Pumipila at hindi nakikipag-unahan
At ‘di ako pasiga-siga sa lansangan.

Bumababa at nagsasakay ako sa tamang sakayan
‘di na makahambalang parang walang pakialam.
Pinagbibigyan kong mga tumatawid sa kalsada
Humihinto ako kapag ang ilaw ay pula.

‘Pagkat ako’y isang mabuting Pilipino
Minamahal ko ang bayan ko
Tinutupad ko ang aking mga tungkulin
Sinusunod ko ang kaniyang mga alituntunin

‘Di ako nangongotong o nagbibigay ng lagay
Ticket lamang ang tinatanggap kung binibigay
At ‘di nagtatago sa ilalim ng puno.

‘Di ako nagkakalat nga basura sa lansangan.
‘di bumubuga ng usok ang aking sasakyan
Inaayos kong mga kalat sa basurahan
Inaalagan ko ang aking kapaligiran

‘Pagkat ako’y isang mabuting Pilipino
Minamahal ko ang bayan ko
Tinutupad ko ang aking mga tungkulin
Sinusunod ko ang kaniyang mga alituntunin
Lagi akong nakikinig sa aking mga magulang
Kaya’t pag-aaral ay aking pinagbubutihan
‘di ako gumagamit ng bawal na gamot.
O kaya’y tumatambay at sa eskwela’y di pumapasok.

Pingtatanggol ko ang aking karangalan
‘Pagkat ito lamang ang tangi kong kayamanan
‘di ko binebenta ang aking kinabukasan
Ang boto ko’y aking pinahahalagahan.

Ako, ilang tapat at totoong lingkod ng bayan
Pabor o lagay ay ‘di ko pinapayagan
Tapat ang serbisyo ko sa mamamayan
Di ko binubulsa ang pera ng Bayan

Ipinagtatanggol ko ang mamamayang Pilipino
Mga karapatan nila’y kinikilala ko
Ginagalang ko ang aking kapwa tao
Pinaglalaban kong dangal ng bayan ko.

‘Pagkat ako’y isang mabuting Pilipino
Minamahal ko ang bayan ko
Tinutupad ko ang aking mga tungkulin
Sinusunod ko ang kaniyang mga alituntunin.

Ako’y isang mabuting Pilipino
Minamahal ko ang bayan ko
Tinutupad ko ang aking mga tungkulin
Sinusunod ko ang kaniyang mga alituntunin
Pagkat ako’y isang mabuting Pilipino

Panatang makabayan
Iniibig ko ang Pilipinas
Ito ang lupang sinilangan
Ito ang tahanan ng aking lahi
Ako’y kaniyang kinukupkop
At tinutulungan upang maging malakas
Maligaya, at kapaki-pakinabang
Bilang ganti diringgin ko
Ang payo ng aking mga magulang
Susundin ko ang mga tungkulin ang aking paaralan
Tutuparin ko ang mga tungkulin
Ng isang mamamayang makabayan
Paglilingkuran ko ang aking bayan
Nang walang pag-iimbot at buong katapatan
Sisikapin ko maging isang tunay na Pilipino
Sa isip sa salita at sa gawa.

Sanggunian: Cabangon, N. (Composer). (2009). Ako'y Isang Mabuting Pilipino. [N. Cabangon, Performer] Manila, Philippines.

 Mga Gabay na Tanong

1. Ano-ano ang katangian ng isang mabuting Pilipino ayon sa awitin?
2. Sino-sino ang itinuturing na mamamayang Pilipino?
3. Bakit dapat maisakatuparan ng isang mamamayan ang kaniyang mga tungkulin at pananagutan?
4. Paano makatutulong ang mamamayan sa pagsulong ng kabutihang panlahat at pambansang kapakanan?

Gawain 2. *My IRF Clock*

Sagutan ang *My IRF Clock*sa pamamagitan ng pagtatala sa apat na kahon sa kanang bahagi ng orasan (*Initial Idea*) ng iyong paunang kasagutan sa tanong na "Ano ang katangian ng isang aktibong mamamayang Pilipino?"Sasagutan ang *Refined* at *Final* ng *MyIRF Clock*sa ibang bahagi ng aralin.

Ano ang iyong maaaring gawin para tugunan ang mga isyung panlipunan sa kasalukuyan?

Final

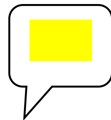
Initial

Refined

BINABATI KITA!

Sa bahaging ito, iyong tinukoy ang mga dati mong kaalaman tungkol sa pagkamamamayan. Gamitin ang mga dating kaalamang ito para sa talakayang gagawin sa susunod na bahagi ng modyul, ang PAUNLARIN.

PAUNLARIN

Sa bahaging ito ay inaasahan na iyong matututuhan ang pinagmulan ng konsepto ng pagkamamamayan. Ipaliliwanag din sa modyul na ito kung paano ito lumawak sa pagdaan ng panahon. Susuriin mo rin kung naaayon ba ang iyong mga panimulang kaalaman sa paksa sa talakayan sa bahaging ito.

Paksa:**Konsepto at Katuturan ng Pagkamamamayan (*Citizenship*)**

Bago mo basahin ang talakayan ng konsepto at katuturan ng pagkamamamayan, gawin muna ang gawaing *Survey Says…* Layunin nitong alamin kung paano nauunawaan ng iba't ibang tao ang konsepto ng pagkamamamayan.

Gawain 3. Katangian ng Aktibong Mamamayan

Ihanda ang sarili sa pagbuo ng mga katangian ng isang aktibong mamamayan. Sundin ang sumusunod na panuntunan:

1. Kayo ay hahatiin sa limang pangkat na ang bawat isa ay inaasahang bumuo ng listahan ng katangian ng mga aktibong mamamayan.
2. Ito ay inyong iuulat sa klase at ipaliliwanag kung bakit ito naging katangian ng isang aktibong mamamayan.

Pamprosesong Tanong:

1. Ano-ano ang mga katangian ng isang aktibong mamamayan?
2. Paano ninyo nasabi na ito ay katangian ng isang aktibong mamamayan?

Paksa: **Ligal at Lumawak na Konsepto ng Pagkamamamayan**

Pagkatapos mong alamin ang inyong paunang kaalaman tungkol sa isang aktibong mamamayan, ikaw ay magiging mas handa para sa pag-unawa tungkol sa dalawang pananaw ng pagkamamamayan: ang ligal na pananaw at lumawak na pananaw.

Ligal na Pananaw

Ang konsepto ng *citizenship* (pagkamamamayan) o ang kalagayan o katayuan ng isang tao bilang miyembro ng isang pamayanan o estado ay maaaring iugat sa kasaysayan ng daigdig. Tinatayang panahon ng kabihasnang Griyego nang umusbong ang konsepto ng *citizen*. Ang kabihasnang Griyego ay binubuo ng mga lungsod-estado na tinatawag na

polis. Ito ay isang lipunan na binubuo ng mga taong may iisang pagkakakilanlan at iisang mithiin. Ang *polis* ay binubuo ng mga *citizen* na limitado lamang sa kalalakihan. Ang pagiging citizen ng Greece ay isang pribilehiyo kung saan may kalakip na mga karapatan at tungkulin. Ayon sa orador ng Athens na si Pericles, hindi lamang sarili ang iniisip ng mga *citizen* kundi maging ang kalagayan ng estado. Ang isang *citizen* ay inaasahan na makilahok sa mga gawain sa polis tulad ng paglahok sa mga pampublikong asembliya at paglilitis. Ang isang *citizen* ay maaaring politiko, administrador, husgado, at sundalo.

Sa paglipas ng maraming panahon, ay nagdaan sa maraming pagbabago ang konsepto ng citizenship at ng pagiging *citizen*. Sa kasalukuyan, tinitingnan natin ang *citizenship* bilang isang ligal na kalagayan ng isang indibiduwal sa isang nasyon-estado. Ayon kay Murray Clark Havens (1981), ang *citizenship* ay ugnayan ng isang indibiduwal at ng estado. Ito ay tumutukoy sa pagiging miyembro ng isang indibiduwal sa isang estado kung saan bilang isang *citizen*, siya ay ginawaran ng mga karapatan at tungkulin. Sa Pilipinas, inisa-isa ng estado sa Saligang-batas ang tungkulin at karapatan ng mga mamamayan nito.

Dito rin makikitakung sino ang mga maituturing na *citizen* ng isang estado at ang kanilang mga karapatan at tungkulin bilang isang *citizen*. Bilang halimbawa, tunghayan ang kasunod na teksto. Ito ay tungkol sa ikaapat na artikulo ng Saligang Batas ng1987 ng Pilipinas na nagpapahayag ng tungkol sa pagkamamamayan. Iniisa-isa rito kung sino ang maituturing na mamamayan ng Pilipinas.

ARTIKULO IV
PAGKAMAMAMAYAN

SEKSIYON1. Ang sumusunod ay mamamayan ng Pilipinas:
(1) yaong mamamayan ng Pilipinas sa panahon ng pagpapatibay ng saligang-batas na ito;
(2) yaong ang mga ama o mga ina ay mamamayan ng Pilipinas;
(3) yaong mga isinilang bago sumapit ang Enero 17, 1973 na ang mga ina ay Pilipino, na pumili ng pagkamamamayang Pilipino pagsapit sa karampatang gulang; at
(4) yaong mga naging mamamayan ayon sa batas.

SEK. 2. Ang katutubong inianak na mamamayan ay yaong mamamayan ng Pilipinas mula pa sa pagsilang na wala nang kinakailangang gampanang ano mang hakbangin upang matamo o malubos ang kanilang pagkamamamayang Pilipino. Yaong mga nagpasiya na maging mamamayang Pilipino ayon sa Seksiyon 1, Talataan 3 nito ay dapat ituring na katutubong inianak na mamamayan.

SEK. 3. Ang pagkamamamayang Pilipino ay maaaring mawala o muling matamo sa paraang itinatadhana ng batas.

SEK. 4. Mananatiling angkin ang kanilang pagkamamamayan ng mamamayan ng Pilipinas na mag-asawa ng mga dayuhan, matangi kung sa kanilang kagagawan o pagkukulang, sila ay ituturing, sa ilalim ng batas, na nagtakwil nito.

SEK. 5. Ang dalawahang katapatan ng mamamayan ay salungat sa kapakanang pambansa at dapat lapatan ng kaukulang batas.

Sanggunian:

Saligang Batas ng 1987 ng Pilipinas. (1987, February 2). *Ang Konstitusyon ng Republika ng Pilipinas 1987.* Retrieved August

Sa kabila nito ay maaaring mawala ang pagkamamamayan ng isang indibiduwal. Unang dahilan ay kung siya ay sasailalim sa proseso ng naturalisasyon sa ibang bansa. Ang ilan sa mga ito ay ang sumusunod: 1.)ang panunumpa ng katapatan sa Saligang-

Batas ng ibang bansa; 2.)tumakas sa hukbong sandatahan ng ating bansa kapag maydigmaan, at 3.) nawala na ang bisa ng naturalisasyon.

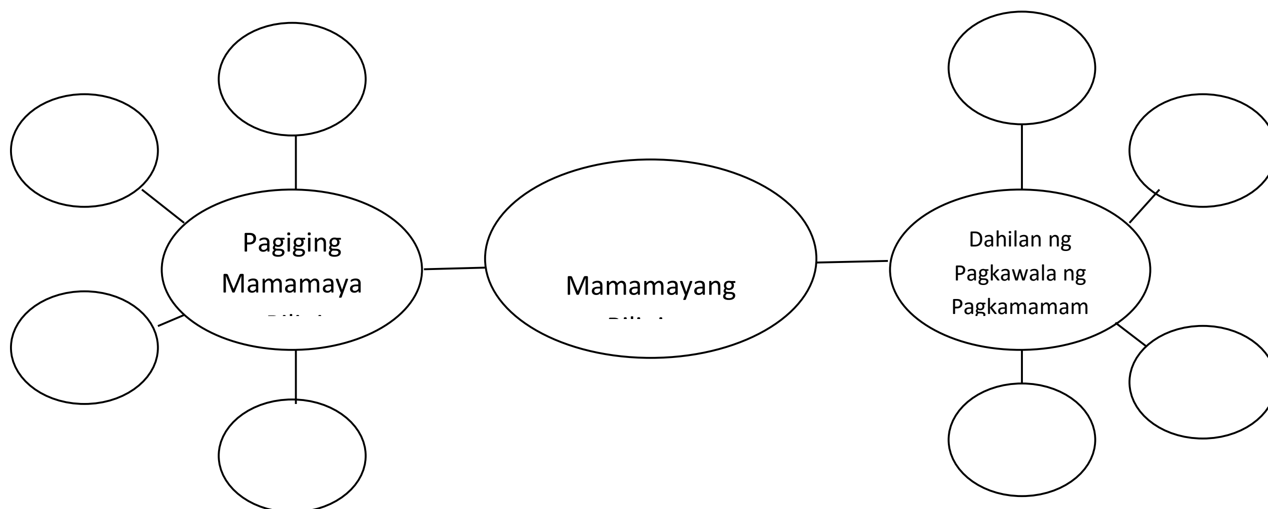
Dalawang Prinsipyo ng Pagkamamamayan

Jus sanguinis
Ang pagkamamamayan ng isang tao ay nakabatay sa pagkamamamayan ng isa sa kaniyang mga magulang. Ito ang prinsipyong sinusunod sa Pilipinas.

Jus soli o jus loci
Ang pagkamamamayan ay nakabatay sa lugar kung saan siya ipinanganak. Ito ang prinsipyong sinusunod sa Amerika.

Gawain 4.*Filipino Citizenship Concept Map*

Isulat ang hinihinging impormasyon sa kasunod na *concept map*batay sa iyong binasang teksto.

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano-ano angmga batayan ng pagiging isang mamamayang Pilipino?

2. Ano-ano ang dahilan para mawala ang pagkamamamayan ng isang indibiduwal?
3. Gaano kahalaga ang isang mamamayan sa lipunang Pilipino?

Sa puntong ito ay maliwanag na sa iyo kung saan nagmula ang konsepto ng *citizenship* at ang tradisyonal na pananaw nito. Sa susunod na mga talata ay iyong matutunghayan kung paano sa pagdaan ng panahon ay lumawak ang konsepto ng pagkamamamayan. Pansinin ang malaking pagkakaiba ng tradisyonal at ang pagiging malawak na pakahulugan ng pagkamamamayan.

Lumawak na Pananaw ng Pagkamamamayan

Patuloy ang paglawak ng konsepto ng pagkamamamayan sa kasalukuyan. Tinitingnan ngayon ang pagkamamamayan hindi lamang bilang isang katayuan sa lipunan na isinasaad ng estado, bagkus, maituturing ito bilang pagbubuklod sa mga tao para sa ikabubuti ng kanilang lipunan. Ang pagkamamamayan ng isang indibiduwal ay nakabatay sa pagtugon niya sa kaniyang mga tungkulin sa lipunan at sa paggamit ng kaniyang mga karapatan para sa kabutihang panlahat. Mangyari pa, tinitingnan ng indibiduwal na siya ay bahagi ng isang lipunan kasama ang ibang tao.

Hindi lamang magiging tagamasid sa mga pagbabagong nagaganap sa lipunan ang isang mamamayan. Bilang bahagi ng isang lipunan na may mga karapatan at tungkuling dapat gampanan, inaasahan na siya ay magiging aktibong kalahok sa pagtugon sa mga isyung kinahaharap ng lipunan at sa mas malawak na layunin ng pagpapabuti sa kalagayan nito.

Ayon sa lumawak na pananaw ng pagkamamamayan, igigiit ng isang mamamayan ang kaniyang mga karapatan para sa ikabubuti ng

bayan. Kaniyang gagamitin ang pamamaraang ipinahihintulot ng batas upang iparating sa mga kinauukulan ang kaniyang mga hinaing at saloobin. Ang mamamayan ngayon ay hindi tagasunod lamang sa mga ipinag-uutos ng pamahalaan sapagkatwala namang monopolyo ang pamahalaan sa mga patakarang ipatutupad sa isang estado. Kung gayon, hindi niya inaasa sa pamahalaan ang kapakanan ng lipunan sa halip, siya ay nakikipagdiyalogo rito upang bumuo ng isang kolektibong pananaw at tugon sa mga hamong kinakaharap ng lipunan.

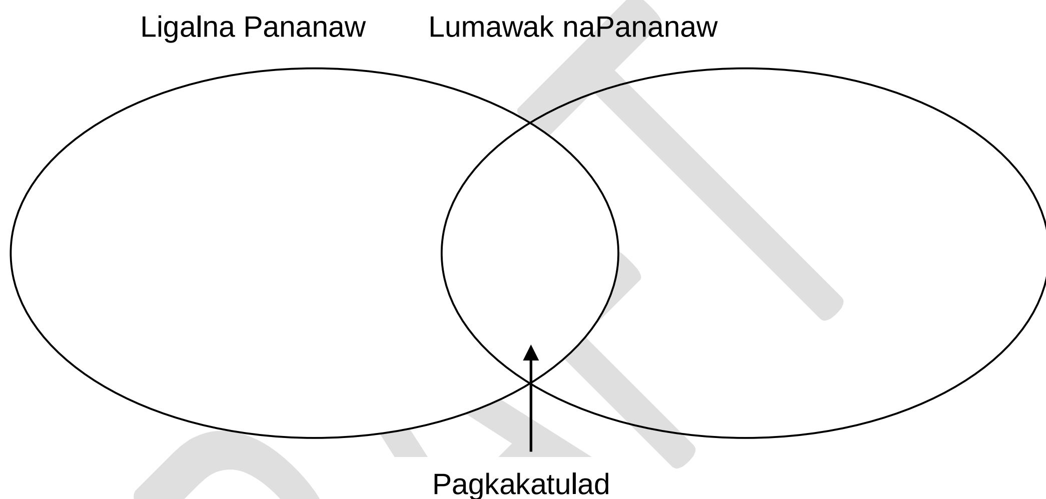
Batay sa lumawak na pananaw ng pagkamamamayan, maaari nating matukoy ang mga katangian ng isang mabuting mamamayan. Ayon kay Yeban (2004), ang isang responsableng mamamayan ay inaasahang makabayan, may pagmamahal sa kapuwa, may respeto sa karapatang pantao, may pagpupunyagi sa mga bayani, gagap ang mga karapatan at tungkulin bilang mamamayan, may disiplina sa sarili, at may kritikal at malikhaing pag-iisip.

Naglahad ang abogadong si Alex Lacson ng labindalawang gawaing maaaring makatulong sa ating bansa. Ang mga gawaing ito ay maituturing na mga simpleng hakbangin na maaaring gawin ng bawat isa sa atin. Ngunit sa kabila ng pagiging simple ng mga ito ay maaaring magbunga ang mga ito ng malawakang pagbabago sa ating lipunan.

1. Sumunod sa batas-trapiko. Sumunod sa batas.
2. Laging humingi ng opisyal na resibo sa anumang binibili.
3. Huwag bumili ng mga bagay na*smuggle*. Bilhin ang mga lokal na produkto. Bilhin ang gawang-Pilipino.
4. Positibong magpahayag ng tungkol sa atin gayundin sa sariling bansa.
5. Igalang ang nagpapatupad ng batas-trapiko, pulis at iba pang lingkod-bayan.
6. Itapon nang wasto ang basura. Ihiwalay. Iresiklo. Pangalagaan.
7. Suportahan ang inyong simbahan.
8. Tapusin nang may katapatan ang tungkulin sa panahon ng eleksiyon.
9. Maglingkod nang maayos sa pinapasukan.
10. Magbayad ng buwis.
11. Tulungan ang isang iskolar o isang batang mahirap.
12. Maging mabuting magulang. Turuan ng pagmamahal sa bayan ang mga anak.

Sanggunian: Lacson, Alexander L. (2005). 12 Little Things Every Filipino Can Do to Help Our Country. Alay Pinoy Publishing House

Lagyan ng angkop na impormasyon ang *Venn Diagram* na naghahambing sa tradisyonalat lumalawak na pakahulugan sa pagkamamamamayan. Ilagay sa dalawang bilog ang mga natatanging katangian ng dalawang pananaw ng pagkamamamamayan. Ilagay naman sa gitnang bahagi ang mga pagkakatulad ng dalawang pananaw ng pagkamamamamayan.

Pamprosesong mga Tanong

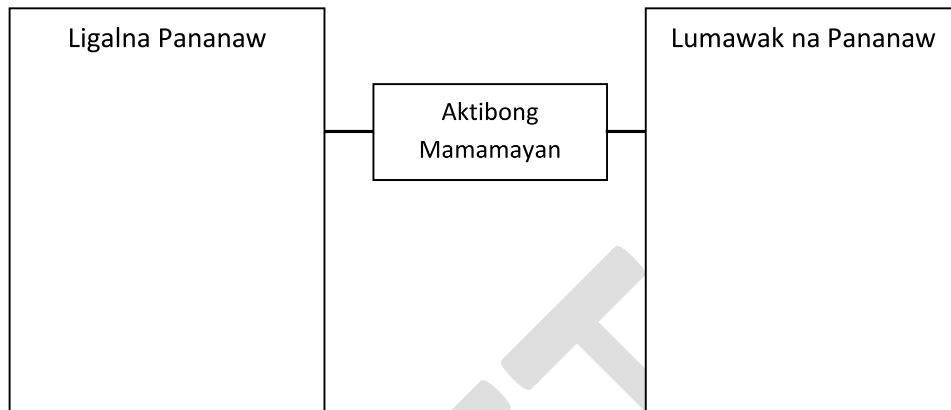
1. Anoang pagkakaiba ngligal na pananaw ng pagkamamamamayan sa lumawak na pananaw nito?
2. Ano naman ang mga pagkakatulad ng ligal at lumawak na pananaw ngpagkamamamamayan?
3. Gaano kahalaga ang papel ng mamamayan sa ating lipunan?

Gawain 6. Ako Bilang Aktibong Mamamayan

Magsulat ng limang katangian ng aktibong mamamayan sa bawat pananaw ng pagkamamamayan. Magbigay ng maikling paliwanag

Pagkakatulad

kung bakit ito naging isang katangian ng aktibong mamamayan. sa tingin mo ay nagpapakita ng pagiging aktibong mamamayan.

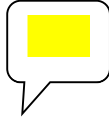
Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang iyong konsepto ng isang aktibong mamamayan?
2. Paano mo nasabing ang mga gawaing inilagay mo satsartay nagpapakita ng pagiging isang aktibong mamamayan?
3. Gaano kahalaga sa isang lipunan ang isang aktibong mamamayan?

BINABATI KITA!

Mahusay mong nagawa ang mga gawain sa bahaging ito ng modyul. Maging handa para sa mga gawain sa susunod na bahagi: ang PAGNILAYAN at UNAWAIN.

PAGNILAYAN at UNAWAIN

Ang bahaging ng modyul na ito ay tutulong sa iyo upang mas mapalalim ang iyong pag-unawa sa konsepto at katuturan ng pagkamamamayan. Sa pagtatapos ng modyul, inaasahang mabuo sa iyong kaisipan ang kasagutan sa tanong na, "Ano ang katangian ng isang mabuting mamamayang Pilipino?"

Gawain 7. Suri-Basa

Basahin ang artikulong *Filipino Ideals of Good Citizenship* ni Mahar Mangahas. Pagkatapos ay sagutin ang kasunod na mga tanong.

Ang pananaw ng mga Pilipino sa pagiging mabuting mamamayan

ni Mahar Mangahas
Philippine Daily Inquirer
01:33:00 04/19/2008

Noong nakaraang lingo ay aking iniulat na tayong mga Pilipino, kung ihahambing sa ibang nasyonalidad, ay napakahusay sa pangangalaga ng ating karapatan sa pagsasagawa ng *civil disobedience*. Ngunit, tayo ay *below average* pagdating sa pangangalaga ng ating karapatan sa *minimum living standard,* karapatan ng mga *minorities,* karapatan para sa pantay na pagtrato,

karapaan para marinig, at ang karapatang makilahok sa demokratikong proseso.

Hindi lamang ang paggiit ng mga karapatan ang kalakip ng pagiging mabuting mamamayan kundi maging ang pagtupad sa mga tungkulin.

Sa lingong ito, aking iuulat, batay pa rin sa 2004 Survey on Citizenship of the International Social Survey Program (www.issp.org), na ang mga Pilipino, kung ihahambing sa iba, ay may mataas na pananaw sa kung ano ang mga dapat gawin ng isang mabuting mamamayan.

Gumawa ang 2004 ISSP Citizenship Survey ng isang listahan ng 10 tungkulin ng mga mamamayan at tinanong ang mga *respondent* na markahan ang bawat isa gamit *scale* na mula sa 1 hanggang 7, kung saan ang 1 ay hindi mahalaga at ang 7 ay napakahalaga. Narito ang bahagdan ng mga sumagot ng 6 o 7 na mga Filipinos, ang ibang nasyonalidad, at ang *global average*, ayon sa pagkakasunod ng mga tungkulin ng mamamayan na minarkahan:

1. Laging boboto sa halalan: Filipinos 88, Americans 78, Mexicans 75, Koreans 71, global 68, Taiwanese and Spaniards 68, Japanese 67. Sa pagbibigay ng kahalagahan sa pagboboto, nanguna ang Pilipinas, sinundan ng Denmark (87) at Canada (84). Ang pinakamababa ay ang Czech Republic (37).
2. Hindi iiwas sa pagbabayad ng buwis: Japanese 85, Americans 84, Taiwanese 80, Filipinos 79, Koreans 78, Mexicans at Spaniards 75, global 73. Ang tungkulin sa pagbabayad ng buwis ay ang tanging isyu kung saan naungusan ang mga Pilipino ng ibang bansa. Ang Japan ay No. 1, at ang United States at United Kingdom ay ang pangalawa. Ang Pilipinas, ay pang-siyam kasama ang Chile at Slovakia. Ang Flanders ay ang panghuli (52).
3. Laging sundin ang mga batas at regulasyon. : Filipinos 86, Americans 85, Mexicans 84, Taiwanese 83, Japanese 81, global 78, Koreans 77, Spaniards 76. Ang pinakamatataas, lahat ay 88, ang Venezuela, Bulgaria, Canada at Poland. Ang Pilipinas, ay pang-walo kasama ang Chile at Ireland. Ang huli ay ang Switzerland (51).
4. Laging pagbabantay sa mga gawain ng pamahalaan: Filipinos 79, Americans 75, Mexicans 69, Japanese 59, Taiwanese 59, global 55, Koreans 53, Spaniards 50. Ang Canada (81) ay ang nanguna, na sinundan ng Pilipinas at United States. Ang panghuli ay ang Czech Republic (23).

5. Ang maging epektibo sa panlipunan at politikal na mga samahan: Filipinos 59, Mexicans 49, Spaniards and Americans 30, Koreans 27, global 26, Taiwanese 22, Japanese 15. Ang Pilipinas ang nanguna rito; ito lamang ang bansa kung saan ang mayorya ng mga *respondent* ay nagsabi na ito ay mahalaga. Ang Mexico at South Africa ay parehong nasa ikalawang puwesto. Finland ang pinakahuli (6).
6. Subuking unawain ang katuwiran ng mga taong may ibang opinyon: Mexicans 76, Filipinos 68, Americans 67, Spaniards 65, global 61, Koreans 59, Japanese 49, Taiwanese 47. Ang Uruguay (85) ang nanguna, sinundan ng Mexico. Ang Pilipinas ay pang-siyam. Ang pinakahuli ay ang Czech Republic (35).
7. Pumili ng produkto para sa politikal, etikal o pangkalikasang kadahilanan, kahit na ito ay mayroong dagdag na gastos: Spaniards 53, Filipinos 47, Koreans 44, Taiwanese 39, Americans 37, Mexicans 35, global 34, Japanese 25. Ang Portugal (56) ang nanguna, sinundan ng Spain, at Australia (49). Dalawang bansa lamang ang mayroong mayorya ng mga taong nagsabing ang isang mabuting mamamayan. Ang Pilipinas ay pang-apat kasama ang Austria. Ang pinakahuli ay ang Bulgaria (8).
8. Tulungan ang mamamayan ng bansang [pangalan ng bansang] may hindi magandang kalagayan: Mexicans 85, Filipinos 79, Spaniards 74, Americans 70, global 62, Taiwanese 60, Koreans 50, Japanese 41. Ang mga bansang nanguna ay ang Venezuela (90), Chile (88), Uruguay (86), at ang Mexico. Ang Pilipinas ay pang-anim, kasunod ng Israel (80). Ang mga nasa huli ay Czech Republic (31) at ang Hungary (38), pagkatapos ng Japan.
9. Tulungan ang mamamayan ng mga bansa sa mundo na may hindi magandang kalagayan: Mexicans 80, Spaniards 67, Filipinos 55, global 44, Americans 37, Taiwanese 36, Japanese 28, Koreans 20 (ang pinakahui). Pang-una ang Venezuela (85), na sinundan ng Mexico. Ang Spain ay pang-4. Ang Pilipinas, na mas mababa ng 30 puntos sa bansang nanguna, ay ang pang-siyam dahil sa sampung bansa lamang ang mayorya ng mga respondent ang nagsasabing ang pagtulong sa iba ay bahagi ng pagiging mabuting mamamayan. Ito ay isa sa mga isyu kung saan ang United States ay *below average.*

10. Handang maglingkod sa militar sa oras ng pangangailangan; : Filipinos 62, Americans 60, Taiwanese 57, Mexicans 56, Koreans 54, global 43, Spaniards 25, Japanese 13. Ang Israel (79) ang nanguna, kung saan ang panlahatang serbisyo militar ay bahagi ng kanilang seguridad. Malayo ang puntos ng Russia (65) sa Israel, Poland (63), at ang Pilipinas, na kasama ang Venezuela sa pang-apat na puwesto. Ang mga bansang nasa huli ay ang Flanders (12) at Japan.

Bukod sa mga Pilipino, ang mga Mexicans lamang ang laging mas mataas sa *global average.* Dahil sa pagiging No. 1 ng dalawang beses, No. 2 ng isang beses, at hindi lumalagpas ng No. 9, tayong mga Pilipino ay may average rank na 5.3 sa pagbibigay halaga sa tungkulin ng pagkamamamayan. Ang mga Venezuelan ay may tatlong No. 1, ngunit may mababang *average* na 8.3 dahil sa tatlong *ranking* na No. 14 o mas mababa. Ang mga Mexicans na naungusan ang mga Pilipino sa tatlo mula sa sampung tungkulin ng mga mamamayan, ay mayroong *average rank* na 8.6.

Marami tayong matutuhan sa ating sarili sa pamamagitan ng pag-aaral sa ibang tao. Ipinapakita ng mga survey, na hindi sa unang pagkakataon, na ang tingnan ang mga Pilipino na mayroong sirang kultura ay pagbatay sa *'parachute journalism'* sa halip sa agham panlipunan.

Sanggunian:

Mangahas, M. (2008, April 19). *Filipino Ideals of Good Citizenship.* Retrieved March 19, 2014, from Inquirer: http://opinion.inquirer.net/inquireropinion/columns/view/20080419-131332/Filipino-ideals-of-good-citizenship

Salin sa Filipino ni Mark Alvin M. Cruz

Mga Gabay na Tanong

1. Ano ang kahulugan ng isang mabuting mamamayan ayon sa binasang artikulo?
2. Ano ang ranggo ng Pilipinas sa iba't ibang tungkulin ng isang mamamayan?
3. Alinsa mga binanggit na tungkulin ng mamamayan ang iyong ginagawa? Bakit ito mahalagang gawin?
4. Anong konklusyon ang iyong maaaring mabuo tungkolsa pagiging mabuting mamamayan ng mga Pilipino batay sa *survey*?

Gawain 8.*My IRF Clock*

Muling balikan ang *My IRF Clock*.Sa bahaging ito ay sagutan ang pokus na tanong ng modyul. Isulat ito sa bahaging *Refined*.

Ano ang iyong maaaring gawin para tugunan ang mga isyung panlipunan sa kasalukuyan?

Pagkatapos mong malaman ang katuturan at kahalagahan ng konsepto ng pagkamamamamayan, pag-aaralan mo naman ang tungkol sa karapatang pantao. Dito ay iyong makikita ang ugnayan ng karapatang pantao at pagiging isang mabuting mamamayan.

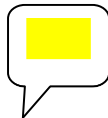
ARALIN 2: Mga Karapatang Pantao

Sa iyong pag-aaral ng unang aralin, natutuhan mo ang katuturan ng pagkamamamayan at kung paano nagkaroon ng transisyon ang konseptong ito mula sa ligal tungo sa lumawak na kahulugan nito.

Sa araling ito, bibigyang-pansin ang mga karapatang pantao na taglay ng bawat mamamayan. Tatalakayin din ang bahaging ginagampanan ng mga karapatang ito upang maging aktibong mamamayan na tutugon sa mga isyu at hamon ng lipunan. Ang paggiit ng mga karapatan ng mamamayan ay ang esensiya ng lumawak na pakahulugan ng isang mamamayan. Binibigyan nito ng kapangyarihan ang mamamayan para maging aktibong kalahok sa lipunan.

Halina at simulang suriin ang mga taglay na karapatan ng bawat tao mula sa kontekstong historikal tungo sa pagiging instrumento ng mga ito sa pagiging aktibo ng mamamayan.

PAUNLARIN

Sa yugtong ito, tatalakayin ang paksang "Karapatang Pantao." Kabilang ang pagkabuo ng karapatang pantao batay sa kontekstong historikal nito, ang *Universal Declaration of Human Rights, Bill of Rights*, at ang paglalagom ng mga karapatang pantao na tinutukan sa mga nakaraang aralin ng modyul na ito.

Maraming pagkakataon na nababasa sa mga pahayagan, naririnig sa radyo, napanonood sa telebisyon, at napag-uusapan ang paksa tungkol sa karapatang pantao. Kung bibigyan ka ng pagkakataong magtanong sa mga taong iyong masasalubong kung ano ang ibig sabihin ng karapatang pantao, iba't ibang sagot ang iyong makukuha. Ito ay dahil sa iba't ibang karanasang humubog sa kanila batay sa kinaaanibang relihiyon, uri ng kultura at lipunang kanilang kinabibilangan.

Taglay ng bawat tao ang mga karapatang nakabatay sa prinsipyo ng paggalang sa isang indibiduwal. Lahat ng nabubuhay naindibiduwal ay may taglay na mga karapatan dahil bawat isa ay nararapat na tratuhin nang may dignidad. Saklaw ng tao ang kaniyang mga karapatan sa aspektong sibil, poltikal, ekonomikal, sosyal, at kultural.

Makikita sa kasunod na diyagram ang kontekstong historikal ng pag-unlad ng konsepto ng karapatang pantao mula sinaunang panahon hanggang sa pagkabuo ng Universal Declaration of Human Rights ng United Nations noong 1948.

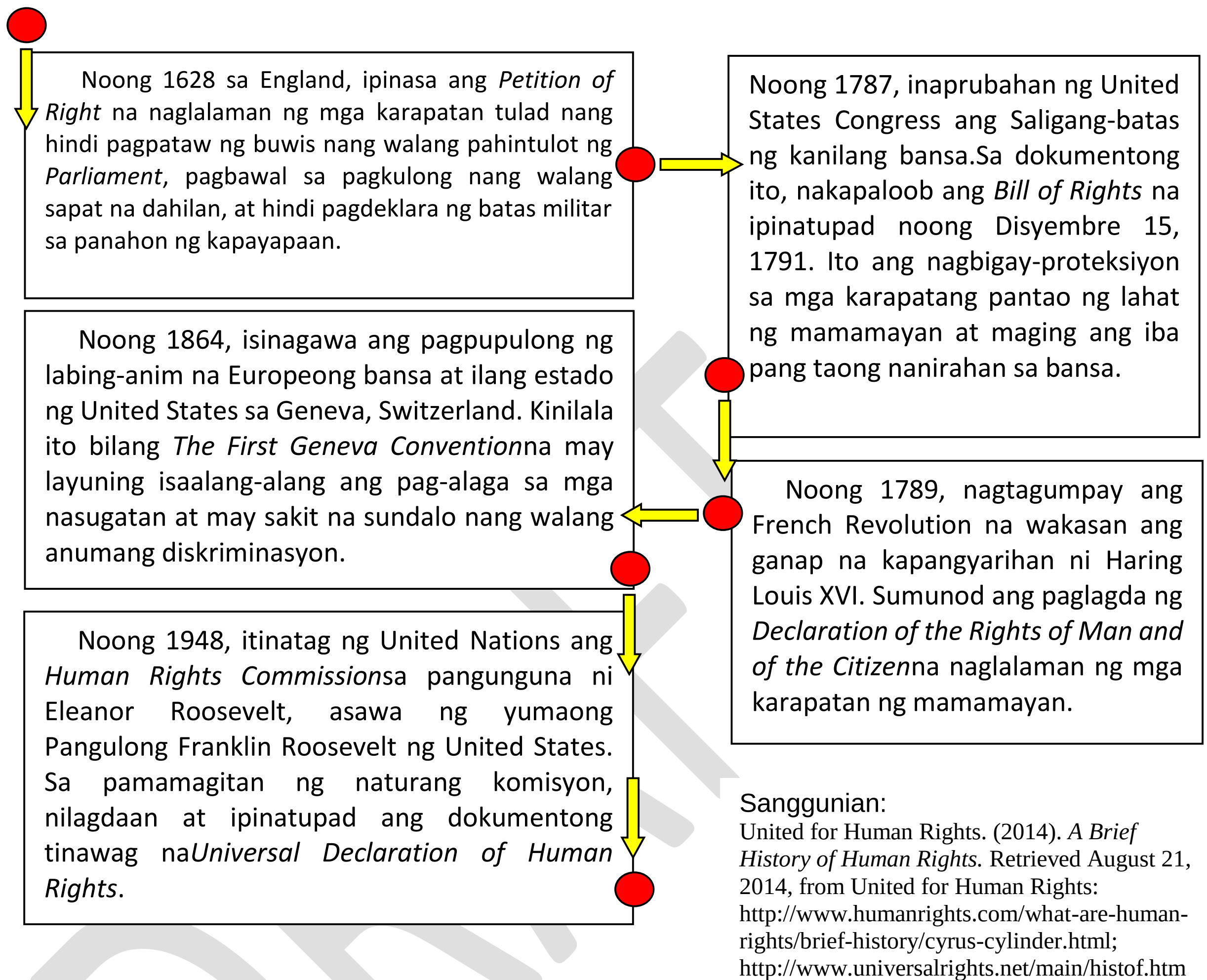
539 B.C.E. – Sinakop ni Haring Cyrus ng Persia at kaniyang mga tauhan ang lungsod ng Babylon. Pinalaya niya ang mga alipin at ipinahayag na maaari silang pumili ng sariling relihiyon. Idineklara rin ang pagkakapantay-pantay ng lahat ng lahi.

Nakatala ito sa isang *baked-clay cylinder* na tanyag sa tawag na "Cyrus Cylinder." Tinagurian ito bilang "world's first charter of human rights."

Kinakitaan din ng kaisipan tungkol sa karapatang pantao ang iba pang sinaunang kabihasnan tulad ng India, Greece, at Rome.

Ang mga itinatag na relihiyon at pananampalataya sa Asya tulad ng Judaism, Hinduism, Kristiyanismo, Buddhism, Taoism, Islam at iba pa ay nakapaglahad ng mga kodigo tungkol sa moralidad, kaisipan tungkol sa dignidad ng tao at tungkulin nito sa kaniyang kapwa.

Noong 1215, sapilitang lumagda si John I, Hari ng England, sa*Magna Carta*, isang dokumentong naglalahad ng ilang karapatan ng mga taga-England. Ilan sa mga ito ay hindi maaaring dakpin, ipakulong, at bawiin ang anumang ari-arian ng sinuman nang walang pagpapasiya ng hukuman. Sa dokumentong ito, nilimitahan ang kapangyarihan ng hari ng bansa.

Sanggunian:

United for Human Rights. (2014). *A Brief History of Human Rights.* Retrieved August 21, 2014, from United for Human Rights: http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/cyrus-cylinder.html; http://www.universalrights.net/main/histof.htm

Gawain 9.*Human Rights Declared*

Magsaliksik tungkol sa mahahalagang probisyon ng sumusunod na dokumentong naglalahad ng mga karapatang pantao. Isulat ang mga probisyong nakapaloob sa bawat dokumento sa pangalawang kolum.

Dokumento	Mga Nakapaloob na Karapatang Pantao
1. Cyrus' Cylinder	
2. Magna Carta	
3. Petition of Right	
4. Bill of Rights	
5. Declaration of the Rights of Man and of the Citizen	
6. The First Geneva Convention	

Pamprosesong mga Tanong

1. Bakit mahalaga ang mga binanggit na dokumento sa pag-unlad ng konsepto ng karapatang pantao?
2. Ano-ano ang pagkakatulad sa nilalaman ng mga dokumento batay sanabuongtsart?
3. Ano ang iyong nabuong konklusyon tungkol sa pag-unlad ng karapatang pantao sa iba't ibang panahon?

Gawain 10.*Connecting Human Rights Then and Now*

Pumili ng isang karapatang pantao na nakapaloob sa alinman sa tinalakay na dokumento. Magbigay ng halimbawa, situwasiyon o pangyayari sa iyong komunidad na nagpapatunay na nagaganap o ipinatutupad ito sa kasalukuyan. Ipakita ang

gawaing ito sa malikhaing paraan. Sundin ang nasa loob ng kahon.

1. Piniling dokumento sa pagkabuo ng karapatang pantao: _______________.
2. Karapatang pantaong nakapaloob sa dokumento na nagaganap/ipinapatupad sa kasalukuyan: _______________.
3. Malikhaing Gawain: _______________.
   (Maaaring *role playing*, pagsulat ng tula o sanaysay, pag-awit, at iba pa)

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang karaniwang karapatang pantao ang ipinakita sa malikhaing gawain?
2. Ano ang patunay na nagaganap at ipinatutupad sa kasalukuyan ang mga naturang karapatang pantao?
3. Nararapat bang maging bahagi ng buhay ng mamamayan ang mga nabanggit na karapatang pantao? Bakitt?

Paksa: **Ang Universal Declaration of Human Rights at ang Bill of Rights**

Bibigyang pansin sa bahaging ito ang mga dokumento ng Universal Declaration of Human Rights at ang Bill of Rights ng ating SaligangBatas ng 1987. Ipaliliwanag dito ang kahalagahan ng mga ito sa ating papel bilang mabuting mamamayan sa lipunan.

Sanggunian:UN (United Nations). (2014). *The Universal Declaration of Human Rights.* Retrieved 26 2014, March, from United Nations: http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml

Ang Universal Declaration of Human Rights (UDHR) ay isa sa mahalagang dokumentong naglalahad ng mga karapatang pantao ng bawat indibiduwalna may kaugnayan sa bawat aspekto ng buhay ng tao. Kabilang sa mga ito ang karapatang sibil, politikal, ekonomiko, sosyal, at kultural.

Nang itatag ang United Nations noong Oktubre 24, 1945, binigyang-diin ng mga bansang kasapi nito na magkaroon ng kongkretong balangkas upang matiyak na maibabahagi ang kaalaman at maisakatuparan ang mga karapatang pantao sa lahat ng bansa. Ito ay naging bahagi sa adyenda ng UN General Assembly noong 1946.

Nabuo ang UDHR nang maluklok bilang tagapangulo ng Human Rights Commission ng United Nations si Eleanor

Roosevelt – ang biyuda ni dating Pangulong Franklin Roosevelt ng United States. Binalangkas ng naturang komisyon ang talaan ng mga pangunahing karapatang pantao at tinawag ang talaang ito bilang *Universal Declaration of Human Rights.*

Malugod na tinanggap ng UN General Assembly ang UDHR noong Disyembre 10, 1948 at binansagan ito bilang "International Magna Carta for all Mankind." Sa kauna-unahang pagkakataon, pinagsama-sama at binalangkas ang lahat ng karapatang pantao ng indibiduwal sa isang dokumento. Ito ang naging pangunahing batayan ng mga demokratikong bansa sa pagbuo ng kani-kanilang Saligang-batas.

Umabot nang halos dalawang taon bago nakumpleto ang mga artikulong nakapaloob sa UDHR. Sa *Preamble* at Artikulo 1 ng UDHR, inilahad ang likas na karapatan ng lahat ng tao tulad ng pagkakapantay-pantay at pagiging malaya. Binubuo naman ng mga karapatang sibil at pulitikal ang Artikulo 3 hanggang 21. Nakadetalye sa Artikulo 22 hanggang 27 ang mga karapatang ekonomiko, sosyal, at kultural. Tumutukoy naman ang tatlong huling artikulo (Artikulo 28 hanggang 30) sa tungkulin ng tao na itaguyod ang mga karapatan ng ibang tao.

Makikita sa kasunod na diyagram ang buod ng mga piling karapatang pantao na nakasaad sa UDHR.

nagtatamasa ng kalayaan at mga karapatang maghahatid sa

kaniya upang makamit ang kaniyang mga mithiin sa buhay at magkaroon ng mabuting pamumuhay.

Malaki ang pagkakaugnay ng mga karapatang nakapaloob sa UDHR sa bawat aspekto ng buhay ng tao. Kung ganap na maisasakatuparan ang mga karapatang ito, magiging higit na kasiya-siya ang manirahan sa daigdig na maituturing na isang lugar na may paggalang sa bawat tao at tunay na kapayapaan para sa lahat.

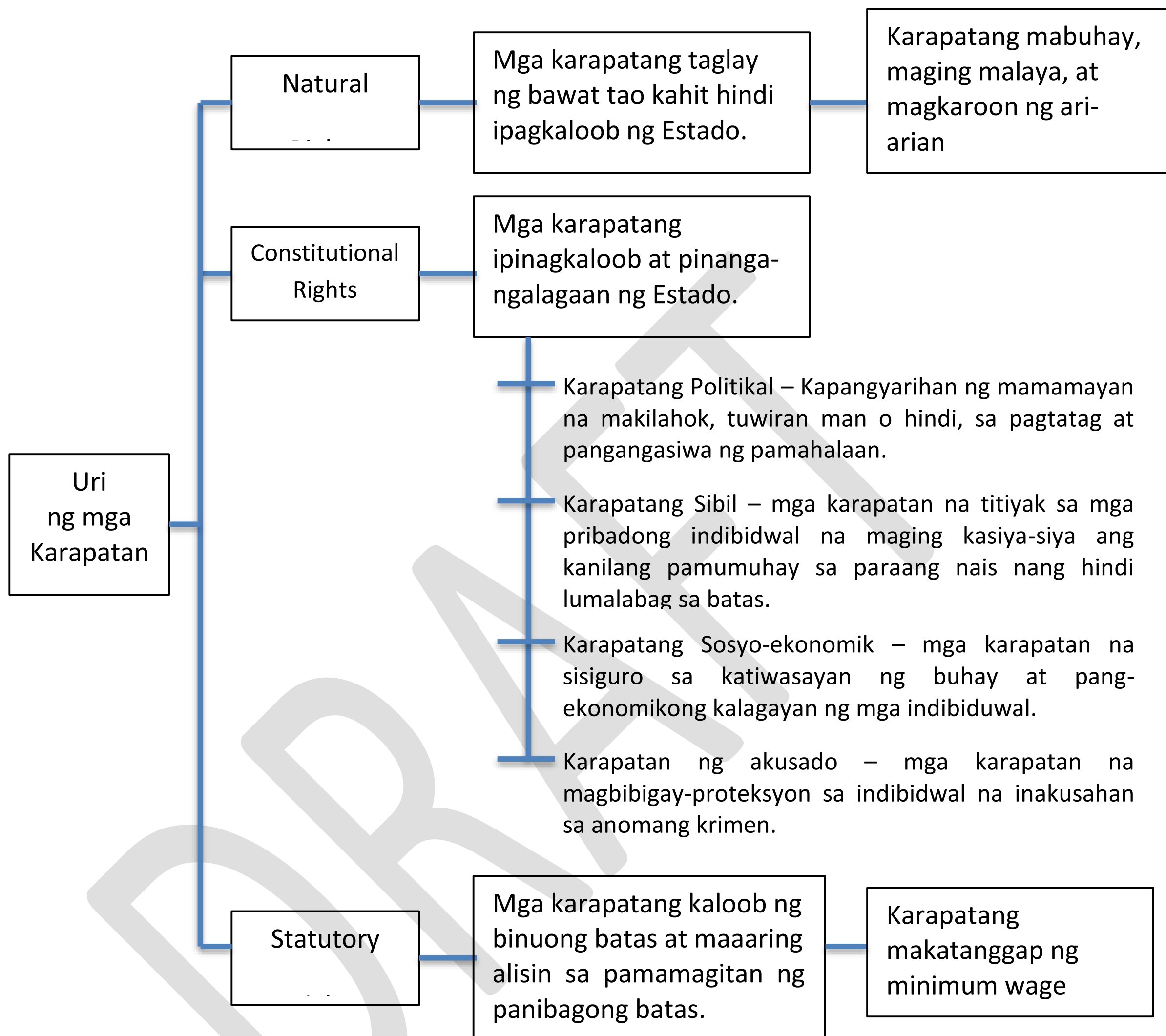
Naging sandigan ng maraming bansa ang nilalaman ng UDHR upang panatilihin ang kapayapaan at itaguyod ang dignidad at karapatan ng bawat tao. Naging inspirasyon din ang deklarasyong ito sa maraming opisyal ng pamahalaan at mga mambabatas upang magkaroon ng mas mabuting pamumuhay ang tao.

Kaisa ang pamahalaan ng Pilipinas sa maraming bansang nagbigay ng maigting na pagpapahalaga sa dignidad at mga karapatan ng tao sa iba't ibang panig ng daigdig. Ayon sa Seksyon 11 ng Artikulo II ng Konstitusyon ng Republika ng Pilipinas, 1987 ay pinahahalagahan ng Estado ang karangalan ng bawat tao at ginagarantiyahan ang lubos na paggalang sa mga karapatang pantao. Binigyang-diin ng Estado ang pahayag na ito sa Katipunan ng mga Karapatan (*Bill of Rights*) na nakapaloob sa Seksyon 1 - 22 ng Artikulo III.

Ang Katipunan ng mga Karapatan o Bill of Rights ng Konstitusyon ng ating bansa ay listahan ng mga pinagsama-samang karapatan ng bawat tao mula sa dating konstitusyon at karagdagang karapatan ng mga indibiduwal na nakapaloob sa Seksyon 8, 11, 12, 13, 18 (1), at 19.

Ayon sa aklat ni De Leon, et.al (2014), may tatlong uri ng mga karapatan ng bawat mamamayan sa isang demokratikong

bansa. Mayroon namang apat na klasipikasyon ang *constitutional rights*. Unawain ang diyagram sa ibaba.

Ang mga karapatang ito ay nararapat na taglay ng bawat indibiduwal dahil taglay nito ang dignidad ng isang tao, anoman ang kaniyang katayuan sa lipunan at kalagayang pang-ekonomika.

Matutunghayan sa kasunod na diyagram ang nilalaman ng mga karapatang-pantao na kinikilala ng Estado ayon sa Konstitusyon.

Ang Konstitusyon ng Republika ng Pilipinas, 1987
Artikulo III

SEKSYON 1. Hindi dapat alisan ng buhay, kalayaan, o ariarian ang sino mang tao nang hindi sa kaparaanan ng batas, ni pagkaitan ang sino mang tao ng pantay na pangangalaga ng batas.

SEK. 2. Ang karapatan ng mga taong-bayan na magkaroon ng kapanatagan sa kanilang sarili, pamamahay, papeles, at mga bagay-bagay laban sa hindi makatwirang paghahaluglog at pagsamsam sa ano mang layunin ay hindi dapat labagin, at hindi dapat maglagda ng warrant sa paghalughog o warrant sa pagdakip maliban kung may malinaw na dahilan na personal na pagpapasyahan ng hukom matapos masitasat ang mayhabla at ang mga testigong maihaharap niya sa ilalim ng panunumpa o patotoo, at tiyaking tinutukoy ang lugar na hahalughugin, at ang mga taong darakpin o mga bagay na sasamsamin.

SEK. 3. (1) Hindi dapat labagin ang pagiging lihim ng komunikasyon at korespondensya maliban sa legal n autos ng hukuman, o kapag hinihingi ang naiiba ng kaligtasan o kaayusan ng bayan ayon sa itinatakda ng batas.

(2) Hindi dapat tanggapin para sa ano mang layunin sa alin mang hakbangin sa paglilitis ang ano mang ebidensya na nakuha nang labag dito sa sinusundang seksyon.

SEK. 4. Hindi dapat magpatibay ng batas na nagbabawas sa kalayaan sa pananalita, pagpapahayag, o ng pamahayagan, o sa karapatan ng mga taong-bayan na mapayapang magkatipon at magpetisyon sa pamahalaan upang ilahad ang kanilang mga karaingan.

SEK. 5. Hindi dapat magbalangkas ng batas para sa pagtatatag ng relihiyon, o nagbabawal sa malayang pagsasa-gamit nito. Dapat ipahintulot magpakailanman ang malayang pagsasagamit at pagtatamasa ng pagpapahayag ng relihiyon at pagsamba nang walang pagtatangi o pamimili. Hindi dapat kailanganin ang pagsusulit panrelihiyon sa pagsasagamit ng mga karapatang sibil o pampulitika.

SEK. 6. Hindi dapat bawahan ang kalayaan sa paninirahan at ang pagbabago ng tirahan sa saklaw ng mga katakdaang itinatadhana ng batas maliban sa legal n autos ng hukuman. Ni hindi dapat bawahan ang karapatan sa paglalakbay maliban kung para sa kapakanan ng kapanatagan ng bansa, kaligtasang pambayan, o kalusugang pambayan ayon sa maaaring itadhana ng batas.

SEK. 7. Dapat kilalanin ang karapatan ng mga taong-bayan na mapagpabatiran hinggil sa mga bagay-bagay na may kinalaman sa tanan. Ang kaalaman sa mga opisyal na record, at sa mga dokumento at papeles tugkol sa mga opisyal na Gawain, transaksyon, o pasya, gayon din sa mga datos sa pananaliksik ng pamahalaan na pinagbabatayan ng patakaran sa pagpapaunlad ay dapat ibigay sa mamamayan sa ilalim ng mga katakdaang maaaring itadhana ng batas.

SEK. 14. (1) Hindi dapat papanagutin sa pagkakasalang criminal ang sino mang tao nang hindi sa kaparaanan ng batas.

(2) Sa lahat ng mga pag-uusig criminal, ang nasasakdal ay dapat ituring na walang sala hangga't hindi napapatunayan ang naiiba, at dapat magtamasa ng karapatang magmatwid sa pamamagitan ng sarili at ng abogado, mapatalastasan ng uri at dahilan ng sakdal laban sa kanya, magkaroon ng mabilis, walang kinikilingan, at hayagang paglilitis, makaharap ang mga testigo at magkaroon ng sapilitang kaparaanan upang matiyak ang pagharap ng mga testigo at paglitaw ng ebidensya para sa kanyang kapakanan. Gayon man, matapos mabasa ang sakdal, maaaring ituloy ang paglilitis kahit wala ang nasasakdal sa pasubaling marapat na napatalastasan siya at di makatwiran ang kanyang kabiguang humarap.

SEK. 15. Hindi dapat suspindihin ang pribilehiyo ng writ of habeas corpus maliban kung may pananalakay o paghihimagsik, kapag kinakailangan ng kaligtasang pambayan.

SEK. 16. Dapat magkaroon ang lahat ng mga tao ng karapatan sa madaliang paglutas ng kanilang mga usapin sa lahat ng mga kalupunang panghukuman, malapanghukuman, o pampangasiwaan.

SEK. 17. Hindi dapat pilitin ang isang tao na tumestigo laban sa kanyang sarili.

SEK. 18. (1) Hindi dapat detenihin ang sino mang tao dahil lamang sa kanyang paniniwala at hangaring pampulitika.

(2) Hindi dapat pairalin ang ano mang anyo ng sapilitang paglilingkod, maliban kung ang kaparusahang pataw ng hatol ng pagkakasala.

SEK. 19. (1) Hindi dapat ipataw ang malabis na multa, ni ilapat ang malupit, imbi o di-makataong parusa, o ang parusang kamatayan, matangi kung magtadhana ang

Sanggunian: Ang Konstitusyon ng Republika ng Pilipinas,

aIpinalimbag ng Linangan ng mga Wika sa Pilipinas. (1991). Retrieved 9 2017, February, from http://www.gov.ph/downloads/1987/02feb/19870211-Konstitusyon-CCA.pdf

Gawain 11. Kung Ikaw Ay …

Unawain ang sumusunod na panuntunan sa pagsasagawa ng *human diorama.*

1. Sa gabay ng iyong guro, pumili ang bawat pangkat ng isang situwasiyon sa loob ng kahon.

Kung ikaw ay dinarakip.	Kung ikaw ay nililitis.
Kung ang iyong bahay ay hinahalughog.	Kung ikaw ay pinagbibintangan.
Kung ikaw ay napasailalim sa isang pagsisiyasat o kaya ay imbestigasyon.	Kung ikaw ay pipili ng susunod na opisyal ng pamahalaan.
Kung ikaw ay may sakit.	Kung ikaw ay babae, matanda, o may kapansanan.
Kung ikaw ay nakakulong.	

2. Bibigyan ng pagkakataon ang lahat ng pangkat na ihanda ang mga miyembro nito sa pagtatanghal ng *human diorama* batay sa piniling situwasiyon.
3. Maaaring gumamit ng kagamitang pantulong at akmang kasuotan sa pagtatanghal.
4. Sa aktuwal na pagtatanghal, mistulang mga estatwa nang lahat ng miyembro sa *diorama*.
5. Magtalaga ng isa hanggang dalawang miyembro na magpapaliwanag ng *diorama*.

6. Isaalang-alang ang mga pamantayan sa pagmamarka ng *Human Diorama* gamit ang sumusunod na *rubric*.

Rubric sa Pagmamarka ng *Human Diorama*		
Pamantayan	Deskripsiyon	Puntos
Detalye at Pagpapaliwanag	Wasto ang detalyeng inilahad sa gawain; malinaw ang pagpapaliwanag sa ipinakitang *diorama*; mahusay na naiugnay ang angkop na karapatang pantao sa nakatalagang situwasiyon	15
Pagbuo ng Human Diorama	Angkop ang ipinakitang *scenario* sa *diorama* tungkol sa nakatalagang paksa; akma ang kagamitang pantulong at kasuotang ginamit sa pagtatanghal	10
Pagkamalikhain	Masining ang pagpapakita ng *diorama*; may wastong *blocking*, puwesto, at paglalagay ng kagamitan.	5
	Kabuuan	30

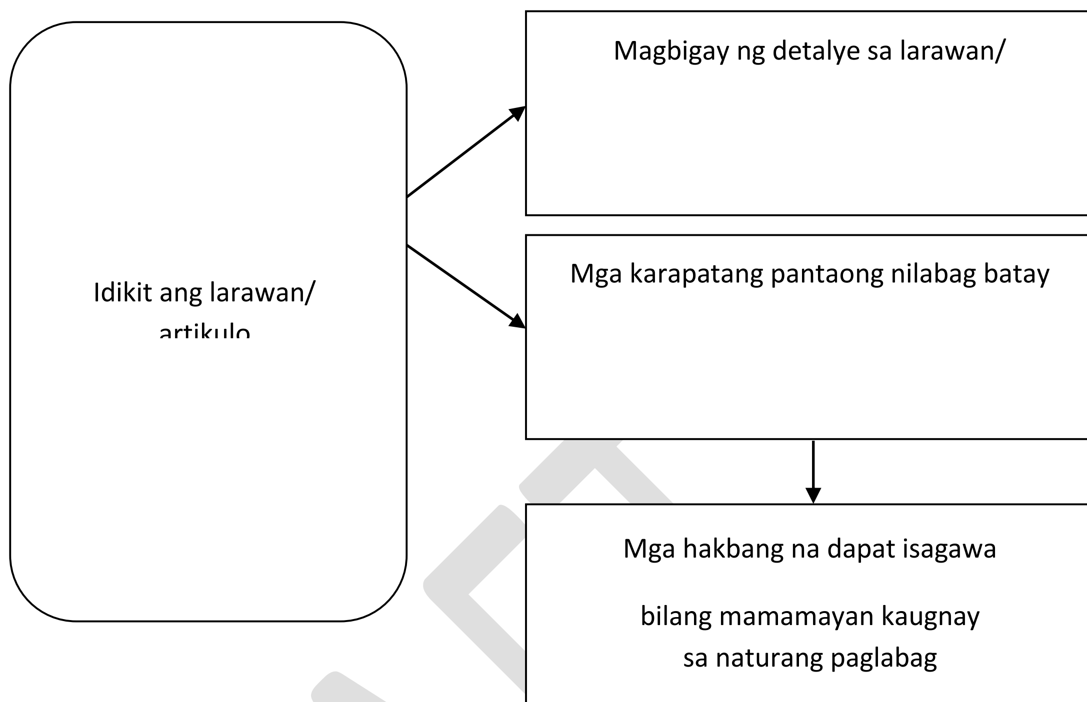

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang mga karapatang pantao na binigyang-diin sa mga ipinakitang *diorama*?
2. Paano napangalagaan ang kapakanan ng mga mamamayan batay sa mga ipinakitang situwasiyon sa *diorama*?
3. Kung taglay ng mamamayan ang kanilang mga karapatan batay sa UDHR at Konstitusyon ng Pilipinas, ano ang nararapat nilang gawin upang higit na mapakinabangan ito?

Gawain 12. Mga *Scenario*: Paglabag at Hakbang

Kumuha ng larawan o artikulo sa pahayagan tungkol sa mga situwasiyon sa bansa o ibang bahagi ng daigdig na may paglabag sa karapatang pantao. Gawin sa diyagram ang pagsagot sa hinihinging mga datos.

 Pamprosesong mga Tanong

1. Bakit nagpapakita ng paglabag sa karapatang pantao ang iyong nakuhang larawan o artikulo?
2. Paano ito nakaaapekto sa buhay ng taong biktima ng paglabag sa karapatang pantao at sa lipunang kaniyang kinabibilangan?
3. Ano ang iyong maaaring imungkahi upang maiwasan ang paglubha ng mga situwasiyong dulot ng paglabag sa mga karapatang pantao?

Paksa: **Mga Organisasyong Nagtataguyod sa Karapatang Pantao**

Malaki ang bahaging ginagampanan ng mga organisasyong nagtataguyod sa mga karapatang pantao. Sa tulong ng mga mamamayan at ng pamahalaan, nakaiimpluwensiya ang mga pandaigdigan at lokal na samahang ito upang magkaroon ng isang lipunang nagtataguyod ng mga karapatang pantao.

Maraming organisasyon sa iba't ibang panig ng daigdig ang binuo upang itaguyod ang mga karapatang pantao at tuluyang wakasan ang pagmamalabis sa mga karapatang ito. Bagama't may mga kani-kaniyang pamamaraan at may partikular na kasapi ng lipunan ang pinagtutuonan ng pansin, nagkakaisa naman ang mga samahang ito sa pagasasagawa ng mga kampanyang magbibigay-proteksiyon sa mga karapatan ng tao at magpapalakas ng kanilang kakayahang tiyakin na paggiit ng mga mamamayan sa kanilang mga karapatan.

Karaniwan sa matatagumpay na pandaigdigang samahang nagtataguyod ng mga karapatang pantao ay nagmula sa mga NGO o *nongovernmental organization* kung saan pinangungunahan ng mga karaniwang mamamayan at hindi ng mga opisyal ng pamahalaan ang mga samahang ito.

Makikita sa talahanayan ang ilan sa tanyag na pandaigdigang organisasyong nagbibigay-proteksiyon sa karapatang pantao.

Simbolo	Organisasyon
www.amnesty.ie	Amnesty International – ito ay isang pandaigdigang kilusan na may kasapi at tagasuportang umaabot sa mahigit pitong milyong katao. Ang motto nito ay "It is better to light a candle than to curse the darkness." Pangunahing adhikain nito ang magsagawa ng pagsasaliksik at kampanya laban sa pang-aabuso ng mga karapatang pantao sa buong daigdig. Gayundin ang mabigyan ng katarungan ang mga biktima ng paglabag sa karapatang pantao. Aktibo Aktibo ang organisasyong ito sa Pilipinas.

http://www.human rightsactioncenter.com/	Human Rights Action Center (HRAC) – Itinatag ito ni Jack Healey na isang kilalang human rights activist. Naging tagapagtaguyod ito ng mga karapatang pantao sa buong daigdig at nagsilbing-boses ng mga walang boses at tagapagtaguyod ng karapatang pantao sa buong daigdig. Nakikipag-ugnayan din ang HRAC sa mga pinuno ng pandaigdigang sining tulad sa musika, teatro, pelikula, at maging ng printed material upang maipalaganap ang kahalagahan ng karapatang pantao.
GLOBAL RIGHTS http://www.globalrights.org/	Global Rights –Pangunahing layunin ng pandaigdigang samahang ito na itaguyod at pangalagaan ang karapatan ng mga taong walang gaanong boses sa lipunan at pamahalaan. Pinalalakas din nito ang mga aktibong kalahok ng samahan na itala at ilantad ang mga pang-aabuso sa karapatang pantao at makapagtaguyod ng mga repormang patungkol sa karapatang pantao at makapagbigay ng serbisyong-legal.
Asian Human Rights Commission thrda.org	Asian Human Rights Commission (AHRC) – Itinatag ito noong 1984 ng mga tanyag na grupong aktibo sa pakikipaglaban para sa karapatang pantao sa Asya. Layunin ng samahang ito ang magkaroon ng higit na kamalayan tungkol sa karapatang pantao at pagsasakatuparan nito sa buong Asya.
OSISA	African Commission on Human and People's Rights – Ito ay isang quasi-judicial body na pinasinayaan noong 1987 sa Ethiopia. Layon nitong proteksiyonan at itaguyod ang karapatan ng mga tao at magbigay ng interpretasyon sa African Charter on Human and People's Rights.

Sanggunian: www.chr.gov.ph. Retrieved February 14, 2017

Sa Pilipinas, ang Commission on Human Rights (CHR) ang may pangunahing tungkulin na pangalagaan ang mga karapatang pantao ng mga mamamayan. Kinikilala ang CHR bilang "National Human Rights Institution (NHRI)" ng Pilipinas. Nilikha ito ng Konstitusyon ng Republika ng Pilipinas alinsunod sa Seksyon 17 (1) ng Artikulo XIII.

Nagkakaloob ang CHR ng mga pangunahing programa at serbisyo upang maprotektahan ang karapatang pantao ng bawat Pilipino. Ilan sa mga ito ay pagdodokumento at pangangasiwa ng mga reklamo tungkol sa paglabag sa karapatang pantao, pagbigay ng tulong at serbisyong legal sa mga biktima, pagsubaybay sa kalagayan ng mga

piitan at rehabilitation center kung may kaso ng paglabag sa karapatang pantao, at pagsasagawa ng mga forensic at medico-legal service.

Binibigyang-tuon din ng CHR ang iba't ibang programa, estratehiya, at advocacy campaign upang higit na makapagbigay ng impormasyon at aktibong makalahok ang mga mamamayan sa pangangalaga ng mga karapatang pantao sa bansa.

Maliban sa CHR, naging aktibo rin ang ilan sa mga nongovernmental organization sa pagtaguyod ng mga karapatang pantao ng mga Pilipino.

philippinehumanrights.org

Philippine Alliance of Human Rights Advocates (PAHRA) – itinatag ang alyansang ito noong 1986 at nilahukan ng mahigit sa 100 organisasyon mula sa iba't ibang bahagi ng bansa. Nilalayon ng PAHRA na itaguyod, pangalagaan, at isakatauparan ang tunay na

Human Rights Online Philippines

Philippine Human Rights Information Center (PhilRights) – isang organisasyon na nakarehistro sa SEC simula pa noong 1994. Konektado ito sa United Nations Department of Public Information (UNDPI) at sa UN Economic and Social Council. Hangad ng PhilRights na magkaroon ng bansang may kultura ng pagkaka-

www.karapatan.org

KARAPATAN: Alliance for the Advancement of People's Rights – ito ay alyansa ng mga indibidwal, organisasyon, at grupo na itinatag noong 1995. Itinataguyod at pinangangalagaan nito ang mga karapatang pantao sa Pilipinas. Ilan sa mga programa ng alyansa ang magkaroon ng mataas na antas ng kamalayan ang mga mamamayan sa kanilang mga karapatan, maging aktibo sa

http://flagfaqs.blogspot.de/

Free Legal Assistance Group (FLAG) – ito ay isang pambansang grupo ng mga human rights lawyer na nagtataguyod at nangangalaga ng mga karapatang pantao. Itinatag ito noong 1974 nina Jose W. Diokno, Lorenzo Tanada Sr. at Joker Arroyo. Ilan sa mga adbokasiya ng FLAG ay ang paglaban sa pag-usig sa mga indibidwal sa kadahilanang politikal, pang-aabuso ng militar at

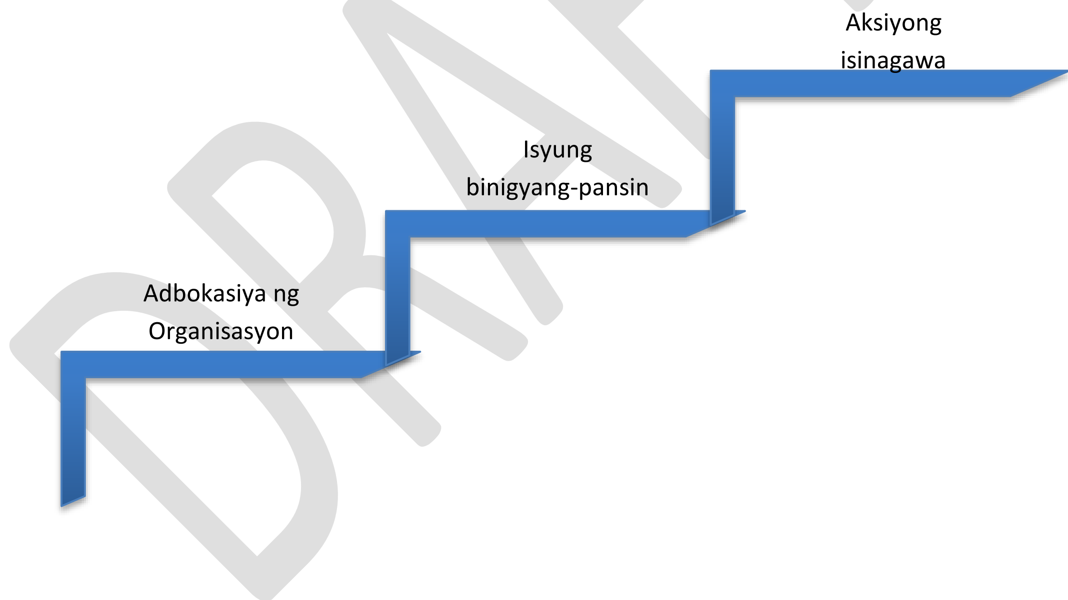

en.wikipilipinas.org

Task Force Detainees of the Philippines (TFDP) – Itinatag ito noong 1974. Sinimulan ito na may adhikaing matulungan ang mga political prisoner. Nagkakaloob din ang samahan ng suportang legal, pinansiyal, at moral sa mga political prisoner at kanilang pamilya.

Gawain 13. Hagdan ng Pagsasakatuparan

Pumili ng isang organisasyong nagtataguyod ng karapatang pantao sa daigdig o sa ating bansa. Magsaliksik sa piniling organisasyon. Pagkatapos ay buuin ang diyagram batay sa hinihingi ng bawat baitang sa hagdan. Isulat ang sagot sa ilalim ng baitang.

Mga Gabay na Tanong

1. Nararapat ba na pagtuunan ng pansin ng iyong piniling organisasyon ang isyung inilahad sa diyagram? Bakit?

2. Makatuwiran ba ang aksiyong isinagawa ng organisasyon upang maitaguyod/mapangalagaan ang karapatang pantao ng mga sangkot/biktima? Bakit mo nasabi?
3. Kung ikaw ang pinuno ng nasabing organisasyon, anong hakbang o solusyon ang iyong isasakatuparan upang matugunan ang naturang isyung may kaugnayan sa karapatang pantao?

Paksa:**Mga Karapatan ng Bata**

Mahalagang sa bahaging ito ay magkaroon ka ng malawak na pag-unawa sa mga karapatang para sa katulad mo na isang bata.

Nakatuon din ang maraming pamahalaan sa iba't ibang panig ng daigdig at maging ang mga Non-Government Organizations (NGOs) para sa maigting na pagbuo at pagpapatupad ng mga hakbang upang mapangalagaan ang mga karapatan ng mga bata.

Ayon sa United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC), tumutukoy ang *children's rights* o mga karapatan ng mga bata sa mga karapatang pantao ng mga indibiduwal na may gulang na 17 at pababa, maliban sa mga bansang may sariling batas sa pagtukoy ng "legal age" ng mamamayan nito. Ang mga karapatang ito ay kailangan ng mga bata upang magkaroon ng mabuti at ligtas na buhay, at mahubog ang kanilang kakayahan upang magtagumpay sa buhay at maging yaman ng bansa sa hinaharap. Dagdag pa rito, bawat bata, anuman ang kasarian at katayuan sa buhay ay nararapat na taglay ang mga karapatang ito.

Nasa talahanayan ang buod ng mga karapatan ng mga bata batay sa UNCRC.

Artikulo 1	Paglalahad sa kahulugan ng bata
Artikulo 2	Pagbibigay-diin sa pagkakapantay-pantay ng bawat bata anuman ang kaniyang lahi, kultura, relihiyon, kakayahan, o kalagayan sa buhay
Artikulo 3	Pangunahing pagbibigay ng pansin sa nararapat na kalagayan at kapakanan ng mga bata sa pagtakda ng mga batas at polisiyang makaaapekto sa kanila
Artikulo 4	Pagtatakda sa pamahalaan ng tungkulin nito na tiyakin ang paggalang, pangangalaga, at pagpapatupad ng mga karapatan ng mga bata
Artikulo 5	Paggalang ng pamahalaan sa mga karapatan at tungkulin ng mga pamilya na turuan at gabayan ang kanilang mga anak na matutuhan ang wastong pagganap sa kanilang mga karapatan

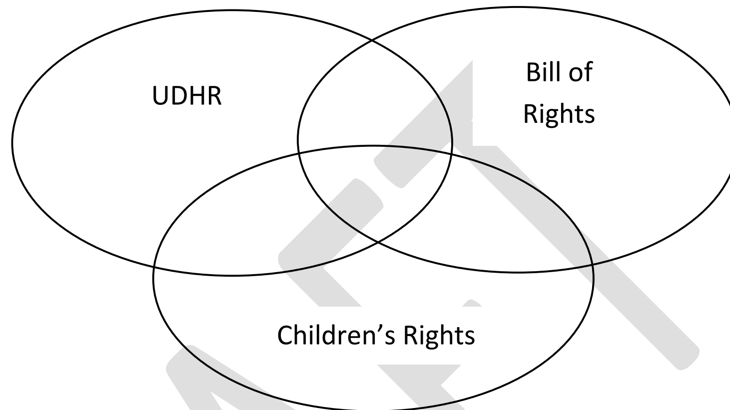
Ang sumusunod na mga karapatan ng mga bata ay inilahad sa Artikulo 6 hanggang 40

Magkaroon ng ligtas at malusog na buhay, at legal at rehistradong pangalan, nasyonalidad, manirahan at maalagaan ng kanilang magulang.
Magkaroon ng karapatang magpahayag ng kanilang saloobin at magkaroon ng tinig sa mga pagpapasyang makaaapekto sa kanilang buhay.
Magkaroon ng karapatan sa pag-alam ng impormasyong makabubuti sa kanilang kalusugan at pagkatao, kalayaan sa pag-iisip, pananampalataya, pribadong pamumuhay, at paglahok sa mga organisasyon.
Magkaroon ng proteksiyon laban sa lahat ng pang-aabusong pisikal, seksuwal, at mental. Gayundin ang child labor, drug abuse, *kidnapping*, *sale*, at *trafficking.*
Magkaroon ng espesyal na karapatan sa pangangalaga sa mga ampon, *refugee*, biktima ng digmaan o kaguluhan, may mga kapansanan, at naakusahan ng paglabag sa batas.
Magkaroon ng mabuting pangangalagang pangkalusugan, *standard of living*, edukasyon, libangan at paglalaro.

Sanggunian: UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund). (2014). *UNICEF.* Retrieved March 26, 2014, from Rights Overview: http://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf

Gawain 14.*Triple Venn Diagram*

Kompletuhin ang diyagram sa pamamagitan ng pagtala ng pagkakatulad at pagkakaiba ng mga karapatang pantao batay sa UDHR, Bill of Rights, at Children's Rights. Pagkatapos, sagutin ang tanong sa ibaba.

Batay sa diyagram, ano ang iyong konklusyon tungkol sa mga karapatang pantao na inilahad sa tatlong dokumento?

Paksa: **Ang mga Karapatang Pantao at ang Pagkamamamayan**

Ang bahaging ito ay naglalayong ipaliwanag ang kaugnayan ng ating mga karapatan sa ating pagiging mamamayan ng isang estado. Inaasahan na sa pagtatapos ng paksang ito ay magagamit natin ng wasto ang ating mga karapatan para sa ikabubuti ng ating bayan.

Kaakibat ng pagkamamamayan ang mga taglay nitong karapatang pantao. Inilahad sa Saligang-batas ng 1987 ng Pilipinas ang mahahalagang karapatang sibil, politikal, ekonomiko, sosyal, at kultural na nararapat na itaguyod ng pamahalaan para sa mamamayan nito. Ang katipunan ng mga karapatang ito ay nagsisilbing pundasyon ng estado sa paggawa ng mga batas at polisiya upang palakasin at mapangalagaan ang pagkamamamayan ng mga Pilipino.

Sa pagkilala ng pamahalaan ng mga karapatang pantao ng mamamayan, naging tungkulin nito na ipagkaloob ang paggalang sa bawat indibiduwal, proteksiyon laban sa pang-aabuso ng mga karapatang ito, at pagsagawa ng mga positibong aksiyon upang lubos na matamasa ng mamamayan ang ginhawang dulot ng mga karapatang pantaong ito.

Ang mamamayan ay may iba't ibang antas ng kamalayan sa pag-unawa at pagsasakatuparan ng kanilang mga karapatang pantao. Makikita ang mga antas na ito sa sumusunod na talahanayan batay sa Facilitator's Manual on Human Rights Education (2003).

Antas 1 – Pagpapaubaya at Pagkakaila – walang pasubaling pagpapaubaya sa mga paglabag ng karapatang pantao

Antas 2 – Kawalan ng pagkilos at interes – may limitadong kaalaman tungkol sa mga karapatang pantao ngunit may pagtanggi o kawalan ng interes na igiit ang mga karapatang ito dahil sa takot, panganib, o kakulangan sa pag-unawa ng mga kondisyong panlipunan, ekonomiko, at politikal ng bansa

Antas 3 – Limitadong Pagkukusa – kakikitaan ng pagtaguyod ng karapatang pantao, paghanap ng mga solusyong gamit ang karaniwang pamamaraan tulad ng paglalahad ng reklamo

Antas 4 – *Militance*, Pagsasarili, at Pagkukusa – may kamalayan, aktibo, at malayang pagtatanggol sa mga karapatang pantao sa pamamagitan ng matatag at sama-samang pagsisikap

Ang pagkakaroon ng kaalaman sa mga karapatang pantao ng mamamayan ay hindi dapat nagwawakas o tumitigil sa pagtukoy lamang ng mga karapatang ito. Tungkulin din ng mamamayan na isa-alang-alang at isakatuparan ang mga ito upang maging aktibo ang mamamayan at matutong makiisa at makialam sa mga nangyayari sa kanilang lipunan. Ayon kay M.S. Diokno (1997), maliban sa pagiging malaya, pinalalawak pa ng iba pang nakapaloob na karapatang pantao ang perspektiba ng tao na maging aktibong mamamayan. Hindi lamang mahalaga ang pagkakaroon ng kaalaman sa mga karapatang pantao kundi ang aktuwal na paggiit at pagsasakatuparan ng mga karapatang ito ang nararapat na mangibabaw. Ito ang tunay na pagpapakita ng pakikilahok ng tao bilang mamamayan ng isang bansa.

Sa kasalukuyan, nahaharap ang mamamayang Pilipino sa samu't saring suliranin at isyung panlipunan. Batay sa mga paksang iyong tinalakay sa mga nakaraang modyul, ipinakita ang seryosong kalagayan ng mamamayan na tunay na nakaaapekto sa pagkakaroon ng mas mabuti at matiwasay na pamumuhay.

Bilang mga aktibong mamamayang mulat sa mga nangyayari sa kanilang paligid, tungkulin nating tugunan ang mga ito para sa kapakanan ng lahat, at ang paggiit ng mga karapatang pantao ay isang paraan nito.

Gawain 15. Pagsusuri.

Sagutin ang sumusunod na tanong.

1. Ano ang tungkulin ng pamahalaan sa pagkilala nito ng mga karapatang pantao ng mamamayan?
   ____
   ____

2. Magbigay ng isang patunay na ginagampanan ng pamahalaan

ang tungkulin nito sa pagkilala ng mga karapatang pantao ng mamamayan.

____

____

____

3. Sa mga antas ng kamalayan sa pag-unawa at pagsasakatuparan ng karapatang pantaong mga mamamayan, alin ang pinaka-mahalaga sa mga ito? Bakit?

____

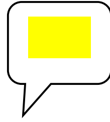
____

4. Ano ang mga katangiang dapat taglayin ng isang aktibong mamamayang mulat sa mga taglay niyang karapatan?
____
____
____

BINABATI KITA!

Mahusay mong nagawa ang mga gawain sa bahaging ito ng modyul. Maging handa para sa mga gawain na nasa susunod na bahagi: ang PAGNILAYAN at UNAWAIN.

PAGNILAYAN at UNAWAIN

Sa yugtong ito, ang mga tinalakay na paksa tungkol sa mga karapatang pantao ay bibigyan ng malalim na pagsusuri sa pamamagitan ng pag-ugnay nito sa mga isyu at hamong panlipunang nakapaloob sa mga nakaraang modyul.

Gawain 16. Mga Isyu at Karapatang Pantao

Sagutin ang mga tanong sa diyagram kaugnay ng mga isyu at hamong panlipunang tinalakay sa lahat ng nakaraang modyul at sa mga karapatang pantaong taglay ng bawat mamamayan.

Isyu at hamong panlipunan na tinalakay sa _______ Markahan

1

Ano ang epekto nito sa tao, pamayanan, at bansa?

2

Ano ang mga karapatang pantao ang hindi umaayon/ nilalabag sa naturang isyu?

3

Ano ang mga hakbang na maaaring imungkahi/gawin ng pamahalaan upang matugunan ang isyu/hamon?

4

Bilang mag-aaral, ano ang iyong maaaring gampanan/gawin upang matugunan ang isyu/hamon?

5

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano ang kaugnayan ng mga karapatang pantao sa mga isyu at
   hamong panlipunan na kinakaharap ng mga Pilipino ngayon?
2. Paano makatutulong sa iyo ang pagkakaroon ng kaalaman sa mga karapatangpantao sa pagtugon sa iba't ibang isyu at hamong panlipunan?
3. Bilang mag-aaral, aling karapatang pantao na iyong taglay ang makasasagot sa problema ng edukasyon sa kasalukuyan?

Gawain 17.*My IRF Clock*

Pagkatapos mong maunawaan ang paksa ng karapatang pantao ay muling balikan ang *My IRF Clock*. Muling sagutin ang pokus na tanong at isulat sa *Refined Idea*. Tingnan kung paano nabago ang iyong kasagutan mula sa iyong inisyal na ideya.

Final

Initial

Refined

Inaasahan na sa pagkakataong ito ay mayroon ka nang malalim na pang-unawa sa paksa ng karapatang pantao at kung paano ito nakatutulong sa aktibong pakikilahok sa lipunan. Gamitin ang mga konseptong ipinaliwanag sa aralin na ito sa pag-aaral ng iba't ibang paraan ng politikal na pakikilahok sa ating lipunan.

ARALIN 3: Politikal na Pakikilahok

Sa araling ito ay iyong mauunawaan ang mga paraan ng politikal na pakikilahok. Ang mga paraang ito ay nagbibigay ng kapangyarihan sa mamamayan para makamit ang tinatamasang mabuting pamamahala.

PAUNLARIN:

Paksa: **Politikal na Pakikilahok**

Ang bahaging ito ng aralin ay tumatalakay sa mga paraan kung paano aktibong makikilahok ang mamamayan sa mga gawaing magpapabuti sa pamamalakad ng pamahalaan at ng kapakanan ng buong bayan.

Tinalakay sa unang tatlong modyul ang mga isyung kinakaharap ng mundo sa kasalukuyan. Nararanasan natin ang iba't ibang manipestasyon ng mga isyung ito at kadalasan pa nga'y kabilang tayo sa sanhi o sa nagpapalala sa mga ito. Bilang pinakamahalagang elemento ng Estado, nasa kamay natin

bilang mamamayan ang pagtugon sa mga isyu at hamong panlipunan na ating kinakaharap.

Dahil nasa ating mga kamay ang susi para sa pagbabago ng ating lipunan, nararapat lamang na kalimutan ang maling pananaw na pamahalaan lamang ang may tungkulin na bigyang-solusyon ang mga isyung panlipunan; na sila ay ating inihalal upang bigyang-katugunan ang lahat ng ating pangangailangan at wala na tayong gagawin bilang mamamayan. Ang ganitong pag-iisip ay nagdudulot ng sentimyentong paninisi sa pamahalaan kapag ang ating mga pangangailangan at suliranin ay hindi natugunan.

Sa katunayan, ayon sa Artikulo II, Seksiyon 1 ng ating Saligang-batas, *"Ang Pilipinas ay isang Estadong republikano at demokratiko. Ang ganap na kapangyarihan ay angkin ng sambayanan at nagmumula sa kanila ang lahat ng mga awtoridad na pampamahalaan."* Ito ay patunay lamang na ang kapangyarihan ng isang Estado ay wala sa pamahalaan at sa mga taong bumubuo nito, sa halip, ito ay nagmumula sa mga mamamayan. Katulad ng nabanggit na, ang mamamayan ay dapat aktibong nakikisangkot sa diskurso sa pamamahala upang bigyang-katugunan ang mga hamong panlipunan. Nararapat na magkasamang buuin ng pamahalaan at ng mga mamamayan ang solusyon sa mga suliraning kinakaharap ng lipunan. Mangyayari lamang ito kung ang mamamayan ay may kaalaman at kamalayan sa mga isyung panlipunan. Ang kamalayang ito ang magtutulak sa mamamayan na aktibong makilahok sa mga hakbanging magbibigay katugunan sa maraming isyung panlipunan.

Sa kabila ng kahalagahan ng pagiging mulat sa mga isyung panlipunan ay mas mahalaga rito ang pagtugon mismo ng mamamayan. Isang mahalagang paraan para matugunan ang mga isyung ito ay ang pakikilahok sa mga gawaing politikal. Ngunit, may iba't ibang paraan para maging kalahok dito ang isang mamamayan. Maaaring ito ay sa paraan ng pagboto o maaaring sa mas masidhing mga aksiyon para igiit ang pagkakaroon ng isang mabuting pamahalaan.

Eleksiyon

Sanggunian:http://www.topnews.in/regions/Philippines

Mga Diskwalipikadong Bumoto

1. Mga taong nasentensiyahan na makulong nang hindi bababa sa isang taon. Maaari siyang makaboto muli pagkaraan ng limang taon pagkatapos niyang matapos ang parusang inihatol sa kaniya.
2. Mga taong nasentisyahan ng hukuman sa mga kasong rebelyon, sedisyon, paglabag sa anti-subversion at firearms law at anumang krimeng laban sa seguridad ng bansa. Maaari siyang makaboto muli pagkaraan ng limang taon pagkatapos niyang matapos ang parusang inihatol sa kaniya.
3. Mga taong idineklara ng mga eksperto bilang baliw.

Sanggunian:Omnibus Election Code, Artikulo 12, Seksiyon 116

Ang pakikilahok saeleksiyon ang pinakapayak na paraan ng pakikilahok ng mamamayan. Ang pagboto ay isang obligasyon at karapatang politikal na ginagarantiyahan ng ating Saligang-batas. Ayon sa Artikulo V ng Saligang Batas ng 1987, ang mga maaaring makaboto ay *a.) mamamayan ng Pilipinas, b.) hindi diskwalipikado ayon sa isinasaad ng batas, c.) 18 taon gulang pataas, at d.)tumira sa Pilipinas nang kahit isang taon at sa lugar kung saan niya gustong bomoto nang hindi bababa sa* anim na *buwan bago mag-eleksiyon*.

Sa pamamagitan ng pagboto, nakapipili ang mamamayan ng mga opisyal ng pamahalaan na sa tingin nila ay makapaglilingkod nang maayos. Ito ang pagkakataon kung saan naipakikita ng mamamayan na siya ang pinanggagalingan ng kapangyarihan ng mga halal na opisyal; na siya ring may kapangyarihan na alisin sila sa puwesto kung sa tingin nila ay hindi ginagampanan nang maayos ang kanilang sinumpaang tungkulin. Sa pamamagitan ng ating pagboto, tayo mismo ang nagtatakda ng kinabukasan ng ating bayan.

Pantay-pantay ang mga tao pagdating sa boto. Bawat isang Pilipino ay mayroon lamang isang boto, mayaman man o mahirap.Ngunit ang iisang botong ito ay lubhang makapangyarihan sapagkat maaari nitong baguhin ang takbo ng buhay ng mga Pilipino. Ngunit sa kabila nito ay may mga nagiging balakid sa pakikilahok ng mga tao sa eleksiyon. Halimbawa, nababalitaan pa rin natin na mayroon tayong mga kababayan na nagbebenta ng kanilang boto sa mga politiko.

Noong halalan ng 2016 sinabi ng dating Commissioner ng Commission on Elections na si Gregorio Lardizabal na naging talamak pa rin ang insidente ng pamimili ng boto. Ito ay sa kabila ng pagkakaroon ng automated election. Dahil dito maaaring Sa halip na ang nakaupo sa pamahalaan ay mahuhusay at matitinong opisyal na bumabalangkas at nagpapatupad ng mga programang may kinalaman sa edukasyon, kalusugan at kabuhayan, maaaring ang maupo ay mga opisyal na sarili lamang ang iniisip.

Batay sa ISSP Citizenship Survey noong 2004, pangunahin ang pagboto bilang katangian ng isang mabuting mamamayan para sa mga Pilipino.Kasama rin sa listahan ang wastong pagbabayad ng buwis, laging pagsunod sa batas, pagsubaybay sa gawain ng pamahalaan at unawain ang opinyon ng ibang tao. Kung ang *survey*na ito ang pagbabatayan, mababatid na malaki ang pagtingin ng mga Pilipino sa kahalagahan ng karapatang makaboto sa kabila ng maraming balakid at mga suliranin. Ayon nga sa *constitutionalist*na si Fr. Joaquin Bernas (1992), ang layunin ng pagboto ay hindi na ang pagbibigay ng mandato sa mga opisyal para mamuno bagkus ay ang pagbibigay ng kapangyarihan sa mga makapagpapaunlad sa estado at malupig ang mga nagpapahirap sa bayan.

Gawain 18. Suriin Natin!

Suriin ang sumusunod na larawan at isulat ang iyong nakikita sa mga ito. Ipahayag ang iyong reaksiyon sa mga larawang ito.

Ano ang iyong nakikita sa larawan?

____

Ano ang iyong reaksyon sa larawan?

____
____
____

Sanggunian:

Vera Files. (2013, February 1). *Democracy at Gunpoint: Election-Related Violence in the Philippines*. Retrieved March 26, 2014, from Vera Files: http://verafiles.org/taf-vera-files-

Ano ang iyong nakikita sa larawan?

____

Ano ang iyong reaksyon sa larawan?

____
____
____

Sanggunian:

The 11th Commandment for Voters. (2013, May 9). Retrieved March 26, 2014, from Bicol

Ano ang iyong nakikita sa larawan?

____

Ano ang iyong reaksyon sa larawan?

____
____
____

Sanggunian:

National Ctizens' Movement for Free Elections (NAMFREL). (n.d.). *Anti-Political Dynasty bill finally tackled in Congress; would cover all national and local elective positions.* Retrieved March 26, 2014, from http://www.namfrel.com.ph/v2/news/bulletin

The image part with relationship ID rId215 was not found in the file.

Ano ang iyong nakikita sa larawan?

____

Ano ang iyong reaksyon sa larawan?

____
____
____

Sanggunian:

Sun Star. (n.d.). Retrieved March 26, 2014, from Vote Buying:

Pamprosesong mga Tanong:

1. Ano ang pinatutungkulan ng mga larawan?
2. Ano ang mensaheng nais iparating ng mga larawan patungkol sa pagboto?
3. Bakit mahalaga para sa mamamayan ng isang bansa ang bumoto?

Paglahok sa*Civil Society*

Hindi natatapos sa paglahok sa eleksiyon ang political na pakikilahok ng mga mamamayan. Sa halip, unang hakbang lamang ito para sa isang malayang lipunan. Ang esensiya ng demokrasiya ay ang magkaroon ng mamamayang nakikilahok sa pagpapaunlad ng bayan sa paraang higit pa sa pagboto. Isang paraan dito ay ang pagbuo ng mga samahang direktang makikipag-ugnayan sa pamahalaan upang iparating ang pangangailangan ng mamamayan. Kaya naman napakahalagang makilahok ng mamamayan sa tinatawag na *civil society.*

Ito ay tumutukoy sa isang sektor ng lipunan na hiwalay sa estado. Ang *civil society* ay binubuo ng mga mamamayangnakikilahok sa mga kilos protesta, lipunang pagkilos, at mga Non-Governmental Organizations/People's Organizations. Hindi naman bahagi nito ang tahanan, mga negosyo, mga partido politikal, at mga armadong grupo na nagtatangkang pabagsakin ang pamahalaan. Nilalayon ng *civil society* na maging kabahagi sa pagpapabago ng mga polisiya at maggiit ng *accountability* (kapanagutan) at *transparency*(katapatan) mula sa estado (Silliman, 1998).

Katulad ng nabanggit, ang mga samahan na tinatawag na Non-Governmental Organizations (NGOs) at People's Organizations (POs) ay mahalagang bahagi ng *civil society*. Ang paglahok sa mga samahang ito ay isa sa maraming paraan ng paglahok sa *civil society.* Ayon kay Horacio Morales (1990), "*people empowerment entails the creation of a parallel system of people's organizations as government partner in decision making…"*Ibig sabihin, mahalaga ang pagbuo ng mga organisasyon ng mamamayan dahil ito ang magiging katuwang ng pamahalaan sa pagbuo ng mga programa para sa ikauunlad ng bayan. Ayon naman kay Randy David (2008), sa pamamagitan ng *civil society* ang mga mamamayan ang pinanggagalingan ng soberenya ng isang

estado. Sa pamamagitan ng paglahok sa *civil society*, ang mga mithiin ng mga mamamayan ang magiging batayan ng buong estado sa pamamahala ng isang bansa.

Sa katunayan, kinikilala ng Saligang Batas ng 1987 ang kahalagahan ng mga samahang ito sa pagtataguyod ng kaunlaran: *"the state encourage non-governmental, community based, or sectoral organizations to effective and reasonable participation at all levels of social, politikal, and economic decision making*."

Ipinaliwanag ni Constantino-David (1998) ang mga bumubuo sa *civil society*. Ito ay binubuo ng mga kilos protesta, mga lipunang pagkilos, at mga *voluntary organization.*Ang huli ay nahahati sa dalawang kategorya: ang mga *grassroots organizations* o *people's organizations* (POs); at ang mga *grassroot support organizations* o *non-governmental organizations* (NGOs).Ang mga POs ay naglalayong protektahan ang interes ng mga miyembro nito.Dito nahahanay ang mga *sectoral group* ng kababaihan, kabataan, magsasaka, mangingisda, at mga *cause-oriented group*.Sa kabilang banda, ang mga NGOs ay naglalayong suportahan ang mga programa ng mga *people's organization*. Magkaiba man ang layunin ng dalawang uri ng samahan, nagkakapareho naman ang mga ito sa mga gawain tulad ng pagsusulong ng mga adbokasiya, pagsasagawa ng mga kampaniya at *lobbying*, at pakikilahok sa mga gawain sa lipunan.

Mga Halimbawa ng NGOs

Operation Smile Foundation

"to mobilize a world of generous hearts to heal children's smiles and transform lives; and to provide free constructive surgery to indigent Filipino children afflicted with cleft lip, cleft palate, and other facial deformities"

Haribon Foundation for the Conservation of Natural Resources

"to contribute to national development through pure and fundamental and / or applied research and/or creative work in environmental protection, natural resources conservation, wildlife management, and tribal culture."

Sa Pilipinas, tinatayang noong dekada 1960 nagsimulang mabuo ang mga NGO sa kasalukuyan nitong anyo(Constantino-David, 1998). Ang mga NGO na nabuo sa panahong ito at sa sumunod na dekada ay naglalayong tuligsain ang mga hindi makataong patakaran ng pamahalaan at tulungan ang mamamayan na makaahon sa kahirapan.Ibig sabihin, ang mga NGO ay nabuo bilang tugon ng mamamayan sa kabiguan ng pamahalaan na tugunan ang mga suliranin ng mamamayan at sa pananaw na ang pamahalaan ay isa sa mga dahilan ng paghihirap nila.

Nang paslangin si Benigno “Ninoy” Aquino Jr. noong ika-21 ng Agosto 1983, umusbong ang mga samahang direktang tumutuligsa sa pamahalaan. Ang ilan sa mga ito ay ang Justice for Aquino, Justice for All (JAJA), Kongreso ng Mamamayang Pilipino (KOMPIL), at Bagong Alyansang Makabayan (BAYAN). Nang mapatalsik sa kapangyarihan si Ferdinand Marcos at maluklok sa kapangyarihan si Cory Aquino noong 1986, ay lumago ang bilang ng mga NGO. Sa panahong ito, ang atensiyon ng mga NGO ay natuon na sa paglulunsad ng mga programang magpapaunlad ng kabuhayan ng mamamayan.

Kasabay ng pag-usbong ng maraming mga NGO ay ang paglawak ng kanilang kahalagahan sa lipunang Pilipino. Ang Local Government Code of 1991 ay isang mahalagang patunay sa papel na ginagampanan ng mga NGO. Ayon dito, kailangang magkaroon ng konsultasyon sa mga NGO at PO ang mga ahensya ng pamahalaan para sa mga programang ilulunsad nito. Nakasaad din sa batas na ito ang pagbuo ng mga *local development council* sa bawat lokal na pamahalaan. Ang layunin nito ay bumuo ng isang komprehensibong plano para makamit ang kaunlaran sa mga bayan, lungsod, o lalawigan. Hindi dapat bumaba sa 25% ng mga miyembro ng *local development council* ang manggagaling sa mga NGO at PO. Dahil sa mga probisyong ito, binigyan ng pagkakataon ang mamamayan na makibahagi sa mga pagbuo at pagpapatupad ng mga programa ng pamahalaan sa pamamagitan ng mga NGO at PO. Isa itong patunay na hindi lamang

nalilimitahan sa pagboto ang maaaring gawin ng mamamayan para pagbutihin ang kalagayan ng bansa.

Tungkulin ng NGO at PO

Maraming iba't ibang uri ng NGO at PO ang makikita sa Pilipinas at bawat isa ay may kani-kaniyang tungkulin sa bayan. (Putzel, 1998)

- **TANGOs** (Traditional NGOs) – nagsasagawa ng mga proyekto para sa mahihirap
- **FUNDANGOs** (Funding-Agency NGOs) – nagbibigay ng tulong pinansiyal sa mga *people's organization* para tumulong sa mga nangangailangan
- **DJANGOs** (Development, justice, and advocacy NGOs) – Nagbibigay suporta sa mga komunidad sa pamamagitan ng pagbibigay ng ligal at medikal na mga serbisyo
- **PACO** (Professional, academic, and civic organizations) – binubuo ng mga propesyonal at ng mga galing sa sektor ng akademiya
- **GRIPO** (Government-run and inititated POs) – mga POs na binuo ng pamahalaan
- **GUAPO** (Genuine, autonomous POs) – ito ay mga POs na itinayo mula sa inisyatibo ng mamamayan at hindi ng pamahalaan

Bakit mahalagang makilahok ang mamamayan sa mga ganitong uri ng samahan? Ayon kay Larry Diamond (1994), ang paglahok sa mga ganitong samahan ay isang mahusay na pagsasanay para sa demokrasiya. Sa pamamagitan ng paglahok sa mga NGO at PO ay mas napaghuhusay ng mamamayan ang kanilang kakayahan para sa mas aktibong pakikilahok sa mga gawaing panlipunan. Pinagyayaman din ng

mga samahang ito ang pagiging bukas ng mga tao sa paniniwala ng iba, at pagkilala at pagrespeto sa karapatang pantao; ito ay mahahalagang katangian ng isang mabuti at aktibong mamamayan na lubhang napakahalaga sa isang demokrasiya.

May tatlong mahahalagang tungkulin ang mga NGO at PO sa Pilipinas sa kasalukuyan.

- Una, ang paglulunsad ng mga proyektong naglalayong paunlarin ang kabuhayan ng mamamayan na kadalasan ay hindi natutugunan ng pamahalaan.
- Pangalawa, nagsasagawa ang mga NGO ng mga pagsasanay at pananaliksik tungkol sa adbokasiyang kanilang ipinaglalaban upang magising ang kamalayan ng mamamayan.
- Panghuli, malaki ang papel ng mga samahang ito sa direktang pakikipag-ugnayan sa pamahalaan upang maiparating sa kanila ang hinaing ng kanilang sektor at mga naiisip na programa at batas na naglalayong mapagbuti ang kalagayan ng mamamayan. Dito pumapasok ang mga ginagawang pagpoprotesta, pakikipagnegosasyon at *lobbying* o ang pag-impluwensiya sa mga desisyon ng opisyal ng pamahalaan para makamit ang isang mithiin. Ang ilan sa mga halimbawa nito ay ang ginawa ng CPAR o Congress for a People’s Agrarian Reform, isang koalisyon ng 70 NGO at PO, kung saan hinikayat ang Kongreso na bumuo ng isang tunay na repormang pang-agraryo. Ang NAC-FAR naman o Nationwide Coalition of Fisherfolk for Aquatic Reform, isang alyansa ng walong samahang pangmangingisda, ay nakipaglaban para sa pagkakaroon ng Comprehensive Fisheries Reform Code.

Sa kabuuan, ang civil society ay nakabubuti sa isang demokrasiya. Binibigyan ng civil society ang mga mamamayan ng mas malawak na pakikilahok sa pamamahala ng isang bansa. Sa pamamagitan ng pag-enganyo sa mga mamamayan sa mga gawain ng civil society, masisiguro na magkakaroon ng pananagutan ang bawat opisyal ng pamahalaan sa kanilang tungkulin (Bello, 2000).

Gawain 19. Tukoy-Salita

Tukuyin ang mga salitang inilalarawan sa sumusunod na pangungusap.

__________ 1. Ito ay ang sektor ng lipunan na binubuo ng mga nakikilahok sa mga kilos protesta, mga lipunang pagkilos, at mga boluntaryong organisasyon.

__________ 2. Ang samahang ito ay naglalayong protektahan ang interes ng mga miyembro nito.

__________ 3. Nilalayon ng samahang ito na suportahan ang mga programa ng mga *grassroots organization*.

__________ 4. Ipinakikita ng batas na ito ang kahalagahan ng papel na ginagampanan ng mga NGO at PO.

__________ 5. Ito ang uri ng NGO na nagbibigay ng tulong pinansyal sa mga POs para tumulong sa mga nangangailangan.

__________ 6. Ito ang nagbibigay suporta sa mga komunidad sa pamamagitan ng pagbibigay ng ligal at medikal na mga serbisyo.

__________ 7. Ito ay binubuo ng mga propesyonal at ng mga galing sa sektor ng akademiya.

__________ 8. Ito ang tawag sa mga PO na binuo ng pamahalaan.

__________ 9. Ang layunin ng konsehong ito ay bumuo ng isang plano para makamit ang kaunlaran ng mga lokal na pamahalaan.

__________ 10. Dito kabilang ang mga *sectoral group* na kinabibilangan ng kababaihan at kabataan.

Gawain 20.*Civil Society Organizations Mapping*

Hahatiin ang klase sa mga pangkat. Tutukuyin ng bawat pangkat ang mga *civil society organization*(NGOs/POs) sa kanilang komunidad. Kanilang tutukuyin kung anong uri ng civil society organization ito, anong sektor ng lipunan ang kinakatawan nito, at kung ano ang kanilang mga tungkulin. Ang gawaing ito ay unang bahagi lamang. Ipagpapatuloy ito sa *performance task* na makikita sa Gawain 26.

prosesong mga Tanong:

1. Ano-ano ang mga *civil society organization* ang matatagpuan sa inyong komunidad?
2. Anong uri ito ng NGO/PO?
3. Anong mga sektor ang kanilang kinakatawan?
4. Ano-ano ang mga tungkulin ng mga *civil society organization* na ito?
5. Anong sektor sa inyong lipunan ang walang representasyon sa mga *civil society organization*?

Papel ng Mamamayan sa Pagkakaroon ng Mabuting Pamamahala

Bakit mahalaga para sa atin ang paglahok sa mga nagaganap sa ating pamahalaan o lipunan sa kabuuan? Ano ba ang kalagayan ng ating demokrasiya sa kasalukuyan?

Maaaring sagutin ang mga katanungang iyan ng mga pag-aaral tungkol sa ating bansa. Ang *Democracy Index* at *Corruption Perceptions Index* ay dalawa lamang sa mahahalagang pag-aaral tungkol sa estado

ng demokrasiya ng ating bansa. Ang una ay binubuo ng Economist Intelligence Unit. Pinag-aaralan nito ang kalagayan ng demokrasiya sa 167 bansa sa buong mundo. Limang kategorya ang pinagbabatayan ng index na ito: *electoral process, civil liberties, functioning of government, political participation,* at *political culture*.

Ayon sa Democracy Index 2016 ang Pilipinas ay pang limampu sa kabuuang 167 na bansa. Sa kabila ng ating deklarasyon na tayo ay isang demokratikong bansa, ang Pilipinas ay itinuturing na isang *flawed democracy*. Ibig sabihin, may malayang halalang nagaganap at nirerespeto ang mga karapatan ng mamamayan nito. Ngunit, may mga ibang aspekto ng demokrasiya ang nakararanas ng suliranin tulad ng pamamahala at mahinang politikal na pakikilahok ng mamamayan. Ayon sa index, hindi tayo maituturing na ganap na demokrasiya. Sa katunayan, labingsiyamna bansa lamang ang maituturing na may ganap na demokrasiya at nangunguna rito ang bansang Norway. Malaki na ang itinaas ng marka at ranggo ng Pilipinas. Noong 2012 ay nasa 69 ang ranggo n gating bansa sa index na ito. Ang marka ngating bansa para sa 2016 ay ang pinakamataas nating nakuha sa nakalipas na 10 taon. Wala namang bansa sa Asya ang nakapasok sa klasipikasyon bilang ganap na demokrasiya. Ang mga bansang Japan at South Korea ang itinuturing na may pinakamataas na marka sa index bagamat kapuwa ito itinuturing na *flawed democracy.*

Maituturing ding isa sa pinakamalaking hamong kinakaharap ng mga Pilipino sa kasalukuyan ay ang katiwalian,ayon sa*Transparency International*, isang pangkat na lumalaban sa katiwalian, *“corruption ruins lives*.” Tumutukoy ang korapsyon o katiwalian sa paggamit sa posisyon sa pamahalaan upang palaganapin ang pansariling interes. Ayon kay Co at mga kasama (2007), ang katiwalian ay ang pagpapalawig ng interes ng pamilya, mga kasamahan, mga kaibigan, at sarili ng mga nanunungkulan sa pamahalaan. Ayon naman kay Robert Klitgaard (1998), batay kay Co at mga kasama (2007), nagkakaroon ng katiwalian bilang bunga ng monopolyo sa kapangyarihan, malawak na

pagbibigay ng desisyon, at kawalan ng kapanagutan. Kaya naman naging laganap ang mga katiwalian sa mga bansang dating kolonya, dahil ginamit ito bilang instrumento ng pananakop (Scott, 2000, ayon kay Co at mga kasama, 2007).

Hindi maganda ang estado ng Pilipinas kung katiwalian ang pag-uusapan. Ang *Corruptions Perception Index* ay naglalaman ng pananaw ng mga eksperto tungkol sa lawak ng katiwalian sa isang bansa. Ang isang bansa ay maaaring makakuha ng marka na 0 (pinakatiwali) hanggang 100 (pinakamalinis na pamahalaan). Sa kanilang ulat para sa taong 2016, Ang mga bansang Denmark at New Zealand ang may pinakamataas na markang nakuha, 90/100 samantalang ang bansang Somalia naman ang nakakuha ng pinakamababagmarka na 10/100. Noong 2016 ay nakakuha ang Pilipinas na markang 35/100 at ika-101 sa 176 bansa sa mundo. Hindi maganda ang markang ito sapagkat kasama ang Pilipinas sa 120 bansa na ang marka ay hindi man lang umabot ng 50. Ayon pa sa datos na ito, ang karamihan ng mga bansa sa Asya-Pasipiko ay nasa pinakamababang mga ranggo. Makikita sa kanilng listahan na 19 mula sa 30 bansa sa rehiyon ang nakakuha lamang ng marking 40 pababa mula sa pinakamataas na marka na 100. Ayon sa pagsusuri ng Transparency International sa datos na ito, maituturing na dahilan ng mababang markang ito sa Asya-Pasipiko ay ang sumusunod: hindi pagiging *accountable* ng mga pamahalaan, kawalan ng sistema ng pagtingin sa gawain ng pamahalaan, at lumiliit na espasyo para sa *civil society.*

Ang *Global Corruption Barometer* naman ng Transparency International ay ang kaisa-isang pandaigdigang *survey*na nagtatanong sa opinyon ng mga tao tungkol sa katiwalian sa kanilang bansa. Ayon sa ulat nitong 2013, 19% ng mga *respondent* ang nagsabing lumala nang husto ang katiwalian sa Pilipinas; 12% naman ang nagsasabing lumawak nang kaunti ang katiwalian; 31% ang nagsabi na walang

pinagbago sa katayuan ng katiwalian sa bansa; 35% ang nagsabing nabawasan nang kaunti; at 2% ang nagsabing malaki ang ibinaba ng katiwalian. Sa mga institusyon naman sa pamahalaan, ang mga pulis ang itinuturing na pinakatiwali sinundan naman ng ibang opisyal ng pamahalaan. Sa kabila ng mga ito, batid naman ng mga respondent na malaki ang kanilang papel na gagampanan para labanan ang katiwalian.

Hindi natin maipagkakailang malaki ang problema ng ating bansa kung demokrasiya ang pag-uusapan. Kaya naman mahalaga ngayong kumilos ang mamamayan para tugunan ang mga isyu at suliraning ito. Nararapat na hingin ng mamamayan sa pamahalaan pagbabagong ating hinahangad.

Participatory Governance

Ang *participatory governance* ayisang mahalagang paraan ng mamamayan para maisakatuparan ang ating iginigiit na pagbabago sa pamahalaan. Ito ay isang uri ng pansibikong pakikilahok kung saan ang mga ordinaryong mamamayan ay katuwang ng pamahalaan sa pagbalangkas at pagpapatupad ng mga solusyon sa suliranin ng bayan. Dito ay aktibong nakikipag-ugnayan ang mamamayan sa pamahalaan upang bumuo ng mga karampatang solusyon sa mga hamon ng lipunan.

Ang ganitong uri ng pamamahala ay isang tahasang pagtaliwas sa tinatawag na *'elitist democracy'* kung saan ang desisyon para sa pamamahala ay nagmumula lamang sa mga namumuno. Ngunit, may mga namumuno sa pamahalaan na ang iniisip lamang ay ang kanilang sariling interes at hindi ng buong bayan. Kung ang kapangyarihan ng isang estadoay tunay na nagmumula sa mga mamamayan, mahalagang makisangkot ang mga mamamayan sa pamamahala dahil mas magiging matagumpay ang isang proyekto kung malaki ang partisipasyon dito ng mamamayan(Koryakov & Sisk, 2003). Ang *participatory governance* ay magdudulot ng pagbuo ng *social capital* o

ang pagbuo ng tiwala sa pagitan ng pamahalaan,*civil society*at mga mamamayan, na isang mahalagang elemento sa isang demokrasiya at mabuting pamamahala.

Maraming paraan ang *participatory governance* na maaaring gawin upang mapaunlad ang isang bansa. Isang paraan ng pagsasagawa ng *participatory governance* ay ang pangangalap at pagbabahagi ng impormasyon sa mamamayan. Ang mga halimbawa nito ay pagdalo sa mga *public hearing* at pagsasagawa ng mga *survey*. Maituturing rin bilang paraan ng participatory governance ang pagsama sa mga mamamayan sa mga *consultation* tungkol sa mga isyung mahalaga para sa bayan. Dito ay hinihingi ng pamahalaan ang opinyon ng mamamayan sa napapanahong mga isyu at sa mga programang ipatutupad nito. Ayon sa ilang mga eksperto, mas magiging aktibo ang paraan ng pakikilahok ng mga mamamayan kung sila ay kasama mismo sa pagbuo ng mga programa at paggawa ng mga desisyon ng pamahalaan. Sa paraang ito, hindi lamang hinihingi ng pamahalaan ang opinyon ng mamamayan kundi ay magkatuwang nilang ginagawa ang mga programa nito. Sa kabila nito, maituturing na ang pinakamataas na paraan ng pakikilahok ng mamamayan sa pamamahala ay kung kasama sila ng pamahalaan sa mismong pagpapatupad ng mga programa nito(Koryakov & Sisk, 2003).

Pagsasagawa ng *Participatory Governance*

Ang sumusunod ay dalawang halimbawa kung paano isinasagawa ang *participatory governance*. Ang isa ay mula sa Porto Alegre, Brazil at ang ikalawa naman ay kung paano ito isinasagawa sa ating bansa.

Case Study #1: Porto Alegre, Brazil: Ang Participatory Budgeting Bilang Anyo ng Participatory Governance(Minos, 2002)

Ang itinuturing na nagpasimula ng *participatory governance* sa mundo bilang modelo ng pamamahala ay ang lungsod ng Porto Alegre sa Brazil. Bago ipatupad ang *participatory governance*, nakaranas ang lungsod ng maraming suliraning nakaaapekto sa buhay ng mga mamamayan nito. Hindi sapat ang badyet ng pamahalaan para tugunan ang kanilang pangangailangan tulad ng serbisyong medikal at imprastruktura.

Taong 1989 nang simulan ng pamahalaang lokal ng Porto Alegre ang pagkakaroon ng *participatory governance*, partikular na ang *participatory budgeting.* Sa prosesong ito, isinama ng lokal na pamahalaan ang mga mamamayan ng lungsod sa pagbalangkas ng badyet.

Layunin ng prosesong ito na magkasamang balangkasin ng pamahalaan at ng mamamayan ang badyet ng lungsod. Sa pamamagitan nito, naipararating ng taumbayan ang kanilang mga pangangailangangnararapat paglagakan ng sapat na badyet. Nagiging magandang lugar ito ng pag-uusap o deliberasyon sa pagitan ng dalawang panig kung paano mas mapagbubuti ang mga serbisyo ng pamahalaan. Nagkaroon ng boses ang taumbayan sa pamamahala. Taliwas ito sa tradisyonal na proseso na ang mga nasa pamahalaan lamang ang nagdedesisyon kung anong mga proyekto ang dapat paglaanan ng sapat na pondo.

Upang maisagawa ang prosesong ito ay hinati ng pamahalaan ang lungsod salabing-anim na *regional assemblies* at mga *thematic assemblies.* Ang una ay batay sa rehiyon ng Porto Alegre at ang huli naman ay mga asembliyang nakatuon sa partikular na aspekto ng lipunan: pampublikong transportasiyon, kultura, pagbubuwis at kaunlaran, edukasiyon, *urban* at *social development, at* kalusugan.

Proseso ng Participatory Budgeting

Maraming hakbang ang isinasagawa sa proseso ng *participatory budgeting*sa Porto Alegre, Brazil. Mayroon itong tatlong mahahalagang elemento: ang *Regional/Thematic Assemblies, Fora of Delegates,* at *Council of Participatory Budgeting (COP).*Makikita sa tatlong ito ang papel ng mamamayan sa pagbuo ng badyet ng Porto Alegre.

Sa mga *Regional* at *Thematic Assemblies*tinataya ang mga *Investment Plan* ng nakaraang taon. Dito rin tinutukoy ang mga priyoridad na proyekto ng bawat *regional* at *thematic assembly*. Sa puntong din ito nagkakaroon ng mga halalan ng magiging miyembro ng *Fora of Delegates* at *Council of Participatory Budgeting*. Ang mga nahalal na miyembro ng *Fora of Delegates* ay ang magsisilbing tagapamagitan sa mga mamamayan at sa *Council of Participatory Budgeting* (COP). Kanila ring susubaybayan ang pagpapatupad ng inaprubahang *investment plan.*Tungkulin naman ng mga miyembro ng COP ang pagtatakda ng mga pamantayan sa pag-alam kung saan ilalagak ang pondo ng kanilang lungsod. Ang mga miyembro ng COP ang may tungkuling makipag-negosasyon sa lokal na pamahalaan sa pagbalangkas ng badyet ng kanilang lungsod.

Nagdulot ang inisyatibong ito ng Porto Alegre ng pag-unlad ng antas ng pamumuhay ng kanilang mamamayan mula sa malalang suliranin ng kahirapan sa bayan. Nakapagbigay rin ng mas maraming serbisyo ang pamahalaang lokal sa mamamayan nito tulad nang mas maayos na pangongolekta ng basura, pagkakaroon ng malinis na tubig, at paglalagay ng mga ilaw sa daan. Bumaba ang antas ng *infant mortality* at maging ang bilang ng mga batang natigil sa pag-aaral. Sa kabuuan, nakabuti sa pamumuhay ng mga taga-Porto Alegre ang sistema ng *participatory budgeting* dahil ang pondo ng bayan ay nailalagak sa mga proyektong pinakakailangan ng mamamayan. Ito ay naging posible dahil sa mahalagang papel na ginampanan ng mamamayan sa paglalagak ng badyet.

Case Study # 2: *Participatory Governance* sa Pilipinas

Ang konsepto ng *participatory governance* ay hindi bago sa ating mga Pilipino. Sa katunayan, ang *Local Government Code of 1991* ay isang testamento sa pagkilala sa papel ng mamamayan sa pamamahala(Blair, 2012). Ayon sa batas na ito, ibinaba ng pambansang pamahalaan sa mga lokal na pamahalaan ang ilang tungkulin sa pagbibigay ng serbisyo sa mamamayan tulad ng mga may kinalaman sa kalusugan, edukasyon at iba pang serbisyo tulad ng mga imprastruktura kung saan kabilang ang pagpapatayo ng mga kalsada at mga pampublikong pamilihan.

Kinikilala ng batas na ito ang kahalagahan ng papel ng mga *people's organization* at *non-governmental organization* sa pamamahala ng mga bayan o lungsod. Binigyang-diin ng batas na ito na ang papel ng mga Pilipino sa pamamahala ay hindi limitado tuwing araw lamang ng eleksiyon sa halip ay isang pang-araw-araw na tungkulin ng bawat isa sa atin. Binigyang-anyo ng LGC ang mekanismo kung paano maaaring maging aktibong kabahagi ang mamamayan sa pamamahala.

Isa sa magandang halimbawa ng *participatory governance* sa bansa ay ang Lungsod ng Naga na pinasimulan ng dating alkalde nito, ang yumaong Kng. Jesse Robredo. Noong 1995, nagpalabas ng isang ordinansa ang lokal na pamahalaan ng Naga na nag-aanyaya sa lahat ng mga NGO sa bayan na lumahok sa itatatag na *Naga City People's Council* (NCPC). Mula sa mga miyembro ng mga NGO na lumahok sa NCPC ay pipili ang konseho ng mga magiging miyembro ng iba't ibang komite ng konsehong panlungsod at labing-apat na espesyal na kawanihan ng lokal na pamahalaan. Binubuo nito ang 25% ng mga miyembro sa mga nabanggit na sangay ng lokal na pamahalaan, bukod

pa sa mga konsehal na inihalal ng taumbayan. Tungkulin ng mga miyembro ng NCPC na makilahok sa talakayan, bomoto at magpanukala ng mga batas at ordinansa sa mga komite ng konseho(Blair, 2012). Dahil sa pagkakaroon ng papel sa lokal na pamahalaan ng mga samahang kumakatawan sa iba’t ibang interes ng mamamayan,binigyan ng sistemang ito nang mas malawak na boses ang mga mamamayan ng Naga sa pagpapanukala ng mga ordinansa at programa na makatutulong sa kanila.

Naging bahagi rin ng mahahalagang sangay ng lokal na pamahalaan tulad ng *Investment Board* at *Urban Development and Housing Board* ang mga miyembro ng NCPC. Ang Naga, katulad ng Porto Alegre, ay nagpapatupad din ng *participatory budgeting* kung saan ang NCPC naman ang katuwang ng lokal na pamahalaan sa pagpaplano at alokasiyon ng badyet ng Naga (Blair, 2012). Sa kabuuan, nagdulot ng *transparency* sa pamahalaan at *mutual trust* sa pagitan ng mamamayan at ng mga lokal na opisyal ang sistemang ito ng *participatory governance* sa Naga (ANGOC, 2006).

Bukod dito, nagpatupad pa ang lokal na pamahalaan ng mga programang mas nagpalakas sa mekanismo ng *participatory governance* sa lungsod. Ang isa rito ay ang *productivity improvement program*na nag-ayos sa benepisyong nakukuha ng mga kawani ng lokal na pamahalaan. Nagpatupad din ang lokal na pamahalaan ng *private sector human resource management techniques* para sa mga empleyado ng pamahalaang lungsod na may layuning mas mapaayos ang serbisyong kanilang ibibigay sa mamamayan ng Naga. Pinatatag niya ang *Merit & Promotion Board* ng lungsod upang maalis ang *patronage system* o ang sistemang padrino. Naging tanyag din ang lungsod dahil sa*Naga City Citizens Charter*, isang gabay na aklat na nagbibigay-impormasyon sa mamamayan tungkol sa mga serbisyong pinagkakaloob ng lokal na pamahalaan at ang kalakip nitong mga proseso(Asian NGO Coalition for Agrarian Reform and Rural Development (ANGOC), 2006).

Ang *participatory governance* ng lungsod ng Naga ay nakaangkla sa sumusunod na prinsipyo (ANGOC, 2006):

- *Progressive development perspective* – tumutukoy itosa paniniwalang kayang mabago ang mga lumang sistema ng pamahalaan para sa ikabubuti ng mamamayan. Binubuo ito ng pagbuo at pagkuha ng tiwala ng mamamayan, pagpapatatag ng kakayahan ng pamahalaan at ang pagmamalaki ng mga Nagueño sa kanilang sarili.
- *Functional partnerships* – Walang monopolyo ang lokal na pamahalaan lalo na ang mga opisyal nito sa pagbuo ng mga programa para sa mamamayan ng lungsod. Kaya naman isinangkot ang mga NGO at PO para sa mas produktibong serbisyo sa mga Nagueño.
- *People's Participation* – Kinikilala nito ang napakahalagang papel ng mamamayan sa pamamahala. Hindi magiging matagumpay ang anumang programa kung walang suporta ng mamamayan.

Gawain 21.*One Minute Essay*

Layunin ng gawaing ito na matukoy ang iyong mga natutuhan tungkol sa paksang *participatory governance.* Isang minuto lamang ang ibibigay sa iyo sa pagsulat ng iyong mga natutuhan. Gamiting gabay ang sumusunod na katanungan sa pagsulat ng iyong *one-minute essay.*

My One Minute Essay

Ano ang iyong natutuhan tungkol sa paksang *participatory governance*?

____

____

Gawain 22.*Compare and Contrast Matrix*

Kompletuhin ang *compare and contrast matrix* tungkol sa paraan ng *participatory governance* na ginawa sa Porto Alegre, Brazil at sa Lungsod ng Naga, Pilipinas. Gamitin ang mga *criteria*na nasa unang kolum sa paghahambing sa dalawang paraan ng *participatory governance*.

	Porto Alegre (Brazil)	**Lungsod ng Naga (Pilipinas)**
Layunin		
Paraan ng Participatory Governance		
Epekto		
Papel ng Mamamayan		
Papel ng Pamahalaan		

Pamprosesong mga Tanong

1. Paano nagkakatulad ang paraan ng *participatory governance* sa Porto Alegre at Lungsod ng Naga?
2. Paano nagkakaiba ang paraan ng *participatory governance* sa Porto Alegre at Lungsod ng Naga?
3. Ano ang mga kalakasan at kahinaan ng dalawang paraan ng *participatory governance*?

4. Paano naipakita ng dalawang paraan ng *participatory governance* ang kahalagahan ng mamamayan sa pamamahala?

Pamprosesong mga Tanong

1. Ano-ano ang paraan ng pagpapakita ng *participatory governance*?
2. Paano mo ihahambing ang inyong barangay sa ibang lugar na nagsasagawa ng *participatory governance*?
3. Ano ang naging epekto ng pagsasagawa ng *participatory governance*sa mamamayan ng mga lugar na nagsasagawa nito?

Mabuting Pamamahala o *Good Governance*

Ang lahat ng paraan ng politikal na pakikilahok tulad ng eleksiyon, paglahok sa *civil society*, at pagkakaroon ng *participatory governance*ay naglalayong magkaroon ng isang mabuting pamamahala o *good governance*.

Ano ba ang *governance* o pamamahala? Ayon kay Gerardo Bulatao, ang pinuno ng Local Governance Citizens and Network, ang governance ay interaksiyon ng mga ahensya at opisyal ng pamahalaan sa *corporate sector*, *civil society organizations* (CSOs), at mga partido politikal (ANGOC, 2006). Ang mahusay na interaksiyong ito ay makapagdudulot ng paggawa ng mga polisiya, pagtukoy ng mga nararapat na priyoridad, paglaan ng yaman, pagpili ng mga opisyal, at pagsasakatuparan ng mga hakbang.

Bagama't maraming bansa sa daigdig ang naghahangad na mangibabaw ang good governance sa kani-kanilang pamahalaan, hindi

maikakaila na masalimuot ang konsepto ng good governance dahil sa iba't ibang pakahulugan at manipestasyon nito sa isang bansa.

Para sa World Bank, isang pandaigdigang institusyong pinansiyal na nagpapautang sa mga papaunlad na bansa o developing countries, ang good governance ay isang paraan ng pagsasakatuparan ng kapangyarihang mangasiwa sa "economic and social resources" ng bansa para sa kaunlaran nito (1992 Report on "Governance and Development). Ang interes ng World Bank patungkol sa governance ay ang paghahangad nito na magkaroon ng "sustainability" o pagpapanatili ng mga proyektong pinansiyal na tinustusan ng World Bank.

Sa huling dekada ng ika-20 siglo hanggang sa pagpasok ng ika-21 siglo, patuloy na nakapokus ang World Bank sa isyu ng pamamahala at pagtakda ng global agenda tungkol sa kalidad ng pamamahala sa konteksto ng mga polisiya at estratehiyang pangkaunlaran. Maaari lamang maganap ang sustainable development ng isang bansa kung mayroon itong "predictable and transparent framework of rules and institutions" para sa mga negosyong pampubliko at pribado. Lumilitaw na ang katuturan ng good governance para sa World Bank ay ang pagkakaroon ng isang bansa ng bukas at malinaw na polisiyang pangkaunlaran, may mataas na kalidad ng propesyonalismo sa burukrasya, at mapanagutang pamahalaan sa mga aksyon nito. Sa kabila ng pagbibigay-halaga sa aspektong politikal ng good governance, higit na pinagtutuonan ng pansin ng World Bank ang aspektong ekonomikal, at ang good governance ay katumbas ng "mabuting pangangasiwang pangkaunlaran" ng bansa.

Makikita sa talahanayan ang anim na dimensiyon ng good governance mula sa mga mananaliksik ng World Bank Institute.

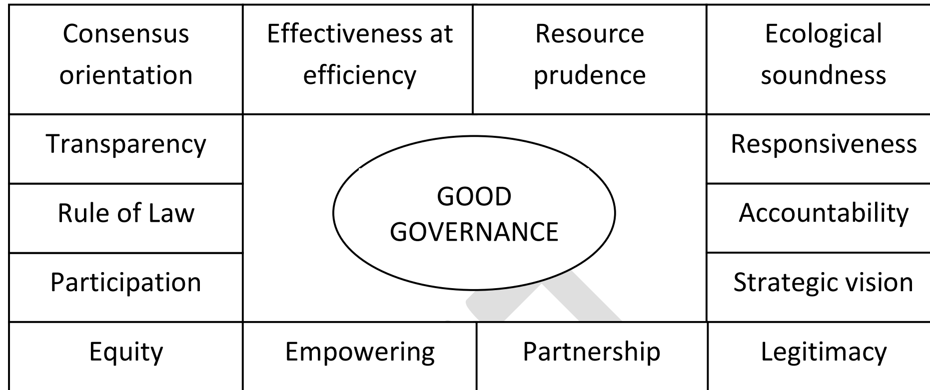
- Voice and accountability, which includes civil liberties and political stability;
- Government effectiveness, which includes the quality of policy making and public service delivery;
- The lack of regulatory burden;
- The rule of law, which includes protection of property rights; and
- Independence of the judiciary; and control of corruption.

(Kaufmann, Kraay and Zoido-Lobaton 1999)

Ibinilang naman ng IDA o International Development Association, isang kasapi ng World Bank Group, ang good governance bilang isa sa apat na salik na nakaaapekto sa mabuting paggamit ng yaman o resources upang mabawasan ang bahagdan ng poverty o kahirapan sa isang bansa. Kung ang bansang pauutangin ay may mahinang pamamahala o "weak governance", maaaring itigil o hindi ito mapautang ng World Bank. Ang mga indikasyon sa pagtataya ng good governance ay pananagutang pinansiyal (financial accountability), transparency sa pagpapasya pagdating sa budget, regulatory, at procurement processes, "rule of law", at partisipasyon ng civil society sa mga pinaplano at isasagawang estratehiyang pangkaunlaran.

Maliban sa World Bank at IDA, inilahad din ng OHCHR o Office of the High Commissioner for Human Rights (2014) ang pakahulugan nito sa *good governance*. Tumutukoy ito sa proseso kung saan ang mga pampublikong institusyon ay naghahatid ng kapakanang pampubliko, nangangasiwa sa pag-aaring yaman ng publiko, at tinitiyak na mapangalagaan ang mga karapatang pantao, maging malaya sa pang-aabuso at korapsyon, at may pagpapahalaga sa *rule of law*. Ang tunay na manipestasyon ng pagkakaroon ng *good governance* ay ang antas ng pagpapaabot ng mga pangako ng mga karapatang pantao sa lahat ng aspekto: sibil, kultural, ekonomiko, politikal, at sosyal.

Paano matitiyak ng mamamayan kung nananaig ang *good governance* sa isang lipunan o bansa? Matutunghayan sa kasunod na diyagram ang ilan sa mga katangian ng *good governance*.

Sa pagkamit ng *good governance*, mahalagang katangian ang partisipasyon ng lahat ng mamamayan, tuwiran man o sa pamamagitan ng mga institusyong kanilang kinakatawan. Sa*rule of law*, nararapat na maipatupad ang mga batas at igalang ang karapatang pantao nang patas at walang kinikilingan. Binibigyang-pansin din sa*good governance* ang *equity* o pagbibigay sa bawat mamamayan ng pagkakataon na mapaunlad o mapanatili ang kanilang kagalingan. Sa*consensus orientation*, sa kabila ng pagkakaiba-iba ng mga interes ay pinahahalagahan ang pag-iral ng pangkalahatang kabutihan at kung ano ang pinakamabuti sa isang organisasyon, komunidad o bansa sa kabuuan. Sa*strategic vision*, nakikiisa ang mga opisyal ng pamahalaan at ng mamamayan sa pagtukoy ng malawak at *long term perspective* para sa kabutihan ng lipunan at pag-unlad ng tao. Ayon sa*partnership*, hindi kakayanin mag-isa ng pamahalaan ang epektibong pamamahala nang hindi kabilang ang lahat ng *stakeholder* nito, mapapubliko o pribado.

Bukod sa tinalakay na mga katangian ng *good governance*, mahalaga ring pagtuunan ng pansin ang dalawa sa katangian ng *good governance*: ang kapananagutang politikal at katapatan. Ipinakikita ritong may pananagutan ang mga opisyal ng pamahalaan at maging ang

pribadong sektor at mga organisasyon ng *civil society* sa mamamayan pagdating sa mga pagpapasyang nakaaapekto sa pangkalahatang interes ng isang pamayanan at ng bansa sa kabuuan.

Binibigyang-linaw ng kapananagutanang taglay na kapangyarihan at katungkulan ng mga pinuno upang gampanan ang responsibilidad na nakaatang sa kanila. Sa pagkakataong ito, madaling matukoy kung sino ang responsable at may pananagutan sa komunidad. Ipinahayag din ni Bulatao na kabilang sa may pananagutang ito ang lahat ng *stakeholder* tulad ng mga negosyante at *community-based organization* ngunit higit ang pananagutan ng mga inihalal at hinirang na mga opisyal ng pamahalaan.

Ang katapatannaman ay tumutukoy sa malayang daloy ng impormasyon sa lahat ng transaksiyon, proseso, desisyon, at ulat ng pamahalaan. Sa pagkakaroon ng *transparency*, binibigyan ng pagkakataon ang mamamayan na magkaroon ng kamalayan sa nagaganap sa pamahalaan at makalahok sa mga gawain nito.

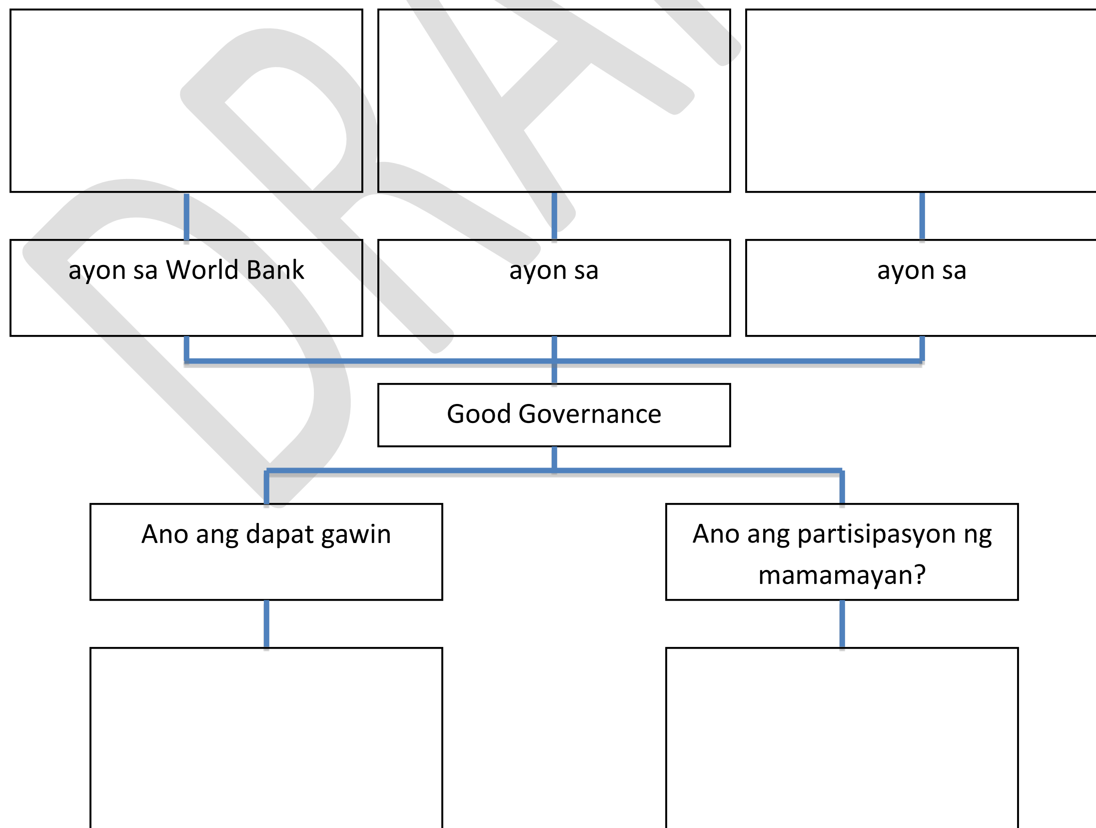
Binigyang-diin ang kapanagutan at katapatan ng mga pampublikong opisyal ng pamahalaan sa Artikulo XI ng Saligang-batas ng 1987 ng Pilipinas na pinamagatang “Kapanagutan ng mga Pinunong Pambayan.” Nakasaad sa loob ng kahon ang tungkol sa Seksiyon 1 ng naturang artikulo.

SEK1. Ang pagtitiwala ng bayan ay angkin ng katungkulang pambayan. Ang mga pinuno at mga kawaning pambayan ay kinakailangang mamalaging nananagutan sa mga taong-bayan, maglingkod sa kanila na taglay ang pinakamataas na pakundangan, dangal, katapatan, at kahusayan, manungkulan na taglay ang pagkamakabayan at katarungan at mamuhay nang may pagpapakumbaba.

Hindi magiging posible ang pagkakaroon ng isang mabuting pamamahala kung walang kapananagutan at katapatansa panig ng pamahalaan at mamamayang laging mulat sa mga gawain ng pamahalaan. Kaya naman mahalagang magsagawa ang mamamayan ng iba't ibang paraan ng politikal na pakikilahok: pagboto, pagsali sa *civil society*, at pakikilahok sa *participatory governance*. Kung ang mamamayan ay laging naggigiit sa mga opisyal ng pamahalaan na magkaroon ng kapananagutan sa kanilang tungkulin at maging bukas sa pagpapatupad ng mga ito, malaki ang posibilidad na mabawasan kung hindi man tuluyang mawala ang mga suliranin ng pamahalaan tulad ng katiwalian.

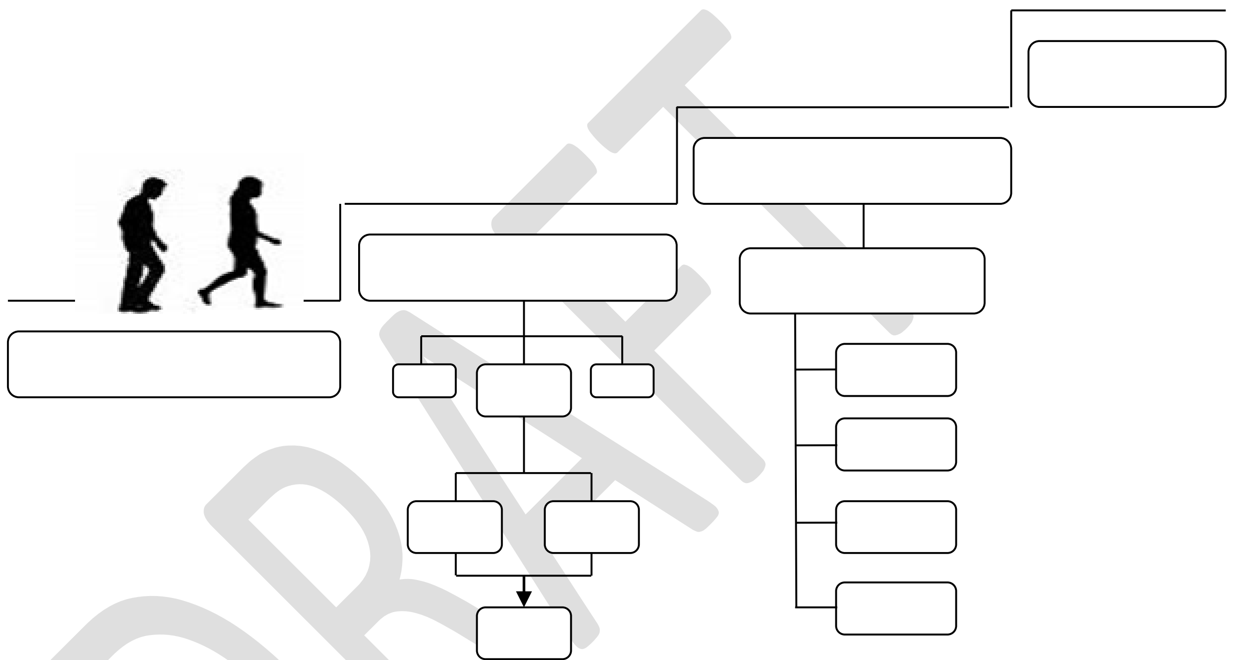
Gawain 23. Tsart ng Mabuting Pamamahala

Kompletuhin ang tsart sa pamamagitan ng paglalagay ng hinihinging datos at sagot tungkol sa good governance.

Gawain 24. Hagdan Patungong Mabuting Pamamahala

Ang gawaing ito ay naglalayong tukuyin kung iyong naunawaan ang mahahalagang konsepto ng politikal na pakikilahok. Punan ang *ladder graphic organizer* ng wastong titik

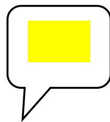
A. advocacy campaign	B. paglahok sa civil society	C. kilos protesta	D. lipunang pagkilos
E. participatory governance	F. demand sa pamahalaan	G. mabuting pamamahala	H. NGOs
I. public hearing	J. participatory budgeting	K. pagboto	L. POs
M. public consultation	N. voluntary organizations	O. paglahok sa pagbuo at pagpapatupad ng programa kasama ang pamahalaan	

Tinalakay sa bahaging ito na malaking papel na ginagampanan ng mamamayan upang magkaroon ng mga pagbabago sa lipunan. Ang lahat ng ito ay makatutulong para makamit natin ang hinahangad nating pagbabago: mula sa tradisyonal na paraan ng pakikilahok tulad ng pagboto hanggang sa pagsasagawa ng *participatory governance.*

BINABATI KITA!

Mahusay mong nagawa ang mga gawain sa bahaging ito ng modyul. Maging handa para sa mga gawain na nasa susunod na bahagi: ang PAGNILAYAN at UNAWAIN.

PAGNILAYAN at UNAWAIN

Sa yugtong ito, ang mga tinalakay na paksa tungkol sa mga politikal na pakikilahok ay bibigyan ng malalim na pagsusuri sa pamamagitan ng pag-ugnay nito sa mga isyu at hamong panlipunang nakapaloob sa mga nakaraang markahan.

Gawain 25. Katangian ng Aktibong Mamamayan

Muling balikan ang inyong binuong listahan ng mga katangian ng isang aktibong mamamayan sa gawain 3. Sundin ang sumusunod na panuntunan:

1. Gamit ang inyong mga natutuhan mula sa buong modyul na ito ay baguhin/ayusin/panatilihin ang inyong listahan ng mga katangian ng isang aktibong mamamayan.
2. Ito ay muling iuulat sa klase at ipaliwanag kung bakit binago/inayos/pinanatili ang mga katangiang nasa listahan.

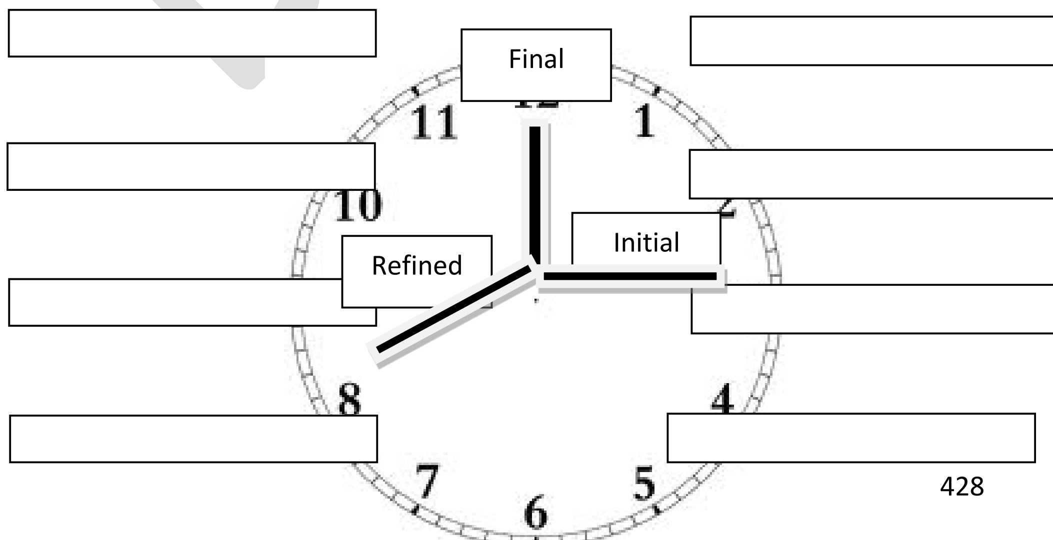
Pamprosesong Tanong:

1. Ano-ano ang mga nabagong katangian ng isang aktibong mamamayan?
2. Ano-ano naman ang mga katangiang napanatili sa listahan?
3. Ano ang inyong ginawang batayan para sa pagbabago at pagpapanatiling ito?

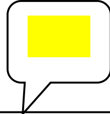
Gawain 26. *My IRF Clock*

Sa puntong ito ay inaasahan na mayroon ka nang malalim na pag-unawa sa mga paksa ng modyul na ito: konsepto at katuturan ng pagkamamamayan, karapatang pantao, at politikal na pakikilahok. Kaya, saguting muli ang pokus na tanong sa *My IRF Clock* at ilagay ito sa bahagi ng *Final Idea.*

Ano ang iyong maaaring gawin para tugunan ang mga isyung panlipunan sa kasalukuyan?

ILIPAT/ISABUHAY

Sa pagkakataong ito, isagawa mo ang huling yugto ng Modyul 4, ang ILIPAT/ISABUHAY. Gamit ang kaalaman na iyong natutuhan mula sa pag-unawa ng teksto at pagsagot sa mga gawain, ihanda ang sarili sa paggawa ng susunod na

Gawain 27. Case Study: The Final Task

Ang gawaing ito ay ang pagpapatuloy ng Gawain 20.Isaalang-alang ang sumusunod na panuntunan:

1. Muling balikan ang Gawain 20 na may kaugnayan sa isinagawang *mapping* ng mga NGO at PO sa inyong komunidad o barangay.
2. Pumili ng isang NGO/PO na nais ipokus sa gawaing ito. Sa patnubay ng inyong guro o magulang, humingi ng pahintulot na makapagpanayam sa mga opisyal ng NGO/PO. Ilahad sa liham ng pahintulot ang dahilan ng panayam at petsa kung kalian maaaring isagawa ang panayam.
3. Gawing gabay ang sumusunod na pormat sa pagsagawa ng Final Task, Panayam, at Konklusyon.

IMPORMASYON NG PANGKAT
a. Baitang at seksiyon: ______________________________
b. Pangalan ng pangkat: ______________________________
c. Pinuno: ______________________________
d. Mga Kasapi:
______________________ ______________________
______________________ ______________________

NGO/PO na KAKAPANAYAMIN
a. Pangalan ng NGO/PO: ______________________________
____
b. Kasapi ng Komunidad na Kinakatawan:
____
____
c. Adhikain/ adbokasiya ng samahan:
____
____

MGA TANONG SA PANAYAM:

1. Aktibo po ba ang inyong samahan sa kasalukuyan?
2. Nakikipag-ugnayan po ba ang inyong samahan sa pamahalaang Barangay/Bayan/Lungsod na inyong kinabibilangan?
3. May kinatawan po ba ang inyong samahan sa People's Council ng inyong Pamahalaang Barangay/Bayan/ Lungsod?
4. Kung wala po kayong kinatawan sa People's Council, ano po ang inyong paraan upang maiparating ang inyong adbokasiya sa mga opisyal ng pamahalaan?
5. Sa paanong paraan po aktibo ang inyong partisipasyon sa pamahalaan?
6. May mga pagkakataon po ba na nahihirapan ang inyong samahan na maiparating ang inyong adbokasiya sa pamahalaan? Bakit?
7. Ano po ang inyong mungkahi upang magkaroon ng boses at higit na maging aktibo ang inyong partisipasyon sa pamahalaan?
8. May mga paraan po ba kayo na mahikayat din ang iba pang miyembro ng inyong komunidad na mapabilang sa inyong samahan at adbokasiya? Ano-ano pong paraan ang inyong isinagawa/isasagawa?

4. Bumuo ng Evaluation Report tungkol sa isinagawang panayam. Isaalang-alang ang sumusunod na bahagi sa paggawa ng ulat:
   a. Unang Bahagi – Buod ng Panayam na kinabibilangan ng mga sagot ng kinapanayam na opisyal ng piniling NGO/PO.
   b. Ikalawang Bahagi – Paglahad ng konklusyon batay sa naging partisipasyon ng piniling NGO/PO sa pamahalaan.

c. Ikatlong Bahagi – Pagbigay ng mungkahi/rekomendasyon sa kung paano higit na mapalalakas ang partisipasyon ng mga opisyal at miyembro ng piniling NGO/PO sa pamahalaan.

5. Ang sumusunod na mga pamantayan ang gagamitin sa pagmamarka.

Pamantayan	4	3	2	1
Nilalaman ng Evaluation Report	Kompleto ang tatlong bahagi ng nilalaman ng *Evaluation Report*; 100% ng datos ay komprehensibong na naitala sa ulat; 100% na wastoang mga tala sa ulat	May isang nawala sa nilalaman ng *Evaluation Report*; May 1-3 sa mga datos ang hindi komprehensibong naitala sa ulat; May 1-3 sa mga tala ng ulat ang hindi wasto	May dalawang nawala sa nilalaman ng *Evaluation Report;* May 4-6 sa mga datos ang hindi komprehensibong naitala sa ulat; May 4-6 sa mga tala ng ulat ang hindi wasto	Hindi kompleto ang lahat ng bahagi ng *Evaluation Report;* Higit sa 6 sa mga datos ang hindi komprehensibong naitala sa ulat; Higit sa 6 sa mga tala ng ulat ang hindi wasto
Pamamaraan sa Pagsagawa ng Case Studyat Pagbuo ng Evaluation Report	Wasto at angkop ang pamamaraan sa pagsagawa ng case study at mahusay ang pagdokumento ng *Evaluation Report*	Wasto at angkop ang higit sa 75% ng pamamaraan at mahusay ang pagdokumento ng ulat	Wasto at angkop ang 50% ng pamamaraan at may pag-alinlangan sa pagdokumento ng ulat	Mahigit sa 75% ang hindi wasto ang pamamaraan at may pag-alinlangan sa pagdokumento ng ulat
Paglahad ng kongklusiyon, mungkahi/ rekomendasiyon	Komprehensibo ang paglahad ng kongklusyon; naipakita ang tunay na situwasyon ng piniling NGO/PO; Nakapagbigay ng 4 o higit pang mungkahi/ rekomendasyon sa piniling NGO/PO; Makatotohanan ang mga iminungkahi/	Komprehensibo ngunit may 1-2 tala sa kongklusyon ang hindi akma o nagpapakita ng tunay na situwasyon ng piniling NGO/PO; Nakapagbigay ng tatlong mungkahi/ rekomendasyon sa piniling NGO/PO; May isang mungkahi/	May 3-4 na tala sa kongklusyon ang hindi akma o nagpapakita ng tunay na situwasyon ng piniling NGO/PO; Nakapagbigay ng dalawang mungkahi/ rekomendasyon sa piniling NGO/PO; May dalawang mungkahi/	May 5 o higit pang tala sa kongklusyon ang hindi akma o nagpapakita ng tunay na situwasyon ng piniling NGO/PO; Nakapagbigay ng isang mungkahi/ rekomendasyon sa piniling NGO/PO; May 3 o higit pang mungkahi/

	rekomendasyon sa piniling NGO/PO	rekomendasyon ang hindi makatotohanan	rekomendasyon ang hindi makatotohanan	rekomendasyon ang hindi makatotohanan

6. Isunod ang pag-uulat sa klase.

PAGLALAGOM

Ang Araling Panlipunan 10 na pinamagatang "Mga Kontemporaryong Isyu" ay napapanahong paksa sa mga mag-aaral dahil binibigyang-diin nito ang makalinang ng kabataang Pilipinong may malalim na pag-unawa sa kalagayan ng bansa sa kasalukuyan. Ang mga nakapaloob na isyu at hamong panlipunan sa modyul na ito ay humihikayat sa pagsusuri ng mga napapanahong isyu sa ating kapaligiran, ekonomiya at kabuhayan, kasarian at lipunan. Kabilang din ang pag-unlad ng konsepto ng Pagkamamamayan, mga taglay na karapatang pantao ng mamamayan, at kanilang gampanin sa paggiit ng kanilang partisipasyon sa pamahalaan.

Sa Modyul 1, ipinaunawa sa atin na likas ang mga panganib sa kapaligiran tulad ng lindol, pagputok ng bulkan, at bagyo. Ang paglubha ng mga panganib na ito ay dulot din ng tao. Kabilang sa mga salik nito ay mabilis na paglaki ng populasyon, pagtaas ng antas ng industriyalisasyon, walang habas na paggamit ng mga likas na yaman at iba pang gawain ng tao na nakapagpapaigting nang hindi mabuting epekto ng mga sakuna.

Sa pagsagot sa mga hamon ng kapaligiran, patuloy na gumagawa ng hakbang ang pamahalaan ng mga paraan upang malimitahan ang hindi mabuting bunga ng mga suliraning pangkapaligiran sa bansa. Ilan dito ay pagpasa ng mga batas na may kaugnayan sa kapaligiran, pangunguna sa mga programang pangkaligtasan tulad ng *disaster risk reduction management*, at paglahok ng iba't ibang ahensya ng pamahalaan sa mga proyektong may kaugnayan sa kapaligiran.

Inilahad din sa unang modyul na ang mamamayan ang may malaking ambag sa paglubha ng mga sakunang pangkapaligiran. Dahil dito, nararapat lamang na maging bahagi tayo sa pagtugon sa mga hamong pangkapaligiran tulad ng seryosong pagsunod sa batas pangkalikasan, pakikilahok sa mga programang pampamahalaan, at paghihikayat sa ibang tao na maging aktibo sa pangangalaga sa kalikasan.

Sa Modyul 2, tinalakay ang malaking kaugnayan ng pagbabagong pang-ekonomiya sa buhay ng mga Pilipino. Tinalakay sa mga aralin ang pagbabago sa sistema ng paggawa tulad ng pag-igting ng ugnayan ng internasyunal at lokal na namumuhunan at pagbabago sa pang-araw-araw na pamumuhay ng tao. Dahil sa mga pagbabagong ito, nagkaroon ng hamon sa pamahalaan na tugunan ang mga pagbabagong pang-ekonomiya upang mapakinabangan ang mga ito na hindi masasakripisyo ang kabutihang panlahat. Ilan sa inilahad na hakbang ay ang proteksiyon sa maliliit na namumuhunan, paglikha ng mga trabaho, at mahusay na pagpapatupad ng mga batas para sa kapakanan ng mga manggagawa.

Para sa mamamayan, nararapat na taglayin nito ang matalinong pagpapasiya sa usaping tulad ng pagkonsumo, sa trabahong pipiliin, at sa isyu ng pananatili o paglisan sa bansa upang maghanapbuhay.

Sa Modyul 3, binigyang-pansin ang isyu ng paggalang at pagkakapantay-pantay ng tao ano man ang kaniyang sekswalidad: lalaki, babae, o bilang isa sa LGBTQ. Sa Pilipinas, hindi maikakailang nagpapatuloy pa rin ang diskriminasyon pagdating sa gender at identidad. Ilan sa mga ito ay ang samu't saring karahasang nagdudulot ng seryosong panganib sa buhay ng mga biktima, diskriminasiyon sa paggawa, hanapbuhay, at promosyon, at maging sa hindi pantay na pagtrato sa lipunang kanilang kinabibilangan.

Ang maigting na panawagan ng mga samahang pangkababaihan at LGBT na maibsan ang isyu sa gender at identidad ang binigyang-tuon ng pangatlong modyul. Ang pagtugon ng pamahalaan tulad ng paglikha ng CEDAW at GAD, at pagtakda ng

Magna Carta for Women ay nagpapakita ng pagsisikap ng Estado na mabigyang-lunas ang diskriminasiyon at karahasan sa mga indibiduwal.

Sa kabila nito, patuloy na hinahangad ng iba't ibang organisasyong pangkababaihan at LGBT na itaguyod ang tunay na paggalang at pagkakapantay-pantay sa pamamagitan ng pagtanggap ng *Yogyakarta Principles* at seryosong pagpapatupad ng mga batas laban sa diskriminasyon at karahasan sa bawat tao ano man ang kasarian at identidad nito.

Sa Modyul 4 na pinamagatang "Ang Pagkamamamayan", sinuri ang bahaging ginagampanan ng mamamayan para sa pagbabagong panlipunan. Naunawaan mo ang pagbabago ng konsepto ng Pagkamamamayan mula sa tradisyonal na pananaw patungo sa lumalawak na kahulugan ng pagkamamamayan.

Binigyang-diin ng paglawak ng konsepto ng pagkamamamayan ang papel ng mamamayan na hindi lamang bilang tagamasid sa lipunang ginagalawan kundi ang pagkakaroon ng aktibong pakikilahok sa pagtugon sa mga isyung kinakaharap ng lipunan. Ipinakita rin sa lumawak na konsepto ng Pagkamamamayan ang pagiging masigasig ng bawat isa na harapin ang mga suliranin at maging aktibo sa paghanap ng solusyon sa pamamagitan ng pakikipagdiyalogo sa pamahalaan at pakikiisa sa mga gawaing makatutulong upang mabigyang-lunas ang mga isyung kinakaharap ng bansa.

Tinalakay rin sa huling modyul ang mga karapatang pantao na taglay ng bawat mamamayan at ang mga karapatang ito na nag-ugat sa umiiral na Saligang Batas ng 1987 ng Pilipinas at ng Universal Declaration of Human Rights ng United Nations. Ipinakita rin saaraling ito na ang pagkakaroon ng kaalaman sa mga karapatang pantao ay hindi dapat tumitigil sa pagtukoy lamang ng mga karapatang ito. Bagkus, tungkulin ng mamamayan na aktuwal na igiit at isakatuparan ang mga karapatang ito upang higit na maipakita ang kanilang aktibong pakikilahok sa pagharap sa mga isyu at hamong panlipunan.

May iba't ibang paraan upang aktibong makilahok ang mamamayan. Isa rito ay eleksiyon na itinuturing bilang pinakapayak na

paraan ng pakikilahok. Tungkulin ng bawat mamamayan ang pumili ng magiging pinuno ng bansa na maglilingkod at mangangalaga sa mga karapatang pantao ng bawat indibiduwal. Bukod sa eleksiyon, higit na maisasakatuparan ang tunay na pakikilahok ng mamamayan sa pamamagitan ng pagiging aktibo sa civil society, pagiging kaanib sa mga NGO at PO, pagiging seryoso na makabahagi sa participatory governance, at paggiit sa pamahalaan na magkaroon ng mapanagutang politikal at katapatan.

Sa pagtatapos ng asignaturang ito, hinatid ng mga tinalakay na modyul ang iba't ibang isyu at hamong panlipunan na tunay na may malaking epekto sa buhay ng mga Pilipino sa kasalukuyan. Sa pagkakataong ito, hindi lamang mahalaga ang magkaroon ng kaalaman at pag-unawa sa mga sanhi, bunga, at epekto ng mga nabanggit na suliraning panlipunan. Higit sa mga ito, dapat taglayin ng bawat mamamayan ang mapanuring pag-iisip, matalinong pagpapasiya, at tunay na pagtanggap sa responsibilidad ng pagiging mamamayan --- ang maging aktibo sa pakikilahok sa mga gawaing politikal at panlipunan, handang itaguyod ang kaniyang mga karapatan, at maging kabahagi sa bawat hakbang upang makamit ang tunay na pagbabago at pag-unlad ng kaniyang bansa.

GLOSARYO

Bill of Rights (Katipunan ng mgaKarapatan) – tumutukoy sa mga karapatan ng mga mamamayang Pilipino na makikita sa Artikulo III ng 1987 Saligang Batas ng Pilipinas

CHR – o Commission on Human Rights; komisyong itinadhana ng Saligang Batas na maging malaya sa tatlong sangay ng pamahalaan ng Pilipinas na may adhikaing kilalanin at pangalagaan ang mga karapatang pantao ng lahat ng indibiduwal sa bansa kabilang ang mga Pilipinong nasa ibayong dagat

Civil Society – isang sektor ng lipunang hiwalay sa Estado. Binubuo ito ng mamamayang nakikilahok sa mga kilos-protesta, lipunang pagkilos, at mga Non-Governmental Organization/ People's Organization

Corruption Perception Index – isang panukat na naglalaman ng pananaw ng mga eksperto tungkol sa lawak ng katiwalian sa isang bansa

Democracy Index – isang panukat na binuo ng Economist Intelligence Unit na tumutukoy sa kalagayan ng demokrasya sa 167 bansa sa buong mundo

Ekspatrasiyon – kusang loob na pagtatakwil ng pagkamamamayan. Hindi maaaring gawin sa panahon ng digmaan

Estado – isang malayang lupon ng mga tao na permanenteng sumasakop sa isang tiyak na teritoryo, may panloob at panlabas na

soberanya, at may matatag na pamahalaang namamahala sa mga mamamayan nito

Global Corruption Barometer – kaisa-isang pandaigdigang survey na nagtatanong sa opinyon ng mga tao tungkol sa katiwalian sa kanilang bansa

Good Governance – proseso kung saan ang mga pampublikong institusyon ay naghahatid ng kapakanang pampubliko, nangangasiwa sa pag-aaring yaman ng publiko at tinitiyak na mapangalagaan ang mga karapatang pantao, maging malaya sa pang-aabuso at korapsyon, at may pagpapahalaga sa *rule of law*

Karapatang pampolitika – ang mga karapatang pampulitika ay patungkol sa karapatan ng mga mamamayan na makilahok a pamamalakad ng pamahalaan

Karapatang sibil – ang mga karapatang sibil ay yaong ipinagkakaloob sa tao upang matamasa ang kaligayan sa buhay. Kabilang dito ang karapatan sa buhay, kalayaan at pagtatamao ng kasiyahan sa buhay

Karapatang sosyal – ang mga karapatang panlipunan o sosyal at ekonomiko ay yaong ipinagkakaloob upang matiyak ang kapakanan at seguridad ng tao. Ang karapatang mag-asawa, maghanapbuhay at magmana ng mga ari-arian ay ilan sa mga halimbawa nito

Korapsyon – o katiwalian sa paggamit sa posisyon sa pamahalaan upang palaganapin ang pansariling interes

Magna Carta – dokumentong nilagdaan ni Haring John I ng England noong 1215 na naglalaman ng ilang karapatan ng mga taga-England at naglimita sa kapangyarihan ng hari ng England

Mamamayan – pinakamahalagang elemento ng estado. Ang mga tao ang namamahala at nagsasagawa ng mga gawain ng estado. Kung walang mamamayan, hindi magkakaroon ng isang estado

Naturalisasyon –prosesong pinagdaraanan ng isang dayuhang nagnanais maging mamamayan ng isang estado

Non-Governmental Organization (NGO) **–** isang uri ng boluntaryong organisasyong naglalayong magbigay ng suporta sa mga programa ng mga People's Organization

Pagkamamamayan – (citizenship) pagiging miyembro ng isang samahang pampolitika at may karapatang sibil at politikal.

Participatory Governance - isang uri ng pansibikong pakikilahok kung saan ang mga ordinaryong mamamayan ay katuwang ng pamahalaan sa pagbalangkas at pagpapatupad ng mga solusyon sa suliranin ng bayan

Participatory Budgeting – proseso kung saan magkasamang babalangkasin ng pamahalaan at ng mamamayan ang budget ng yunit ng pamahalaan

People's Organization (PO**) –** isang uri ng boluntaryong organisasyong naglalayong isulong ang interes o kapakanan ng sektor na kinabibilangan ng mga miyembro

Polis – tawag sa mga lungsod-estado ng sinaunang Greece na binubuo ng mga citizen na limitado lamang sa kalalakihan

Porto Alegre – lungsod sa Brazil na nagpasimula ng *participatory governance*

Repatrasiyon – kusang loob na pagbabalik sa dating pagkamamamayan

Saligang-batas – isang katipunan ng mga pangunahing simulain, pamantayan at doktrinang dapat sundin ng mga mamamayan. Nakasaad dito ang mga kapangyarihan ng pamahalaan at ang mga karapatan at tungkulin ng mga mamamayan upang maging matibay ang pagkakabuklod ng sambayanan

UDHR – o Universal Declaration of Human Rights ay mahalagang dokumentong tinanggap ng UN General Assembly noong 1948 na naglalahad ng mga karapatang pantao ng bawat indibiduwal tulad ng mga karapatang sibil, politikal, ekonomiko, sosyal, at kultural

Bibliography

The 11th Commandment for Voters. (2013, May 9). Retrieved March 26, 2014, from Bicol Mai: Bicolandia's Only Regional Newspaper: http://www.bicolmail.com/2012/?p=8488

Asian NGO Coalition for Agrarian Reform and Rural Development (ANGOC). (2006). *Promoting Participatory Local Governance for Rural Development.* Quezon city: Report of the Third Country Training Program on Building Capacities of ASIAN NGOs in Poverty Reduction through Community Actions. .

Bello, W. (2000, May). *Civil Society as Global Actor: Pitfalls and Promises.* Retrieved February 15, 2017, from Global Policy: https://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31631.html

Blair, H. (2012). *Participatory Budgeting and Local Governance.* Visby: Swedish International Center for Local Democracy.

Cabangon, N. (Composer). (2009). Ako'y Isang Mabuting Pilipino. [N. Cabangon, Performer] Manila, Philippines.

Cabangon, N. (2010). *Ako'y Isang Mabuting Pilipino.* Retrieved March 23, 2014, from Lyrics: http://lyrics.rebelpixel.com/2010/06/akoy-isang-mabuting-pilipino/

Cebreros, M. T. (2014, January 26). *CHR calls for respect for human rights as houses demolished in Agham Road.* Retrieved March 26, 2014, from Commission on Human Rights: http://www.chr.gov.ph/MAIN%20PAGES/news/PR_26Jan2014_Agham.htm

Co, E., Lim, M., Jayme-Lao, M. E., & Lilibeth, J. (2007). *Philippine Democracy Assessment: Minimizing Corruption.* Pasig: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Commission on Human Rights and Department of Education. (2003). *Facilitator's Manual on Human Rights Educaion: Training Pack on Human Rights Education for Trainers of Classroom Teachers.* Quezon City/Pasig City: Commission on Human Rights and Department of Education.

Constantino-David, K. (1998). From the Present Looking Back: A History of the Philippine NGOs. In G. S. Noble, *Organizing for Democracy: NGOs, Civil Society, and the Philippine State* (p. 6). Honolulu: University of Hawai'i Press.

de Leon, H. S. (2008). *Textbook on the Philippine constitution .* Manila: Rex Book Store.

Diokno, M. S. (1997). *Citizenship and Democracy in Filipino Political Culture, vol. 1.* Quezon City: UP Third World Studies Center.

IFAD Executive Board 67th Session (1999). *Good Governance: An Overview*. Rome.

Konstitusyon ng Republika ng Pilipinas 1987. (n.d.). Retrieved March 25, 2014, from Official Gazette of the Philippines.

Koryakov, I., & Sisk, T. (2003). *Democracy at the Local Level.* Retrieved February 22, 2014, from I Know Politics: http://iknowpolitics.org/sites/default/files/democracy-locallevel-southcaucus.pdf

Lacson, A. L. (2005). *12 Little Things EVery Filipino Can Do to Help Our Country.* Quezon City: Alay Pinoy Publishing.

Mangahas, M. (2008, April 19). *Filipino Ideals of Good Citizenship.* Retrieved March 19, 2014, from Inquirer: http://opinion.inquirer.net/inquireropinion/columns/view/20080419-131332/Filipino-ideals-of-good-citizenship

Minos, D. C. (2002, April). *Porto Alegre, Brazil: A new, sustainable and replicable model of participatory and democratic governance?* Retrieved February 28, 2014, from Transnational Institute: http://www.tni.org/sites/www.tni.org/archives/archives/chavez/portoalegre.pdf

PCIJ (Philippine Center for Investigative Journalism). (2013, May 10). *Polls may be orderly, peaceful, but vote-buying still a problem.* Retrieved August 21, 2014, from Philippine Center for Investigative Journalism: www.pcij.org/blog/2013/05/10/polls-may-be-orderly-peaceful-but-vote-buying-still-a-problem

Putzel, J. (1998). Non-Governmental Organizations and Rural Poverty. In G. S. Noble, *Organizing for Democracy: NGOs, Civil Society, and the Philippine State* (pp. 77-79). Honolulu: University of Hawai'i Press.

Saligang-batas ng 1987 ng Pilipinas. (1987, February 2). *Ang Konstitusyon ng Republika ng Pilipinas 1987.* Retrieved August 21, 2014, from Official Gazette: http://www.gov.ph/constitutions/ang-konstitusyon-ng-republika-ng-pilipinas-1987/

Santiso, C. (2001). *Good Governance and Aid Effectiveness: The World Bank and Conditionality*. Washington DC: Johns Hopkins University.

Silliman, G. &. (1998). Introduction. In G. &. Silliman, *Organizing for Democracy: NGOs, Civil Society, and the Philippine State* (p. 13). Honolulu: University of Hawai'i.

Sun Star. (n.d.). Retrieved March 26, 2014, from Vote Buying: http://gallery.sunstar.com.ph/keyword/vote%20buying/

UN (United Nations). (2014). *The Universal Declaration of Human Rights.* Retrieved 26 2014, March, from United Nations: http://www.un.org/en/documents/udhr/history.shtml

UNITED NATIONS. (2007). *Good Governance Practices for the Protection of Human Rights*. New York and Geneva: United Nations Publication.

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund). (2014). *UNICEF.* Retrieved March 26, 2014, from Rights Overview: http://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf

United for Human Rights. (2014). Retrieved March 26, 2014, from A Brief History of Human Rights: http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/cyrus-cylinder.html

United for Human Rights. (2014). *A Brief History of Human Rights.* Retrieved August 21, 2014, from United for Human Rights: http://www.humanrights.com/what-are-human-rights/brief-history/cyrus-cylinder.html

Vera Files. (2013, February 1). *Democracy at Gunpoint: Election-Related Violence in the Philippines*. Retrieved March 26, 2014, from Vera Files: http://verafiles.org/taf-vera-files-to-launch-democracy-at-gunpoint-election-related-violence-in-the-philippines/

Yeban, F. (2004). Requirements of Transformative Education. In A. Tujan, *Transformative Education* (pp. 130-143). Quezon City: IBON Books.